

Uniwersytet
Ekonomiczny
w Katowicach

**RAPORT MERYTORYCZNY
Z WYKONANIA DZIAŁAŃ DOFINANSOWYWANYCH
Z FUNDUSZU ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW HAZARDOWYCH
W OKRESIE 2.01.2017–30.11.2018**

Nazwa własna zadania:

**Charakterystyka zjawiska ryzykownego i problemowego
korzystania z Internetu i telefonów komórkowych
przez młodzież szkół podstawowych**

Katarzyna Warzecha (kierownik projektu)

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Numer umowy: 20/HM/2017 i 160/HBK/2018

Numer i nazwa Programu Ministra Zdrowia: Wsparcie badań naukowych dotyczących zjawiska uzależnienia od hazardu lub innych uzależnień behawioralnych, a także problemów z tym związanych 2015–2018.

Recenzja naukowa raportu Prof. UAM dr hab. Jacek Pyżalski

Autorzy poszczególnych części raportu:

Dr K. Warzecha: wstęp; rozdział I (1.1-1.4); rozdział II (2.1-2.5 i 2.7); rozdział III (3.1-3.3 i 3.6);
rozdział IV (analizy wyników z ankiet rodziców uczniów z Katowic i Wrocławia); wnioski

Dr A. Wójcik: rozdział IV (analizy wyników z ankiet rodziców uczniów z Lublina i z Bydgoszczy)

Prof. UE dr hab. T. Żądło: rozdział II (2.6); rozdział III (3.4); załącznik nr. 9

Prof. KUL dr hab. A. Błachnio i Dr A. Przepiórka: rozdział I (1.5); rozdział III (3.5)

Raport merytoryczny z działań wykonanych w latach 2017–2018

Nazwa własna zadania:

Charakterystyka zjawiska ryzykownego i problemowego korzystania z Internetu i telefonów komórkowych przez młodzież szkół podstawowych

Spis treści

		Nr strony
	Wstęp	5
Rozdział I.	Podstawy teoretyczne badań	7
1.1.	Technologie informacyjno-komunikacyjne – szanse i zagrożenia	8
	1.1.1. Aplikacje mobilne	11
	1.1.2. E-learning i m-learning	12
	1.1.3. Gry komputerowe i gry online – zagrożenia i potencjał edukacyjny	12
	1.1.4. Kontrola rodzicielska w urządzeniach mobilnych	14
1.2.	Problematyczne używanie Internetu	14
1.3.	Problematyczne używanie telefonu komórkowego	16
1.4.	Problematyczne używanie Internetu i telefonu komórkowego – skala zjawiska	18
1.5.	Problematyczne używanie Internetu i telefonu komórkowego a inne zaburzenia	19
Rozdział II.	Założenia metodologiczne i procedura badania	21
2.1.	Cel i zakres projektu	21
2.2.	Przebieg realizacji projektu	22
2.3.	Narzędzia badawcze	24
2.4.	Kwestionariusz ankiety dla uczniów i rodziców	26
2.5.	Dobór próby do badania	27
2.6.	Szacowanie średnich i frakcji w populacjach i podpopulacjach uczniów klas szóstych w wybranych miastach	27
	2.6.1. Operat losowania, plan losowania i prawdopodobieństwa inkluzji	27
	2.6.2. Estymacja w przypadku występowania braków odpowiedzi	28
	2.6.3. Weryfikacja hipotez z wykorzystaniem testów permutacyjnych	30
2.7.	Próba badawcza	31
Rozdział III.	Charakterystyka zjawiska ryzykownego i problemowego korzystania z Internetu i telefonów komórkowych przez młodzież szkół podstawowych – prezentacja wyników badań	34
3.1.	Wyposażenie młodzieży szkół podstawowych w nowoczesne środki komunikacji	34
3.2.	Charakterystyka zjawiska korzystania z Internetu przez młodzież szkół podstawowych	35
	3.2.1. Zaangażowanie młodzieży w aktywności na portalach społecznościowych	43
	3.2.2. Zaangażowanie młodzieży w gry komputerowe	45

3.3.	Charakterystyka zjawiska użytkowania telefonów komórkowych przez młodzież szkół podstawowych	52
3.4.	Rozpoznanie zjawiska problemowego korzystania z Internetu i telefonu komórkowego w grupie uczniów szkół podstawowych w Katowicach, Wrocławiu, Bydgoszczy i Lublinie	64
	3.4.1. Wyniki dotyczące problemowego korzystania z Internetu	64
	3.4.2. Wyniki dotyczące problemowego korzystania z telefonu komórkowego	69
3.5.	Problematiczne korzystanie z Internetu i telefonu komórkowego a depresja	72
3.6.	Kontrola rodzicielska, zagrożenia i niebezpieczeństwa związane z użytkowaniem Internetu i telefonu komórkowego	76
Rozdział IV.	Prezentacja wyników badań – rodzice uczniów klas szóstych szkół podstawowych	87
4.1.	Próba badawcza rodziców uczniów	87
4.2.	Nowoczesne środki komunikacji posiadane przez uczniów klas szóstych badanych miast według odpowiedzi ich rodziców	88
4.3.	Wiek ucznia, w jakim zaczął korzystać z danego urządzenia oraz koszty związane z użytkowaniem określonego sprzętu	98
4.4.	Kontrola rodzicielska aktywności internetowych dzieci przez ich rodziców	104
4.5.	Rodzaje aktywności internetowych młodzieży oraz ich częstotliwość według rodziców	107
4.6.	Aktywności internetowe młodzieży związane z pisanem bloga, przebywaniem na portalach społecznościowych czy graniem w gry komputerowe	110
	4.6.1. Blogi	110
	4.6.2. Portale społecznościowe	112
	4.6.3. Gry komputerowe	114
4.7.	Kontrola rodzicielska aktywności internetowych dzieci na telefonach komórkowych przez ich rodziców	116
4.8.	Rodzaje aktywności młodzieży na telefonach komórkowych według rodziców	121
	Wnioski i wskazówki aplikacyjne	127
	Bibliografia raportu	140

Wstęp

Współcześnie dynamiczny rozwój technik komputerowych i telekomunikacyjnych oraz gwałtowny postęp technologiczny na rynku powodują, że komputery, telefony komórkowe czy Internet stały się integralną częścią świata. Nowe media cyfrowe mają charakter dynamiczny i powszechny, a ich wymiar jest globalny. Wspomniane media oraz interaktywne technologie informacyjno-komunikacyjne, składające się na cyberprzestrzeń oraz świat wirtualny, stwarzają wiele możliwości, w czym prym wiodzie Internet.

Internet stanowi źródło rozrywki dla młodego pokolenia, umożliwia dostęp do ogromnych zasobów informacji, umożliwia komunikację ludzi z różnych miejsc na świecie w tym samym czasie, pozwala załatwić wiele spraw, nie wychodząc z domu. Wszechobecność Internetu ułatwia użytkownikom życie, ale z drugiej strony przynosi także zagrożenia, które dopiero są rozpoznawane. Dzieci i młodzież są najbardziej narażone na niebezpieczeństwa występujące w cyberprzestrzeni, z tego powodu istotne znaczenie ma poznanie przyczyn rozwoju tych zagrożeń, obecnego stanu oraz skutków w aspekcie wychowawczym (Andrzejewska, 2014).

W dobie postępu technologicznego media – a zwłaszcza Internet – mają znaczący wpływ na funkcjonowanie człowieka we współczesnym społeczeństwie. Problemy siecioholizmu, socjomanii internetowej i fonoholizmu wśród młodzieży są stosunkowo nowym zjawiskiem, dlatego warto je monitorować, obserwować jego trendy i badać uwarunkowania (Jarczyńska, Orzechowska, 2014). Rozwój mediów elektronicznych przebiega bardzo szybko, dlatego diagnozy i charakterystyka zjawiska dotyczącego aktualnego ich wpływu na młodzież stają się koniecznością.

Celem realizowanego w okresie dwuletnim 2.01.2017–30.11.2018 projektu jest charakterystyka zjawiska ryzykownego i problemowego korzystania uczniów szkół podstawowych z mediów cyfrowych (Internetu i telefonu komórkowego) oraz opis zjawiska na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych na losowej próbie uczniów klas szóstych szkół podstawowych.

Badania miały również na celu sprawdzenie wiedzy rodziców i opiekunów badanych dzieci na temat nowoczesnych środków komunikacji. Liczne publikacje wskazują, że to rodzice poprzez ich niedostateczną wiedzę na temat świata online (Chwaszcz, Pietruszka, Sikorski, 2005; Bertrand, 2007) oraz wadliwą czy nieodpowiednią kontrolę wpływają na zmniejszenie bezpieczeństwa młodzieży w świecie wirtualnym oraz patologiczne zachowania w tym obszarze (Krzyżak-Szymańska, 2015a). Problemowe używanie Internetu i telefonu komórkowego wśród badanej młodzieży wynika w znacznym stopniu z postaw i zachowań rodziców.

Mając na uwadze własne doświadczenia badawcze w zakresie kontroli rodzicielskiej, wskazane jest szczegółowe określenie, jakie braki kompetencyjne i wiedzę mają rodzice, aby skutecznie realizować wspomnianą kontrolę w obszarze cyberproblemów. Należy zbadać

zachowania rodziców i opiekunów (ich stosunek do nowoczesnych środków komunikacji i kontroli rodzicielskiej, wiedzy na temat cyberproblemów, porozumiewania się i relacji rodzic–dziecko, a także poziomu wsparcia rodzicielskiego czy zaufania). Niniejsze badania dostarczą zatem informacji na temat wykonywanych form kontroli rodzicielskiej w zakresie korzystania przez dzieci z Internetu, telefonu komórkowego i gier komputerowych. Zagadnienia opisane zostaną w podziale na: bierną i aktywną ochronę, restrykcje czasowe oraz techniczne zabezpieczenia.

Na podstawie najnowszej literatury przedmiotu można wywnioskować, że opisywany problem nie jest jeszcze dogłębnie i dokładnie zbadany, szczególnie w odniesieniu do uczniów szkół podstawowych. Gwałtowny postęp technologiczny oraz bardzo łatwy dostęp do urządzeń mobilnych typu: telefon komórkowych, smartfon, tablet, laptop, coraz częściej z dostępem do Internetu, powodują, że młodzież jest zagubiona – „zafascynowana i pochłonięta światem wirtualnym” – oraz nie potrafi właściwie korzystać z nowinek technologicznych. Najodpowiedniejszym momentem badania dzieci, jak się zdaje, jest koniec szkoły podstawowej – w tym czasie możliwe są jeszcze działania korygujące ewentualne błędy, a wczesna profilaktyka oraz krótkie programy interwencyjne mogą przynieść zakładane cele. Z tego powodu w prezentowanym badaniu postanowiono skupić się właśnie na tej grupie wiekowej młodzieży.

Rozdział I

Podstawy teoretyczne badań

Nowe formy komunikacji i rozrywki (korzystanie z Internetu i telefonów komórkowych, sieci społecznościowe, gry online) są nieodzownym elementem życia i codziennego funkcjonowania dorosłych, a w szczególności młodzieży, dla której wirtualna przestrzeń stała się ulubionym miejscem codziennego przebywania. Pokolenie użytkowników nowych mediów określa się mianem „cyfrowych tubylców” (Izdebski, Kotyśko, 2016). Pokolenie młodzieży nazywane jest pokoleniem cyfrowym lub aplikacyjnym (Gardner, Davis, 2014; Prensky, 2001); pokolenie to ma potrzebę ciągłego korzystania z sieci i bycia online (Jędrzejko, 2013; Krzyżak-Szymańska, 2015b).

Z raportu CBOS (2017) wynika, że wśród młodzieży obecność w Internecie jest czymś powszechnym. Niemal wszyscy badani (99%) mają do niego dostęp w domu. Prawie wszyscy (97%) korzystają z sieci bezprzewodowo, łącząc się z nią za pośrednictwem smartfonów, tabletów czy laptopów. Powszechne jest korzystanie z obecnego w gospodarstwie domowym komputera (99%) i smartfona (94%). Ponad połowa respondentów deklaruje używanie tabletu (57%). Uczniowie spędzają online przeciętnie cztery godziny na dobę (średnia = 4,02). To o godzinę więcej niż w przeprowadzonych przez CBOS badaniach trzy lata temu. Jedna dziesiąta (10%) korzysta na ogół z sieci godzinę dziennie, ok. jednej czwartej (23%) – dwie godziny, prawie tyle samo (22%) – trzy, a ponad jedna czwarta (27%) – od czterech do pięciu. Nieliczni używają Internetu dłużej: co dziewiąty (11%) – od sześciu do ośmiu godzin dziennie, a sześciu na stu (6%) – dziewięć godzin i więcej (CBOS, 2017).

Na długość czasu korzystania z Internetu mocno wpływa płeć nastolatków. Dziewczęta częściej niż chłopcy łączą się z siecią za pomocą: telefonu komórkowego i smartfona (K – 211,5 min dziennie, M – 165,2 min dziennie), laptopa (K – 74,3 min dziennie, M – 97,3 min dziennie), tabletu (K – 26,8 min dziennie, M – 22,9 min dziennie). Natomiast chłopcy relatywnie więcej czasu przebywają w sieci przy wykorzystaniu komputera stacjonarnego (K – 28,5 min dziennie, M – 97,3 min dziennie) i konsoli do gier (K – 13,9 min dziennie, M – 27,0 min dziennie) (NASK, Nastolatki 3.0, 2017).

Z badań NASK wynika, także że zaledwie 0,7% deklaruje, że nie korzysta z Internetu w domu, co może świadczyć o braku dostępu do Internetu, zarówno w formie stałego łącza, jak i pakietu danych. Natomiast około 30% nastolatków pozostaje stale on-line, i to niezależnie od zmian miejsca pobytu (29,1% jest on-line „w drodze”, a 32,4% u znajomych). Duża część młodzieży korzysta z otwartych sieci Wi-Fi w miejscach publicznych (29,7%). Natomiast 28,8% nie korzysta z publicznych hot-spotów, co może świadczyć zarówno o braku infrastruktury, o ostrożności w korzystaniu z otwartych sieci, jak i o dostępie do dużych pakietów danych na urządzenia mobilne. Może też wskazywać na brak dostępu do takich usług w miejscach zamieszkania i przebywania nastolatków (NASK; Nastolatki 3.0; 2017).

Z literatury przedmiotu wynika, że coraz częściej praktycy i teoretycy zajmujący się problematyką zaburzeń kompulsywnych wśród uzależnień behawioralnych wymieniają problematyczne korzystanie z Internetu i telefonu komórkowego (Bianchi, Phillips, 2005; Augustynek, 2011; Villella i in., 2011). Na problemowe/ryzykowne korzystanie z Internetu i telefonu komórkowego zwracają uwagę psychiatrzy, psycholodzy, pedagodzy, socjolodzy oraz terapeuci uzależnień, którzy wyjaśniając i analizując to zjawisko, przyjmują różnorodne podstawy teoretyczne i empiryczne (Jarczyńska, 2015).

1.1. Technologie informacyjno-komunikacyjne – szanse i zagrożenia

Rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz coraz bardziej powszechny dostęp do nich powodują popularność tego typu środków komunikacji w środowisku młodzieżowym (Warzecha, 2018). Technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK, ang. *information and communication technologies*) to zespół środków: systemów, urządzeń (komputery, tablety, serwery), mediów komunikacyjnych (sieci bluetooth, Internet, sieci bezprzewodowe, telefonia komórkowa i satelitarna), narzędzi (oprogramowanie) i usług przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej (GUS, 2015a; Frąckiewicz, 2010; Śmigielska, 2002). Po raz pierwszy termin ten został użyty przez D. Stevensona w jego pracy z 1997 r. (Stevenson, 1997), a w Polsce w 2000 r. w materiałach Telekomunikacji Polskiej (2000).

TIK obejmują szeroki zakres wszystkich technologii i narzędzi związanych z przesyłaniem informacji i przyczyniają się do rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy. Dlatego też trudno wyobrazić sobie dzień współczesnego człowieka bez wymienionych udogodnień technologicznych. Można stwierdzić, że nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) są narzędziem prowadzącym do zmniejszenia nierówności społecznych i zwiększenia szans osób wykluczonych. Ponadto jedną z nieocenionych możliwości TIK jest Internet mobilny (czyli dostęp do Internetu przez przenośne urządzenia, głównie telefony komórkowe czy tablety), który pozwala korzystać z sieci w nieograniczony sposób, w nieograniczonym czasie i miejscu, przy czym Internet jest nieocenionym źródłem wiedzy i środkiem wymiany handlowej, błyskawicznej komunikacji oraz źródłem życia towarzyskiego i kulturalnego.

Według raportu Global Digital Statistics (2018) ze stycznia 2018 r. dostęp do Internetu posiadało 53% ogółu ludności na świecie, a 80% Europejczyków regularnie korzysta z Internetu (w Polsce 78% ogółu populacji ma dostęp do Internetu). Średni dzienny czas użytkowania Internetu w Polsce to ok. 6 godzin. Aktywnymi użytkownikami sieci społecznościowych było 42% ogółu populacji na świecie (w Polsce 45%), przy czym 39% ludności na świecie wykorzystuje urządzenia mobilne do przebywania w sieciach społecznościowych (telefony komórkowe) – w Polsce 37% (w Europie 45%). Prawie 2,7 mld osób na świecie jest użytkownikami Facebooka, z czego 88% jego użytkowników ma dostęp do sieci społecznościowej za pomocą urządzeń mobilnych. Gwałtownie rośnie liczba użytkowników *messenger services and chat apps* (w styczniu 2015 r. liczba miesięcznie aktywnych użytkowników wynosiła odpowiednio: WhatsApp – 1500 mln, WeChat – 1040 mln, Facebook Messenger – 1300 mln, Viber – 260 mln, SnapChat – 255 mln). Penetracja sieci telefonii komórkowej sięgała w styczniu 2015 r. 68% ogółu ludności na świecie (131% ludności w Europie i 131% ludności Polski). WhatsApp jest obecnie najpopularniejszą aplikacją w 128 krajach na całym świecie, w porównaniu do 72 krajów z dominacją użytkowników Facebooka.

Z danych Urzędu Komunikacji Elektronicznej (UKE) wynika, że na koniec 2017 r. w Polsce nasycenie usługami Internetu szerokopasmowego (stacjonarnego i mobilnego) w Polsce na koniec 2017 r. kształtowało się na poziomie 103% w przeliczeniu na gospodarstwa domowe. Największe nasycenie usługami stacjonarnego Internetu było widoczne w 2017 r. w Holandii. Ok. 44% wszystkich mieszkańców tego kraju miało dostęp do sieci w stałej lokalizacji. Średnia europejska w przypadku tych usług wyniosła 34%. W Polsce penetracja Internetem stacjonarnym kształtowała się na poziomie ponad 18% i była najniższa wśród wszystkich krajów UE. Natomiast Polska pozostaje jednym z liderów rynku mobilnego

w Europie. Nasycenie usługami Internetu mobilnego w naszym kraju kształtowało się na poziomie 144%, czyli o ok. 54 p.p. więcej niż średnia europejska. Wynik ten daje Polsce drugie miejsce w Europie. Na pierwszym miejscu pod względem nasycenia znalazła się w 2017 r. Finlandia z penetracją na poziomie 146%, a na ostatnim Węgry z penetracją na poziomie 49,1%.

Z użytkowaniem Internetu związane są nie tylko same przyjemności, ale również pewne miesięczne koszty ponoszone przez użytkowników. Za Internet stacjonarny o przepływności z przedziału od 30 Mb/s do 100 Mb/s najwyższe stawki oferowane były na Cyprze. Mieszkańcy tego kraju płacili za usługę stacjonarnego dostępu do sieci o tej przepływności ok. 74,44 euro. Średnia europejska wyniosła 28,69 euro. Ceny w Polsce kształtowały się na poziomie 22,98 euro. Najtańsze usługi za Internet stacjonarny o przepływności powyżej 100 Mb/s dostępne były w Rumunii. Za Internet stacjonarny o tej przepływności mieszkańcy tego kraju płacili 15,43 euro. Opłaty w Polsce za taką usługę kształtowały się na poziomie 28,44 euro. Była to stawka niższa niż średnia europejska, która wyniosła 32,77 euro (UKE, 2018).

Wiele osób do przebywania w Internecie wykorzystuje telefony komórkowe/smartfony. Z danych statystycznych wynika, że na koniec 2017 r. w Polsce było 53,3 mln abonentów i użytkowników telefonii komórkowej, na jedną osobę w Polsce przypadało 1,34 telefonu komórkowego. Dla porównania, w Finlandii na jedną osobę przypadało 1,77 telefonu komórkowego, w Portugalii 1,66 telefonu komórkowego, a w Niemczech 1,25 telefonu komórkowego. Klienci usług telekomunikacyjnych w Polsce (stan na koniec w 2017 r.) wykonali połączenia o łącznym czasie trwania 101,9 mld minut. Oznacza to, że statystycznie na każdego mieszkańca Polski przypadały 2652 minuty połączeń głosowych rocznie, o 120 minut więcej niż rok wcześniej. Średni czas trwania rozmowy wyniósł 2 minuty i 18 sekund i był dłuższy o 6 sekund względem roku 2016. Pod względem miesięcznego wykorzystania usług głosowych w porównaniu z wybranymi państwami europejskimi Polska znajdowała się na poziomie nieco wyższym niż średnia unijna. Abonenci polskich sieci mobilnych rozmawiali średnio miesięcznie 167 minut, a więc o 5 minut więcej od średniej w krajach europejskich, wynoszącej 162 minuty. Dla porównania, najdłużej miesięcznie rozmawiali mieszkańcy Finlandii – średnio 236 minut, najkrócej mieszkańcy Niemiec – średnio 90 minut. Równie popularną aktywnością na telefonie oprócz rozmów jest wysyłanie wiadomości SMS/MMS. Porównując dane Polski w zakresie wysłanych w 2017 r. wiadomości SMS/MMS przypadających na jednego aktywnego użytkownika z danymi wybranych państw Unii Europejskiej, nasz kraj znajduje się znacznie powyżej średniej, wynoszącej 59. W Polsce średnio w ciągu miesiąca jeden aktywny użytkownik wysłał 77 wiadomości, tj. o 18 więcej niż średnia w Unii Europejskiej. Dla porównania, najwięcej wysłanych wiadomości SMS/MMS w ciągu miesiąca wysyłali mieszkańcy Francji 242 wiadomości, najmniej mieszkańcy Estonii (2 wiadomości) i Bułgarii (4 wiadomości). W 2017 r. w Polsce wysłano łącznie 49,2 mld wiadomości tekstowych, o 2% mniej niż w 2016 r. Z danych wynika, że z roku na rok liczna wysyłanych wiadomości SMS/MMS spada, co może być związane z tym, że ta forma komunikacji coraz częściej zastępowana jest przez inne możliwości porozumiewania się, takie jak np. komunikatory, portale społecznościowe, wiadomości e-mail i inne, wysyłane za pośrednictwem Internetu.

Skoro TIK są tak wszechobecne w życiu dorosłych, to tym bardziej zafascynowana jest nimi młodzież, która często ma kontakt z takimi urządzeniami i usługami już od najmłodszych lat swojego życia. Młodzi nieustannie z nimi obcuja i wszechstronnie je wykorzystują, aby się komunikować, robić zakupy, ściągać dane, słuchać muzyki i oglądać filmy, a także korzystać z nawigacji satelitarnej, dzielić się różnymi informacjami, grać, również korzystać z różnego

rodzaju aplikacji, aby się uczyć i poszerzać swoje zainteresowania. Dla dzieci i młodzieży telefon jest narzędziem, przy użyciu którego pozostają w kontakcie z rodziną i przyjaciółmi oraz organizują swój dzień. Ponadto komórka jest formą zabezpieczenia na wypadek wystąpienia sytuacji awaryjnych i oferuje wiele przydatnych funkcji, a dzięki dostępności do Internetu pozwala na śledzenie tego, co dzieje się w sieciach społecznościowych, o każdej porze dnia i nocy, co ma ogromne znaczenie dla wielu młodych ludzi. Z badań NASK wynika, że średni wiek inicjacji internetowej młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej to 9 lat i 7 miesięcy, chłopcy nieznacznie wcześniej rozpoczynają aktywność w sieci (NASK, 2017).

Poniżej przedstawiono szanse i zagrożenia, jakie niosą technologie informacyjno-komunikacyjne wykorzystywane przez młodzież. Należy jednak mieć na uwadze to, że nie same instrumenty TIK, lecz sposób ich stosowania i poziom dopasowania do potrzeb rozwojowych dzieci i młodzieży decyduje o ich korzystnym lub niekorzystnym wpływie (Pyżalski, 2014).

Nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne to zagrożenia wynikające z niewłaściwego i dysfunkcyjnego sposobu korzystania z nich, o czym traktują przeprowadzone badania (a zatem problemowe korzystanie z Internetu, telefonu komórkowego, nadużywanie gier komputerowych, przeglądanie niedozwolonych treści, kontakty z obcymi). Współczesne komórki wyposażone w przeglądarki internetowe sprzyjają propagowaniu treści niepożądanych, takich jak pornografia, reklamy używek, treści nasyczone przemocą i brutalnością, jak również dają możliwość nawiązywania niebezpiecznych znajomości w sieci czy też poprzez SMS-y w zasadzie w każdym miejscu, w którym znajdzie się dziecko. Jest jeszcze jedno niebezpieczeństwo, mianowicie wzajemne nagrywanie się uczniów w sytuacjach bardzo intymnych bądź z ukrycia i rozsyłanie takich materiałów między sobą, czy zamieszczanie ich w sieci. Zatrważający jest fakt, iż telefon komórkowy dzieci coraz częściej wykorzystują do innych celów niż komunikacja z rodzicami (a najczęściej z tą myślą został dla dziecka zakupiony przez rodziców), nierzadko jest wykorzystywany do szykanowania, prześladowania i wyśmiewania innych. Coraz częściej w środowisku młodzieżowym mamy do czynienia z agresją elektroniczną (*cyberbullying*), czyli taką, do której realizacji stosuje się współczesne technologie komunikacyjne – głównie Internet i telefony komórkowe (Pyżalski, 2009, 2012, 2014).

Łatwiejszy i coraz bardziej powszechny dostęp do Internetu sprawia, że dzieci i młodzież częściej oglądają treści o charakterze seksualnym i otrzymują wiadomości o takim charakterze. Ludzie młodzi lubią publikować i poddawać ocenie swoje zdjęcia. Prowadzi to do coraz większej popularności sekstingu, czyli nagrywania i rozsyłania przez telefon swoich zdjęć i filmów o charakterze erotycznym. Pod hasłem „Myślę, więc nie ślę” Fundacja Dzieci Niczyje rozpoczęła kampanię społeczną poświęconą problemowi sekstingu, czyli przesyłania przez młodych ludzi nagich lub prawie nagich zdjęć i filmów przy użyciu telefonów komórkowych i Internetu. Co istotne, swoje nagie lub prawie nagie zdjęcia rozsyła w Polsce co dziewiąty nastolatek (11%) w wieku 15–18 lat za pośrednictwem telefonu lub Internetu. Ponad połowa młodych ludzi (58%) uznała, że zjawisko przesyłania zdjęć o charakterze erotycznym jest obecne wśród ich rówieśników. Zdarza się, że materiały przesyłane w prywatnej korespondencji trafiają do sieci, a przedstawione na nich osoby stają się ofiarami cyberprzemocy (Wójcik, Makaruk, 2014; metoda CAWI – wywiad internetowy, próba ogólnopolska, N = 503, wiek 15–18 lat).

W sieci dzieci oglądają strony niebezpieczne: co piąte (22%) dziecko, które przeglądało zabronione treści, przyznało, że była to pornografia. Co szóste odpowiedziało ogólnie, że to

strony dla dorosłych. Największa grupa (50%) nie pamiętała, jakie to były strony (*Bezpieczeństwo dzieci w Internecie*, 2013).

Możliwość szybkiego rejestrowania oraz przesyłania zdjęć i filmów przyczynia się także do powstawania i rozwoju nowych form agresji elektronicznej. Ciągła dostępność mobilnego Internetu może sprzyjać także rozwojowi uzależnień związanych z korzystaniem z sieci (Wojtasik, 2014). Z drugiej strony jednak nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne to też ogromne szanse dla rozwoju emocjonalnego, społecznego i fizycznego dzieci, jak i szanse umożliwiające odniesienie sukcesu nie tylko edukacyjnego w dzieciństwie, ale intelektualnego sukcesu jako takiego. TIK mają niezwykle potężny potencjał dla rozwoju poznawczego dzieci i młodzieży, a zatem powinny być ważnym narzędziem procesu ich kształcenia (Pyżalski, Klichowski, Przybyła, 2014). Technologie informacyjno-komunikacyjne niewątpliwie wpływają na szybkość uczenia się, choćby ze względu na łatwy i błyskawiczny dostęp do potrzebnych informacji. Dodatkowo multimedialność zasobów elektronicznych zwiększa atrakcyjność tematów, które uczniowie powinni omówić wraz z nauczycielem, co także ułatwia przyswajanie treści.

1.1.1. Aplikacje mobilne

Aplikacje mobilne to jedna z popularnych form oprogramowania wykorzystywana przez młodzież, tym bardziej że większość adolescentów posiada własne smartfony / telefony komórkowe. Za aplikację mobilną (*mobile software/application*) będziemy tu uważali oprogramowania funkcjonujące na różnych platformach, tworzone za pomocą różnych języków oprogramowania na urządzenia przenośne, głównie telefony komórkowe, palmtopy, smartfony oraz phablety i tablety. Ze względu na cel i sposób wykorzystania wyróżnia się aplikacje: niezależne (samodzielne i specjalistyczne, na urządzenia bez konieczności dostępu do Internetu); internetowe (mobilne serwisy); strumieniowo-klienckie (dostęp do zawartości serwera przez Internet na żądanie użytkownika) oraz gry komputerowe (Chmielarz, 2016). Aplikacje mobilne to oprogramowania na urządzenia przenośne, których jedną z głównych zalet jest łatwość instalacji i obsługi. Na rynku dostępnych jest wiele darmowych aplikacji, które po zainstalowaniu mogą zamienić się w urządzenia pomiarowe, czujniki, rejestratory, pozwalają na dostęp do aktualnych wiadomości, rozkładów jazdy, prognoz pogody lub słowników języków obcych, pomagają w procesie uczenia się języków obcych (np. aplikacja Anki, Duolingo) czy też innych przedmiotów (np. Ortografika, Polimaty, Scifun, SuperMemo World, Graphing Calculator by Mathlab) bądź zapamiętywania wiedzy (Warzecha, 2016b). Są też takie, które pomagają rodzicom filtrować nieodpowiednie treści lub ograniczyć niektóre funkcje urządzeń mobilnych. Ilość dostępnych aplikacji stale się poszerza, a możliwości ich tworzenia są praktycznie nieograniczone. Twórcy aplikacji dostrzegli ogromny potencjał rynkowy w ofercie programów skierowanych do dzieci. Wyniki badań europejskiego projektu „Net Children Go Mobile” pokazują, że wśród przebadanych w projekcie na terenie sześciu krajów europejskich dzieci 21% w wieku 9–16 lat ściąga na co dzień darmowe aplikacje, a 2% je kupuje (Mascheroni, Ólafsson, 2013). Według badań przeprowadzonych przez Research.NK w grupie 402 polskich rodziców dzieci w wieku 1–10 lat połowa badanych przyznaje, że ich dzieci aktywnie korzystają z aplikacji mobilnych, a co piąte z nich samodzielnie je instaluje. Dzieci i młodzież szczególnie lubią aplikacje pozwalające na granie, dostęp do portali społecznościowych i muzyki (Wrzesień-Gandolfo, 2014).

Badanie Spicy Mobile¹ pokazuje, że pokolenie osób w wieku 15–24 lata wykorzystujące intensywnie telefony komórkowe / smartfony głównie nastawione jest na komunikację tekstową, treści wideo i życie w wirtualnych społecznościach. Bardzo popularne są wśród młodzieży aplikacje mobile, a w szczególności najpopularniejszą aplikacją w grupie wiekowej 15–24 lata jest YouTube (korzystało z niej 81% użytkowników smartfonów i tabletów z systemem Android; dla porównania, w grupie wiekowej osób 45 lat i więcej odsetek ten wyniósł 44%). Młode osoby w wieku 15–24 lata bardzo aktywnie korzystają także z aplikacji społecznościowych i komunikacyjnych: Messengera używało 75% badanych; Facebooka – 64%; Instagrama – 32%, Snapchata – 29%. Ponadto badania Spicy Mobile pokazują wyraźnie, że młodzi użytkownicy telefonów komórkowych nastawieni na komunikację tekstową wysyłają o wiele więcej wiadomości SMS i MMS niż osoby starsze (45 lat i więcej). Dla porównania, w listopadzie 2016 r. osoby w wieku 15–24 lata wysłały średnio 238 wiadomości SMS/MMS, starsi użytkownicy (45 lat i więcej) – jedynie 16. W przypadku połączeń telefonicznych nie odnotowano aż tak znaczących różnic.

1.1.2. E-learning i m-learning

Rozwój TIK spowodował pojawienie się nowoczesnych form nauczania w postaci form kształcenia na odległość – e-learningu i m-learningu, mogące zwiększyć przewagę konkurencyjną szkół (Behera, 2013; Hojnacki i in., 2013; Lubina, 2007). Formy kształcenia na odległość muszą być dostosowane do potrzeb użytkownika, jego lokalizacji geograficznej oraz poziomu posiadanej wiedzy. M-learning staje się coraz bardziej popularny ze względu na niskie koszty i coraz większą wielofunkcyjność telefonów komórkowych (za ich pomocą można uczyć szybciej, efektywniej dostarczyć treści edukacyjne w każde miejsce z dostępem do Internetu, gdzie aktualnie przebywa uczeń), co może się przyczynić do wyrównywania szans w dostępie do edukacji.

1.1.3. Gry komputerowe i gry online – zagrożenia i potencjał edukacyjny

Gry komputerowe czy gry online to jedno z popularnych aktywności dzieci i młodzieży na komputerze. To alternatywna rozrywka w stosunku do filmów, telewizji czy gier i zabaw na wolnym powietrzu. Pytając studentów, w jakim wieku zaczęli grać w gry komputerowe, najczęściej podawany przez respondentów wiek (prawie 50% odpowiedzi) mieścił się w granicach od 6–9 lat (mediana w grupie 6–7 lat), a 17,11% grających twierdziło, że rozpoczęło granie w gry w wieku ok. 5 lat (Chmielarz, Szumski, 2016).

Współczesna oferta różnych gier jest ogromna, zaczynając od stosunkowo prostych do niezwykle rozbudowanych. Z grami związanych jest wiele zagrożeń (konstrukcja gry online zazwyczaj niemającej początku ani końca, sprawia, że gracz zachęcany jest do tego, aby ciągle

¹ Spicy Mobile, agencja marketingu mobilnego, w ramach platformy Mobigate dostarcza danych na temat popularności aplikacji mobilnych oraz korzystania ze smartfonów i tabletów. Badanie Mobience jest badaniem korzystania z aplikacji mobilnych oraz oglądalności stron poprzez urządzenia mobilne – telefony i tablety. Jest to badanie pasywne, co oznacza, że pomiar aktywności użytkowników na telefonach komórkowych z systemem Android jest dokonywany automatycznie przez zainstalowany na urządzeniach program monitorujący, bez konieczności wykonywania aktywnych działań ze strony osoby badanej. Wszystkie wskaźniki dotyczą populacji osób korzystających z Internetu za pośrednictwem urządzeń mobilnych. Dane o populacji mobinautów, czyli internautów korzystających z Internetu przez urządzenia mobilne, są dostarczane przez instytut Millward Brown (*Młodzi bardzo lubią pisać...*, 2018).

poprawiał swój wynik, a to powoduje wielogodzinne spędzanie czasu przy komputerze, ponadto wiele gier zawiera sceny pełne przemocy, agresji, seksu, wulgarного języka). Z badań uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych wynika, że 2,02% uczniów szkół gimnazjalnych oraz 2,61% uczniów szkół ponadgimnazjalnych to osoby grające problemowo, poważnie nadużywające gry komputerowej; a 6% młodzieży szkół gimnazjalnych i 6,7% młodzieży szkół ponadgimnazjalnych to osoby wykazujące symptomy nadużywania gier (Warzecha i in., 2016).

Jednakże, jak wynika z literatury przedmiotu, wiele z gier komputerowych jest bezpieczną i wartościową rozrywką, a nawet niosą one ze sobą walor edukacyjny czy wychowawczy. Zastosowanie gier w trakcie zajęć nie tylko wpływa na ich atrakcyjność, ale również na wzrost zainteresowania uczniów danym zagadnieniem oraz na rozbudzanie ich ciekawości poznawczej. Wykorzystanie gier jest sposobem pozyskiwania nowej wiedzy i umiejętności przy wykorzystaniu nowych technologii (Polcyn, 2015). Ponadto na rynku dostępny jest System oceny treści PEGI, dzięki któremu każdy użytkownik tego systemu, a szczególnie rodzic przed zakupem danej gry, może sprawdzić, dla kogo przeznaczony jest dany tytuł i co jest jego fabułą. Dla przykładu, wiele gier strategicznych wymaga zaawansowanego planowania i opracowywania taktyki, stanowiąc wybitnie intelektualną rozrywkę. Gry sieciowe to globalna zabawa w cyberprzestrzeni oraz całkiem realny biznes (Filiciak, 2006a, 2006b, 2010). Dodatkowo wiele gier może przekazywać wiedzę dzięki temu, że ich fabuła osadzona jest w konkretnych realiach, np. historycznych. Również i typowe gry akcji mogą wzmacniać zręczność, refleks i umiejętność szybkiego podejmowania decyzji. Zwolennicy gier podnoszą często argument, że jest to rozrywka dużo bardziej rozwijająca niż np. oglądanie telewizji, gdyż wymaga aktywnego uczestnictwa, w przeciwieństwie do biernego odbierania treści. Przyznając rację tym argumentom, należy jednak zauważyć, że z tych samych powodów jest to rozrywka dużo bardziej wciągająca, co może przełożyć się na nadużywanie gier online (Wójcik, 2014).

Gry komputerowe z każdym rokiem stają się coraz nowocześniejsze, bardziej rozbudowane i przez to jeszcze bardziej wciągające i angażujące szczególnie młode osoby, które bardzo chętnie spędzają z nimi czas. Wydaje się jednak, że to co daje przyjemność, szybko może stać się nałogiem. Dlatego też Światowa Organizacja Zdrowia wpisała uzależnienie od gier komputerowych na listę chorób psychicznych (Hazardous gaming (QE22); Gaming disorder (6C51)). Zdaniem WHO problem ten jest na tyle poważny, że wymaga profesjonalnego leczenia, dlatego został dodany do najnowszej aktualizacji Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD-11) ogłoszonej 18 czerwca 2018 r. w Genewie. Decyzja o włączeniu zaburzenia gry w ICD-11 opiera się na przeglądzie dostępnych dowodów i odzwierciedla konsensus ekspertów z różnych dyscyplin i regionów geograficznych, którzy uczestniczyli w procesie konsultacji technicznych podejmowanych przez WHO w procesie rozwoju ICD-11. Badania sugerują, że zaburzenia związane z grą dotyczą tylko niewielką część ludzi, którzy angażują się w działalność związaną z grami cyfrowymi lub wideo. Jednak ludzie, którzy biorą udział w grach powinni być wyczuleni na ilość czasu spędzanego na grach, w szczególności gdy wyklucza się inne codzienne czynności, gdy gry mają pierwszeństwo przed innymi interesami i codziennymi działaniami oraz gdy kontynuuje się granie pomimo wystąpienia negatywnych konsekwencji (zmiany w ich fizycznym lub psychicznym zdrowiu i funkcjonowaniu społecznym, które mogłyby być przypisane do ich wzorców zachowań w grach). W przypadku rozpoznawania zaburzeń w grach wzór zachowania musi być wystarczająco ostry, aby spowodować poważne upośledzenie w życiu osobistym, rodzinnym, społecznym, edukacyjnym, zawodowym lub w innych ważnych obszarach funkcjonowania i byłby zwykle widoczny przez co najmniej 12 miesięcy. ICD-11 zostanie przedstawiony na

Światowym Zgromadzeniu Zdrowia w maju 2019 r. do przyjęcia przez państwa członkowskie i wejdzie w życie 1 stycznia 2022 r. ICD-11 będzie zawierała około 55 000 kodów dotyczących urazów, chorób i przyczyn śmierci. (WHO, 2018).

1.1.4. Kontrola rodzicielska w urządzeniach mobilnych

Kontrola rodzicielska w urządzeniach mobilnych obejmuje zabezpieczenia wynikające z funkcji tych urządzeń. Dzięki programowi bezpieczeństwa, w który wyposażone są tablety, smartfony oraz moduły GPS, rodzic może kontrolować aktualne miejsce pobytu dziecka, a także odnaleźć zgubiony lub skradziony sprzęt. Ponadto program bezpieczeństwa umożliwia ograniczenie dostępu do wybranych programów, tak by dziecko miało dostęp np. wyłącznie do gier i aplikacji dla dzieci. Możliwe jest też m.in. poszerzenie dostępu do aplikacji społecznościowych, przy zablokowanym dostępie do przeglądarki WWW. W sytuacji, kiedy dziecko korzysta z tabletu czy smartfonu, w sprzętach powinny być włączone funkcje kontroli rodzicielskiej. Jednakże z badań rodziców młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej wynika, że niewielu rodziców korzysta z oprogramowania filtrującego strony internetowe na komputerze (oprogramowanie takie założyło 25% rodziców uczniów szkół ponadgimnazjalnych i 36% rodziców uczniów szkół gimnazjalnych), czy ma zainstalowany filtr rodzicielski na telefonie komórkowym swojego dziecka (tak postępowало ok. 11% rodziców uczniów szkół ponadgimnazjalnych i 16% rodziców uczniów szkół gimnazjalnych) (Warzecha i in., 2016; Warzecha, Wójcik, 2017).

Na zakończenie należy powiedzieć, że nowoczesne technologie informatyczne ułatwiają życie codzienne, rozszerzają możliwości intelektualne, poprawiają jakość i długość życia, umożliwiają lepszy kontakt ze światem i innymi ludźmi. Z drugiej strony stwarzają one wiele nowych, dotychczas nieznanych problemów i zagrożeń (Kuźmińska-Sołśnia, 2006).

We współczesnych czasach ważne jest monitorowanie wykorzystywania nowoczesnych środków komunikacji w populacjach najbardziej zagrożonych (czyli w szczególności wśród ludzi młodych, którzy najczęściej wiele godzin dziennie spędzają, rozmawiając przez telefon komórkowy czy wykorzystując telefon do aktywności w Internecie, grania w gry, czy też surfowania po portalach społecznościowych). Nauczenie młodzieży prawidłowego i efektywnego wykorzystywania TIK to jedno z podstawowych zadań współczesnego procesu edukacji. Konieczna jest edukacja zarówno młodzieży, jak i ich rodziców oraz opiekunów, aby komputer i telefon komórkowy, w szczególności z dostępem do Internetu, mogły spełniać swoją pożyteczną funkcję, a dostępne coraz liczniej różnego rodzaju aplikacje i programy komputerowe pozwalały poszerzać wiedzę i ułatwiać funkcjonowanie młodzieży we współczesnym świecie.

1.2. Problematiczne używanie Internetu

Problematiczne używanie Internetu (PUI) przez młodzież i młodych dorosłych stanowi coraz większy problem psychospołeczny. Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) uznawane jest za zjawisko, od którego można się uzależnić i które może negatywnie rzutować na rozwój psychiczny, fizyczny i emocjonalny człowieka.

Zjawisku ryzykownego/problemowego korzystania z Internetu towarzyszy chaos terminologiczny i brak bezpośredniego uwzględnienia problemowego korzystania z Internetu

czy telefonu komórkowego w obowiązujących klasyfikacjach chorób DSM-V i ICD-10. Nadmienić należy, że w klasyfikacji DSM-V w sekcji trzeciej umieszczono zaburzenie związane z graniem w gry internetowe jako zagadnienie, które wymaga dalszych badań i potwierdzenia jego negatywnych skutków dla człowieka, natomiast problemowe korzystanie z Internetu ze względu na niewystarczające dane empiryczne nie zostało opisane w DSM-V (American Psychiatric Association, 2013).

Jak wynika z literatury przedmiotu, dysfunkcjonalnemu/problematycznemu korzystaniu z Internetu przypisuje się wiele terminów i używa się wiele pojęć do jego opisu (Błachnio, Przepiórka, Rowiński, 2014; Izdebski, Kotyśko, 2016): uzależnienie od Internetu (*Internet addiction*, Grohol, 1999); zależność od Internetu (*Internet dependency*, Anderson, 1998); zespół uzależnienia od Internetu (*ZUI, Internet addiction syndrome*, Jakubik, 2002); problematyczne używanie Internetu (*problematic Internet use*, Davis, Flett, Besser, 2002; Poprawa, 2012); patologiczne używanie Internetu (*pathological Internet use*, Goldberg, 1995b); nadużywanie Internetu (*Internet abuse*, Morahan-Martin, 2005); kompulsywne używanie Internetu (*compulsive Internet use*, Meerkerk i in., 2009); zaburzenie kontroli impulsów (*impulse-control disorder*, Treuer, Fabian, Furedi, 2001); nadmierne korzystanie z Internetu (Kaliszewska, 2007); dysfunkcjonalne korzystanie z Internetu (Błachnio, Przepiórka, Rowiński, 2014); zaburzenie korzystania z Internetu (*Internet use disorder*, Geisel i in., 2013; Ko i in., 2014), zespół uzależnienia od Internetu (Jakubik, 2002; Jakubik, Popawska, 2003).

Ze względu na wybranie do badania uczniów szkół podstawowych, czyli młodych osób, które bardzo wcześnie rozpoczęły swój samodzielny intensywny kontakt z Internetem oraz z nowoczesnymi środkami komunikacji typu tablet, smartfon z dostępem do Internetu, przedmiotem badań będzie ryzykowne/problemowe korzystanie z Internetu i telefonu komórkowego.

Terminem zachowania ryzykowne określa się działania niosące ryzyko negatywnych konsekwencji zarówno dla zdrowia fizycznego i psychicznego jednostki, jak i dla jej otoczenia społecznego. Terminy równoważne to zachowania dysfunkcyjne, dysfunkcjonalne lub problemowe (Krzyżak-Szymańska, Szymański, 2013). Funkcjonalne korzystanie z Internetu oznacza takie jego użytkowanie, które nie powoduje szkód i problemów w psychospołecznym funkcjonowaniu człowieka, nie niesie ono ryzyka rozwoju uzależnienia od sieci.

Poprzez pojęcie problematycznego używania Internetu (PUI) określa się problemy związane z nałogowym zaangażowaniem w korzystanie z Internetu. Poprawa (2012) twierdzi, że termin ten podkreśla wyraźnie problematyczny charakter zaangażowania w używanie Internetu, którego następstwem są szeroko rozumiane problemy, trudności w funkcjonowaniu jednostki, zarówno behawioralne, przystosowawcze, jak i emocjonalne czy zdrowotne, to zaangażowanie w korzystanie z pewnych aplikacji Internetu (głównie związanych z interaktywnością) mające wyraźne cechy zachowania nałogowego. Problematiczne używanie Internetu (Poprawa, 2012) to: interaktywność, nawiązywanie relacji, granie, poszukiwanie wrażeń w sieci, ucieczka od realnych problemów życia, dążenia do zaspokojenia sfrustrowanych potrzeb, wzmocnienia Ja i kompensacji własnych słabości poprzez nadmierną aktywność w Internecie.

Z literatury przedmiotu wynika, że istnieje wiele narzędzi badawczych do przesiewowej oceny i rozpoznania problemowego korzystania z Internetu wśród młodzieży². Z przeglądu literatury wynika, że najpopularniejszym narzędziem jest skala IAT opracowana przez K. Young

² Opis najczęściej wykorzystywanych w badaniach narzędzi można znaleźć w pracach (Błachnio, Przepiórka, Rowiński, 2014; Jarczyńska, 2015; Izdebski, Kotyśko, 2016).

(Young, 1998a, 1998b, 1999, 2011). Posiada ona wiele adaptacji językowych (Barke, Nyenhuis, Kröner-Herwig, 2012; Ferraro i in. 2007; Hawi, Błachnio, Przepiórka, 2015; Khazaal i in., 2008; Panayides, Walker, 2012; Pawlikowski, Altstötter-Gleich, Brand, 2013; Poprawa, 2011; Sahin, Kirsehir, 2011).

W niniejszych badaniach właśnie ten test został wykorzystany w badaniach uczniów szkół podstawowych – Test problematycznego używania Internetu (*Internet Addiction Test*, K. Young, polska adaptacja autorstwa Hawi, Błachnio, Przepiórka (Hawi, Błachnio, Przepiórka, 2015), według metodologii Young, 2011), który bazuje na kryteriach zaburzeń kontroli nawyków i popędów z DSM-IV; stwierdzenie pięciu lub więcej wymienionych objawów pozwala rozpoznać nałóg korzystania z Internetu (Izdebski, Kotyśko, 2016):

- zaabsorbowanie Internetem,
- uzyskanie satysfakcji wymaga spędzania w Internecie coraz więcej czasu,
- nieudane wysiłki kontrolowania, zaprzestania bądź ograniczania użytkowania Internetu,
- odczuwanie niepokoju, zmienność nastroju, przygnębienie bądź irytacja, przy próbie ograniczenia lub zaprzestania korzystania z Internetu,
- przebywanie w sieci dłużej, niż to było planowane,
- narażenie się na utratę ważnej relacji, pracy, szansy w szkole z powodu korzystania z Internetu,
- okłamywanie członków rodziny, terapeutów lub innych osób w celu zatajenia skali zaangażowania w korzystanie z Internetu,
- Internet jako forma ucieczki od problemów lub uwolnienia się od dysforycznego nastroju.

Wykorzystane w badaniach narzędzie posiada dobre właściwości psychometryczne α -Cronbacha = 0,9, przetestowane na próbie N = 1297 osób w wieku 12–62 lat. Problemowe korzystanie z Internetu rozumiane jest jako zaburzenie kontroli impulsów, a pojęcie Internetu odnosi się do wszystkich typów aktywności online. Test mierzy, w jaki sposób Internet wpływa na aspekty naszego życia codziennego (np. codziennej aktywności, wzór snu, wydajności, życia społecznego, uczucia).

1.3. Problematyczne używanie telefonu komórkowego

Nieodzownym urządzeniem wykorzystywanym przez młodzież w codziennym życiu jest telefon komórkowy, a w szczególności coraz bardziej popularny smartfon. Zastępuje on zegarek, budzik, przypomina o ważnych wydarzeniach, służy do słuchania muzyki i oglądania filmów, ale przede wszystkim umożliwia bycie cały czas online dzięki dostępowi do Internetu. Telefon współcześnie stanowi dla młodego pokolenia nieocenione źródło informacji, ale przede wszystkim źródło rozrywki (często wykorzystywany do gier i do przebywania na portalach społecznościowych).

Dane znajdujące się w raporcie z badań pt.: *Młodzież a telefony komórkowe*, zrealizowanych przez TNS OBOP w 2011 r. w ramach kampanii „Uwaga! Fonoholizm” (na grupie Polaków w wieku 12–19 lat), wskazują, że co trzeci badany nastolatek nie wyobraża sobie spędzenia dnia bez telefonu komórkowego, 27% badanych osób wróciłoby się do domu, gdyby zapomniało zabrać z domu telefon, a aż 56% badanych preferuje kontakt telefoniczny od spotkania z ludźmi i osobistej rozmowy.

Jak wskazują ogólnopolskie badania realizowane w ramach kampanii „Dbaj o swój z@sięg”, które objęły 22 086 uczniów w wieku 12–18 lat, średni wiek rozpoczęcia użytkowania nowych technologii przez badanych to 10. rok życia, natomiast w dużych miastach to 7.–8. rok

życia. Z badań tych wynika, że prawie wszyscy uczniowie regularnie użytkowali urządzenia mobilne (87%), które w większości miały dostęp do Internetu (92%). Ponadto badania pokazują, że 2–3% badanych uczniów ma wyraźne symptomy uzależnienia od urządzeń cyfrowych z dostępem do Internetu (Dębski, 2016, 2017).

W literaturze przedmiotu problemowemu korzystaniu z telefonów komórkowych przypisuje się wiele pojęć (Izdebski, Kotyśko, 2016): problemowe używanie telefonu komórkowego (*problem mobile phone use*, Bianchi, Phillips, 2005; Krajewska-Kułak i in., 2012; Takao, Takahashi, Kitamura, 2009); problemowe użytkowanie smartfonu (Wang i in., 2015); uzależnienie od telefonu komórkowego i smartfonu (*mobile phons/smartphone dependence*; Lin i in., 2015; Ezoe i in., 2009; Sánchez-Martinez, Otero, 2009; Lopez-Fernandez i in., 2014); nałóg korzystania z telefonu komórkowego (*mobile phone addiction*, Hong, Chiu, Huang, 2012; Sahin i in., 2013) i nałóg korzystania ze smartfonu (*smartphone addiction*; Lin i in., 2015; Chiu, 2014); fonoholizm (Kozak, 2013), uzależnienie od Facebooka (Hong i in., 2014; Feinstein i in., 2013).

Problematiczne/ryzykowne korzystanie z telefonu komórkowego to nieprawidłowy, dysfunkcyjny sposób korzystania z telefonu komórkowego. Autorki testu (Pawłowska, Potembska, 2009, 2011) twierdzą, że o problematycznym korzystaniu z telefonu komórkowego możemy mówić, gdy wystąpi co najmniej pięć z poniższych objawów:

- silne pragnienie korzystania z telefonu,
- prowadzenia rozmów czy wysyłania SMS-ów wyrażone stałym myśleniem o tych czynnościach,
- potrzeba zwiększenia częstotliwości i czasu rozmów telefonicznych,
- powtarzające się nieskuteczne próby zaprzestania lub ograniczenia ilości rozmów czy wysyłania SMS-ów,
- występowanie objawów abstynenckich: niepokój, lek, depresja podczas prób zaprzestania lub ograniczania czasu rozmów,
- prowadzenie dłuższych rozmów i wysyłania SMS-ów, niż się uprzednio planowało,
- problemy finansowe, zawodowe, rodzinne i społeczne spowodowane korzystaniem z telefonów komórkowych,
- okłamywanie rodziny i znajomych,
- używanie telefonu jako ucieczki przed prawdziwymi problemami lub w celu poprawienia złego samopoczucia.

Z literatury przedmiotu wynika, że istnieje wiele narzędzi pomiarowych do przesiewowej oceny i rozpoznania problemowego używania telefonu komórkowego przez młodzież³. W niniejszych badaniach wykorzystany został Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej (2009), gdyż test ten był najczęściej wykorzystywanym narzędziem przesiewowym w polskich badaniach (Potembska, Pawłowska, 2010; Pawłowska, Potembska, 2011; Krzyżak-Szymańska, 2016; Warzecha, 2016a, 2016b). Test miał wysoki współczynnik rzetelności – dla wyniku ogólnego KBUTK wyniósł 0,91, próba badawcza – 694 osoby w wieku 13–24 lat.

³ Opis najczęściej wykorzystywanych w badaniach narzędzi można znaleźć w pracy (Izdebski, Kotyśko, 2016; Krzyżak-Szymańska, 2018).

1.4. Problematyczne używanie Internetu i telefonu komórkowego – skala zjawiska

Jak pokazują badania prowadzone przez wiele ośrodków naukowych, problemowe korzystanie z Internetu jest zróżnicowane w zależności od kraju, w którym prowadzone były badania oraz zależne od zastosowanego narzędzia badawczego (Habrat, red., 2016; Morahan-Martin i in., 2000; Rowiński, 2008). Poniżej przedstawiono wyniki badań, w których do identyfikacji osób problemowo korzystających z Internetu wykorzystano test Young, aby na ich podstawie zobaczyć i porównać, jak wygląda sytuacja zbadanej w niniejszych badaniach młodzieży. Jednakże analizując wyniki badań z wykorzystaniem testu Young, należy jeszcze zwrócić uwagę, jakie przyjęto przedziały punktowe dla poszczególnych kategorii użytkowników. W literaturze przedmiotu stosuje się dwie wersje progu odcięcia: wynik, który pozwala zakwalifikować daną osobę do osób problemowo korzystających z Internetu, to w jednej wersji 70 pkt. i więcej, a w drugim przypadku 80 pkt. i więcej (na 100 możliwych), co powoduje, że mamy różne odsetki osób problemowo korzystających z Internetu i zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu.

Analiza literatury pozwala zauważyć, że dotychczas przeprowadzono kilkanaście badań z uwzględnieniem dzieci i młodzieży oraz testu IAT. Poniżej podano badania i odsetki osób problemowo korzystających z Internetu (z uwzględnieniem progu odcięcia 70 pkt. i więcej):

- Kim i in. (2006) przebadali adolescentów w wieku 15–16 lat (N = 1573) w Korei, odsetek osób problemowo korzystających z Internetu wyniósł 1,6%, a odsetek osób zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu to 38%,
- Choi i in. (2009) przebadali adolescentów w wieku 15–18 lat (N = 2336) w Południowej Korei, odsetek młodzieży problemowo korzystających z Internetu wyniósł 1,6% chłopców i 1,9% dziewcząt, a odsetek młodzieży zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu to 53,7% chłopców i 38,9% dziewcząt,
- Mak i in. (2014) przebadali adolescentów w wieku 12–18 lat w sześciu krajach azjatyckich (N = 5366, w tym 879 z Chin, 839 z Hong Kongu, 744 z Japonii, 936 z Południowej Korei, 969 z Malezji, 999 z Filipin), odsetek osób problemowo korzystających z Internetu wyniósł od 1,2% (Południowa Korea) do 4,9% (Filipiny),
- Canan i in. (2014) przebadali adolescentów w wieku 14–18 lat (N = 1938) w Turcji, odsetek osób problemowo korzystających z Internetu wyniósł 12,4%,
- badania polskiej młodzieży w wieku 14–17 lat (Makaruk, Wójcik, 2012) wskazują, że 1,3% osób problemowo korzysta z Internetu, a 12% młodzieży jest zagrożona problemowym korzystaniem z Internetu,
- polskie badania młodzieży w wieku 13–19 lat (N = 1860) wskazują, że 1,83% osób problemowo korzysta z Internetu, a 32,22% młodzieży jest zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu (Pawłowska i in., 2015), ponadto odsetek młodzieży szkół gimnazjalnych problemowo korzystającej z Internetu to 4,06%, natomiast odsetek młodzieży szkół gimnazjalnych zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu wynosi 34,5%, odsetek młodzieży szkół ponadgimnazjalnych problemowo korzystającej z Internetu to 3,29%, a odsetek młodzieży szkół ponadgimnazjalnych zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu to 34,0% (Krzyżak-Szymańska, 2016).

Poniżej podano badania i odsetki osób problemowo korzystających z Internetu (z uwzględnieniem progu odcięcia 80 pkt. i więcej):

- Ha i in. (2006) przebadali dzieci w wieku 10–12 lat (N = 455) i adolescentów w wieku 15–17 lat (N = 836), odsetek dzieci problemowo korzystających z Internetu wyniósł 13,8%, odsetek młodzieży problemowo korzystających z Internetu – 20,3%,
- Lam i in. (2009) przebadali adolescentów w wieku 13–18 lat (N = 1618) w Chinach, odsetek osób problemowo korzystających z Internetu wyniósł 0,6%, a odsetek osób zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu – 10,2%,
- Poli i Agrimi (2012) przebadali adolescentów w wieku 15–18 lat (N = 2533) we Włoszech, odsetek osób problemowo korzystających z Internetu wyniósł 0,79%, a odsetek osób zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu – 5,01%,
- polskie badania młodzieży testem Young wskazują, że odsetek młodzieży szkół gimnazjalnych problemowo korzystającej z Internetu to 1,49%, a odsetek młodzieży szkół gimnazjalnych zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu to 8,88%, natomiast odsetek młodzieży szkół ponadgimnazjalnych problemowo korzystającej z Internetu to 0,93%, a odsetek młodzieży szkół ponadgimnazjalnych zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu to 10,8% (Warzecha i in., 2016).

Polskie badania potwierdzają, że problemowe korzystanie z Internetu i zagrożenie problemowym korzystaniem z Internetu dotyczy bardziej chłopców niż dziewcząt (Pawłowska, Potembska, 2011; Makaruk, Wójcik, 2013; Warzecha, 2016b; Krzyżak-Szymańska, 2016; CBOS, 2015; CBOS, 2017).

Polskie badania młodzieży w wieku 13–24 lata skalą KBUTK wskazują, że 2,9% osób spełniało kryteria uzależnienia od telefonu komórkowego, a 35,3% spełniało kryteria zagrożenia uzależnieniem od telefonu komórkowego (Pawłowska, Potembska, 2011), inne badania młodzieży w wieku 16–20 lat dały podobne wyniki – 5,83% osób spełniało kryteria uzależnienia od telefonu komórkowego, a 34,6% spełniało kryteria zagrożenia uzależnieniem od telefonu komórkowego (Warzecha, 2016a). Natomiast badania na grupie 400 gimnazjalistów i 432 licealistów pokazują, że 4% uczniów wykazywało cechy problemowego posługiwania się telefonem, a 37% uczniów należało do grupy osób zagrożonych problemowym korzystaniem z telefonu komórkowego (Krzyżak-Szymańska, 2015b). Badania także potwierdzają to, że problemowe korzystanie i zagrożenie problemowym korzystaniem z telefonu komórkowego dotyczy bardziej dziewcząt niż chłopców (Pawłowska i in., 2012; Krzyżak-Szymańska, 2018; Warzecha, 2016a; Dębski, 2016, 2017). W literaturze przedmiotu bardzo niewiele badań prowadzonych było wśród uczniów szkół podstawowych, jednakże niektóre badania udowadniają, że uczniowie szkół podstawowych zdecydowanie rzadziej nałogowo używają telefonów komórkowych niż uczniowie szkół gimnazjalnych czy uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (Dębski, 2016, 2017).

1.5. Problematic use of Internet and mobile phone and other disturbances

Istnieje wiele badań, które sugerują, że nałogowe używanie Internetu może mieć negatywny wpływ na stan zdrowia psychicznego. Wykazano dotychczas związki problemowego korzystania z Internetu z obniżonym nastrojem czy z gorszym funkcjonowaniem społecznym i fizycznym. Ponadto problemowe korzystanie z Internetu współistniało z innymi problemami psychicznymi pacjentów, takimi jak lęk społeczny, a także współwystępowało z innymi nałogami, głównie alkoholizmem.

W literaturze odnaleźć można wiele publikacji, które pokazują, że uzależnienie od Internetu często współwystępuje z innymi zaburzeniami, takimi jak depresja, samotność,

dysfunkcja seksualna lub inne uzależnienia (np. Bozoglan, Demirer, Sahin, 2013; Armstrong, Phillips, Saling, 2000; Morahan-Martin, 2010). Poczynione badania wskazują również na związek depresji z uzależnieniem od Internetu (np. Young, Rodgers, 1998; Ha i in., 2007), choć dostrzec można też pewne nieścisłości w uzyskanych wynikach. Na przykład Kraut i in. (1998) jako pierwsi wykazali, że korzystanie z Internetu może mieć związek z depresją, jednak w późniejszych badaniach uzyskano związek przeciwny (Kraut i in., 2002). Nie ma zgody co do tego, czy depresja jest skutkiem, czy przyczyną uzależnienia od Internetu (Błachnio, Przepiórka, Pantic, 2015; Pantic i in., 2012). Depresja charakteryzuje się dwoma objawami: anhedonią i obniżeniem nastroju. Stres odgrywa również kluczową rolę w etiologii tego schorzenia (Armstrong, Phillips, Saling, 2000). Ponadto negatywne porównywanie siebie z innymi wiąże się z objawami depresji (Morahan-Martin, 2010). Young i Rodgers (1998) oraz Bianchi, Schonfeld i Laurent (2014) argumentują, że osoby depresyjne, o niskim poczuciu własnej wartości, z lękiem przed odrzuceniem, niską motywacją i wysoką potrzebą akceptacji ze strony innych, częściej korzystają z Internetu w sposób problematyczny. Wykazano, że uzależnienie od telefonów komórkowych jest pozytywnie związane z depresją, zaburzeniami snu i innymi problemami zdrowotnymi (Błachnio, Przepiórka, Cudo, b.r.).

Depresja, a właściwie zaburzenia depresyjne objawiają się m.in. przedłużającym się obniżonym nastrojem, niską samooceną, pesymizmem, myślami samobójczymi, anhedonią, problemami ze snem, utratą apetytu (Bilikiewicz, 1992). Wykazano, że wysoki poziom zdrowia psychicznego jest związane z niskim poziomem uzależnienia od telefonów (Babadi-Akash, Zamani, Abedini, Akbari i Hedayati, 2014). Ale też zauważono związek między częstym korzystaniem z telefonów komórkowych i stresem, problemami ze snem oraz symptomami depresji (Thomée, S., Härenstam, A., & Hagberg, M, 2011). Nadmierne korzystanie z telefonów komórkowych (pisanie wiadomości tekstowych) jest pozytywnie związane z depresją i lękiem (Lu, X., Watanabe, J., Liu, Q., Uji, M., Shono, M., & Kitamura, T., 2011).

W świetle powyższego zasadna wydaje się eksploracja tego związku w grupie adolescentów i sprawdzenie powiązań problemowego korzystania z Internetu czy telefonu komórkowego z chorobą afektywną, jaką jest depresja. W niniejszych badaniach wykorzystano Kwestionariusz do pomiaru nasilenia depresji (*Center for Epidemiologic Studies Depression Scale Revised*, Eaton i in., 2004; Radloff, 1977).

Rozdział II

Założenia metodologiczne i procedura badania

2.1. Cel i zakres projektu

Celem realizowanego w okresie dwuletnim 2.01.2017–30.11.2018 projektu była charakterystyka zjawiska ryzykownego i problemowego korzystania uczniów szkół podstawowych z mediów cyfrowych (Internetu i telefonu komórkowego) oraz opis zjawiska na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych na losowej próbie uczniów klas szóstych szkół podstawowych.

W ramach określonego celu głównego wyznaczono następujące cele szczegółowe (analizy były prowadzone z uwzględnieniem płci, rodzaju szkoły – publiczna i niepubliczna, miejsca zamieszkania respondentów):

1. Określenie skali zjawiska zagrożenia badanej młodzieży problemowym używaniem Internetu i telefonu komórkowego (oszacowanie odsetka młodzieży w wieku 11–13 lat wykazującej symptomy badanych nałogów behawioralnych).
2. Identyfikacja celów korzystania z Internetu i telefonów komórkowych przez młodzież właściwie użytkującą sieć oraz przez młodzież problemowo używającą nowoczesne środki komunikacji.
3. Opis profili społeczno-demograficznych młodzieży w wieku 11–13 lat nadmiernie używających gier komputerowych. Identyfikacja celów grania, intensywności i rodzaju gier komputerowych.
4. Wykazanie związku symptomów depresji z problemowym używaniem Internetu i telefonów komórkowych.
5. Poznanie zachowań rodziców wobec własnych dzieci, sprawdzenie, czy rodzice chronią swoich podopiecznych, a jeżeli tak, to jak chronią dziecko przed zagrożeniami internetowymi – badanie przeprowadzone zostało wśród rodziców uczniów szkół podstawowych. Ponadto sprawdzenie, czy rodzice wiedzą: co ich dziecko robi w Internecie i ile czasu poświęca na przebywanie w sieci; z kim się kontaktuje i czy wykazuje ryzykowne zachowania w sieci. Zbadanie relacji rodzic–dziecko w odniesieniu do zachowań ryzykownych, sprawdzenie, czy dzieci mają zaufanie do swoich rodziców i otwarcie rozmawiają z nimi o swoich aktywnościach w Internecie oraz o niepokojących sytuacjach, z jakimi miały do czynienia w sieci.
6. Poszerzenie w ramach badań wiedzy z zakresu uzależnień behawioralnych; ich wyniki powinny zainteresować wszystkie osoby zajmujące się tego typu uzależnieniami, m.in. Kuratorium Oświaty, nauczycieli i dyrektorów placówek szkolnych, pracowników socjalnych, terapeutów uzależnień oraz rodziców dorastającej młodzieży.

Ze względu na ograniczony budżet badania a także miejsce zamieszkania członków zespołu badawczego (czyli osób, które nadzorowały prawidłowy przebieg badania w poszczególnych miastach) próba badawcza obejmowała młodzież z czterech dużych miast Polski położonych w różnych jej częściach. Badania przeprowadzone zostały na terenie miast: na południu Polski w Katowicach, na wschodzie Polski w Lublinie, na północy Polski w Bydgoszczy, na zachodzie Polski we Wrocławiu; w dobranych losowo szkołach podstawowych. Badania uczniów zostały przeprowadzone online w oparciu o portal Webankietka.pl i

indywidualny dla szkoły kod dostępu. Natomiast kwestionariusz ankiety rodziców był rozdany rodzicom do wypełnienia podczas zebrań szkolnych

Efektom przeprowadzonych badań była ocena rozmiarów zjawiska problemowego używania Internetu i telefonów komórkowych przez młodzież w wieku 11–13 lat. Uzyskane wyniki przyczyniły się do wypełnienia luki w zakresie stanu wiedzy o zjawisku siecioholizmu i fonoholizmu wśród młodzieży szkół podstawowych. Dodatkowym atutem przeprowadzonych badań było sprawdzenie właściwości psychometrycznych wykorzystanych skal do pomiaru problematycznego używania Internetu i telefonu komórkowego w populacji młodzieży szkół podstawowych (spójności wewnętrznej).

2.2. Przebieg realizacji projektu

Badania przeprowadzono wśród młodzieży szkół podstawowych w wieku 11–13 lat na terenie miast: Katowice, Bydgoszcz, Lublin i Wrocław. Realizacja projektu przebiegała według poniższych etapów i realizacji poszczególnych zadań:

1. Przegląd baz danych z literaturą przedmiotu celem aktualizacji posiadanej bibliografii i właściwego przygotowania badań.
2. Dobór próby badawczej – wylosowanie na podstawie operatu spisu szkół z poszczególnych miast wielostopniowej próby warstwowej z uwzględnieniem typu szkół: państwowa lub prywatna, która zawierała 57 szkół podstawowych (w tym 14 szkół Katowic, 16 szkół z Wrocławia, 13 szkół z Lublina, 14 szkół z Bydgoszczy).
3. Opracowanie kwestionariusza badawczego dla uczniów charakteryzującego zjawisko ryzykownego i problemowego korzystania uczniów szkół podstawowych z mediów cyfrowych (Internetu i telefonu komórkowego), a także uzupełnionego o pytania metryczkowe.
4. Opracowanie kwestionariusza badawczego dla rodziców.
5. Przygotowanie kwestionariusza ankiety w wersji elektronicznej oraz przetestowanie zbudowanego narzędzia online w celu sprawdzenia poprawności od strony technicznej, czasu wypełniania przez ucznia oraz zrozumienia treści (pilotaż zrobiony na próbie 72 uczniów).
6. Pilotaż kwestionariusza ankietowego wśród rodziców w celu sprawdzenia poprawności narzędzia i zrozumienia pytań, czasu wypełniania ankiety papierowej (pilotaż na grupie 30 rodziców).
7. Wniosek o zgodę na realizację badań do Komisji Bioetycznej.

W związku z objęciem badaniem ankietowym osób niepełnoletnich, przed przystąpieniem do właściwych badań w szkołach, kwestionariusz ankiety dla uczniów i opis planowanych badań w szkołach został przedłożony stosownej Komisji Bioetycznej z zapytaniem, czy badania te będą wymagały zgody Komisji Bioetycznej. W dniu 08.06.2017 r. otrzymano pismo z Komisji Bioetycznej, z którego wynika, że zgoda Komisji na badania nie jest wymagana. Komisja jednak nadmienila, że po zakończonych badaniach oczekuje raportu z przeprowadzonego projektu. Komisja wskazała, że badania ankietowe nie wymagają jej zgody.

8. Wniosek do Komisji ds. Etyki Badań Empirycznych z Udziałem Ludzi jako Osób Badanych na Wydziale Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego o zgodę na badania w szkołach. Decyzja Komisji pozytywna – uzyskano zgodę na badania.

9. Uzyskanie zgody na przeprowadzenie badań w szkołach wydane przez poszczególne Urzędy Miast lub Wydziały Edukacji.

10. Kontakt z wylosowanymi do badania szkołami, przygotowanie i rozesłanie informacji o planowanych badaniach do Dyrektorów i uzyskanie zgody od Dyrektorów poszczególnych placówek na realizację badań w ich szkołach. Pozyskanie informacji dotyczących kontaktu z osobą, która będzie odpowiedzialna za realizację badań w szkole.

11. Szkolenie badaczy terenowych – metodologiczne, organizacyjne i techniczne związane z korzystaniem z platformy Webankietka.pl.

12. Realizacja badań właściwych. Badania anonimowe, uczniowie wypełniali ankietę online. Badania były prowadzone w wylosowanych 57 szkołach podstawowych, gdzie w każdej szkole badano wszystkich uczniów klas szóstych. Właściwe badania uczniów w okresie 09.–12.2017 zostały przeprowadzone za pomocą specjalnie utworzonego indywidualnego konta dla prowadzonych badań, przygotowana została elektroniczna wersja narzędzia badawczego (kwestionariusza badań) – wersja dostępu do ankiety dla uczniów klas szóstych szkół podstawowych, jednocześnie osoba odpowiedzialna na terenie danej placówki za badanie dostała indywidualny dla danej szkoły kod dostępu do przeprowadzenia badania wśród uczniów w wyznaczonym czasie badania.

13. Na etapie badania w wersji elektronicznej zablokowane zostały:

- dostęp do narzędzia postronnych internautów poprzez portal;
- dostęp do wyników indywidualnych i zbiorczych badanych uczniów.

Tak więc uczeń w danej szkole poprzez uaktywnienie ankiety, za pomocą indywidualnego dla szkoły linku wypełnił ją i wysłał. Narzędzie było dostępne w wyznaczonym terminie tylko i wyłącznie dla uczniów danej szkoły (brak możliwości wypełnienia ankiety przez inną grupę niż wskazana oraz brak możliwości podglądu wyników indywidualnych i zbiorczych). Osoba odpowiedzialna za przeprowadzenie badania w wylosowanej szkole została wcześniej przeszkolona i przygotowana do realizacji zadania oraz otrzymała indywidualny kod szkoły dla swoich uczniów. Natomiast przed przeprowadzeniem badań uczeń był poproszony o dostarczenie zgody na badania podpisanej przez jego pełnoprawnego opiekuna (rodzica) lub zgoda na badania ucznia była podpisana przez opiekunów lub rodziców obecnych na zebraniu.

14. Ankiety w wersji papierowej dla rodziców wypełniane były na wywiadówkach. Większość rodziców prawidłowo wypełniała kwestionariusz ankiety. Największą trudność sprawiały respondentom pytania dotyczące kosztów zakupu telefonu komórkowego, kosztów opłat za Internet czy kosztu największego rachunku telefonicznego ich dziecka, na które często udzielano odpowiedzi „Nie pamiętam”. Próba badawcza to 1658 rodziców, którzy prawidłowo wypełnili ankiety.

15. Analiza statystyczna wyników badań właściwych. Charakterystyka młodzieży pod względem korzystania uczniów szkół podstawowych z mediów cyfrowych (Internetu i telefonu komórkowego), grania w gry komputerowe i korzystania z portali społecznościowych. Oszacowanie odsetka młodzieży szkół podstawowych badanych miast zagrożonej problematycznym używaniem i problematycznie używającej Internet lub telefon komórkowy.

2.3. Narzędzia badawcze

Wykorzystane testy przesiewowe do badania problemowego korzystania z Internetu i telefonu komórkowego oraz test depresji

Przed przystąpieniem do budowy właściwego narzędzia badawczego (kwestionariusza ankiety dla uczniów i rodziców) dokonano analizy i aktualizacji przeglądu literatury. Aktualizacja przeglądu literatury o najnowsze publikacje, które pojawiły się od czasu przygotowania wniosku i złożenia wniosku o dofinansowanie do rozpoczęcia badania, celem właściwego przygotowania badania i przeanalizowania najnowszych publikacji. Po dokonanych przeglądzie literatury wybrano narzędzia do badania nałogów behawioralnych:

1. Test przesiewowy patologicznego używania Internetu IAT (*Internet Addiction Test*), test autorstwa K. Young (2011) – adaptacja polska autorstwa Poprawy (2011), współczynniki rzetelności i trafności narzędzia obliczone były dla grupy 6119 osób w wieku 9–65 lat i rzetelność skali wyniosła α -Cronbacha 0,93; badania na próbie 1245 osób od 12–62 lat, rzetelność skali wyniosła α -Cronbacha 0,90 (Błachnio, Przepiórka, Hawi, 2015).

Problemowe korzystanie z Internetu rozumiane jest jako zaburzenie kontroli impulsów, a pojęcie Internetu odnosi się do wszystkich typów aktywności online. Test mierzy, w jaki sposób Internet wpływa na aspekty życia codziennego (np. codziennej aktywności, wzór snu, wydajności, życia społecznego, uczucia).

Test składa się z opisu 20 symptomów nadużywania Internetu. Badany ma za zadanie określić, jak często obserwuje u siebie dane zachowanie. W teście można osiągnąć wynik od 0 do 100 pkt.

Punktacja odpowiedzi udzielanych na pięciostopniowej skali:

Nie dotyczy – 0 pkt., Rzadko – 1 pkt., Czasami – 2 pkt., Dość często – 3 pkt., Często – 4 pkt., Zawsze – 5 pkt.

Wyniki testu analizuje się poprzez zsumowanie punktów, dostępne są dwie wersje zawierające różne punkty odcięcia, według przyjętej metodologii, w których można wyodrębnić po 4 typy użytkowników Internetu:

a) pierwszy podział według metodologii Young (2011):

- 0–20 pkt. (wyniki niskie) – prawidłowe/właściwe korzystanie/używanie Internetu;
- 20–49 pkt. (wyniki niskie) – pojedyncze symptomy problemowego korzystania z Internetu;
- 50–79 pkt. (wyniki średnie) – zagrożenie problemowym korzystaniem/używaniem Internetu. Internet powoduje sporadyczne problemy w życiu badanego i należy brać pod uwagę potrzebę pełniejszej kontroli nad swoim życiem; sporadyczne lub częste problemy spowodowane przez Internet;
- 80–100 pkt. (wyniki wysokie) – problemowe/patologiczne korzystanie/używanie Internetu. Korzystanie z Internetu jest przyczyną istotnych problemów w życiu badanego, który musi podjąć leczenie; korzystanie z Internetu powoduje poważne problemy;

b) drugi podział według metodologii Makaruk i Wójcik (2012) przyjętej w badaniach europejskich:

- 0–20 pkt. (wyniki niskie) – prawidłowe/właściwe korzystanie/używanie Internetu;

- 21–39 pkt. (wyniki niskie) – pojedyncze symptomy problemowego korzystania z Internetu;
- 40–69 pkt. (wyniki średnie) – zagrożenie problemowym korzystaniem/używaniem Internetu;
- 70–100 pkt. (wyniki wysokie) – problemowe/patologiczne korzystanie/używanie Internetu.

2. Test KBUTK – Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej (2009), współczynnik rzetelności dla wyniku ogólnego KBUTK wyniósł 0,91, badano 694 osoby w wieku 13–24 lat współczynnik rzetelności dla wyniku ogólnego KBUTK wyniósł 0,91 (Pawłowska, Potembska, 2011).

Test składa się z 33 stwierdzeń, odpowiadających symptomom patologicznego (problematycznego) używania telefonu komórkowego. Odpowiedzi udzielane są na pięciostopniowej skali:

Nigdy – 0 pkt., Rzadko – 1 pkt., Czasem – 2 pkt., Często – 3 pkt., Zawsze – 4 pkt. Suma punktów oznacza:

- 0–30 pkt. (wyniki niskie) – osoby niezagrożone uzależnieniem od telefonu komórkowego;
- 31–69 pkt. (wyniki średnie) – osoby zagrożone uzależnieniem od telefonu komórkowego;
- 70 i więcej pkt. (wyniki wysokie) – osoby uzależnione od telefonu komórkowego.

3. Kwestionariusz do pomiaru nasilenia depresji (*Center for Epidemiologic Studies Depression Scale Revised*). Narzędzie badawcze składa się z 10 twierdzeń. Osoby badane miały za zadanie udzielić odpowiedzi, jak często czuły się w opisany sposób w ciągu ostatniego tygodnia. Swoje odpowiedzi zaznaczali na skali 4-stopniowej, od: 1 – Rzadko, do: 4 – Prawie cały czas. W niniejszych badaniach α -Cronbacha wynosiła 0,85. Aby podnieść rzetelność metody, w badaniach wykorzystano 8 itemów, usuwając z wyniku ogólnego pozycje 5 i 8.

Zdecydowano o użyciu powyższych testów jako narzędzi badawczych, gdyż mają one adaptację do warunków polskich oraz ze względu na ich popularność i rzetelność (opisywane skale mają potwierdzone wysokie parametry psychometryczne), dzięki czemu pozwolą one na porównanie uzyskanych za ich pomocą wyników naszych badań z badaniami przeprowadzonymi na podobnych grupach respondentów w Polsce, a także innych krajach, tym samym pozwolą na ocenę skali badanego zjawiska. Jednakże biorąc pod uwagę możliwe różnice kulturowe w funkcjonowaniu poznawczym (Nisbett, Miyamoto, 2005; Nisbett, 2009; Gutchess i in., 2010), należy ostrożnie podchodzić do wyników badań prowadzonych w innych kręgach kulturowych.

Wszystkie wykorzystane w niniejszym badaniu skale mają wysokie parametry psychometryczne mierzone za pomocą współczynnika α -Cronbacha służącego do oceny rzetelności skali (metoda badania zgodności wewnętrznej) na próbie 2161 adolescentów niniejszego badania, i tak:

– IAT (Internet):

α -Cronbacha 0,92 dla wyników testu uczniów z Katowic, wszystkie pozycje testowe uzyskały wskaźniki mocy dyskryminacyjnej powyżej 0,4 (w granicach 0,40–0,71), N = 419;
 α -Cronbacha 0,93 dla wyników testu uczniów z Wrocławia, wszystkie pozycje testowe uzyskały wskaźniki mocy dyskryminacyjnej powyżej 0,4 (w granicach 0,41–0,73), N = 588;

α -Cronbacha 0,92 dla wyników testu uczniów z Lublina wszystkie pozycje testowe uzyskały wskaźniki mocy dyskryminacyjnej powyżej 0,4 (w granicach 0,42–0,70), N = 571;
 α -Cronbacha 0,93 dla wyników testu uczniów z Bydgoszczy, wszystkie pozycje testowe uzyskały wskaźniki mocy dyskryminacyjnej powyżej 0,4 (w granicach 0,48–0,71), N = 583;
 α -Cronbacha 0,925 dla wyników testu wszystkich uczniów badanych miast;

– KBUTK (telefon komórkowy):

α -Cronbacha 0,93 dla wyników testu uczniów z Katowic, wszystkie pozycje testowe uzyskały wskaźniki mocy dyskryminacyjnej powyżej 0,2 (w granicach 0,20–0,70), N = 419;
 α -Cronbacha 0,93 dla wyników testu uczniów z Wrocławia, wszystkie pozycje testowe uzyskały wskaźniki mocy dyskryminacyjnej powyżej 0,2 (w granicach 0,22–0,70), N = 588;
 α -Cronbacha 0,94 dla wyników testu uczniów z Lublina, wszystkie pozycje testowe uzyskały wskaźniki mocy dyskryminacyjnej powyżej 0,2 (w granicach 0,23–0,75), N = 571;
 α -Cronbacha 0,93 dla wyników testu uczniów z Bydgoszczy, wszystkie pozycje testowe uzyskały wskaźniki mocy dyskryminacyjnej powyżej 0,2 (w granicach 0,21–0,69), N = 583;
 α -Cronbacha 0,933 dla wyników testu wszystkich uczniów badanych miast.

2.4. Kwestionariusz ankiety dla uczniów i rodziców

Liczący 12 stron kwestionariusz ankietowy dla uczniów i 4-stronicowy kwestionariusz dla rodziców zostały skonstruowane przez zespół realizujący badanie we współpracy z pracownikami naukowymi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie.

Kwestionariusz ankiety dla uczniów składał się z 49 pytań (niektóre pytania rozbudowane) oraz z metryczki (8 pytań) zamieszczonej na końcu ankiety. Kwestionariusz ankiety dla uczniów zawierał informacje charakteryzujące badane osoby (metryczka – 8 pytań), pytania dotyczące charakterystyki użytkowania technologii cyfrowych (pytania 2–6) oraz posiadania i użytkowania telefonu komórkowego (pytania 8–16), grania w gry (pytania 18–27), korzystania z portali społecznościowych (pytania 28–32), znajomości zagrożeń w sieci (pytania 34–35), dewiacyjnych zachowań w sieci i kontroli rodzicielskiej (pytania 36–43), pytania w zakresie sposobu spędzania czasu wolnego przez respondentów (pytanie 44). Obejmował ponadto testy przesiewowe:

- problemowego używania Internetu (test autorstwa K. Young, IAT: *Internet Addiction Test*);
- problemowego korzystania z telefonu komórkowego (Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej);
- test do badania depresji (*Center for Epidemiologic Studies Depression Scale Revised*).

Zdecydowano o użyciu powyższych testów jako narzędzi badawczych, gdyż mają one adaptację do warunków polskich oraz ze względu na ich popularność i rzetelność (opisywane skale mają potwierdzone wysokie parametry psychometryczne), dzięki czemu pozwolą one na porównanie wyników badań z badaniami przeprowadzonymi na podobnych grupach respondentów przez badaczy w Polsce i za granicą, co umożliwi ocenę skali badanego zjawiska.

Kwestionariusz ankiety dla rodziców uczniów wylosowanych szkół składał się z 31 pytań (niektóre pytania rozbudowane) i metryczki (4 pytania) zawartej na końcu. Pytania dotyczyły kontroli rodzicielskiej, znajomości przez rodziców aktywności internetowych swoich dzieci w Internecie oraz aktywności na telefonie komórkowym, kosztów ponoszonych przez rodziców na zakup telefonów komórkowych czy dostępu do Internetu, a także ilości spędzania czasu w sieci.

Przed przygotowaniem ostatecznej wersji ankiety dla rodziców, stosowne narzędzie zostało wysłane do konsultacji do dr Jolanty Jarczyńskiej (pracownika naukowego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). Przed przygotowaniem ostatecznej wersji ankiety dla uczniów stosowne narzędzie zostało wysłane do konsultacji do dr hab. Agaty Błachnio i dr Anety Przepiórki (są to pracownicy naukowcy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego) w celu właściwego doboru testów oraz wyboru testu do badania depresji. Wszystkie uwagi zostały uwzględnione w ostatecznej wersji kwestionariusza dla rodziców i dla uczniów.

Ostateczna wersja kwestionariusza dla uczniów i rodziców wraz z opisem całego badania zostało przedstawione we wniosku pod ocenę Komisji ds. Etyki Badań Empirycznych z Udziałem Ludzi jako Osób Badanych na Wydziale Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

2.5. Dobór próby do badania

1. Dobór szkół do badania został przeprowadzony na podstawie właściwie przygotowanego spisu szkół otrzymanego z odpowiedniego Kuratorium Oświaty (z Bydgoszczy, z Lublina, z Katowic i z Wrocławia). Do losowania szkoły zostały podzielone na placówki publiczne i niepubliczne.
2. Dobór próby losowy – wielostopniowa próba warstwowa z uwzględnieniem typu szkół: państwowa lub prywatna. Do badania wylosowano 57 szkół podstawowych odpowiednio:
 - z Katowic 14 szkół, w tym: 9 szkół państwowych i 5 szkół prywatnych,
 - z Wrocławia 16 szkół, w tym: 12 szkół państwowych i 4 szkoły prywatne,
 - z Lublina 13 szkół, w tym: 10 szkół państwowych i 3 szkoły prywatne,
 - z Bydgoszczy 14 szkół, w tym: 12 szkół państwowych i 2 szkoły prywatne.
3. Osoby badane to osoby w wieku 11–13 lat będące uczniami klas szóstych wylosowanych szkół podstawowych oraz ich rodzice. W wylosowanej szkole badane były wszystkie klasy szóste w danej placówce szkolnej.
4. Przed przystąpieniem do budowy właściwego narzędzia badawczego dokonano analizy i aktualizacji przeglądu literatury.

2.6. Szacowanie średnich i frakcji w populacjach i podpopulacjach uczniów klas szóstych w wybranych miastach⁴

Rozważamy problem szacowania średniej i frakcji w populacji oraz podpopulacjach w przypadku występowania braków odpowiedzi dla dowolnego planu losowania. Omawiany jest też problem weryfikacji hipotez z wykorzystaniem testów permutacyjnych. Zagadnienia teoretyczne wraz z opisem zastosowania dla badania populacji uczniów klas szóstych szkół podstawowych w wybranych miastach przedstawiono w sekcjach 2, 3 i 4. Wyniki badania uwzględniające oszacowania charakterystyk podpopulacji z ocenami średnich błędów szacunku oraz weryfikację hipotez są prezentowane w sekcjach 5 i 6.

2.6.1. Operat losowania, plan losowania i prawdopodobieństwa inkluzji

Operatem losowania były spisy szkół podstawowych w czterech miastach: Bydgoszcz, Katowice, Lublin i Wrocław, uzyskane z:

⁴ Autorem podrozdziału jest T. Żądło.

- Urzędu Miasta Bydgoszcz, Wydziału Edukacji i Sportu,
- Urzędu Miasta Katowice, Wydziału Edukacji i Sportu,
- Urzędu Miasta Lublin, Wydziału Oświaty i Wychowania,
- Urzędu Miasta Wrocław, Departamentu Edukacji, Wydziału Przedszkoli i Szkół Podstawowych.

W poniższych rozważaniach przyjmujemy następujące oznaczenia. Populacje uczniów w każdym z rozważanych miast podzielone są na dwie warstwy Ω_h (gdzie $h=1,2$) – uczniów w szkołach publicznych ($h=1$) i uczniów w szkołach prywatnych ($h=2$). Liczba szkół w h -tej warstwie będzie oznaczana przez N_h . Po pierwsze, spośród N_h szkół w h -tej warstwie losowana jest próba prosta bez zwracania n_h szkół (w przybliżeniu proporcjonalna alokacja próby w warstwach, frakcja losowanych szkół to ok. 25%). Łącznie w próbie znalazło się 57 szkół. Po drugie, w każdej wylosowanej szkole ankietowani są wszyscy obecni uczniowie klas szóstych posiadający zgody rodziców. Odsetek uczniów, którzy nie wzięli udziału w badaniu ze względu na nieobecność lub brak zgody rodziców, był następujący:

- w Bydgoszczy w szkołach publicznych: 24,2% dziewczynek i 23,7% chłopców, w Bydgoszczy w szkołach prywatnych: 25% dziewczynek i 30% chłopców,
- w Katowicach w szkołach publicznych: 13,6% dziewczynek i 28,3% chłopców, w Katowicach w szkołach prywatnych: 24,5% dziewczynek i 34,5% chłopców,
- w Lublinie w szkołach publicznych: 27,9% dziewczynek i 24,7% chłopców, w Lublinie w szkołach prywatnych: 47,8% dziewczynek i 56,7% chłopców,
- we Wrocławiu w szkołach publicznych: 23,7% dziewczynek i 23,8% chłopców, we Wrocławiu w szkołach prywatnych: 27,7% dziewczynek i 48,8% chłopców.

Ze względu na braki odpowiedzi wykorzystano odpowiednią metodę estymacji prezentowaną w dalszej części opracowania.

Dla rozważanego planu losowania prawdopodobieństwa inkluzji pierwszego rzędu (i -tego ucznia z k -tej szkoły z h -tej warstwy) wynoszą: $\pi_i = \pi_k = \frac{n_h}{N_h}$. Prawdopodobieństwa inkluzji drugiego rzędu wynoszą:

- dla i -tego i j -tego ucznia z tej samej h -tej warstwy i z tej samej k -tej szkoły:

$$\pi_{ij} = \pi_{kk} = \pi_k = \frac{n_h}{N_h} \quad (\text{gdzie w wylosowanej szkole ankietowani są wszyscy uczniowie}),$$

- uczniów z różnych szkół (szkoły k i szkoły k'), ale w tej samej h -tej warstwie:

$$\pi_{ij} = \pi_{kk'} = \frac{n_h(n_h-1)}{N_h(N_h-1)},$$

- uczniów z różnych warstw (warstw h i h'): $\pi_{ij} = \pi_{kk'} = \frac{n_h}{N_h} \times \frac{n_{h'}}{N_{h'}}$.

2.6.2. Estymacja w przypadku występowania braków odpowiedzi

Z populacji Ω jest losowana próba s z wykorzystaniem planu losowania $P(s)$ charakteryzującego się prawdopodobieństwami inkluzji pierwszego rzędu π_i i prawdopodobieństwami drugiego rzędu π_{ij} . Przyjmujemy, że występują braki odpowiedzi

i w związku z tym zbiór respondentów s_r zawiera się w zbiorze wylosowanych elementów populacji s . Rozważamy następujący kalibrowany estymator średniej w populacji, zaproponowany w pracy (Särndal, Lundström, 2006, s. 58), w przypadku estymacji z wykorzystaniem dowolnego planu losowania i występowania braków odpowiedzi:

$$\hat{\bar{Y}} = N^{-1} \sum_{i \in s_r} w_i y_i, \quad (1)$$

gdzie $w_i = d_i v_i$, $d_i = \pi_i^{-1}$, $v_i = 1 + \lambda^T \mathbf{x}_i$, $\lambda^T = \left(\mathbf{X} - \sum_{i \in s_r} d_i \mathbf{x}_i \right)^T \left(\sum_{i \in s_r} d_i \mathbf{x}_i \mathbf{x}_i^T \right)^{-1}$, N to liczebność populacji, $\mathbf{x}_i$ to wektor wartości zmiennych dodatkowych dla i -tego elementu próby, $\mathbf{X}$ to wektor wartości globalnych zmiennych dodatkowych w populacji. Estymator wariancji estymatora kalibrowanego (1) jest dany wzorem (Särndal, Lundström, 2006, s. 136):

$$\hat{D}^2(\hat{\bar{Y}}) = \hat{V}_{SAM} + \hat{V}_{NR}, \quad (2)$$

gdzie ocena komponentu wariancji wynikająca z planu losowania jest dana wzorem:

$$\hat{V}_{SAM} = N^{-2} \sum_{i \in s_r} \sum_{j \in s_r} (d_i d_j - d_{ij}) (v_i \hat{e}_i) (v_j \hat{e}_j) - \sum_{i \in s_r} d_i (d_i - 1) v_i (v_i - 1) (\hat{e}_i)^2, \quad (3)$$

a ocena komponentu wariancji wynikająca z rozkładu braków odpowiedzi ma postać:

$$\hat{V}_{NR} = N^{-2} \sum_{i \in s_r} v_i (v_i - 1) (d_i \hat{e}_i)^2, \quad (4)$$

gdzie: $\hat{e}_i = y_i - \mathbf{x}_i^T \mathbf{B}$, $\mathbf{B} = \left(\sum_{i \in s_r} d_i v_i \mathbf{x}_i \mathbf{x}_i^T \right)^{-1} \left(\sum_{i \in s_r} d_i v_i \mathbf{x}_i y_i \right)$. Warto dodać, że Särndal i Lundström (2006, s. 139–140) przedstawiają uzasadnienie postaci estymatora wariancji danej wzorem (2).

W przypadku, gdy rozważamy problem szacowania średniej w dowolnej podpopulacji Ω_c o liczebności N_c , wówczas we wzorach (1) i (2) liczebność populacji N należy zastąpić przez N_c , a wartości zmiennej y_i przez $y_i^* = y_i a_{ic}$, gdzie:

$$a_{ic} = \begin{cases} 1 & \text{dla } i \in \Omega_c \\ 0 & \text{dla } i \notin \Omega_c \end{cases}. \quad (5)$$

Dla każdego elementu próby jest dostępny wektor informacji o zmiennych dodatkowych $\mathbf{x}_i$ (kodowanych jako zmienne zero-jedynkowe) obejmujących płeć i typ szkoły (publiczna i prywatna). Stąd w każdym mieście uwzględniano 4 zmienne zero-jedynkowe identyfikujące jednoczesną przynależność do obu powyższych kategorii (dziewczynka w szkole publicznej, chłopiec w szkole publicznej, dziewczynka w szkole prywatnej, chłopiec w szkole prywatnej). Ponadto są znane sumy zmiennych dodatkowych w populacji, które będą wykorzystywane w procesie kalibracji. Sumami tymi są liczebności uczniów w każdym z miast, w każdej z wymienionych czterech podpopulacji. Informacje o liczbie uczniów należących do czterech wymienionych kategorii w roku szkolnym 2017/2018 uzyskano z urzędów miast rozważanych w badaniu. Wagi estymatora kalibrowanego będą zapewniać pełne odwzorowanie struktury populacji w próbie pod względem wymienionych zmiennych dodatkowych (struktura próby po przeważeniu będzie dokładnie odpowiadać strukturze populacji) w następującym sensie – ważona suma każdej ze zmiennych dodatkowych w próbie będzie równa sumie tej zmiennej w populacji.

2.6.3. Weryfikacja hipotez z wykorzystaniem testów permutacyjnych

Zauważmy, że rozważania prezentowane w opracowaniu nie są prowadzone dla prób prostych, co uniemożliwia zastosowania klasycznych procedur weryfikacji hipotez znanych ze statystyki matematycznej. Dla przykładu, w przypadku prób nieprostych, nawet jeśli nie ma braków odpowiedzi, problem weryfikacji hipotez o równości średnich jest złożony (zob. np. Bracha, 1998, s. 137–139) i zazwyczaj wymaga przyjęcia założenia o normalności rozkładu statystyki testowej, które to założenie nie musi być spełnione. Niespełnienie tego założenia może poważnie wpływać na własności takich testów statystycznych. Ponadto w rozważanym przypadku niezbędne jest uwzględnienie problemu występowania braków odpowiedzi, a Särndal i Lundström (2006) – autorzy rozważanego w pracy estymatora danego wzorem (1) – nie podejmują w swej pracy problemu weryfikacji hipotez. Stąd proponujemy wykorzystanie testów permutacyjnych opisywanych szeroko m.in. przez Pesarin i Salmaso (2010).

W przypadku testów permutacyjnych hipoteza zerowa głosi, że analizowane rozkłady są identyczne. Rozważamy pewną statystykę testową T , której wysokie wartości świadczą o prawdziwości hipotezy alternatywnej i pewien wektor $\mathbf{z}$ definiujący przynależność elementów próby do podpopulacji. Zauważmy, że liczba wszystkich permutacji dla n elementowego zbioru danych wynosi $n!$. Jeśli nie jest możliwe ze względu na czas obliczeń wyznaczenie wszystkich permutacji dla rozważanego zbioru danych, stosuje się następujący algorytm (Pesarin, Salmaso, 2010, s. 45):

1. Na podstawie oryginalnego zbioru danych obliczamy wartość statystyki testowej, która będzie oznaczana przez $T_0 = T(\mathbf{z})$.
2. Permutujemy elementy wektora $\mathbf{z}$ i otrzymujemy wektor $\mathbf{z}^*$.
3. Obliczamy wartość statystyki testowej $T^* = T(\mathbf{z}^*)$.
4. Powtarzamy krok drugi i trzeci B -krotnie, otrzymując B wartości statystyk testowych $T^{*b} = T(\mathbf{z}^{*b})$, gdzie $b = 1, 2, \dots, B$.
5. Szacujemy p -wartość statystyki testowej jako $B^{-1} \sum_{1 \leq b \leq B} I(T^{*b} \geq T_0)$, czyli odsetek przypadków, gdy wartości statystyki testowej obliczone dla permutowanego zbioru danych są nie mniejsze niż wartość statystyki testowej wyznaczona dla oryginalnego zbioru danych.

Pesarin i Salmaso (2010, s. 45) podają, że jeśli nie jest możliwe wyznaczenie wszystkich permutacji, to p -wartość uzyskana w wyniku powyższego algorytmu jest silnie zbieżna do rzeczywistej wartości wraz ze wzrostem rozważanej liczby permutacji B . W pracy będziemy przyjmować $B = 10000$.

Będziemy rozważać dwa testy. Po pierwsze, będziemy weryfikować identyczność dwóch rozkładów, czyli równość dystrybuant w podpopulacjach wyodrębnionych na podstawie płci oraz równość dystrybuant w podpopulacjach wyodrębnionych na podstawie typu szkoły (szkoły publiczne i szkoły prywatne). Po drugie, będziemy weryfikować identyczność rozkładów w czterech rozważanych miastach, czyli równość czterech dystrybuant.

Poniżej prezentujemy postacie statystyk testowych, które będą pozwalać na odrzucenie hipotezy zerowej ze względu na różnicę średnich. W przypadku porównywania dwóch rozkładów statystyka testowa będzie miała postać:

$$T_1 = \hat{Y}_i - \hat{Y}_j, \quad (6)$$

gdzie $\hat{Y}_i$ i $\hat{Y}_j$ będą estymatorami kalibrowanymi w i -tej i j -tej podpopulacji wyznaczonymi zgodnie z procedurą opisaną w sekcji 3 opracowania.

W przypadku porównywania czterech rozkładów ($k=4$) statystyka testowa będzie dana wzorem:

$$T_2 = \sum_{i=1}^{k-1} \sum_{j=i+1}^k \left| \hat{Y}_i - \hat{Y}_j \right|, \quad (7)$$

gdzie $\hat{Y}_i$ i $\hat{Y}_j$ będą estymatorami kalibrowanymi w i -tej i j -tej podpopulacji wyznaczonymi zgodnie z procedurą opisaną w sekcji 3 opracowania.

W pracy przyjmujemy poziom istotności wynoszący 0,05.

2.7. Próba badawcza

Badania właściwe zostały zrealizowane w okresie od 1.09.2017–31.12.2017 r., prowadzone były badania uczniów i rodziców w wylosowanych placówkach. Badaną populacją była młodzież w wieku 11–13 lat, która w roku szkolnym 2017/2018 uczęszczała do szkół podstawowych na terenie miast: Katowice, Wrocław, Lublin i Bydgoszcz. Dobór szkół i osób do próby był losowy – wielostopniowa próba warstwowa. Do próby wylosowano 57 szkół podstawowych, odpowiednio:

- z Katowic 14 szkół, w tym: 9 szkół państwowych i 5 szkół prywatnych,
- z Wrocławia 16 szkół, w tym: 12 szkół państwowych i 4 szkoły prywatne,
- z Lublina 13 szkół, w tym: 10 szkół państwowych i 3 szkoły prywatne,
- z Bydgoszczy 14 szkół, w tym: 12 szkół państwowych i 2 szkoły prywatne.

Uczniowie wypełniali anonimową ankietę w trakcie zajęć na komputerach. Uczniowie zostali poinformowani o celu badania i jego dobrowolności. Badania zrealizowano za pomocą serwisu Webankietka.pl. Przeciętny czas wypełnienia ankiety wynosił 34 minuty. Tabela 2.1 zawiera dane dotyczące struktury próby badawczej i jej wielkość w podziale na płeć i wiek osoby badanej, typ szkoły, lokalizację szkoły (miasto, wieś) według badanych miast.

W wyniku przeprowadzonych badań przebadano 2161 uczniów (w tym 419 uczniów szkół z Katowic; 588 uczniów z Wrocławia; 571 uczniów z Lublina i 583 uczniów z Bydgoszczy) oraz 2281 rodziców badanych uczniów (tytu rodziców prawidłowo wypełniło ankietę papierową). Uczniowie byli w wieku 11–13 lat (w tym 49,6% dziewcząt i 50,4% chłopców z Katowic, 49,5% dziewcząt i 50,5% chłopców z Wrocławia, 47,8% dziewcząt i 52,2% chłopców z Lublina oraz 49,7% dziewcząt i 50,3% chłopców z Bydgoszczy).

Badaną próbę opisano również ze względu na wykształcenie i status zawodowy rodziców. Wykształcenie wyższe miało 36,5% matek i 32,9% ojców uczniów z Katowic, 43,5% matek i 41,7% ojców uczniów z Wrocławia, 44,3% matek i 40,8% ojców uczniów z Lublina oraz 31,6% matek i 31,7% ojców uczniów z Bydgoszczy. Wykształcenie średnie miało 13,4% matek i 11,7% ojców uczniów z Katowic, 10,9% matek i 12,2% ojców uczniów z Wrocławia, ok. 12% matek i ojców uczniów z Lublina oraz 17,5% matek i 13,4% ojców uczniów z Bydgoszczy. Wykształcenie zawodowe miało 13,1% matek i 17,7% ojców uczniów z Katowic, 13,4% matek i 11,7% ojców uczniów z Wrocławia, ok. 15% matek i ojców uczniów z Lublina oraz 13,6% matek i 15,3% ojców uczniów z Bydgoszczy. Wykształcenie podstawowe miało 4,5% matek i 2,6% ojców uczniów z Katowic, 2,7% matek i 2,4% ojców uczniów z Wrocławia, 4% matek i 3,2% ojców uczniów z Lublina oraz 2,9% matek i 1,5% ojców uczniów z Bydgoszczy.

Uczniowie, którzy nie znają wykształcenia swoich rodziców, to: wykształcenie mamy nie zna 32,5% uczniów z Katowic, 29,4% uczniów z Wrocławia, 23,8% uczniów z Lublina oraz 34,5% uczniów z Bydgoszczy, natomiast wykształcenia ojca nie zna 35,1% uczniów z Katowic, 32% uczniów z Wrocławia, 28,9% uczniów z Lublina oraz 38,1% uczniów z Bydgoszczy.

Tabela 2.1. Struktura grupy badanej młodzieży gimnazjalnej ze względu na płeć, wiek, typ szkoły, lokalizację szkoły, rodzeństwo, wykształcenie i status zawodowy rodziców

Nazwa zmiennej	Dane	Liczba osób	Odsetek liczebności próby (%)	Liczba osób	Odsetek liczebności próby (%)	Liczba osób	Odsetek liczebności próby (%)	Liczba osób	Odsetek liczebności próby (%)
		KATOWICE N = 419		WROCŁAW N = 588		LUBLIN N = 571		BYDGOSZCZ N = 583	
Płeć	Dziewczęta	208	49,6	291	49,5	273	47,8	290	49,7
	Chłopcy	211	50,4	297	50,5	298	52,2	293	50,3
Wiek	11	80	19,1	123	20,9	93	16,3	89	15,3
	12	302	72,1	387	65,8	375	65,7	341	58,5
	13	37	8,8	78	13,3	103	18,0	153	26,2
Lokalizacja szkoły	Miasto	401	95,7	516	87,8	491	86,0	542	93,0
	Wieś	18	4,3	72	12,2	80	14,0	41	7,0
Rodzaj szkoły	Publiczna	346	82,6	532	90,5	545	95,4	570	97,8
	Prywatna	73	17,4	56	9,5	26	4,6	13	2,2
Rodzeństwo	Nie mam	89	21,2	160	27,2	113	19,8	149	25,6
	Tak mam	330	78,8	428	72,8	458	80,2	434	74,4
Status zawodowy mamy	Pracuje	352	84,0	514	87,4	471	82,5	492	84,4
	Na emeryturze	2	0,5	3	0,5	8	1,4	5	0,9
	Na rencie	5	1,2	6	1,0	5	0,9	11	1,9
	Bezrobotna	42	10,0	42	7,1	58	10,2	48	8,2
	Nie wiem	18	4,3	23	3,9	29	5,1	27	4,6
Status zawodowy taty	Pracuje	369	88,1	534	90,8	511	89,5	521	89,4
	Na emeryturze	14	3,3	4	0,7	4	0,7	7	1,2
	Na rencie	3	0,7	4	0,7	4	0,7	7	1,2
	Bezrobotny	5	1,2	10	1,7	13	2,3	6	1,0
	Nie wiem	28	6,7	36	6,1	39	6,8	42	7,2
Wykształcenie mamy	Wyższe	153	36,5	256	43,5	253	44,3	184	31,6
	Średnie	56	13,4	64	10,9	72	12,6	102	17,5
	Zawodowe	55	13,1	79	13,4	87	15,2	79	13,6
	Podstawowe	19	4,5	16	2,7	23	4,0	17	2,9
	Nie wiem	136	32,5	173	29,4	136	23,8	201	34,5
Wykształcenie taty	Wyższe	138	32,9	245	41,7	233	40,8	185	31,7
	Średnie	49	11,7	72	12,2	71	12,4	78	13,4
	Zawodowe	74	17,7	69	11,7	84	14,7	89	15,3
	Podstawowe	11	2,6	14	2,4	18	3,2	9	1,5
	Nie wiem	147	35,1	188	32,0	165	28,9	222	38,1

Analizując status zawodowy rodziców, można zaobserwować, że 84% matek i 88,1% ojców uczniów z Katowic pracuje zawodowo, 87,4% matek i 90,8% ojców uczniów z Wrocławia jest aktywnych na rynku pracy, 82,5% matek i 89,5% ojców uczniów z Lublina oraz 84,4% matek i 89,4% ojców uczniów z Bydgoszczy pracuje zawodowo. Status bezrobotnego ma 10% matek i 1,2% ojców uczniów z Katowic, 7,1% matek i 1,7% ojców uczniów z Wrocławia, 10,2% matek i 2,3% ojców uczniów z Lublina oraz 8,2% matek i 1% ojców uczniów z Bydgoszczy. Odsetek uczniów, którzy nie wiedzą, czy ich rodzice pracują, to: 4,3% uczniów z Katowic nie wie, czy mama pracuje oraz 6,7% uczniów z Katowic nie wie, czy tata pracuje; 3,9% uczniów z Wrocławia nie wie, czy mama pracuje oraz 6,1% uczniów z Wrocławia nie wie, czy tata pracuje; 5,1% uczniów z Lublina nie wie, czy mama pracuje oraz 6,8% uczniów z Lublina nie wie, czy tata pracuje; 4,6% uczniów z Bydgoszczy nie wie, czy mama pracuje oraz 7,2% uczniów z Bydgoszczy nie wie, czy tata pracuje.

W projekcie założono przebadanie ok. 2500 uczniów; w wylosowanych klasach po zliczeniu wszystkich uczniów było 2897 uczniów, ostatecznie przebadano 2161 uczniów, a różnica w ilości uczniów (736 osób) wynika z tego, że podczas badania niektórzy uczniowie

byli nieobecni lub ich rodzice nie wyrazili zgody na badanie (zgoda rodzica była konieczna w przypadku niepełnoletniego ucznia).

Dodatkowo udało się otrzymać zwrot prawidłowo wypełnionych ankiet od 1658 rodziców (w projekcie wstępnie zaplanowano zbadanie 1500 rodziców; wydaje się to cenną informacją, że rodzice tak chętnie wypełniali ankietę i deklarowali chęć poznania wyników, gdyż uważali, że są to bardzo przydatne analizy dot. współczesnych realiów funkcjonowania dzieci w cyberprzestrzeni).

Poza tabelą 2.1, która prezentuje strukturę próby, wszystkie pozostałe rezultaty badań dla uczniów przedstawiają uogólnienie danych pochodzących z próby na populację uczniów szkół podstawowych badanych miast zgodnie z metodologią opisaną w badaniach.

Rozdział III

Charakterystyka zjawiska ryzykownego i problemowego korzystania z Internetu i telefonów komórkowych przez młodzież szkół podstawowych

– prezentacja wyników badań

Prowadzone badania są aktualne i ważne ze społecznego punktu widzenia oraz dotyczą zagadnienia związanego z użytkowaniem Internetu i telefonów komórkowych przez młodzież szkół podstawowych (badania obejmowały uczniów klas szóstych w wieku 11–13 lat). Głównym celem prowadzonych badań było zbadanie młodzieży pod kątem posiadania i wykorzystywania nowoczesnych środków komunikacji w życiu codziennym, szczególnie tych z dostępem do Internetu. Istotą badania były: poznanie celów oraz intensywności korzystania z Internetu i telefonu komórkowego, charakterystyka zjawiska ryzykownego i problemowego używania Internetu i telefonu komórkowego przez młodzież, zbadanie stopnia wyposażenia młodzieży w nowoczesne środki komunikacji, poznanie różnego rodzaju aktywności internetowych i aktywności wykonywanych na telefonach komórkowych, zbadanie stopnia znajomości niebezpieczeństw wynikających z niewłaściwego użytkowania telefonu komórkowego czy znajomości zagrożeń związanych z przebywaniem w sieci.

3.1. Wyposażenie młodzieży szkół podstawowych w nowoczesne środki komunikacji

Nowoczesne środki komunikacji, dzięki powszechnemu dostępowi i przystępnym cenom, są coraz bardziej obecne w codziennym życiu młodzieży (rys. 3.1). Na wstępie zostaną zbadane i pokazane różnice w wyposażeniu w nowoczesne środki komunikacji analizowanych grup uczniów według badanych miast. Biorąc pod uwagę dane zawarte na rysunku 3.1, zauważa się, że badani uczniowie byli dość dobrze wyposażeni w nowoczesne środki komunikacji, a różnice w wysokości frakcji między uczniami badanych miast są nieznaczne. Uczniowie byli pytani o to, czy posiadają swój własny sprzęt lub urządzenie, czy też korzystają z danego sprzętu lub urządzenia wspólnie z innymi użytkownikami w domu.

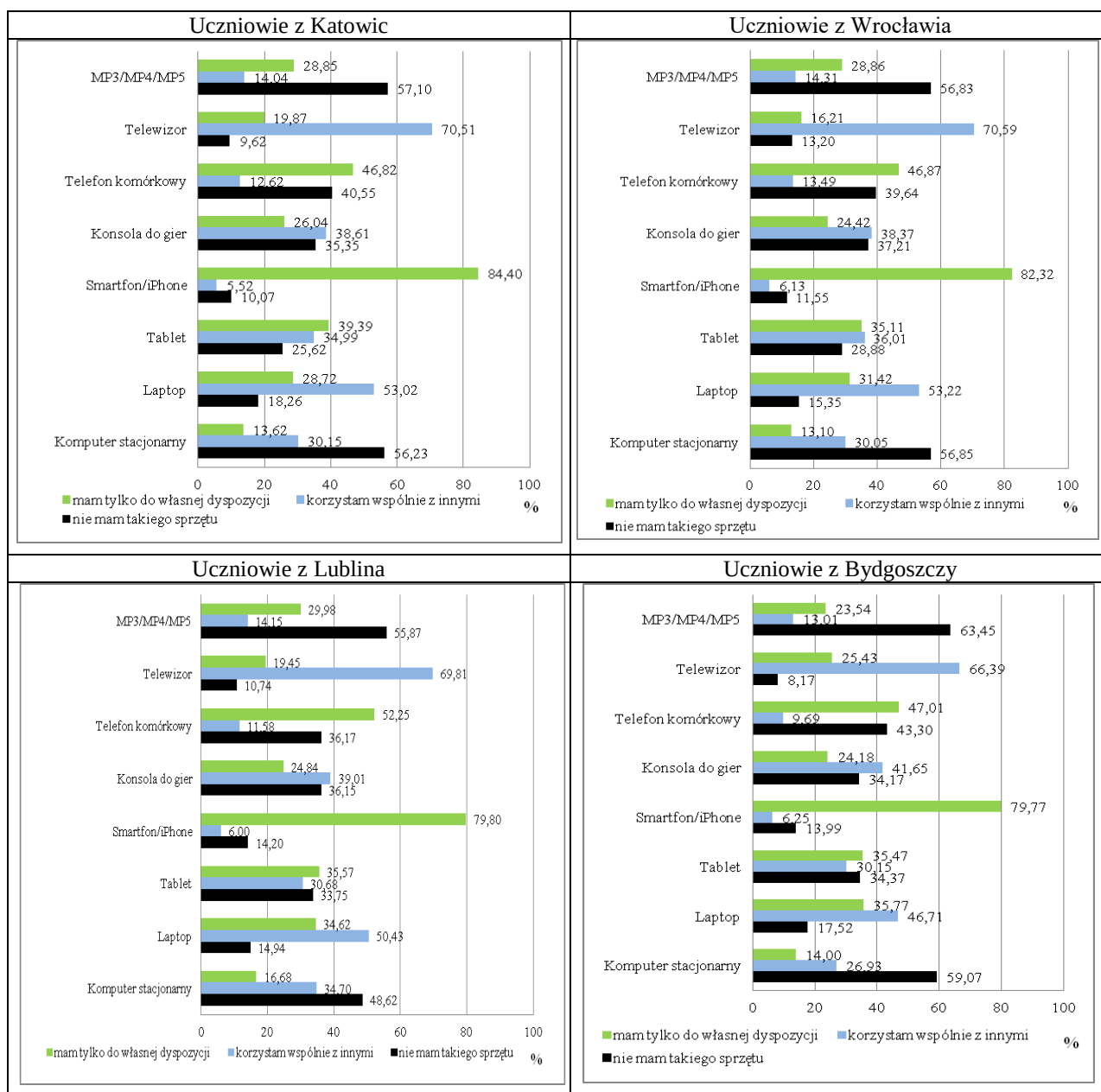
Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych komputer stacjonarny:

- do własnej dyspozycji posiadało w domu ok. 14% szóstoklasistów w Katowicach, Wrocławiu i Bydgoszczy oraz ok. 17% szóstoklasistów w Lublinie,
- użytkowało wspólnie z innymi w domu ok. 30% szóstoklasistów w Katowicach i Wrocławiu 27% szóstoklasistów w Bydgoszczy oraz ok. 35% szóstoklasistów w Lublinie.

Większy odsetek uczniów częściej posiadał w domu laptop niż komputer stacjonarny. Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych nieco ponad połowa uczniów z Katowic, Wrocławia oraz Lublina korzystała wspólnie z innymi domownikami z laptopa, w Bydgoszczy wynik wynosił niecałe 47% uczniów. Natomiast swój własny laptop miało ok. 29% uczniów z Katowic, ok. 32% uczniów z Wrocławia, ok. 35% uczniów z Lublina i 36% uczniów z Bydgoszczy.

Zdecydowanie najwięcej uczniów jako sprzęt do własnej dyspozycji posiadało własny smartfon, a w dalszej kolejności – telefon komórkowy i tablet. Ocena frakcji osób posiadających smartfon to ponad 84% uczniów z Katowic, ok. 82% uczniów z Wrocławia oraz ok. 80% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy. Coraz bardziej popularnym wśród młodzieży tabletem dysponowało ponad 35% uczniów z Wrocławia, Bydgoszczy i Lublina, a także ok. 40% uczniów z Katowic. Szacuje się, że co czwarty uczeń szkoły podstawowej we wszystkich badanych

miastach ma własną konsolę do gier, a ok. 40% uczniów szkół podstawowych korzysta z konsoli wspólnie z innymi domownikami.

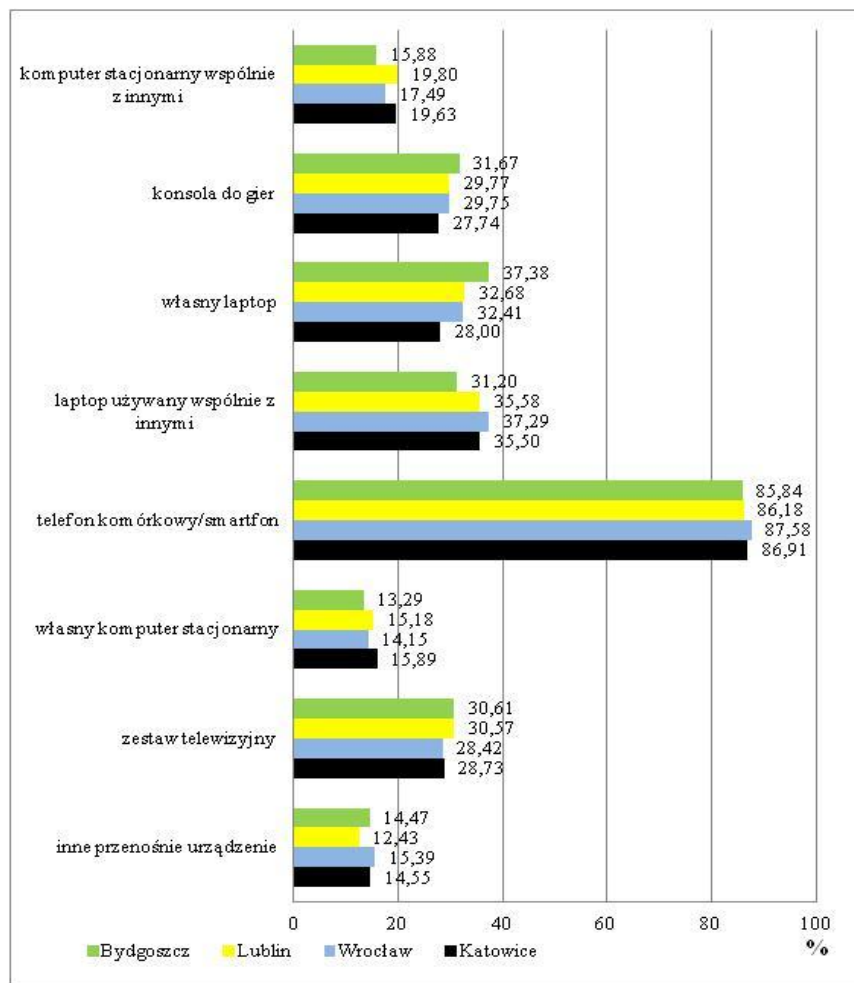

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.1. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych poszczególnych miast posiadających określone urządzenie

3.2. Charakterystyka zjawiska korzystania z Internetu przez młodzież szkół podstawowych

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych uczniowie (rys. 3.2), łącząc się z Internetem, najczęściej wykorzystują smartfon / telefon komórkowy (ok. 87% uczniów), a później własny laptop (ok. 33% uczniów) lub laptop używany wspólnie z innymi domownikami (ok. 35% uczniów) bądź konsolę do gier (ok. 30% uczniów).

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.2. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych poszczególnych miast łączących się z Internetem za pomocą określonego urządzenia

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych uczniowie (tabela 3.1, rys. 3.3–3.6) najczęściej wykorzystywali Internet do:

- szukania informacji naukowych celem przygotowania się do lekcji (nieco ponad 97% uczniów szkół podstawowych z Katowic, ok. 96% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia oraz ok. 95% uczniów szkół podstawowych z Lublina i z Bydgoszczy, przy czym codziennie lub prawie codziennie przebywa w Internecie i szuka takich informacji do lekcji ok. 40% uczniów szkół podstawowych);
- słuchania muzyki lub radia przez Internet (ok. 88% uczniów szkół podstawowych z Katowic i z Lublina oraz ok. 86% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia i z Bydgoszczy, przy czym codziennie lub prawie codziennie słucha muzyki lub radia ok. 57% uczniów szkół z Katowic i z Wrocławia, ok. 56% uczniów z Katowic oraz ok. 55% uczniów z Lublina);
- oglądania telewizji, filmów przez Internet (ok. 90% uczniów szkół podstawowych z Katowic, z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz ok. 93% uczniów szkół podstawowych z Lublina, przy czym codziennie lub prawie codziennie ogląda telewizję i filmy przez Internet co drugi uczeń);
- grania w gry sieciowe przez Internet (ok. 77% uczniów szkół podstawowych z Katowic i z Lublina oraz ok. 78% uczniów z Bydgoszczy i ok. 79% uczniów z Wrocławia, przy czym

codziennie lub prawie codziennie gra przez Internet ok. 37% uczniów szkół z Katowic i z Wrocławia oraz 36% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy);

– przebywania na portalach społecznościowych (nieco ponad 73% uczniów szkół podstawowych z Katowic i z Bydgoszczy, ponad 75% uczniów z Lublina oraz ok. 68% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, przy czym codziennie lub prawie codziennie przebywa na portalach społecznościowych ponad 48% uczniów szkół z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz 54% uczniów z Katowic i 58% uczniów z Lublina);

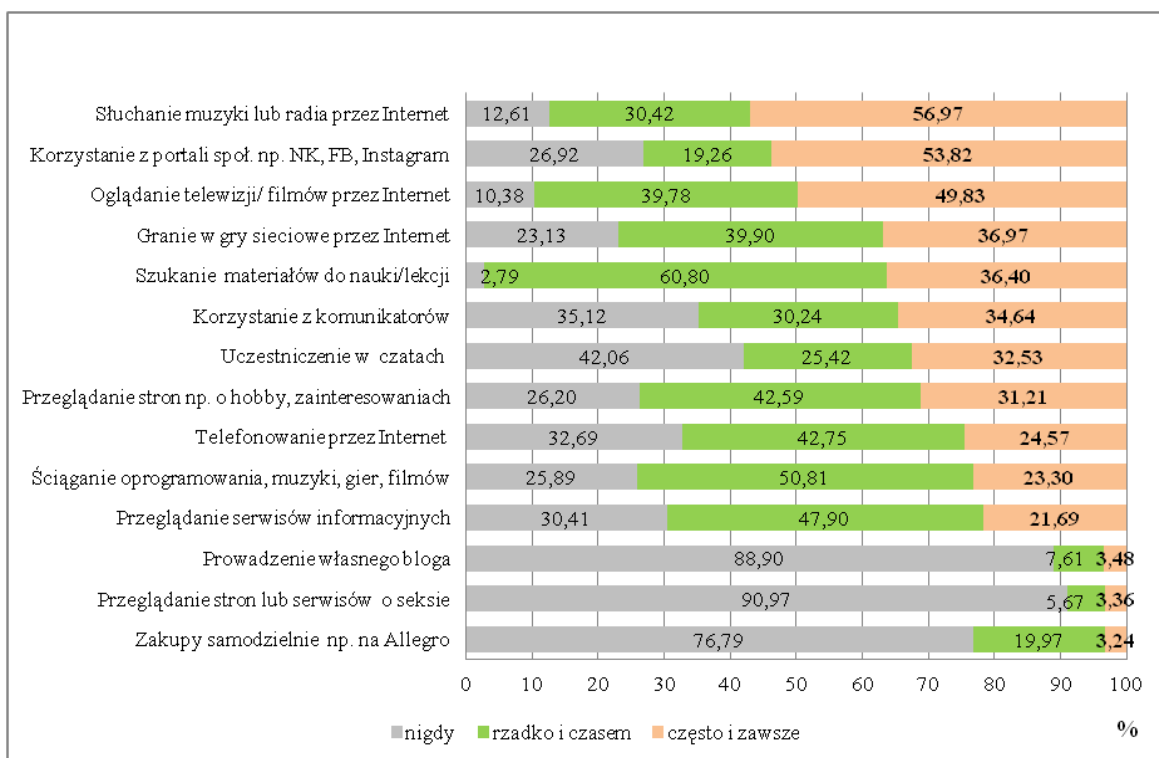
– ściągania darmowego oprogramowania, muzyki, gier, filmów (nieco ponad 74% uczniów szkół podstawowych z Katowic i z Bydgoszczy, ok. 76% uczniów z Wrocławia oraz ok. 79% uczniów szkół podstawowych z Lublina, przy czym codziennie lub prawie codziennie wykonuje te aktywności przez Internet co czwarty uczeń szkoły podstawowej).

Z oszacowań frakcji aktywności internetowych w populacji uczniów szkół podstawowych niepokojące jest to, że prawie co dziesiąty uczeń szkoły podstawowej ogląda strony lub serwisy z informacjami o seksie.

Tabela 3.1. Oszacowania frakcji uczniów w populacji szkół podstawowych badanych miast wykonujących poszczególne aktywności internetowe

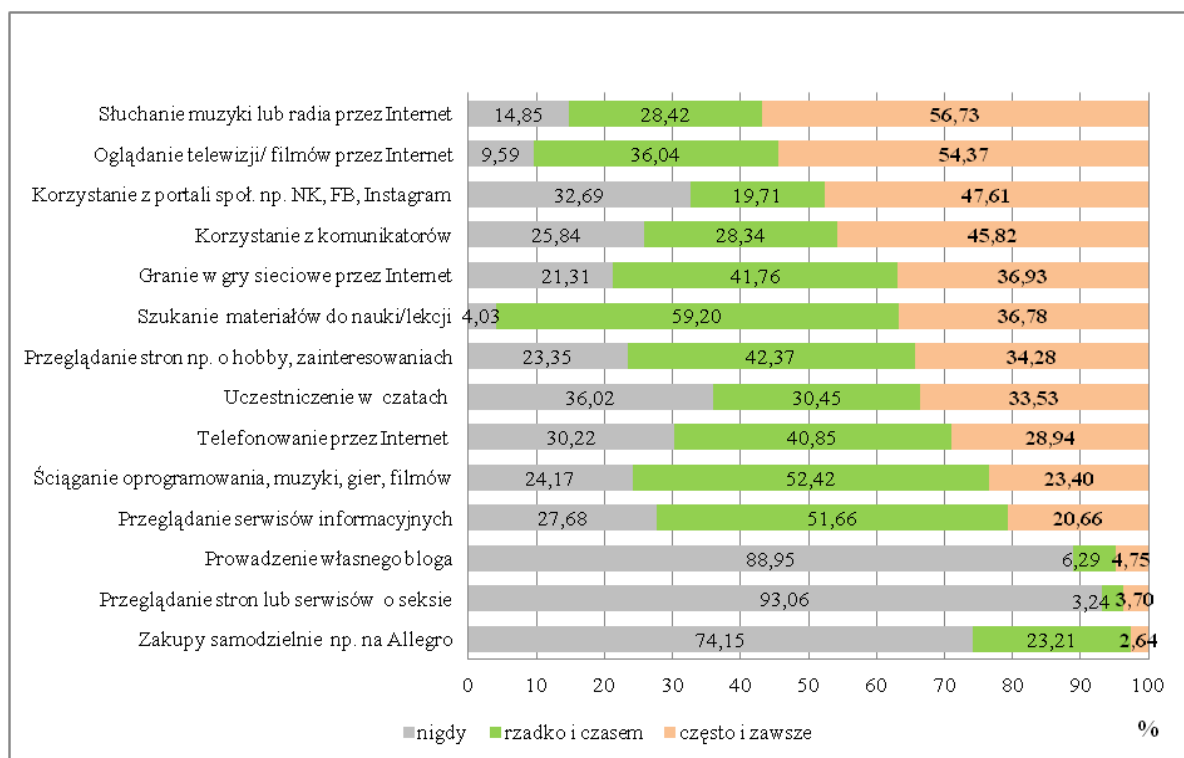
Rodzaj aktywności internetowej	Katowice	Wrocław	Lublin	Bydgoszcz
Szukanie materiałów potrzebnych do nauki/lekcji	97,21	95,97	95,06	94,43
Oglądanie telewizji/filmów przez Internet	89,62	90,41	92,48	89,88
Słuchanie muzyki lub radia przez Internet	87,39	85,15	87,50	85,71
Granie w gry sieciowe przez Internet	76,87	78,69	76,87	77,53
Ściąganie darmowego oprogramowania, muzyki, gier, filmów	74,11	75,83	78,85	74,10
Przeglądanie stron z informacjami o hobby, zainteresowaniach	73,80	76,65	74,47	71,70
Korzystanie z portali społecznościowych np. NK, FB, Instagram	73,08	67,31	75,38	73,23
Przeglądanie serwisów informacyjnych	69,59	72,32	75,36	70,27
Telefonowanie przez Internet np. Skype	67,31	69,78	71,14	68,32
Korzystanie z komunikatorów	64,88	74,16	70,95	66,28
Uczestniczenie w czatach lub forach dyskusyjnych	57,94	63,98	64,92	58,92
Kupowanie coś samodzielnie na stronach internetowych np. Allegro	23,21	25,85	31,10	27,57
Prowadzenie własnego bloga	11,10	11,05	9,56	11,83
Przeglądanie stron lub serwisów z informacjami o seksie	9,03	6,94	8,77	8,41

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

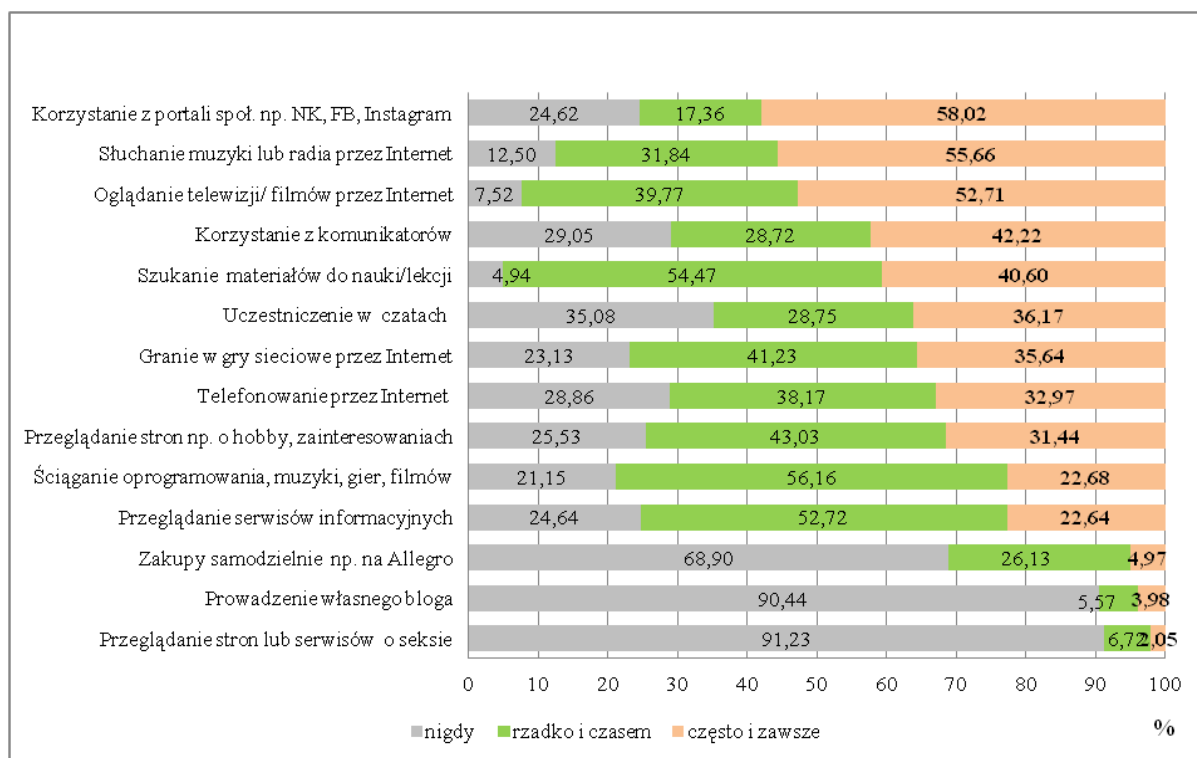
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.3. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych Katowic wykonujących poszczególne aktywności internetowe i ich częstotliwość

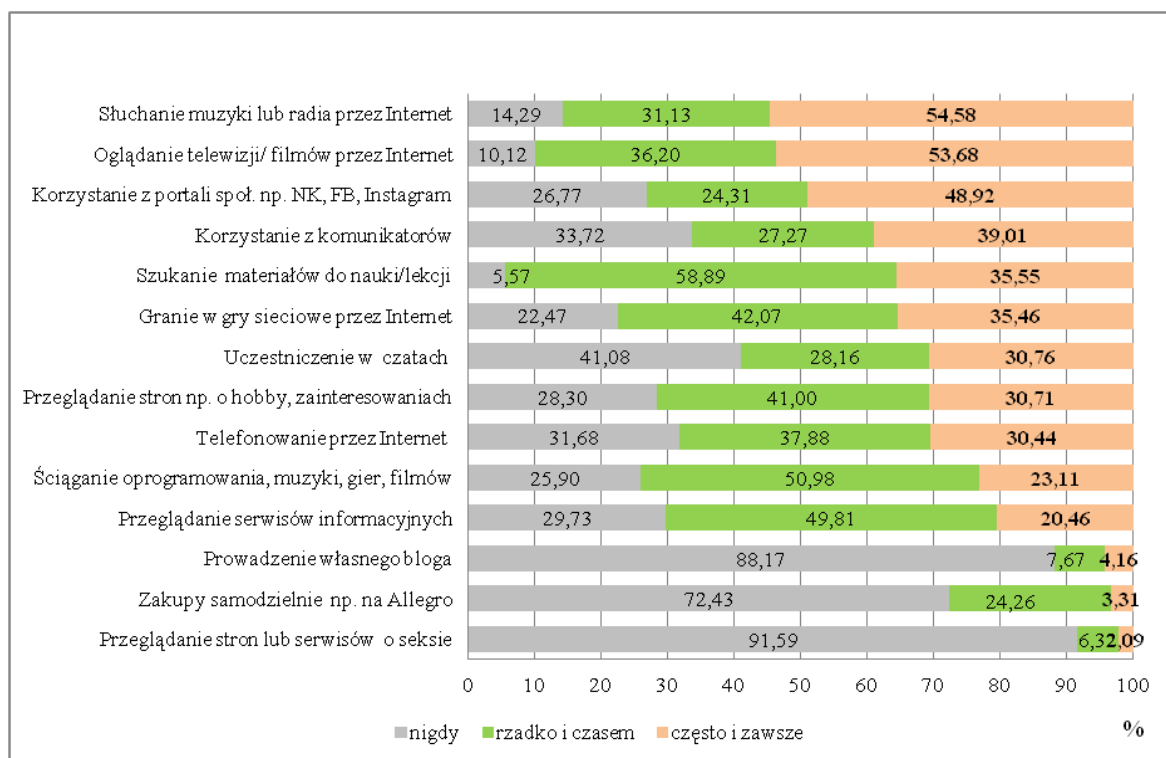
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.4. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych Wrocławia wykonujących poszczególne aktywności internetowe i ich częstotliwość

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.5. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych Lublina wykonujących poszczególne aktywności internetowe i ich częstotliwość

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.6. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych Bydgoszczy wykonujących poszczególne aktywności internetowe i ich częstotliwość

Jednym z celów badania było sprawdzenie, czy istnieją istotne zależności w intensywnościach i celach korzystania z Internetu między młodzieżą właściwie korzystającą z Internetu a młodzieżą patologicznie/problemowo używającą sieć. Analizy aktywności internetowej młodzieży zostały również przeprowadzone z uwzględnieniem płci respondentów i uczęszczania do odpowiedniej szkoły (publiczna czy prywatna). Wyniki analiz otrzymano na podstawie weryfikacji hipotez o niezależności dla grup zmiennych, wykorzystując permutacyjną wersję testu niezależności Chi-kwadrat.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że przynależność do odpowiedniej grupy młodzieży, czyli osób właściwie korzystających z Internetu, osób wykazujących nieznaczące symptomy problemowego korzystania z Internetu, osób zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu i osób problemowo korzystających z Internetu różnicuje istotnie podejmowanie większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:

- w przypadku młodzieży z Katowic to: przeglądanie serwisów informacyjnych;
- w przypadku młodzieży z Bydgoszczy to: szukanie materiałów potrzebnych do lekcji, korzystanie z komunikatorów, słuchanie muzyki lub radia przez Internet;
- w przypadku młodzieży z Wrocławia to: szukanie materiałów potrzebnych do lekcji;
- w przypadku młodzieży z Lublina to: oglądanie telewizji/filmów przez Internet.

W ramach przeprowadzonych badań sprawdzono również, czy płeć jest zmienną istotnie różnicującą poszczególne aktywności młodzieży w Internecie (w nawiasach podano odsetek dziewcząt i chłopców z danego miasta wykonujących daną aktywność w Internecie codziennie lub prawie codziennie – rys. 3.7).

W przypadku młodzieży z Katowic płeć uczniów nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:

- granie w gry sieciowe przez Internet (8,5% dziewcząt i 25% chłopców);
- słuchanie muzyki lub radia przez Internet (41% dziewcząt i 28% chłopców);
- korzystanie z portali społecznościowych (44% dziewcząt i 27% chłopców).

W przypadku młodzieży z Wrocławia płeć uczniów nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:

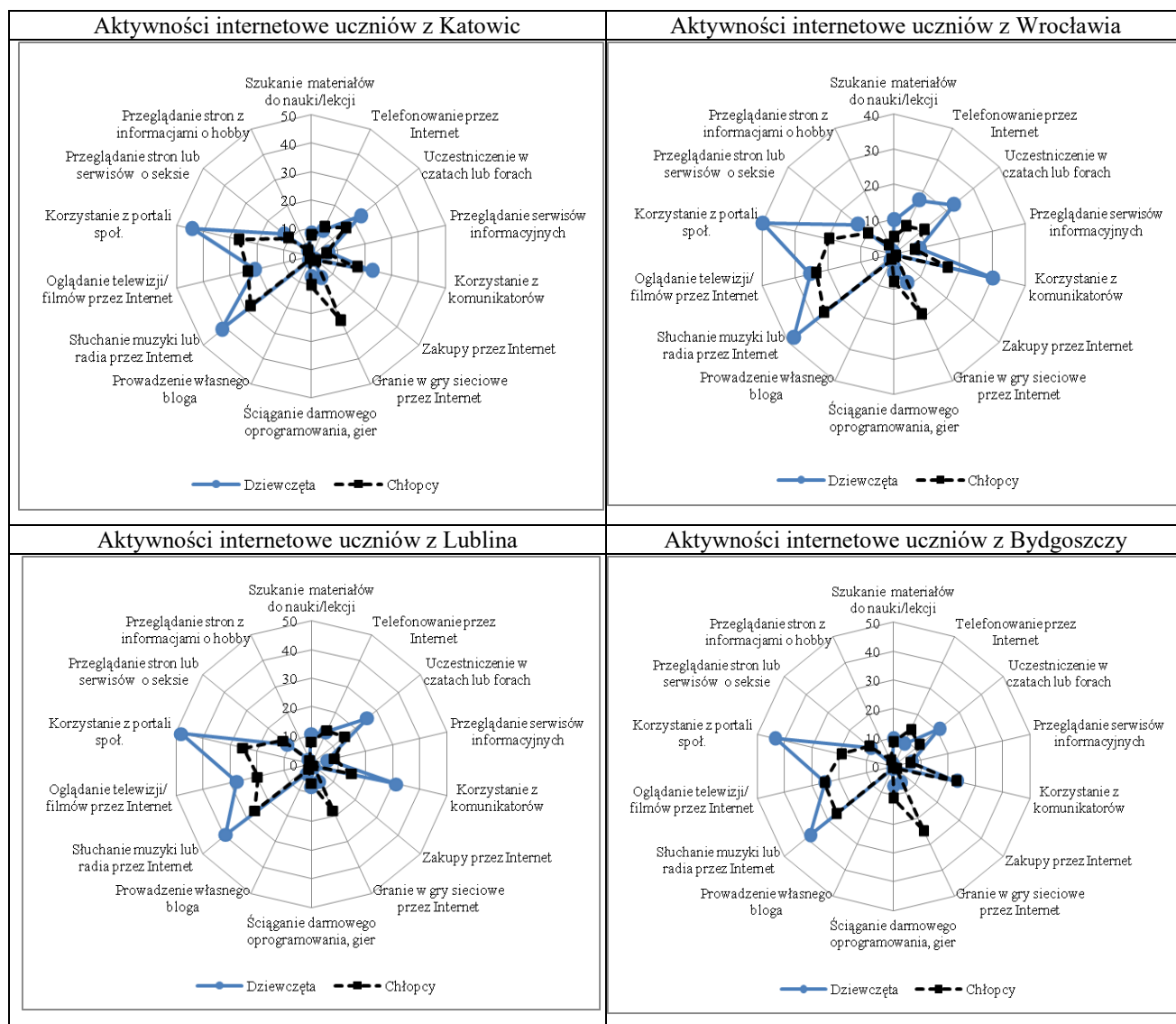
- szukanie materiałów potrzebnych do lekcji (10% dziewcząt i 5% chłopców);
- telefonowanie przez Internet (17% dziewcząt i 9% chłopców);
- uczestniczenie w czatach lub forach (23% dziewcząt i 12% chłopców);
- korzystanie z komunikatorów (30% dziewcząt i 17% chłopców);
- granie w gry sieciowe przez Internet (9% dziewcząt i 19% chłopców);
- słuchanie muzyki lub radia przez Internet (38% dziewcząt i 26% chłopców);
- korzystanie z portali społecznościowych (40% dziewcząt i 20% chłopców);
- przeglądanie stron z informacjami o zainteresowaniach (1% dziewcząt i 3% chłopców).

W przypadku młodzieży z Lublina płeć uczniów nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:

- szukanie materiałów potrzebnych do lekcji (11% dziewcząt i 8% chłopców);
- uczestniczenie w czatach lub forach (21% dziewcząt i 12% chłopców);
- korzystanie z komunikatorów (31% dziewcząt i 15% chłopców);
- granie w gry sieciowe przez Internet (7% dziewcząt i 18% chłopców);
- słuchanie muzyki lub radia przez Internet (40% dziewcząt i 26% chłopców);
- oglądanie telewizji/filmów przez Internet (28% dziewcząt i 20% chłopców);
- korzystanie z portali społecznościowych (48% dziewcząt i 25% chłopców).

W przypadku młodzieży z Bydgoszczy płeć uczniów nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:

- szukanie materiałów potrzebnych do lekcji (10% dziewcząt i 9% chłopców);
- granie w gry sieciowe przez Internet (6% dziewcząt i 25% chłopców);
- słuchanie muzyki lub radia przez Internet (38% dziewcząt i 26% chłopców);
- korzystanie z portali społecznościowych (43% dziewcząt i 19% chłopców);
- przeglądanie stron z informacjami o zainteresowaniach (1% dziewcząt i 3% chłopców).

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.7. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast wykonujących poszczególne aktywności internetowe codziennie lub prawie codziennie według płci badanych

Poniżej podano wyniki badań, w których sprawdzono, czy typ szkoły (publiczna czy prywatna) jest zmienną istotnie różnicującą poszczególne aktywności młodzieży w Internecie.

W przypadku młodzieży z Katowic rodzaj szkoły nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych przez uczniów za wyjątkiem jednej aktywności – telefonowania przez Internet.

W przypadku młodzieży z Wrocławia rodzaj szkoły nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych przez uczniów za wyjątkiem dwóch aktywności:

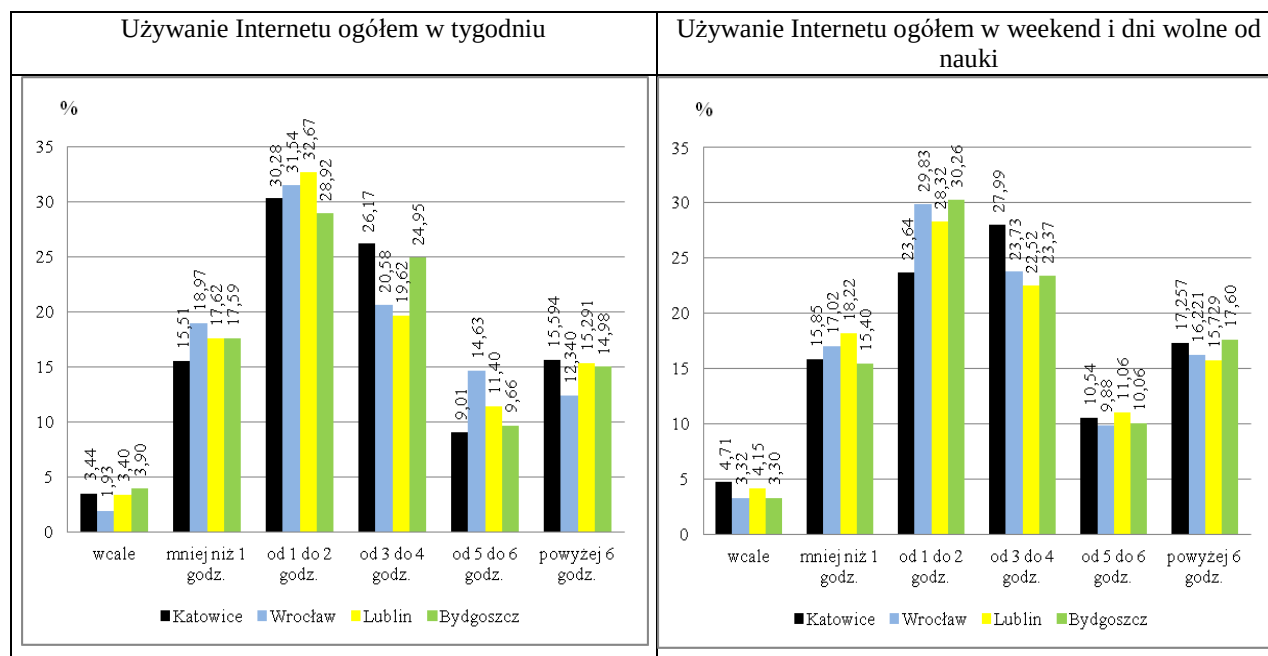
- telefonowania przez Internet;
- słuchania muzyki lub radia przez Internet.

W przypadku młodzieży z Lublina rodzaj szkoły nie różnicuje istotnie podejmowania wszystkich badanych aktywności internetowych przez uczniów.

W przypadku młodzieży z Bydgoszczy rodzaj szkoły nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych przez uczniów za wyjątkiem jednej aktywności – ściągania darmowego oprogramowania, muzyki, gier.

Czas użytkowania Internetu przez uczniów jest zróżnicowany w zależności od dnia tygodnia (dzień powszedni czy weekend). Z danych zawartych na rysunku 3.8 wynika, że w populacji uczniów szkół podstawowych:

- większy odsetek uczniów przebywa w sieci od 1 do 2 godzin oraz od 3 do 4 godzin dziennie w weekendy niż w tygodniu;
- większy odsetek uczniów przebywa w sieci powyżej 6 godzin dziennie w weekendy niż w tygodniu;
- uczniowie z Katowic częściej przebywają w sieci od 3 do 4 godzin niż uczniowie z pozostałych badanych miast, i to zarówno w tygodniu (ok. 27%), jak i w weekend (ok. 28%);
- największy odsetek uczniów z Lublina przebywa w sieci od 1 do 2 godzin dziennie w tygodniu (ok.33%) i w weekendy (ok. 29%);
- największy odsetek uczniów z Wrocławia przebywa w sieci od 1 do 2 godzin dziennie w tygodniu (ok. 32%) i w weekendy (ok. 30%);
- największy odsetek uczniów z Bydgoszczy przebywa w sieci od 1 do 2 godzin dziennie w tygodniu (ok. 29%) i w weekendy (ok. 31%).

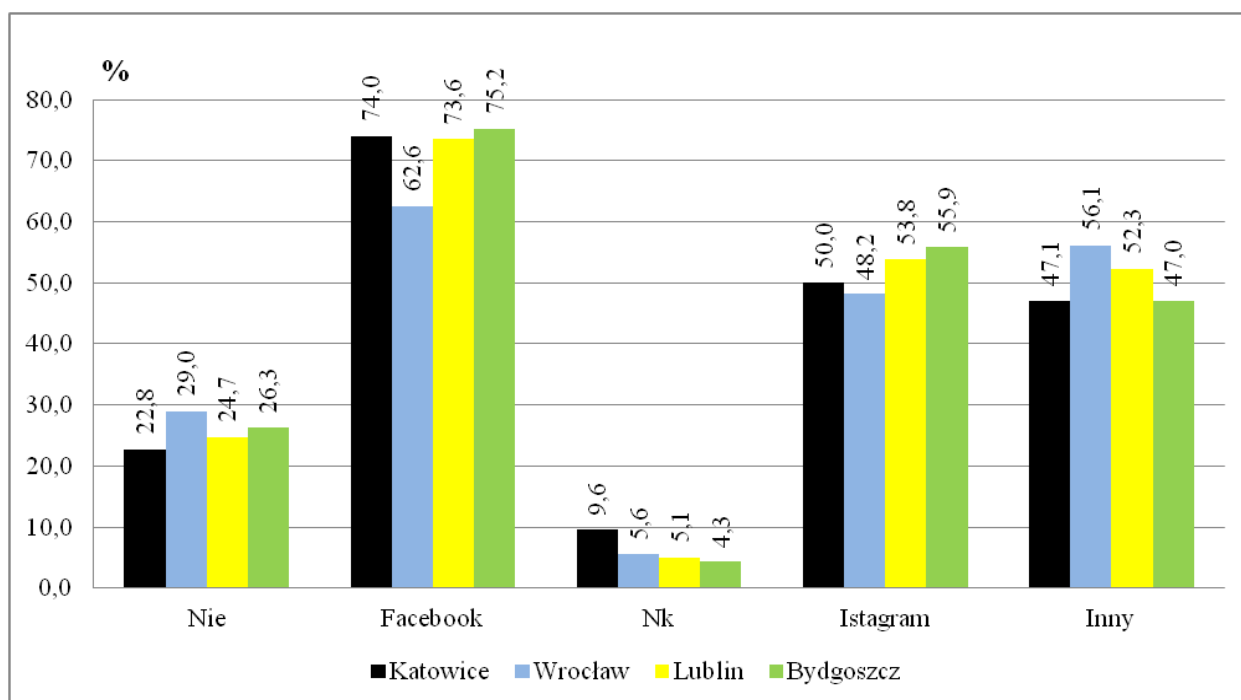

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.8. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast użytkujących Internet w tygodniu oraz w weekendy i dni wolne od nauki

3.2.1. Zaangażowanie młodzieży w aktywności na portalach społecznościowych

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych nieco ponad 77% uczniów z Katowic, 71% uczniów z Wrocławia, nieco ponad 75% uczniów z Lublina oraz ok. 74% uczniów z Bydgoszczy jest członkiem portalu społecznościowego, przy czym zdecydowana większość uczniów: 74% uczniów z Katowic i z Lublina, 63% uczniów z Wrocławia oraz nieco ponad 75% uczniów z Bydgoszczy ma własny profil na Facebooku, a tylko ok. 10% uczniów z Katowic, nieco ponad 5% uczniów z Wrocławia i z Lublina oraz nieco ponad 4% uczniów z Bydgoszczy – profil na NK.pl (rys. 3.9). Inne portale, na których przebywają uczniowie szkół podstawowych, to najczęściej: Instagram (przynajmniej połowa uczniów szkół podstawowych badanych miast korzysta z Instagramu).

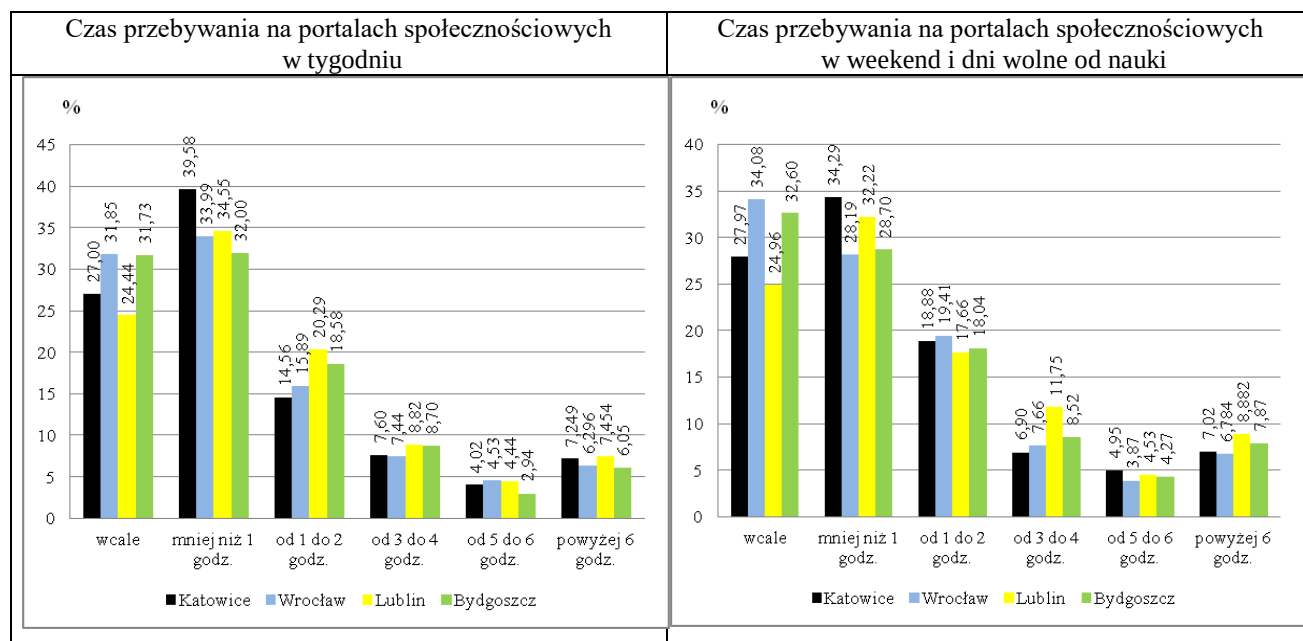
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.9. Oszacowanie frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych będących członkiem portalu społecznościowego według rodzaju portalu i badanego miasta

Czas przebywania na portalach społecznościowych przez uczniów jest zróżnicowany w zależności od dnia tygodnia (dzień powszedni czy weekend). Z danych zawartych na rysunku 3.10 wynika, że w populacji uczniów szkół podstawowych:

- największy odsetek uczniów przebywa na portalach społecznościowych mniej niż 1 godzinę dziennie, i to zarówno w tygodniu, jak i w weekendy lub dzień wolny od nauki;
- większy odsetek uczniów przebywa na portalach społecznościowych powyżej 6 godzin dziennie w weekendy niż w tygodniu (za wyjątkiem uczniów z Katowic);
- największy odsetek uczniów przebywających na portalach społecznościowych mniej niż 1 godzinę dziennie stanowią uczniowie z Katowic (ok. 40% w tygodniu i ok. 35% w weekendy);
- największy odsetek uczniów przebywających na portalach społecznościowych od 1 do 2 godzin dziennie stanowią uczniowie z Lublina w tygodniu (ok. 21%) i uczniowie z Wrocławia w weekendy (ok. 20%);

- największy odsetek uczniów przebywających na portalach społecznościowych od 3 do 4 godzin dziennie stanowią uczniowie z Lublina w tygodniu (ok. 9%) i w weekendy (ok. 12%);
- największy odsetek uczniów przebywających na portalach społecznościowych od 5 do 6 godzin dziennie stanowią uczniowie z Wrocławia w tygodniu (ok. 5%) i uczniowie z Katowic w weekendy (ok. 5%);
- największy odsetek uczniów przebywających na portalach społecznościowych powyżej 6 godzin dziennie stanowią uczniowie z Lublina w tygodniu (ok. 8%) i w weekendy (ok. 9%).

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.10. Oszacowanie frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast, częstotliwości czasu przebywania na portalach społecznościowych w tygodniu oraz w weekendy i dni wolne od nauki

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych (tabela 3.2):

- uczniowie mają znacznie więcej znajomych na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook niż na NK.pl;
- uczniowie z Katowic i z Wrocławia mają na swoim profilu na portalu społecznościowym NK.pl średnio 83 znajomych; uczniowie z Lublina mają średnio 77 znajomych, a uczniowie z Bydgoszczy – średnio 107 znajomych;
- uczniowie z Katowic mają na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook średnio 232 znajomych; uczniowie z Wrocławia mają średnio 248 znajomych, uczniowie z Lublina średnio 277 znajomych, a uczniowie z Bydgoszczy – średnio 233 znajomych; (rekordziści z Wrocławia i z Lublina podali, że mają 10 000 znajomych).

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych (tabela 3.2):

- uczniowie mają znacznie więcej zdjęć na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook niż na NK.pl;
- uczniowie z Katowic mają na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook średnio 26 zdjęć, uczniowie z Wrocławia mają średnio 20 zdjęć, a uczniowie z Lublina i z Bydgoszczy mają na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook średnio 14 zdjęć (rekordziści z Wrocławia i z Katowic podali: 1000 zdjęć);

– uczniowie z Katowic mają na swoim profilu na portalu społecznościowym NK.pl średnio 14 zdjęć; uczniowie z Wrocławia mają średnio 19 zdjęć; uczniowie z Lublina średnio 4 zdjęcia, a uczniowie z Bydgoszczy – średnio 11 zdjęć (rekordziści z Bydgoszczy i z Wrocławia podali, że mają 100 zdjęć);

– większość uczniów badanych miało podawała, że nie ma żadnych zdjęć na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook i NK.pl.

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych (tabela 3.2):

– średni wiek ucznia z Katowic i z Lublina, w którym dołączył do portalu społecznościowego NK.pl, to 8 lat, a średni wiek ucznia z Wrocławia i z Bydgoszczy to 9 lat;

– deklarowany średni wiek uczniów we wszystkich badanych, w którym dołączyli do portalu Facebook, to 10 lat, przy czym najczęściej uczniowie podawali, że profil na Facebooku założyli, mając 11 lat.

Tabela 3.2. Oszacowanie średniej i najczęstszej: liczby znajomych, liczby publikowanych zdjęć i wieku ucznia, w którym dołączył do danego portalu społecznościowego

Miara	Liczba znajomych na Facebooku				Liczba znajomych na NK.pl			
	K	W	L	B	K	W	L	B
Średnia	232	247,6	276,5	233	83	83,3	76,9	106,9
Xmax	1800	10000	10000	5000	500	1000	400	800
Dominanta (% populacji)	200 7,4	20 7,5	200 8,2	100 6,9	200 19,4	10 15,4	30 12,7	0 13,7
N	999	1826	1506	1483	139	149	118	102
Miara	Liczba zdjęć na Facebooku				Liczba zdjęć na NK.pl			
	K	W	L	B	K	W	L	B
Średnia	25,8	20	13,8	13,9	13,5	18,8	3,8	10,6
Xmax	1000	1000	850	430	70	100	20	100
Dominanta (% populacji)	0 9,7	0 18,3	0 16,9	0 13,1	0 39,6	0 44,6	0 35,4	0 39,8
N	952	1819	1434	1482	139	157	99	93
Miara	Wiek zostania członkiem portalu Facebook				Wiek zostania członkiem portalu NK.pl			
	K	W	L	B	K	W	L	B
Średnia	10,1	10,2	10,3	10,4	8,6	9,3	8	8,9
Xmin	5	6	5	5	6	6	6	6
Xmax	13	13	14	13	11	12	13	12
Dominanta (% populacji)	10 28,3	11 31,0	11 27,7	11 32,9	10 25,9	10 40,1	8 28,8	11 31,5
N	995	1873	1546	1533	139	172	104	89

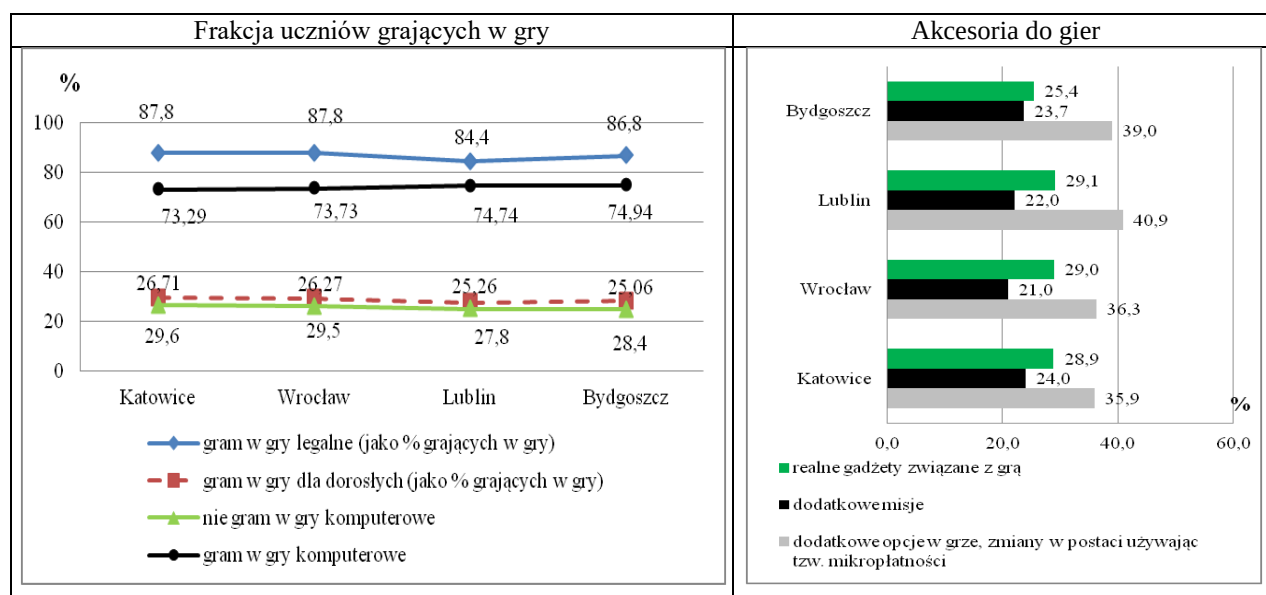
3.2.2. Zaangażowanie młodzieży w gry komputerowe

Gry komputerowe to kolejna bardzo popularna forma aktywności komputerowej młodzieży, przy czym w ramach przeprowadzonych badań oszacowano, że w populacji uczniów szkół podstawowych w gry komputerowe gra ok. 74% uczniów z Katowic i z Wrocławia oraz ok. 75% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy (rys. 3.11). Ponadto znacznie częściej grają chłopcy niż dziewczęta (wśród osób grających w gry komputerowe 39,1% to dziewczęta, a 60,9% to chłopcy – są uczniowie szkół podstawowych z Katowic; 41,6% to dziewczęta, a 58,4% to chłopcy – uczniowie szkół podstawowych z Wrocławia; 42,6% to dziewczęta, a 57,4% to

chłopcy – uczniowie szkół podstawowych z Lublina; 40,6% to dziewczęta, a 59,4% to chłopcy – uczniowie szkół podstawowych z Bydgoszczy).

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych (spędzających czas na grach komputerowych; rys. 3.11):

- ok. 87,8% uczniów z Katowic gra w gry legalne, przy czym tak deklaruje 34,7% dziewcząt i 53,1% chłopców;
- ok. 87,8% uczniów z Wrocławia gra w gry legalne, przy czym tak deklaruje 38,2% dziewcząt i 49,6% chłopców;
- ok. 84,4% uczniów z Lublina gra w gry legalne, przy czym tak deklaruje 38,1% dziewcząt i 46,3% chłopców;
- ok. 86,8% uczniów z Bydgoszczy gra w gry legalne, przy czym tak deklaruje 37,3% dziewcząt i 49,5% chłopców.

Liczebność grających w gry komputerowe: Katowice N = 1324; Wrocław N = 3208; Lublin N = 2138; Bydgoszcz N = 2100.

Rys. 3.11. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych uczniów grających w gry komputerowe i kupujących akcesoria dodatkowe związane z grą

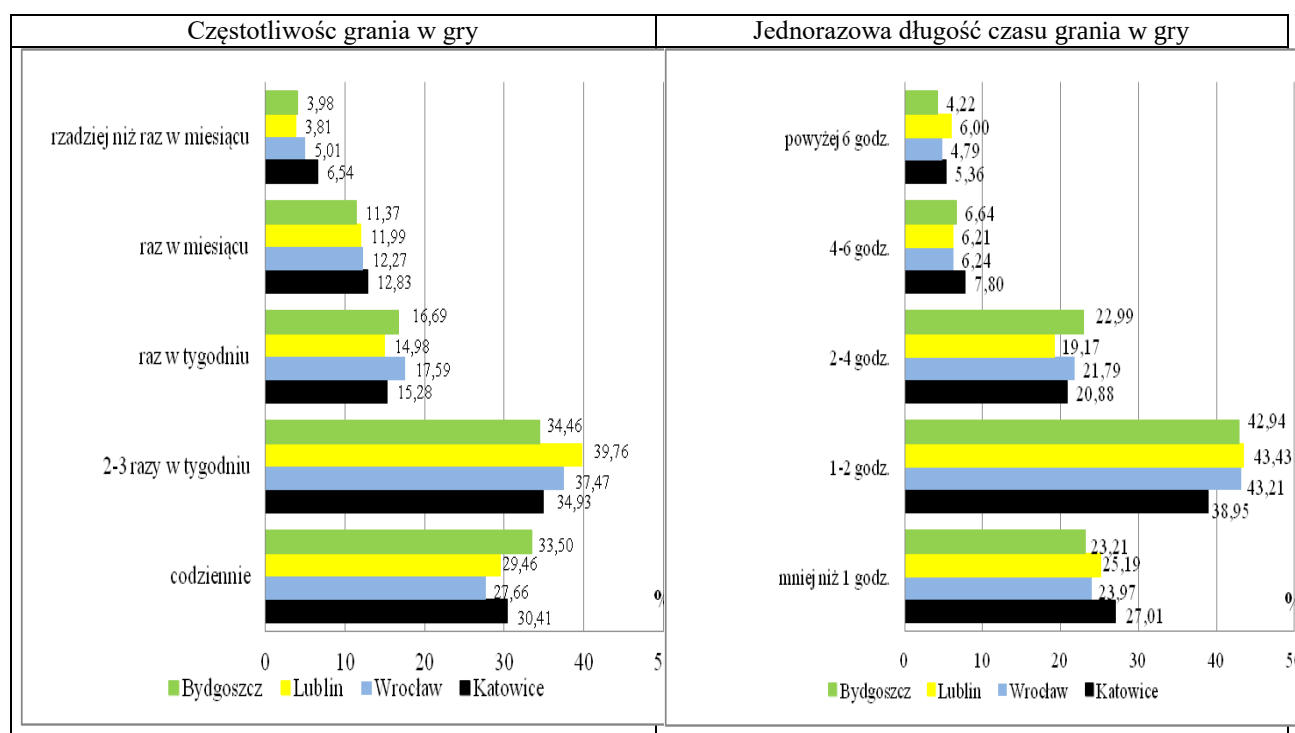
Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych (spędzających czas na grach komputerowych; rys. 3.11):

- ok. 29,6% uczniów z Katowic gra w gry dla dorosłych, przy czym 19,6% stanowią dziewczęta, a 80,4% chłopcy;
- ok. 29,5% uczniów z Wrocławia gra w gry dla dorosłych, przy czym 17% stanowią dziewczęta, a 83% chłopcy;
- ok. 27,8% uczniów z Lublina gra w gry dla dorosłych, przy czym 21,7% stanowią dziewczęta, a 78,3% chłopcy;
- ok. 28,4% uczniów z Bydgoszczy gra w gry dla dorosłych, przy czym 17,6% stanowią dziewczęta, a 82,4% chłopcy.

Szacujemy, że w populacji grających w gry komputerowe uczniów szkół podstawowych (rys. 3.11):

- ok. 36% uczniów z Katowic i z Wrocławia, 41% uczniów z Lublina oraz 39% uczniów z Bydgoszczy kupuje dodatkowe opcje w grze, dodatkowe przedmioty oraz możliwość wprowadzania zmian w postaci przy użyciu tzw. mikropłatności;

- co czwarty uczeń z Katowic i z Bydgoszczy oraz co piąty z Wrocławia i z Lublina kupuje dodatkowe misje nieujęte w podstawowej wersji gry;
- co trzeci grający w gry uczeń z Katowic, z Wrocławia i z Lublina oraz co czwarty uczeń z Bydgoszczy kupuje różnego rodzaju gadzety związane z grą.

Liczebność grających w gry komputerowe: Katowice N = 1324; Wrocław N = 3208; Lublin N = 2138; Bydgoszcz N = 2100.

Rys. 3.12. Oceny frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych częstotliwości czasu grania w gry komputerowe i jednorazowej długości czasu grania

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych ilość czasu poświęcana na graniu w gry komputerowe jest zróżnicowana (rys.3.12):

- najczęściej uczniowie grają w gry komputerowe 2–3 razy w tygodniu (w tym ok. 35% uczniów z Katowic i z Bydgoszczy, ok. 38% uczniów z Wrocławia i 40% uczniów z Lublina);
- codziennie gra w gry ok. 30% uczniów z Katowic i z Lublina, ok. 28% uczniów z Wrocławia i ok. 34% uczniów z Bydgoszczy;
- uczniowie grający w gry najczęściej jednorazowo poświęcają na graniu 1–2 godziny (przy czym tak postępuje ok. 39% uczniów z Katowic i ok. 43% uczniów z Wrocławia, Lublina i Bydgoszczy);
- co czwarty uczeń szkoły podstawowej gra w gry mniej niż 1 godzinę jednorazowo.

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych ilość czasu poświęcana na graniu w gry komputerowe w tygodniu i w weekendy jest zróżnicowana:

- większy odsetek uczniów dłużej gra w gry w weekendy niż w tygodniu (wyższe odsetki widoczne są wśród uczniów grających od 3 do 4 godzin, od 5 do 6 godzin oraz powyżej 6 godzin dziennie w weekendy niż w tygodniu);
- największy odsetek uczniów gra w gry mniej niż 1 godzinę dziennie, i to zarówno w tygodniu, jak i w weekendy lub dzień wolny od nauki;
- największy odsetek uczniów grających w gry mniej niż 1 godzinę dziennie stanowią uczniowie z Lublina (ok. 31% w tygodniu i ok. 26% w weekendy);

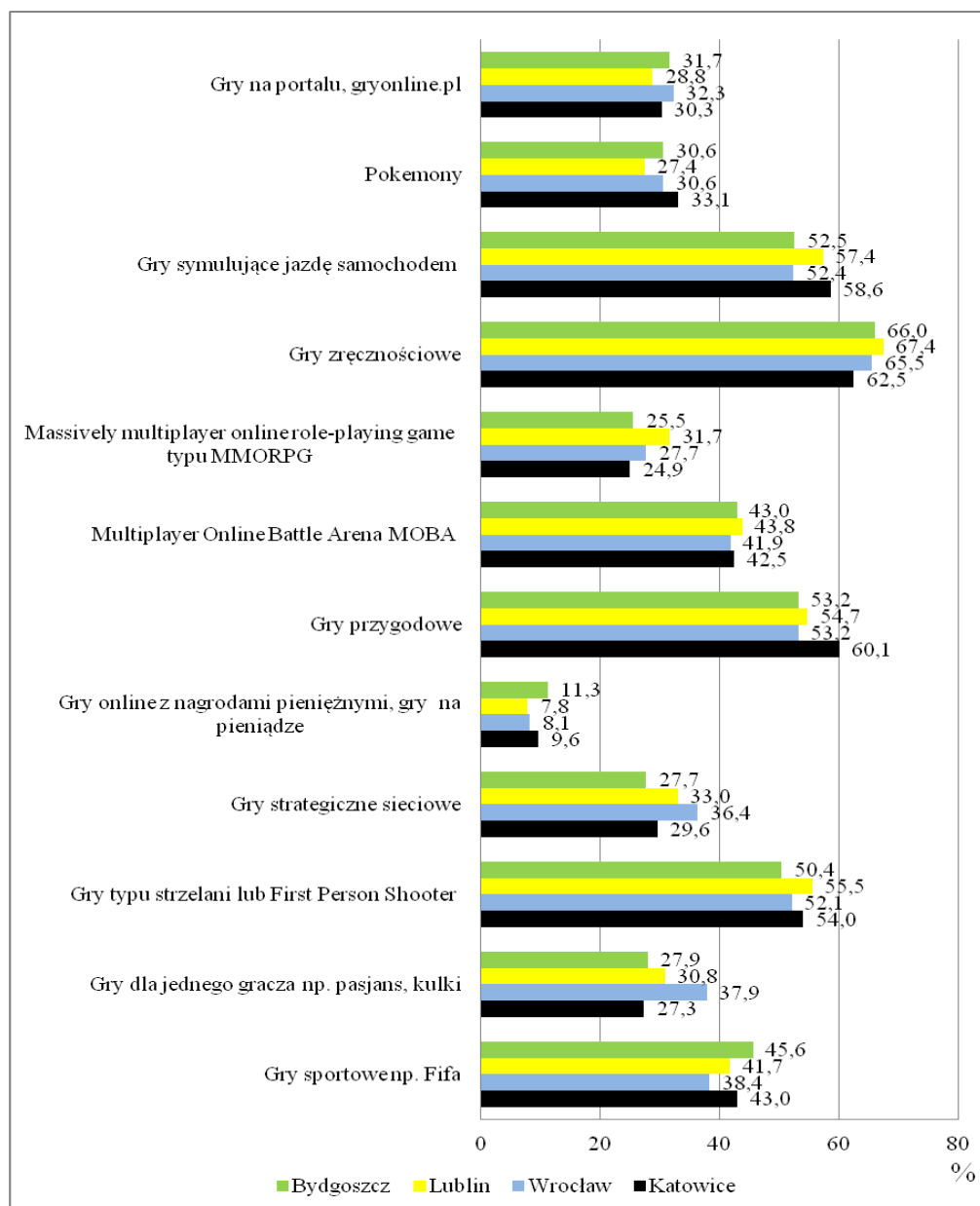
- największy odsetek uczniów grających w gry 1–2 godziny dziennie stanowią uczniowie z Bydgoszczy w tygodniu (ok. 24%) oraz uczniowie z Wrocławia w weekendy (ok. 21%);
- największy odsetek uczniów grających w gry od 3 do 4 godzin dziennie stanowią uczniowie z Bydgoszczy w tygodniu (ok. 10%) oraz uczniowie z Wrocławia i z Lublina w weekendy (ok. 13%);
- największy odsetek uczniów grających w gry od 5 do 6 godzin dziennie stanowią uczniowie z Wrocławia w tygodniu (ok. 5%) oraz uczniowie z Katowic i z Bydgoszczy w weekendy (ok. 6%);
- największy odsetek uczniów grających w gry powyżej 6 godzin dziennie stanowią uczniowie z Katowic w tygodniu (ok. 7%) i w weekendy (ok. 8%).

Uczniowie grający w gry online często grają z kilkoma lub kilkunastoma graczami równocześnie (tabela 3.3). Szacujemy, że uczniowie z Katowic grali średnio równocześnie z 43 osobami, uczniowie z Wrocławia grali średnio równocześnie z 207 osobami, uczniowie z Lublina równocześnie średnio z 145 osobami, a uczniowie z Bydgoszczy – średnio z 666 osobami. Uczniowie najczęściej grali równocześnie z dwoma graczami (tak twierdził co dziesiąty uczeń z Katowic i z Wrocławia), z czterema graczami równocześnie najczęściej grali uczniowie z Lublina (11%), a z pięcioma graczami równocześnie – uczniowie z Bydgoszczy (11%).

Tabela 3.3. Oszacowania średniej i najczęstszej liczby graczy, z którymi grali równocześnie uczniowie szkół podstawowych badanych miast

Miary	Liczba graczy, z którymi grali uczniowie online			
	Katowice	Wrocław	Lublin	Bydgoszcz
Średnia	43,1	207,3	144,3	666,0
Dominanta	2	2	4	5
% populacji	10,1	10,5	11,1	11,1
Xmax	0	0	0	0
Xmin	1000	10000	6000	4000
Liczebność N	1292	3086	2050	2031

Na rynku konsumenckim dostępnych jest wiele rodzajów gier komputerowych często interaktywnych zróżnicowanych pod względem rodzaju, fabuły, grafiki, dźwięku i przeznaczenia, a młodzież chętniej poświęca tej rozrywce coraz więcej czasu. W literaturze przedmiotu można spotkać różne klasyfikacje gier w zależności od przyjętego kryterium podziału (cechy psychofizyczne, miejsce akcji, sposób przeprowadzania gry, liczby grających, tematyki gry, perspektywy, z jakiej gracz obserwuje rozgrywkę).

Liczebność grających w gry komputerowe: Katowice N = 1324; Wrocław N = 3208; Lublin N = 2138; Bydgoszcz N = 2100.

Rys. 3.13. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych uczniów grających w różnego rodzaju gry komputerowe

Szacujemy, że w populacji uczniów podstawowych badanych miast (rys. 3.13):

- najwięcej uczniów, bo 62,5% z Katowic, 65,5% z Wrocławia, 67,4% z Lublina oraz 66% z Bydgoszczy gra w gry zręcznościowe;
- 60,1% uczniów z Katowic, 53,2% uczniów z Wrocławia, 54,7% uczniów z Lublina oraz 53,2% uczniów z Bydgoszczy gra w gry przygodowe, wśród nich popularne są tytuły: Wiedźmin, Assassin's Creed; Movie Star Planet;
- 58,8% uczniów z Katowic, 52,4% uczniów z Wrocławia, 57,4% uczniów z Lublina oraz 52,5% uczniów z Bydgoszczy gra w gry symulujące jazdę samochodem, w tym w popularne Need for Speed czy Truck Simulator;
- 54% uczniów z Katowic, 52,1% uczniów z Wrocławia, 55,5% uczniów z Lublina oraz 50,4% uczniów z Bydgoszczy gra w gry typu strzelanki lub typu First Person Shooter (dosłownie: „strzelanki z perspektywy pierwszej osoby”), wśród nich popularne są: Battlefield, Counter Strike, Call of Duty,

- niecała połowa grających uczniów w badanych miastach gra w gry typu MOBA z kilkoma osobami, jednocześnie w tym w popularne wśród młodzieży gry League of Legends i Clash Royale;
- niecała połowa grających uczniów w badanych miastach gra w gry sportowe, w tym w tak znany tytuł FIFA;
- co trzeci uczeń w badanych miastach gra w Pokemony;
- 9,6% uczniów z Katowic, 8,1% uczniów z Wrocławia, 7,8% uczniów z Lublina oraz 11,3% uczniów z Bydgoszczy gra w gry online z nagrodami pieniężnymi.

Najczęściej podawane gry, w jakie gra młodzież szkół podstawowych to zarówno gry odpowiednie do ich wieku, jak np.: League of Legends (gra od 12 lat); The Sims 4 (gra od 12 lat); FIFA (gra od 3 lat), World of Tanks (gra od 7 lat); Need for Speed (gra od 12 lat), Minecraft (gra od 7 lat), World of Warcraft (gra od 12 lat), Fortnite Battle Royale (gra od 12 lat), ale także gry dla dorosłych lub nieco starszej młodzieży, takie jak: Counter Strike Global Offensive (gra od 18 lat); Assassin's Creed (gra od 18 lat); Wiedźmin 3 (gra od 18 lat), Battlefield (gra od 16 lat); Call of Duty (gra od 18 lat); Clash Royale (gra od 12 lat); Grand Theft Auto V (gra od 18 lat).

Tabela 3.4. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych uczniów odpowiadających twierdząco na zadawane pytania

Pytanie, na które respondenci odpowiedzieli twierdząco	Katowice	Wrocław	Lublin	Bydgoszcz
Czy zaniedbujesz obowiązki szkolne i domowe przez granie masz gorsze oceny, problemy w szkole, z nauką?	15,79	13,78	16,19	16,34
Czy masz problemy z rodziną, przyjaciółmi i znajomymi, np. kłótnie?	14,54	10,83	10,61	13,81
Czy wagarujesz, aby grać na komputerze pod nieobecność rodziców?	3,07	4,85	5,66	6,4
Czy zdarza Ci się zaniedbywać posiłki z powodu grania na komputerze?	10,71	10,42	10,23	11,31
Czy zaniedbujesz przyjaciół i znajomych, brak dla nich czasu?	3,53	6,05	4,93	6,4
Czy masz problemy zdrowotne, np. z kręgosłupem, osłabiony wzrok?	23,13	19,68	16,88	17,34
Czy masz problemy ze snem i lęki nocne związane z graniem, niewyspanie, rozdrażnienie?	10,89	10,25	10,28	10,58
Czy utraciłeś/aś sprawność fizyczną, mało lub brak ruchu?	9,38	8,44	5,72	7,95
Czy masz problemy związane z trudnością koncentracji uwagi?	12,61	13,88	10,24	14,55
Czy naśladujesz swoich wirtualnych bohaterów?	15,27	14,14	10,10	13,44
Czy rodzice kontrolują Twój czas spędzany na graniu?	57,41	61,44	58,99	64,39
Czy był moment, że doszedłeś/aś do wniosku, że grasz za dużo?	48,47	46,45	52,54	49,44
Czy Twoi opiekunowie rodzice zabronili Ci siedzenia przed komputerem i grania?	36,66	38,34	37,81	37,74
Czy przestrzegałeś nałożonych przez opiekunów ograniczeń?	63,98	66,27	63,99	63,07

Liczebność grających w gry komputerowe: Katowice N = 1324; Wrocław N = 3208; Lublin N = 2138; Bydgoszcz N = 2100.

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych (tabela 3.4):

- ok. 38% uczniów dostało od rodziców zakaz grania, przy czym ok. 64% uczniów z Katowic, z Lublina i z Bydgoszczy oraz nieco ponad 66% uczniów z Wrocławia przestrzegało nałożonych przez swoich rodziców ograniczeń w graniu, w tym ograniczeń przestrzegało 39% dziewcząt i 61% chłopców z Katowic, 43% dziewcząt i 57% chłopców z Wrocławia, 41% dziewcząt i 59% chłopców z Lublina, 44% dziewcząt i 56% chłopców z Bydgoszczy;

- zakaz grania w gry dostało 36% dziewcząt i 64% chłopców z Katowic, 40% dziewcząt i 60% chłopców z Wrocławia, 32% dziewcząt i 68% chłopców z Lublina, 35% dziewcząt i 65% chłopców z Bydgoszczy;
- ok. 58% uczniów z Katowic, ok. 62% uczniów z Wrocławia, 59% uczniów z Lublina i ok. 65% z Bydgoszczy twierdzi, że rodzice kontrolują ich czas spędzany na graniu, przy czym tak deklaruje 39% dziewcząt i 61% chłopców z Katowic, 41% dziewcząt i 59% chłopców z Wrocławia, 38% dziewcząt i 62% chłopców z Lublina, 42% dziewcząt i 58% chłopców z Bydgoszczy.

W wyniku grania w gry komputer uczniowie mają problemy w szkole, problemy ze snem, czy zapominają o posiłkach. Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych z powodu grania w gry komputerowe (tabela 3.4):

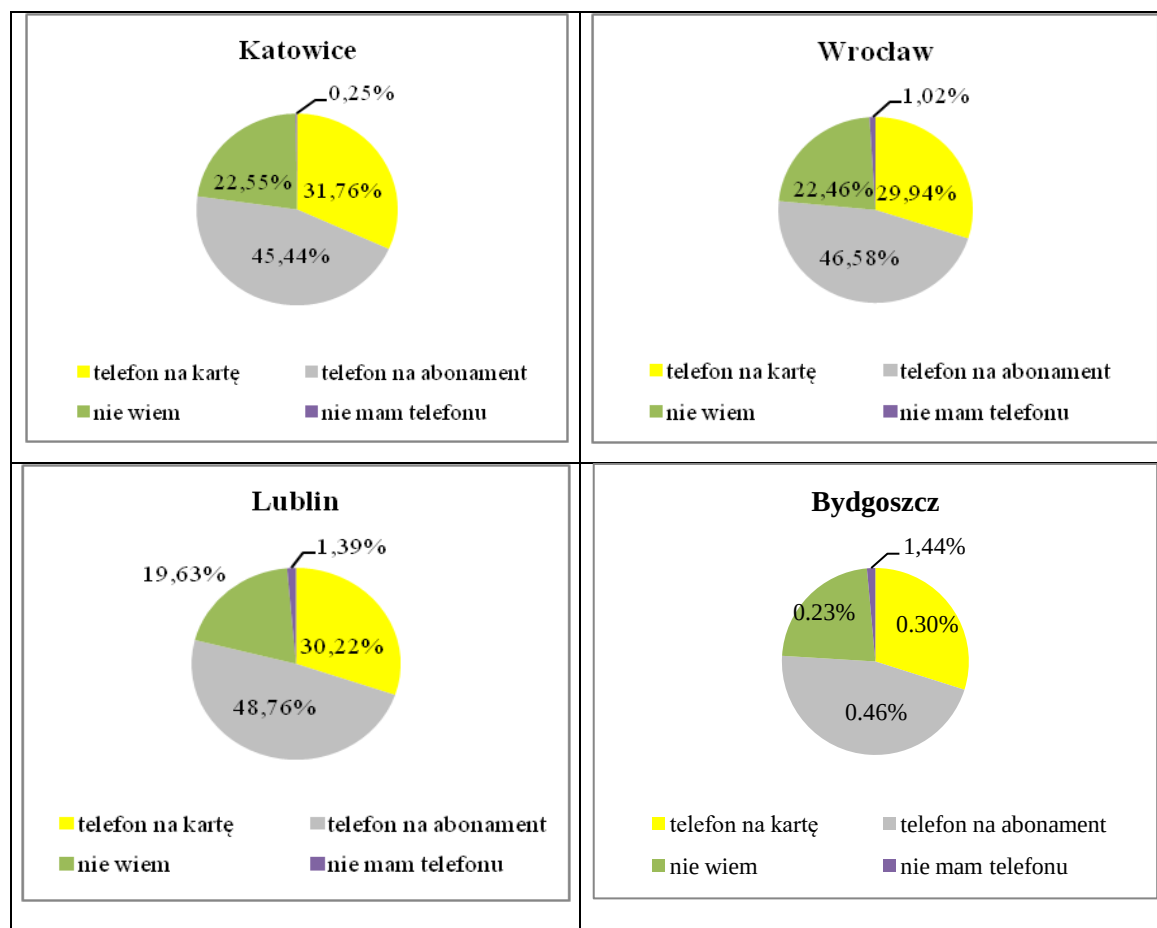
- co siódmy uczeń szkoły podstawowej zaniedbuje obowiązki szkolne i domowe, przy czym wśród osób zaniedbujących swoje obowiązki odnotowuje się 27% dziewcząt i 73% chłopców z Katowic, 44% dziewcząt i 56% chłopców z Wrocławia, 43% dziewcząt i 57% chłopców z Lublina, 44% dziewcząt i 56% chłopców z Bydgoszczy;
- co dziesiąty uczeń szkoły podstawowej zaniedbuje posiłki z powodu grania na komputerze, przy czym wśród osób zaniedbujących posiłki znajduje się 27% dziewcząt i 73% chłopców z Katowic; 35% dziewcząt i 66% chłopców z Wrocławia, 54% dziewcząt i 46% chłopców z Lublina, 28% dziewcząt i 72% chłopców z Bydgoszczy.

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych z powodu grania w gry komputerowe (tabela 3.4):

- co dziesiąty uczeń ma problemy ze snem i lęki nocne związane z graniem, co powoduje niewyspanie, rozdrażnienie, przy czym takie problemy zgłasza 22% dziewcząt i 78% chłopców z Katowic, 52% dziewcząt i 48% chłopców z Wrocławia, 58% dziewcząt i 42% chłopców z Lublina, 47% dziewcząt i 53% chłopców z Bydgoszczy;
- ok. 6% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy, 5% uczniów z Wrocławia i 3% uczniów z Katowic wagaruje, aby grać na komputerze pod nieobecność rodziców, przy czym zajęcia opuszcza 21% dziewcząt i 79% chłopców z Katowic, 27% dziewcząt i 73% chłopców z Wrocławia, 43% dziewcząt i 57% chłopców z Lublina, 44% dziewcząt i 56% chłopców z Bydgoszczy;
- ok. 17% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy, 20% uczniów z Wrocławia i 23% uczniów z Katowic wskazywało, że ma problemy zdrowotne np. z kręgosłupem, osłabiony wzrok z powodu grania, przy czym wśród takich osób było 34% dziewcząt i 66% chłopców z Katowic, 41% dziewcząt i 59% chłopców z Wrocławia, 56% dziewcząt i 44% chłopców z Lublina, 41% dziewcząt i 55% chłopców z Bydgoszczy.

3.3. Charakterystyka zjawiska użytkowania telefonów komórkowych przez młodzież szkół podstawowych

We współczesnych czasach telefon komórkowy, a w szczególności smartfon, jest urządzeniem powszechnie używanym przez młodzież, w tym również przez młodzież szkół podstawowych. Szacuje się, że w populacji tej młodzieży 99,8% uczniów z Katowic oraz ok. 99% uczniów z Wrocławia, Lublina i Bydgoszczy ma własny telefon komórkowy lub smartfon, przy czym większy odsetek uczniów posiada telefon komórkowy na kartę niż na abonament (rys. 3.14).

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.14. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast mających własny telefon komórkowy

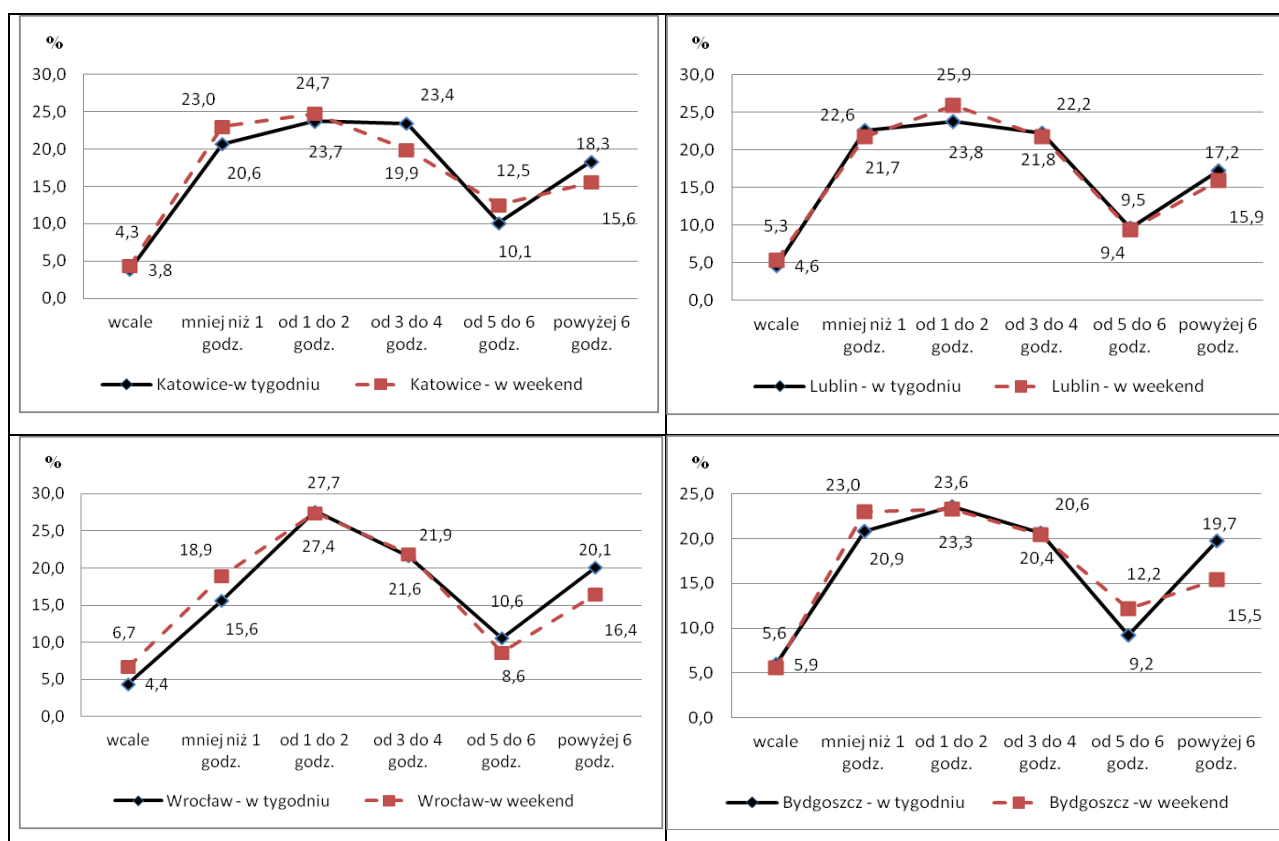
Na podstawie danych zawartych w tabeli 3.5 szacujemy, że:

- w populacji uczniów szkół podstawowych średni wiek, w jakim młodzież dostała pierwszy telefon komórkowy, to ok. 8 lat, przy czym obecny aparat większość uczniów dostała rok temu;
- koszt użytkowania telefonu jest zróżnicowany w poszczególnych miastach: uczniowie z Katowic wydają średnio miesięcznie na telefon 43,15 zł, uczniowie we Wrocławiu wydają średnio miesięcznie ok. 28 zł, uczniowie w Lublinie średnio miesięcznie 36,5 zł, a uczniowie w Bydgoszczy – 27 zł.

Tabela 3.5. Oszacowania średniego wieku otrzymania telefonu komórkowego i kosztu użytkowania telefonu w populacji młodzieży badanych miast

Miary	Czas posiadania obecnego telefonu komórkowego (w latach)			
	Katowice	Wrocław	Lublin	Bydgoszcz
Średnia	1,48	1,52	1,63	1,45
Dominanta	1	1	1	1
Xmax	7	6	5	6
Xmin	0,08	0,08	0,08	0,08
Liczebność N	1710	4165	2632	2619
Wiek (w latach) dostania pierwszego telefonu komórkowego				
Średnia	8,02	8,11	8,14	8,02
Dominanta	8	8	8	9
Xmax	12	14	13	12
Xmin	2	2	3	3
Liczebność N	1716	4112	2645	2648
Miesięczny koszt korzystania z telefonu komórkowego (w zł)				
Średnia	43,15	27,92	36,49	27,06
Dominanta	0	0	0	0
Xmax	800	300	400	300
Xmin	0	0	0	0
Liczebność N	1311	2994	2076	1971

Czas użytkowania telefonu komórkowego przez uczniów jest zróżnicowany w zależności od dnia tygodnia (dzień powszedni czy weekend).

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.15. Oceny frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast użytkujących telefon komórkowy/smartfon w tygodniu oraz w weekendy i dni wolne od nauki

Z danych zawartych na rysunku 3.15 wynika, że w populacji uczniów szkół podstawowych:

- największy odsetek uczniów badanych miast użytkuje telefon od 1 do 2 godzin dziennie, i to zarówno w tygodniu, jak i w weekendy oraz dni wolne od nauki (tak postępuje co czwarty uczeń szkoły podstawowej);
- większy odsetek uczniów użytkuje telefon komórkowy dłużej, dotyczy to czasu powyżej 6 godzin dziennie, w tygodniu niż w weekendy (powyżej 6 godz. dziennie użytkuje telefon co piąty uczeń szkoły podstawowej w tygodniu oraz co siódmy uczeń szkoły podstawowej w weekendy);
- większy odsetek uczniów przebywa w sieci mniej niż 1 godzinę dziennie oraz od 1 do 2 godzin dziennie w weekendy niż w tygodniu.

Tabela 3.6. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast wykorzystujących różne funkcje telefonu komórkowego

Wykorzystywane funkcje telefonu	Katowice	Wrocław	Lublin	Bydgoszcz	Katowice	Wrocław	Lublin	Bydgoszcz
	Wykonywanie aktywności na telefonie w %				Codziennie lub prawie codziennie w %			
Sprawdzanie czasu godziny	97,13	95,66	94,76	95,54	76,26	77,85	72,89	72,66
Korzystanie z aplikacji	94,92	94,00	93,71	92,81	58,86	57,59	51,05	51,33
Korzystanie z Internetu	96,52	95,03	95,65	95,99	56,32	50,45	55,79	51,70
Rozmowy telefoniczne	98,53	96,97	96,21	96,41	53,35	55,16	45,59	50,43
Słuchanie muzyki	95,40	94,59	93,53	93,88	43,06	41,16	44,08	41,54
Korzystanie z budzika	78,85	75,64	76,21	79,03	39,09	36,20	35,87	40,51
Wysyłanie SMS-ów/MMS-ów	95,13	95,85	92,09	91,54	37,90	40,95	36,32	38,75
Korzystanie z portali społecznościowych np. FB	73,20	67,25	72,60	70,68	35,79	30,18	37,39	30,87
Granie w gry	86,47	88,74	85,46	87,20	30,86	27,44	21,51	24,62
Oglądanie telewizji	68,84	67,17	70,56	70,68	28,57	20,99	22,38	24,22
Robienie zdjęć	95,75	95,78	95,46	95,81	23,33	22,17	22,36	20,93
Korzystanie z kalkulatora	92,84	91,73	90,57	90,22	11,74	10,28	11,16	8,01
Nagrywanie filmów	85,30	85,47	80,64	82,59	10,85	11,75	11,86	11,42
Branie udziału w konkursach SMS lub loteriach	7,98	8,85	9,53	10,06	3,85	1,03	1,55	1,95
Korzystanie z dyktafonu	40,05	43,63	39,48	38,77	1,33	1,13	2,05	1,99
Sprawdzanie pogody	51,02	59,24	55,19	56,39	12,00	13,27	12,75	14,51
Aplikacja Snapchat	50,04	51,68	54,38	51,03	28,71	29,07	29,18	27,59
Dane dotyczące mojej osoby, kroki, kalorie, przebyty dystans	34,96	35,62	32,88	37,36	11,77	9,58	10,06	12,50

Liczność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych uczniowie (tabela 3.6) najczęściej wykorzystywali telefon komórkowy:

- codziennie: jako zegarek, jako urządzenie do rozmów telefonicznych i wysyłania SMS-ów, jako urządzenie do korzystania z Internetu, a w tym w szczególności do korzystania z aplikacji i z portali społecznościowych, do słuchania muzyki, robienia zdjęć i grania w gry;
- do sprawdzania czasu, godziny, czyli jako zegarek (95% uczniów szkół podstawowych z Katowic, ok. 94% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia i z Lublina oraz ok. 93% uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy, przy czym codziennie lub prawie codziennie korzysta z tej funkcji ok. 73% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy, 77% uczniów z Katowic i 78% uczniów z Wrocławia);
- do korzystania z różnego rodzaju aplikacji (97% uczniów szkół podstawowych z Katowic, ok. 96% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz ok. 95% uczniów szkół podstawowych z Lublina, przy czym codziennie lub prawie codziennie korzysta z tych funkcji ok. 51% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy, ok. 60% uczniów z Katowic i z Wrocławia);
- do słuchania muzyki (ok. 95% uczniów szkół podstawowych z Katowic i z Wrocławia oraz ok. 94% uczniów szkół podstawowych z Lublina i z Bydgoszczy, przy czym codziennie lub prawie codziennie słucha muzyki ok. 44% uczniów szkół z Katowic i z Lublina, ok. 42% uczniów z Bydgoszczy i z Wrocławia);
- do grania w gry (ok. 86% uczniów szkół podstawowych z Katowic i z Lublina, ok. 87% uczniów z Bydgoszczy, ok. 89% uczniów z Wrocławia, przy czym codziennie lub prawie codziennie gra co trzeci uczeń z Katowic i co czwarty uczniów z Wrocławia, z Lublina i z Bydgoszczy);
- do przebywania na portalach społecznościowych (ok. 73% uczniów szkół podstawowych z Katowic i z Lublina, 71% uczniów z Bydgoszczy oraz ok. 68% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, przy czym codziennie lub prawie codziennie przebywa na portalach społecznościowych, wykorzystując do tego telefon, co trzeci uczeń szkoły podstawowej);
- ponad połowa uczniów korzysta z aplikacji Snapchat i sprawdza na telefonie pogodę.

Przytoczone wykresy (tabela 3.7, rys. 3.16–3.19) pokazują miejsca lub sytuacje, w czasie których młodzież używa telefonów komórkowych. Szacuje się, że uczniowie korzystają z telefonów komórkowych:

- najczęściej w trakcie wizyty kolegów lub kogoś z rodziny (ok. 76% uczniów szkół podstawowych z Katowic i nieco ponad 77% uczniów z Wrocławia oraz ok. 75% uczniów szkół podstawowych z Lublina i z Bydgoszczy, przy czym tak postępuje zawsze, czyli codziennie lub prawie codziennie, ok. 10% uczniów z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz ok. 8% uczniów z Lublina);
- często w trakcie posiłku w domu (ok. 51% uczniów szkół podstawowych z Katowic i nieco ponad 64% uczniów z Wrocławia oraz ok. 62% uczniów szkół podstawowych z Lublina i z Bydgoszczy, przy czym tak postępuje zawsze, czyli codziennie lub prawie codziennie, ok. 12% uczniów szkół z Katowic i 11% uczniów z Wrocławia, ok. 9% uczniów z Lublina i 25% uczniów z Bydgoszczy);
- na przerwach w szkole (ok. 41% uczniów szkół podstawowych z Katowic i ok. 45% uczniów z Wrocławia oraz 52% uczniów szkół podstawowych z Lublina i 58% uczniów

z Bydgoszczy, przy czym tak postępuje zawsze, czyli codziennie lub prawie codziennie, ok. 10% uczniów z Katowic i z Lublina, 7% uczniów z Wrocławia i ok. 20% uczniów z Bydgoszczy);

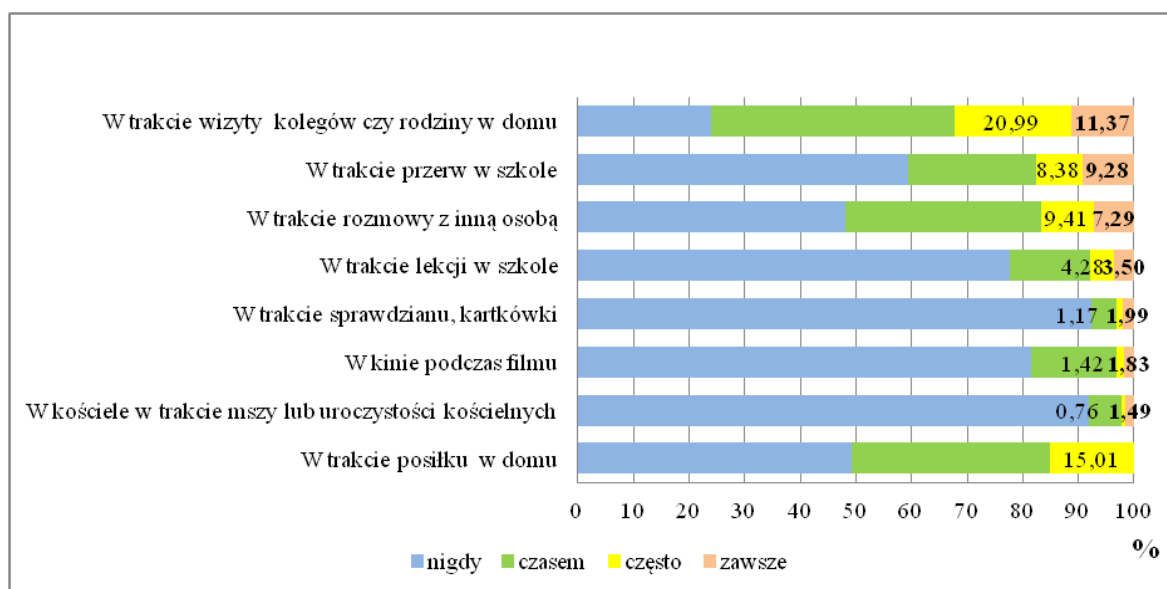
- w trakcie lekcji (tak postępuje co trzeci uczeń Wrocławia, Lublina i Bydgoszczy oraz co czwarty uczeń z Katowic);
- w trakcie sprawdzianów (tak postępuje 12% uczniów z Lublina, ok. 10% uczniów z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz 8% uczniów z Katowic);
- w kościele podczas mszy (tak postępuje 6% uczniów z Lublina, ok. 10% uczniów z Wrocławia oraz 8% uczniów z Katowic i z Bydgoszczy).

W badaniach zapytano również uczniów, czy mogą używać telefonów komórkowych na przerwach w szkole i twierdząco odpowiedziało nieco ponad 46% uczniów z Bydgoszczy, ok. 12% uczniów z Katowic i z Lublina oraz 6% uczniów z Wrocławia.

Tabela 3.7. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast użytkujących telefon komórkowy podczas różnych sytuacji

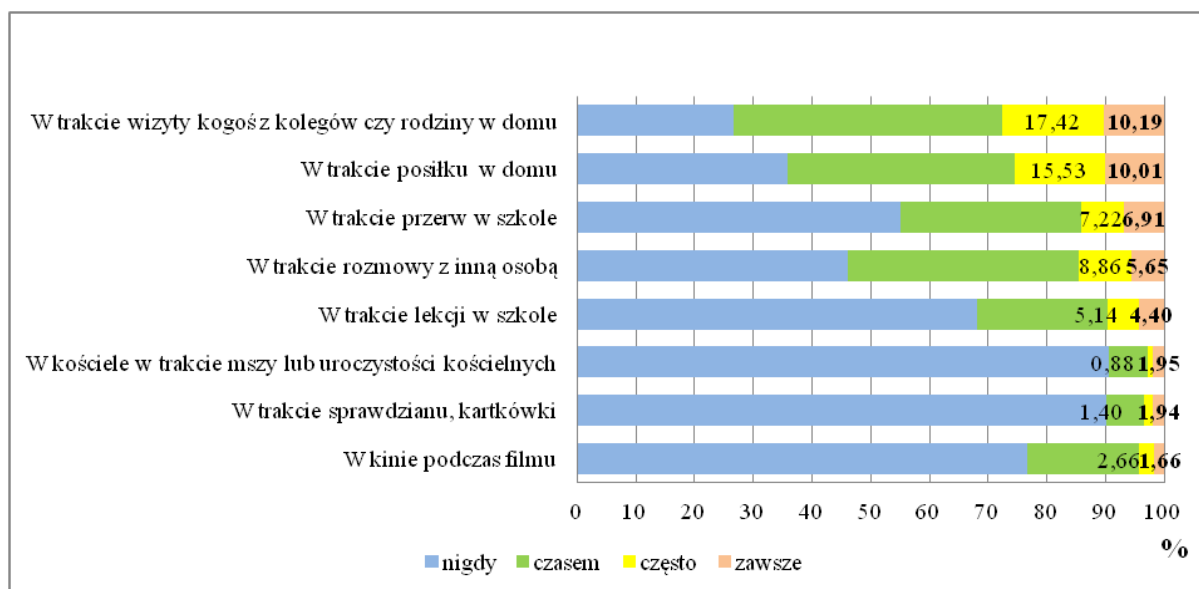
Używanie telefonu komórkowego w trakcie poniższych aktywności/sytuacji	Katowice	Wrocław	Lublin	Bydgoszcz
W trakcie lekcji w szkole	22,4	31,8	31,1	28,4
W trakcie sprawdzianu, kartkówki	7,6	9,9	11,9	9,1
W trakcie przerw w szkole	40,7	44,8	52,0	58,3
W trakcie posiłku w domu	50,8	64,1	61,5	61,5
W trakcie wizyty kogoś z kolegów czy rodziny w domu	76,1	73,3	77,4	74,6
W kościele w trakcie mszy lub uroczystości kościelnych	8,1	9,4	6,2	8,3
W kinie podczas filmu	18,4	23,3	21,7	25,1
W trakcie rozmowy z inną osobą	51,8	54,0	53,2	49,4

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

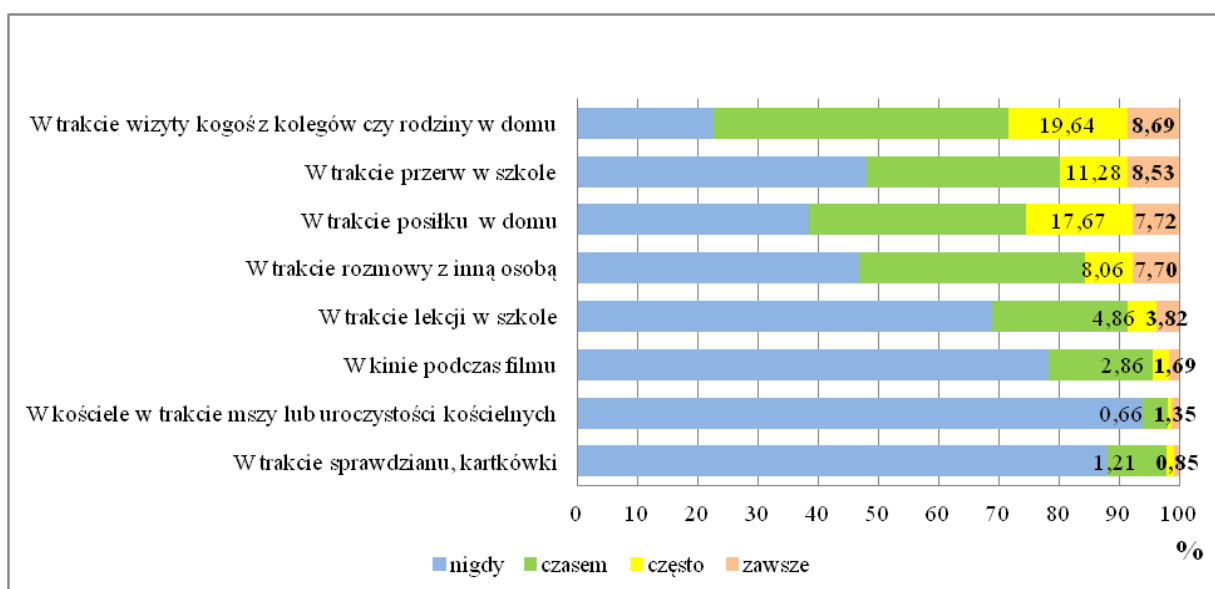
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.16. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych Katowic użytkujących telefon komórkowy podczas różnych sytuacji i ich częstotliwość

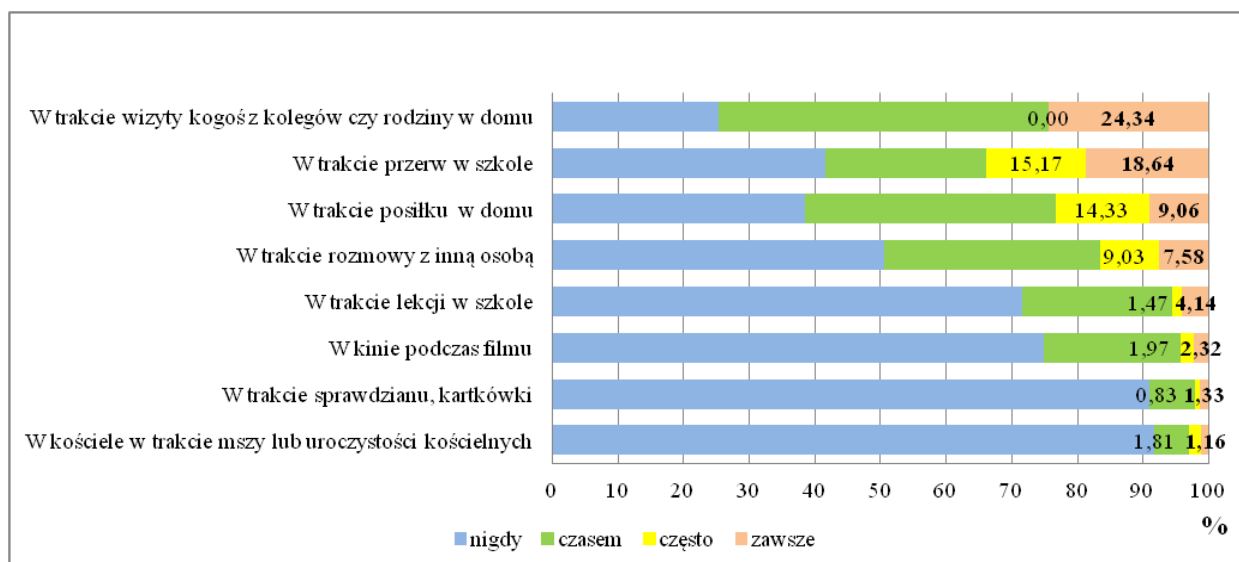
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.17. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych Wrocławia używających telefon komórkowy podczas różnych sytuacji i ich częstotliwość

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.18. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych Lublina używających telefon komórkowy podczas różnych sytuacji i ich częstotliwość

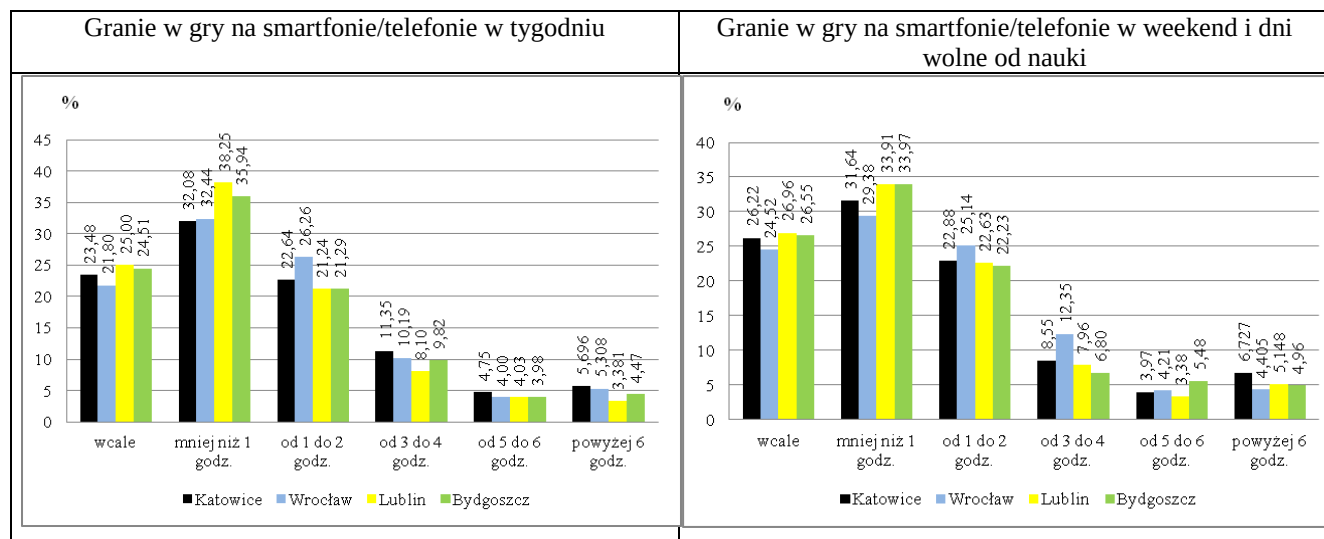

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.19. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych Bydgoszczy używających telefon komórkowy podczas różnych sytuacji i ich częstotliwość

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych ilość czasu poświęcana na granie w gry na smartfonie / telefonie komórkowym w tygodniu i w weekendy jest zróżnicowana (rys 3.20):

- większy odsetek uczniów gra w gry dłużej w weekendy niż w tygodniu (wyższe odsetki widoczne są wśród uczniów grających 3–4 godziny, 5–6 godzin oraz powyżej 6 godzin dziennie w weekendy niż w tygodniu);
- największy odsetek uczniów gra w gry mniej niż 1 godzinę dziennie i to zarówno w tygodniu, jak i w weekendy lub dzień wolny od nauki;
- największy odsetek uczniów grających w gry mniej niż 1 godzinę dziennie stanowią uczniowie z Lublina (ok. 39% w tygodniu) oraz uczniowie z Lublina i z Bydgoszczy (ok. 34% w weekendy);
- największy odsetek uczniów grających w gry od 1 do 2 godzin dziennie stanowią uczniowie z Wrocławia w tygodniu (ok. 27%) i w weekendy (ok. 26%);
- największy odsetek uczniów grających w gry od 3 do 4 godzin dziennie stanowią uczniowie z Katowic w tygodniu (ok. 12%) i uczniowie z Wrocławia w weekendy (ok. 13%);
- największy odsetek uczniów grających w gry od 5 do 6 godzin dziennie stanowią uczniowie z Katowic w tygodniu (ok. 5%) i uczniowie z Bydgoszczy w weekendy (ok. 6%);
- największy odsetek uczniów grających w gry powyżej 6 godzin dziennie stanowią uczniowie z Katowic w tygodniu (ok. 6%) i w weekendy (ok. 7%).

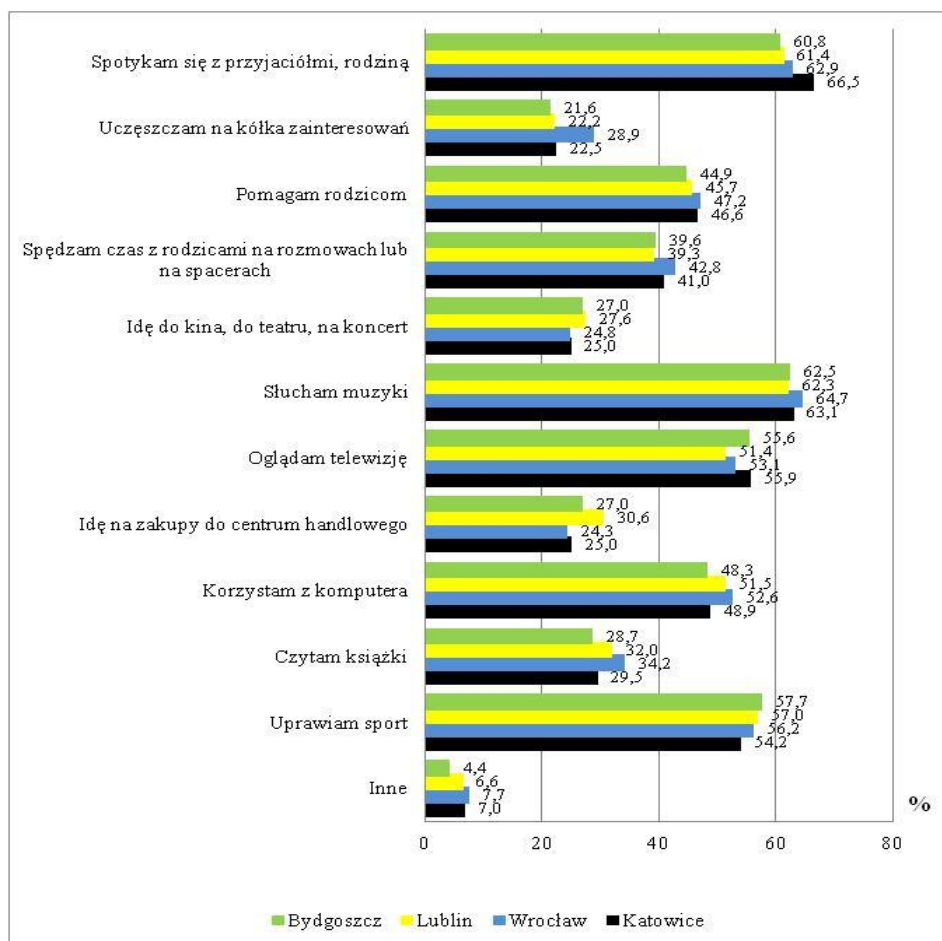
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.20. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast grających w gry na smartfonie/telefonie w tygodniu oraz w weekendy i dni wolne od nauki

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych (rys. 3.21) młodzież w czasie wolnym:

- najczęściej słucha muzyki (tak powiedziało ok. 63% uczniów szkół podstawowych z Katowic, z Lublina i z Bydgoszczy oraz ok. 65% uczniów z Wrocławia);
- znaczny odsetek młodzieży spotyka się ze znajomymi, z przyjaciółmi i rodziną (tak powiedziało 67% uczniów szkół podstawowych z Katowic, 63% uczniów z Wrocławia oraz 61% uczniów szkół podstawowych z Lublina i z Bydgoszczy);
- korzysta z komputera (prawie połowa uczniów szkół podstawowych z Katowic – 49% i z Bydgoszczy – 48% oraz ponad połowa uczniów z Wrocławia – 53% oraz z Lublina – 52%);
- ponad połowa uczniów w swoim wolnym czasie uprawia sport (tak powiedziało 54% uczniów szkół podstawowych z Katowic i 56% uczniów z Wrocławia oraz 57% uczniów szkół podstawowych z Lublina i 58% uczniów z Bydgoszczy).

Czynnością najrzadziej wybieraną przez uczniów jest uczestniczenie w kółkach zainteresowań, szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych w kółkach zainteresowań uczestniczy co piąty uczeń z Katowic, z Lublina i z Bydgoszczy oraz co trzeci uczeń z Wrocławia, ponadto co trzeci badany uczeń spędza swój wolny czas, czytając książki, a co czwarty uczeń z Katowic i z Wrocławia oraz co trzeci z Lublina i z Bydgoszczy w wolnym czasie chodzi na zakupy do centrum handlowego.

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.21. Oszacowania frakcji uczniów w populacji szkół podstawowych wykonujących różne aktywności w swoim czasie wolnym

Jednym z celów badania było sprawdzenie, czy istnieją istotne zależności w intensywnościach i celach korzystania z funkcji telefonu komórkowego między młodzieżą właściwie korzystającą z telefonu a młodzieżą patologicznie/problemowo używającą telefon. Analizy wykorzystywania funkcji telefonu komórkowego przez młodzież zostały również przeprowadzone z uwzględnieniem płci respondentów i uczęszczania do odpowiedniej szkoły (publiczna czy prywatna).

Z przeprowadzonych analiz wynika, że przynależność do odpowiedniej grupy młodzieży, czyli osób niezagrożonych uzależnieniem od telefonu, osób zagrożonych uzależnieniem od telefonu oraz osób uzależnionych od telefonu różnicuje istotnie podejmowanie wszystkich badanych aktywności młodzieży na telefonach komórkowych młodzieży z Katowic i z Wrocławia oraz prawie wszystkich badanych aktywności młodzieży na telefonach komórkowych za wyjątkiem sprawdzania czasu godziny w przypadku młodzieży z Bydgoszczy oraz korzystanie z budzika w przypadku młodzieży z Lublina.

W ramach przeprowadzonych analiz sprawdzono także, czy płeć jest zmienną istotnie różnicującą poszczególne aktywności młodzieży na telefonie komórkowym (rys. 3.22).

W przypadku młodzieży z Katowic płeć uczniów różnicuje istotnie wykorzystywanie większości badanych funkcji telefonu za wyjątkiem:

- słuchania muzyki,
- korzystania z Internetu,

- korzystania z dyktafonu,
- oglądania telewizji,
- brania udziału w konkursach SMS lub loteriach,
- korzystania z aplikacji.

W przypadku młodzieży z Wrocławia płeć uczniów różnicuje istotnie wykorzystywanie większości badanych funkcji telefonu za wyjątkiem:

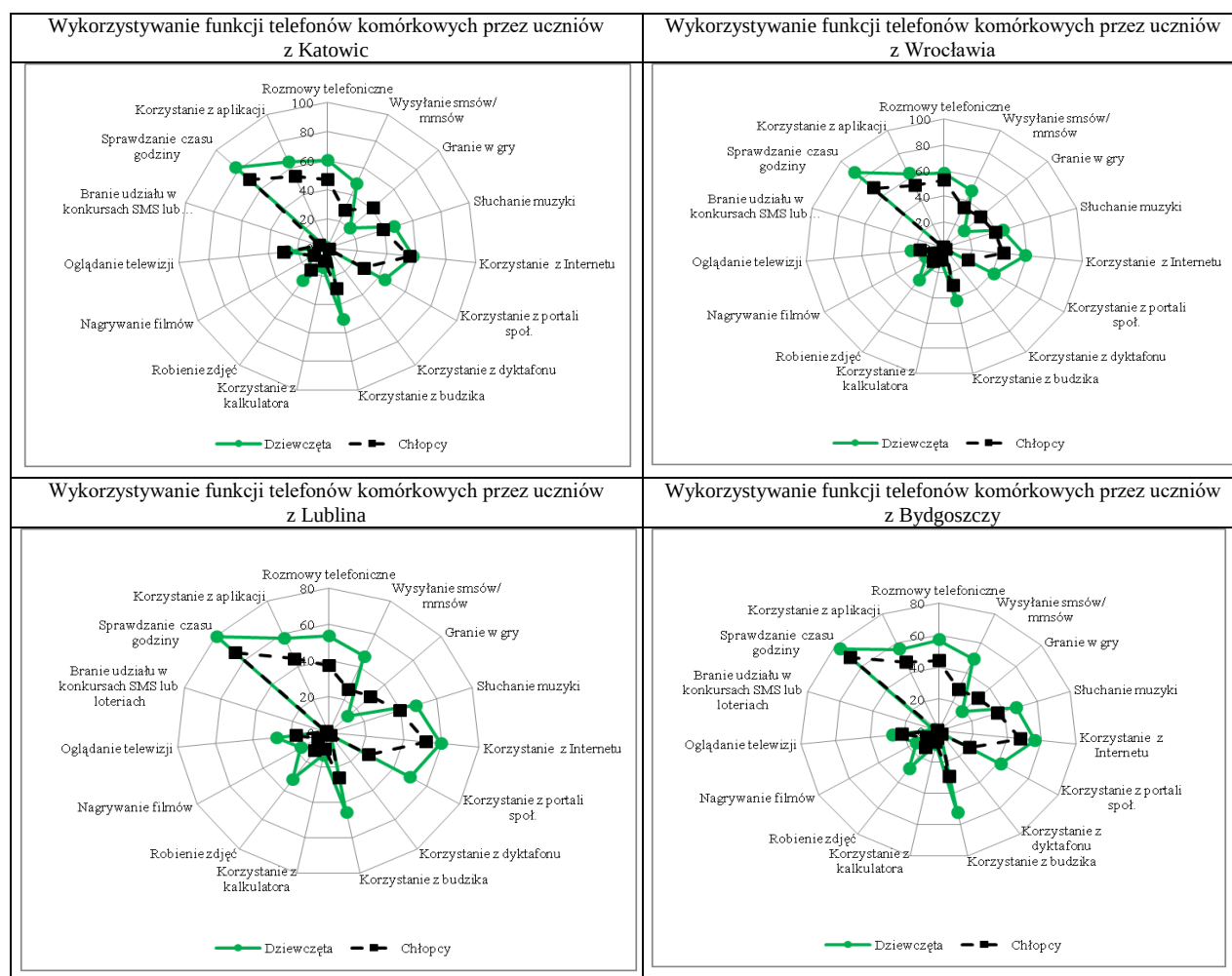
- rozmów telefonicznych,
- słuchania muzyki,
- korzystania z aplikacji.

W przypadku młodzieży z Lublina płeć uczniów różnicuje istotnie wykorzystywanie większości badanych funkcji telefonu za wyjątkiem:

- słuchania muzyki,
- korzystania z Internetu,
- brania udziału w konkursach SMS lub loteriach.

W przypadku młodzieży z Bydgoszczy płeć uczniów różnicuje istotnie wykorzystywanie większości badanych funkcji telefonu za wyjątkiem:

- korzystania z kalkulatora,
- oglądania telewizji,
- brania udziału w konkursach SMS lub loteriach.

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.22. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast wykorzystujących różne funkcje telefonu komórkowego codziennie lub prawie codziennie według płci

Podczas badań zweryfikowano, czy typ szkoły (publiczna czy prywatna) jest zmienną istotnie różnicującą poszczególne aktywności młodzieży związane z wykorzystywaniem funkcji telefonu komórkowego.

W przypadku młodzieży z Katowic typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie wykorzystywania większości badanych funkcji telefonu przez uczniów za wyjątkiem:

- korzystania z kalkulatora,
- oglądania telewizji.

W przypadku młodzieży z Wrocławia typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie wykorzystywania większości badanych funkcji telefonu przez uczniów za wyjątkiem korzystania z aplikacji.

W przypadku młodzieży z Lublina typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie wykorzystywania większości badanych funkcji telefonu przez uczniów za wyjątkiem:

- sprawdzania czasu godziny,
- korzystania z aplikacji.

W przypadku młodzieży z Bydgoszczy typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie wykorzystywania większości badanych funkcji telefonu przez uczniów za wyjątkiem:

- słuchania muzyki,
- korzystania z Internetu,
- oglądania telewizji,
- sprawdzania czasu godziny,
- korzystania z aplikacji.

Sprawdzono też, czy płeć i typ szkoły mają wpływ na używanie telefonu komórkowego w różnych miejscach i sytuacjach.

W przypadku młodzieży z Katowic płeć uczniów nie różnicuje istotnie używania telefonu komórkowego we wszystkich analizowanych miejscach i sytuacjach.

W przypadku młodzieży z Wrocławia płeć uczniów nie różnicuje istotnie używania telefonu komórkowego w prawie wszystkich analizowanych miejscach i sytuacjach za wyjątkiem (rys. 3.23):

- używania telefonu podczas wizyty kogoś z kolegów czy rodziny,
- używania telefonu w kinie podczas filmu,
- używania telefonu w trakcie rozmowy z inną osobą.

W przypadku młodzieży z Lublina płeć uczniów nie różnicuje istotnie używania telefonu komórkowego w prawie wszystkich analizowanych miejscach i sytuacjach za wyjątkiem:

- używania telefonu podczas wizyty kogoś z kolegów czy rodziny,
- używania telefonu w trakcie posiłku w domu,
- używania telefonu w trakcie rozmowy z inną osobą.

W przypadku młodzieży z Bydgoszczy płeć uczniów nie różnicuje istotnie używania telefonu komórkowego w prawie wszystkich analizowanych miejscach i sytuacjach za wyjątkiem:

- używania telefonu podczas wizyty kogoś z kolegów czy rodziny,
- używania telefonu w trakcie rozmowy z inną osobą.

W przypadku młodzieży z Katowic typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie używania telefonu komórkowego w prawie wszystkich analizowanych miejscach i sytuacjach za wyjątkiem:

- używania telefonu w trakcie przerw w szkole,
- używania telefonu podczas wizyty kogoś z kolegów czy rodziny.

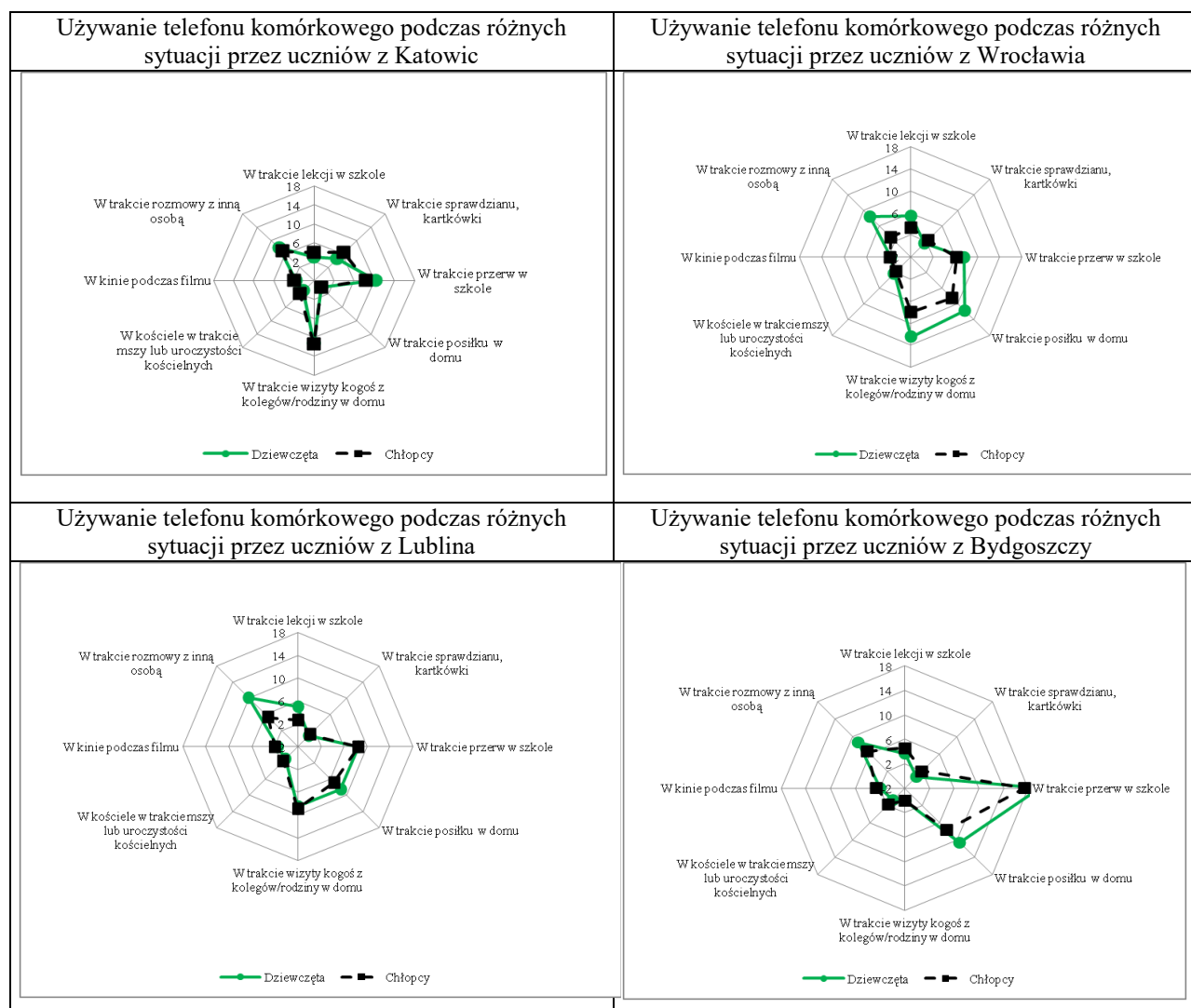
W przypadku młodzieży z Wrocławia typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie używania telefonu komórkowego w prawie wszystkich analizowanych miejscach i sytuacjach za wyjątkiem używania telefonu w trakcie przerw w szkole.

W przypadku młodzieży z Lublina typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie używania telefonu komórkowego w prawie wszystkich analizowanych miejscach i sytuacjach za wyjątkiem:

- używania telefonu w trakcie przerw w szkole,
- używania telefonu w trakcie posiłku w domu.

W przypadku młodzieży z Bydgoszczy typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie używania telefonu komórkowego w prawie wszystkich analizowanych miejscach i sytuacjach za wyjątkiem:

- używania telefonu w trakcie przerw w szkole,
- używania telefonu w trakcie posiłku w domu,
- używania telefonu podczas wizyty kogoś z kolegów czy rodziny.

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.23. Oszacowanie frakcji uczniów w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast użytkujących telefon komórkowy podczas różnych sytuacji codziennie lub prawie codziennie według płci

3.4. Rozpoznanie zjawiska problemowego korzystania z Internetu i telefonu komórkowego w grupie uczniów szkół podstawowych w Katowicach, Wrocławiu, Bydgoszczy i Lublinie⁵

3.4.1. Wyniki dotyczące problemowego korzystania z Internetu

W tabelach 3.8a i 3.8b przedstawiono oszacowania uzyskane w oparciu o test K. Young – *Internet Addiction Test* (IAT) dla zbiorowości uczniów klas szóstych – według dwóch metodologii, odpowiednio według Young (2011) oraz według metodologii Makaruk i Wójcik (2012), przyjmowanej w badaniach europejskich. Poniżej prezentujemy przykładowe interpretacje dla danych prezentowanych w pierwszych czterech wierszach tabeli 3.8a.

Szacowana wartość średnia tego testu w zbiorowości uczniów klas szóstych w Bydgoszczy wynosi 27,5850 przy ocenie średniego błędu szacunku wynoszącej 1,0076. Stąd ocena średniego względnego błędu szacunku wynosi jedynie 3,65%. Szacujemy, że odsetek uczniów klas szóstych w Bydgoszczy (rys. 3.24):

- właściwe korzystających z Internetu to 61,64% (ocena średniego błędu szacunku: 2,73%),
- wykazujących nieznaczące symptomy problemowego korzystania z Internetu to 25,85% (ocena średniego błędu szacunku: 1,75%),
- zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu to 11,35% (ocena średniego błędu szacunku: 1,05%),
- problemowo korzystających z Internetu to 1,15% (ocena średniego błędu szacunku: 0,42%).

Szacowana wartość średnia tego testu w zbiorowości uczniów klas szóstych w Katowicach wynosi 27,0877 przy ocenie średniego błędu szacunku wynoszącej 1,0119. Stąd ocena średniego względnego błędu szacunku wynosi jedynie 3,74%. Szacujemy, że odsetek uczniów klas szóstych w Katowicach (rys. 3.24):

- właściwe korzystających z Internetu to 63,45% (ocena średniego błędu szacunku: 2,17%),
- wykazujących nieznaczące symptomy problemowego korzystania z Internetu to 24,19% (ocena średniego błędu szacunku: 1,31%),
- zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu to 11,94% (ocena średniego błędu szacunku: 1,49%),
- problemowo korzystających z Internetu to 0,41% (ocena średniego błędu szacunku: 0,27%).

Szacowana wartość średnia tego testu w zbiorowości uczniów klas szóstych w Lublinie wynosi 26,3475 przy ocenie średniego błędu szacunku wynoszącej 0,9271. Stąd ocena średniego względnego błędu szacunku wynosi jedynie 3,52%. Szacujemy, że odsetek uczniów klas szóstych w Lublinie (rys. 3.24):

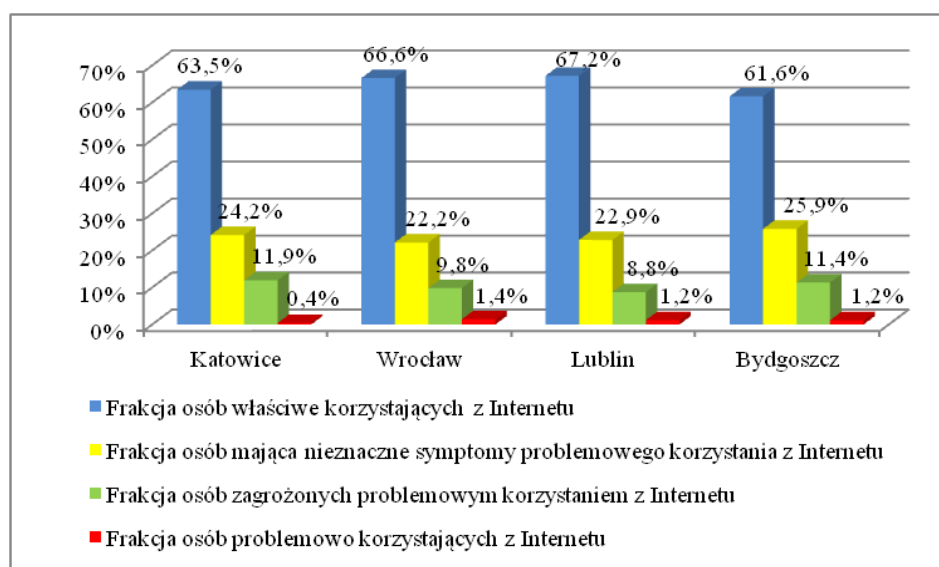
- właściwe korzystających z Internetu to 67,21% (ocena średniego błędu szacunku: 2,57%),
- wykazujących nieznaczące symptomy problemowego korzystania z Internetu to 22,85% (ocena średniego błędu szacunku: 2,09%),
- zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu to 8,75% (ocena średniego błędu szacunku: 1,35%),
- problemowo korzystających z Internetu to 1,19% (ocena średniego błędu szacunku: 0,70%).

⁵ Autorem podrozdziału jest T. Żądło.

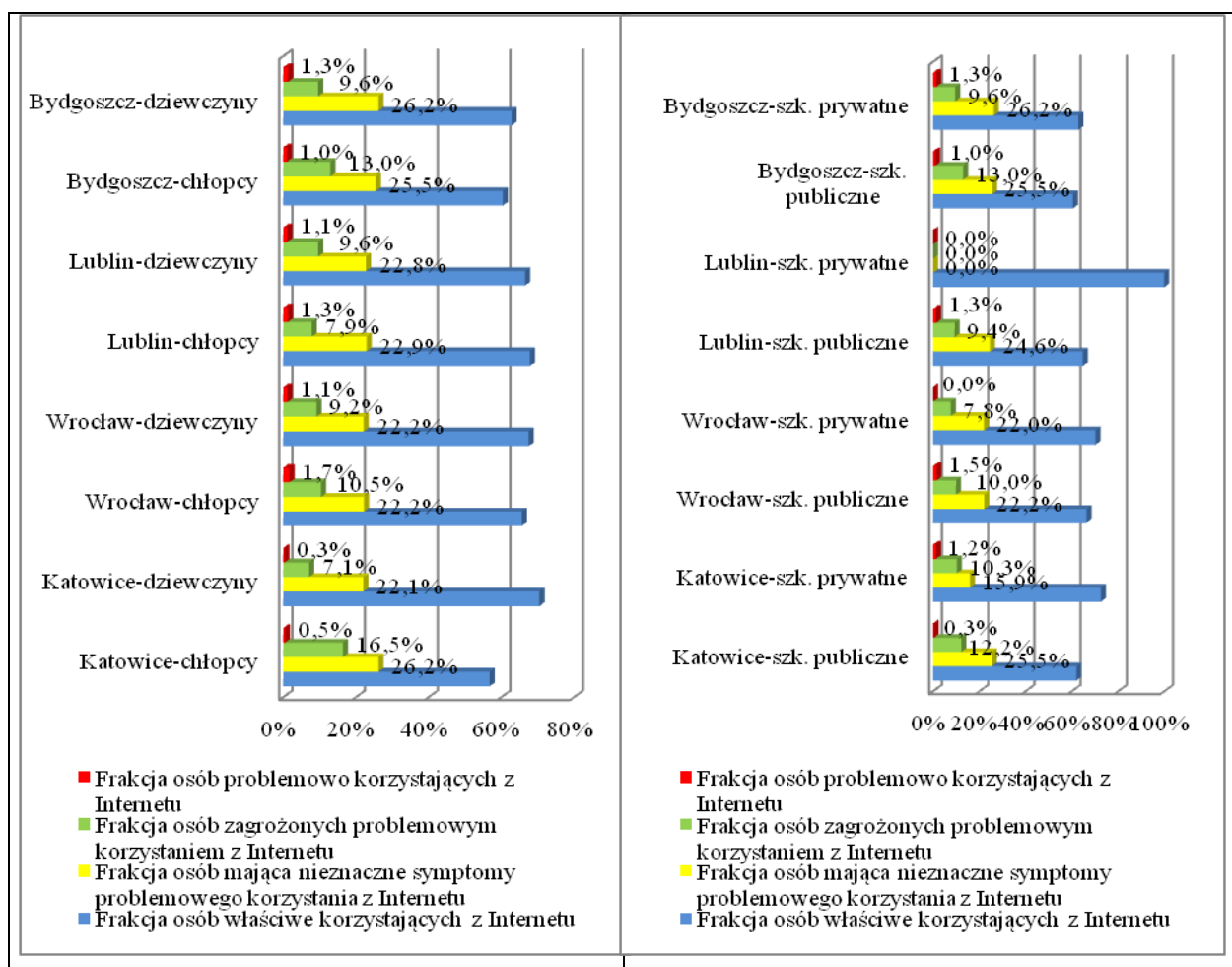
Szacowana wartość średnia tego testu w zbiorowości uczniów klas szóstych we Wrocławiu wynosi 26,3601 przy ocenie średniego błędu szacunku wynoszącej 0,9170. Stąd ocena średniego względnego błędu szacunku wynosi jedynie 3,48%. Szacujemy, że odsetek uczniów klas szóstych we Wrocławiu (rys. 3.24):

- właściwie korzystających z Internetu to 66,59% (ocena średniego błędu szacunku: 2,15%),
- wykazujących nieznaczne symptomy problemowego korzystania z Internetu to 22,17% (ocena średniego błędu szacunku: 1,52%),
- zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu to 9,82% (ocena średniego błędu szacunku: 1,52%),
- problemowo korzystających z Internetu to 1,41% (ocena średniego błędu szacunku: 0,30%).

Analizując wyniki w tabeli 3.8a, warto też zwrócić uwagę na nieistotne różnice w rozkładach wyników testów w różnych miastach. Ponadto oszacowania średnich wyników testów są w każdym z rozważanych miast wyższe w szkołach publicznych niż w szkołach prywatnych, ale tylko w Katowicach i Wrocławiu można odrzucić hipotezę o jednakowych rozkładach na poziomie istotności 0,05 (rys. 3.25, tabela 3.8a). Podobnie oszacowania średnich wyników testów są w każdym z rozważanych miast wyższe wśród chłopców w porównaniu z dziewczętami, ale tylko w Bydgoszczy i Katowicach można odrzucić hipotezę o jednakowych rozkładach na poziomie istotności 0,05 (rys. 3.25, tabela 3.8a).

Rys. 3.24. Oszacowania frakcji osób w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast w oparciu o test K. Young Internet Addiction Test (IAT)

Rys. 3.25. Oszacowania frakcji osób w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast w oparciu o test K. Young *Internet Addiction Test* (IAT) według płci i typu szkoły

Tabela 3.8a. Oszacowania charakterystyk podpopulacji uczniów klas szóstych w oparciu o wyniki testu K. Young *Internet Addiction Test* (IAT) według metodologii Young (2011) (w nawiasach podano oceny średnich błędów szacunku)

Szacowany parametr Badana zbiorowość	Średni wynik ogólny testu	Frakcja osób			
		właściwe korzystanie z Internetu	nieznaczące symptomy problemowego korzystania z Internetu	zagrożenie problemowym korzystaniem z Internetu	problemowe korzystanie z Internetu
Bydgoszcz	27,5850 ^(a) (1,0076)	0,6164 (0,0273)	0,2585 (0,0175)	0,1135 (0,0105)	0,0115 (0,0042)
Katowice	27,0877 ^(a) (1,0119)	0,6345 (0,0217)	0,2419 (0,0131)	0,1194 (0,0149)	0,0041 (0,0027)
Lublin	26,3475 ^(a) (0,9271)	0,6721 (0,0257)	0,2285 (0,0209)	0,0875 (0,0135)	0,0119 (0,0070)
Wrocław	26,3601 ^(a) (0,9170)	0,6659 (0,0215)	0,2217 (0,0152)	0,0982 (0,0152)	0,0141 (0,0030)
Bydgoszcz – szkoły publiczne	28,1024 ^(b) (1,0323)	0,6017 (0,0277)	0,2700 (0,0180)	0,1160 (0,0101)	0,0123 (0,0044)
Bydgoszcz – szkoły prywatne	19,2973 ^(b) (4,5400)	0,8528 (0,1394)	0,0736 (0,0756)	0,0736 (0,0756)	0,0000 (0,0000*)
Bydgoszcz – chłopcy	28,7038 ^(c) (1,3494)	0,6048 (0,0319)	0,2552 (0,0170)	0,1302 (0,0182)	0,0099 (0,0058)
Bydgoszcz – dziewczynki	26,4206 ^(c) (1,2437)	0,6286 (0,0339)	0,2620 (0,0272)	0,0962 (0,0135)	0,0133 (0,0057)
Katowice – szkoły publiczne	27,2331 ^(d) (1,0371)	0,6207 (0,0218)	0,2545 (0,0144)	0,1219 (0,0149)	0,0029 (0,0028)
Katowice – szkoły prywatne	26,1300 ^(d) (3,5041)	0,7256 (0,0807)	0,1594 (0,0309)	0,1030 (0,0562)	0,0120 (0,0085)
Katowice – chłopcy	30,2969 ^(e) (1,5616)	0,5683 (0,0364)	0,2620 (0,0185)	0,1648 (0,0233)	0,0049 (0,0047)
Katowice – dziewczynki	23,6656 ^(e) (1,5549)	0,7051 (0,0368)	0,2205 (0,0275)	0,0711 (0,0164)	0,0033 (0,0023)
Lublin – szkoły publiczne	26,9418 ^(f) (0,9962)	0,6473 (0,0276)	0,2458 (0,0224)	0,0941 (0,0145)	0,0128 (0,0075)
Lublin – szkoły prywatne	18,5021 ^(f) (0,6349)	1,0000 (0,0000*)	0,0000 (0,0000*)	0,0000 (0,0000*)	0,0000 (0,0000*)
Lublin – chłopcy	26,4544 ^(g) (0,8610)	0,6790 (0,0227)	0,2293 (0,0199)	0,0786 (0,0150)	0,0131 (0,0079)
Lublin – dziewczynki	26,2436 ^(g) (1,1941)	0,6655 (0,0315)	0,2278 (0,0262)	0,0961 (0,0145)	0,0107 (0,0064)
Wrocław – szkoły publiczne	26,4958 ^(h) (0,9452)	0,6636 (0,0217)	0,2218 (0,0154)	0,0996 (0,0160)	0,0150 (0,0032)
Wrocław – szkoły prywatne	24,2239 ^(h) (3,7829)	0,7025 (0,1138)	0,2200 (0,0803)	0,0775 (0,0452)	0,0000 (0,0000*)
Wrocław – chłopcy	26,4136 ⁽ⁱ⁾ (0,9207)	0,6567 (0,0257)	0,2219 (0,0232)	0,1045 (0,0197)	0,0170 (0,0062)
Wrocław – dziewczynki	26,3032 ⁽ⁱ⁾ (1,3486)	0,6757 (0,0286)	0,2216 (0,0198)	0,0916 (0,0200)	0,0111 (0,0060)

* Do danej kategorii należą wszyscy lub żaden z respondentów należących do odpowiedniej podpopulacji.

Przyjęto poziom istotności 0,05.

(a) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 1$).

(b) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,9999$).

(c) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0,0223$).

(d) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(e) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(f) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,7586$).

(g) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,9753$).

(h) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(i) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,2179$).

Tabela 3.8b. Oszacowania charakterystyk podpopulacji uczniów klas szóstych w oparciu o wyniki testu K. Young *Internet Addiction Test* (IAT) według metodologii Makaruk i Wójcik (2012) (w nawiasach podano oceny średnich błędów szacunku)

Szacowany parametr Badana zbiorowość	Średni wynik ogólny testu	Frakcja osób			
		właściwe korzystanie z Internetu	nieznaczne symptomy problemowego korzystania z Internetu	zagrożenie problemowym korzystaniem z Internetu	problemowe korzystanie z Internetu
Bydgoszcz	27,5850 ^(a) (1,0076)	0,4233 (0,0209)	0,3441 (0,0184)	0,2002 (0,0183)	0,0323 (0,0090)
Katowice	27,0877 ^(a) (1,0119)	0,4204 (0,0284)	0,3411 (0,0257)	0,2207 (0,0189)	0,0178 (0,0077)
Lublin	26,3475 ^(a) (0,9271)	0,4298 (0,0178)	0,3676 (0,0192)	0,1821 (0,0188)	0,0205 (0,0089)
Wrocław	26,3601 ^(a) (0,9170)	0,4449 (0,0217)	0,3397 (0,0203)	0,1906 (0,0209)	0,0248 (0,0057)
Bydgoszcz – szkoły publiczne	28,1024 ^(b) (1,0323)	0,4103 (0,0212)	0,3472 (0,0192)	0,2127 (0,0194)	0,0297 (0,0083)
Bydgoszcz – szkoły prywatne	19,2973 ^(b) (4,5400)	0,6320 (0,1096)	0,2944 (0,0633)	0,0000 (0,0000*)	0,0736 (0,0756)
Bydgoszcz – chłopcy	28,7038 ^(c) (1,3494)	0,3886 (0,0287)	0,3529 (0,0334)	0,2269 (0,0237)	0,0315 (0,0120)
Bydgoszcz – dziewczynki	26,4206 ^(c) (1,2437)	0,4594 (0,0309)	0,3350 (0,0304)	0,1725 (0,0208)	0,0332 (0,0124)
Katowice – szkoły publiczne	27,2331 ^(d) (1,0371)	0,4155 (0,0315)	0,3408 (0,0291)	0,2292 (0,0199)	0,0145 (0,0083)
Katowice – szkoły prywatne	26,1300 ^(d) (3,5041)	0,4531 (0,0590)	0,3428 (0,0371)	0,1647 (0,0583)	0,0395 (0,0208)
Katowice – chłopcy	30,2969 ^(e) (1,5616)	0,3405 (0,0359)	0,3327 (0,0225)	0,3032 (0,0226)	0,0236 (0,0142)
Katowice – dziewczynki	23,6656 ^(e) (1,5549)	0,5056 (0,0567)	0,3500 (0,0417)	0,1327 (0,0267)	0,0117 (0,0068)
Lublin – szkoły publiczne	26,9418 ^(f) (0,9962)	0,4148 (0,0190)	0,3673 (0,0205)	0,1959 (0,0202)	0,0221 (0,0096)
Lublin – szkoły prywatne	18,5021 ^(f) (0,6349)	0,6281 (0,0356)	0,3719 (0,0356)	0,0000 (0,0000)	0,0000 (0,0000)
Lublin – chłopcy	26,4544 ^(g) (0,8610)	0,3886 (0,0179)	0,4017 (0,0269)	0,1900 (0,0234)	0,0197 (0,0100)
Lublin – dziewczynki	26,2436 ^(g) (1,1941)	0,4697 (0,0337)	0,3345 (0,0260)	0,1744 (0,0214)	0,0214 (0,0083)
Wrocław – szkoły publiczne	26,4958 ^(h) (0,9452)	0,4417 (0,0221)	0,3440 (0,0213)	0,1880 (0,0217)	0,0263 (0,0061)
Wrocław – szkoły prywatne	24,2239 ^(h) (3,7829)	0,4948 (0,1068)	0,2728 (0,0519)	0,2324 (0,0774)	0,0000 (0,0000*)
Wrocław – chłopcy	26,4136 ⁽ⁱ⁾ (0,9207)	0,4383 (0,0209)	0,3467 (0,0239)	0,1913 (0,0214)	0,0237 (0,0088)
Wrocław – dziewczynki	26,3032 ⁽ⁱ⁾ (1,3486)	0,4519 (0,0361)	0,3323 (0,0263)	0,1899 (0,0275)	0,0258 (0,0097)

* Do danej kategorii nie należy żaden z respondentów należących do odpowiedniej podpopulacji.

Przyjęto poziom istotności 0,05.

(a) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 1$).

(b) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,9999$).

(c) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0,0223$).

(d) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(e) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(f) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,7586$).

(g) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,9753$).

(h) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(i) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,2179$).

3.4.2. Wyniki dotyczące problemowego korzystania z telefonu komórkowego

W tabeli 3.9 przedstawiono oszacowania uzyskane w oparciu o KBUTK – Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego dla zbiorowości uczniów klas szóstych. Poniżej prezentujemy przykładowe interpretacje dla danych prezentowanych w pierwszych czterech wierszach tabeli 3.9.

Szacowana wartość średnia tego testu w zbiorowości uczniów klas szóstych w Bydgoszczy wynosi 28,6542 przy ocenie średniego błędu szacunku wynoszącej 0,8424. Stąd ocena średniego względnego błędu szacunku wynosi jedynie 2,94%. Szacujemy, że odsetek uczniów klas szóstych w Bydgoszczy (rys. 3.26):

- niezagrożonych uzależnieniem od telefonu to 64,27% (ocena średniego błędu szacunku: 1,67%),
- zagrożonych uzależnieniem od telefonu to 32,28% (ocena średniego błędu szacunku: 1,44%),
- uzależnionych od telefonu to 3,45% (ocena średniego błędu szacunku: 0,77%).

Szacowana wartość średnia tego testu w zbiorowości uczniów klas szóstych w Katowicach wynosi 30,0483 przy ocenie średniego błędu szacunku wynoszącej 0,9242. Stąd ocena średniego względnego błędu szacunku wynosi jedynie 3,08%. Szacujemy, że odsetek uczniów klas szóstych w Katowicach (rys. 3.26):

- niezagrożonych uzależnieniem od telefonu to 60,32% (ocena średniego błędu szacunku: 1,99%),
- zagrożonych uzależnieniem od telefonu to 36,18% (ocena średniego błędu szacunku: 2,21%),
- uzależnionych od telefonu to 3,50% (ocena średniego błędu szacunku: 0,87%).

Szacowana wartość średnia tego testu w zbiorowości uczniów klas szóstych w Lublinie wynosi 28,7069 przy ocenie średniego błędu szacunku wynoszącej 0,9984. Stąd ocena średniego względnego błędu szacunku wynosi jedynie 3,60%. Szacujemy, że odsetek uczniów klas szóstych w Lublinie (rys. 3.26):

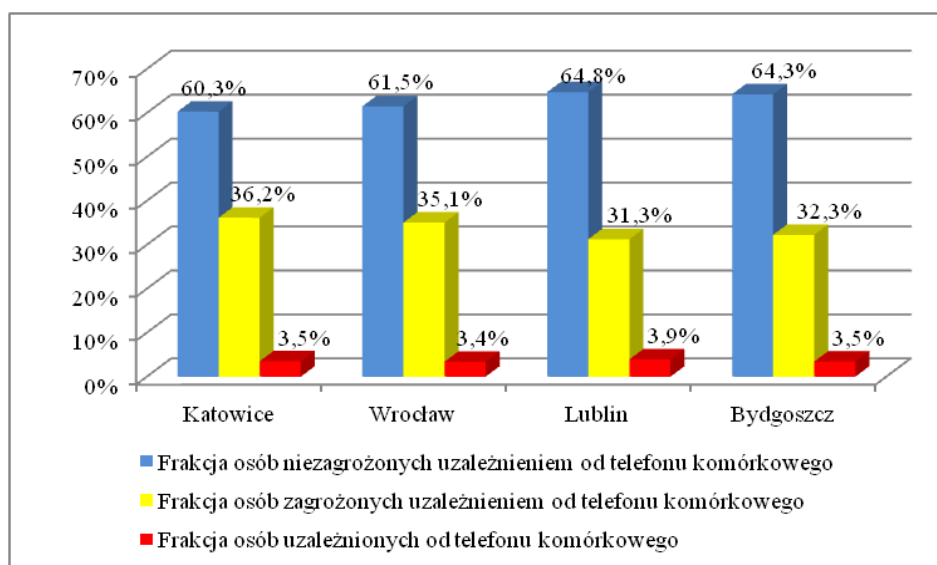
- niezagrożonych uzależnieniem od telefonu to 64,77% (ocena średniego błędu szacunku: 2,33%),
- zagrożonych uzależnieniem od telefonu to 31,29% (ocena średniego błędu szacunku: 1,93%),
- uzależnionych od telefonu to 3,94% (ocena średniego błędu szacunku: 0,79%).

Szacowana wartość średnia tego testu w zbiorowości uczniów klas szóstych we Wrocławiu wynosi 29,4256 przy ocenie średniego błędu szacunku wynoszącej 0,9304. Stąd ocena średniego względnego błędu szacunku wynosi jedynie 3,16%. Szacujemy, że odsetek uczniów klas szóstych we Wrocławiu (rys. 3.26):

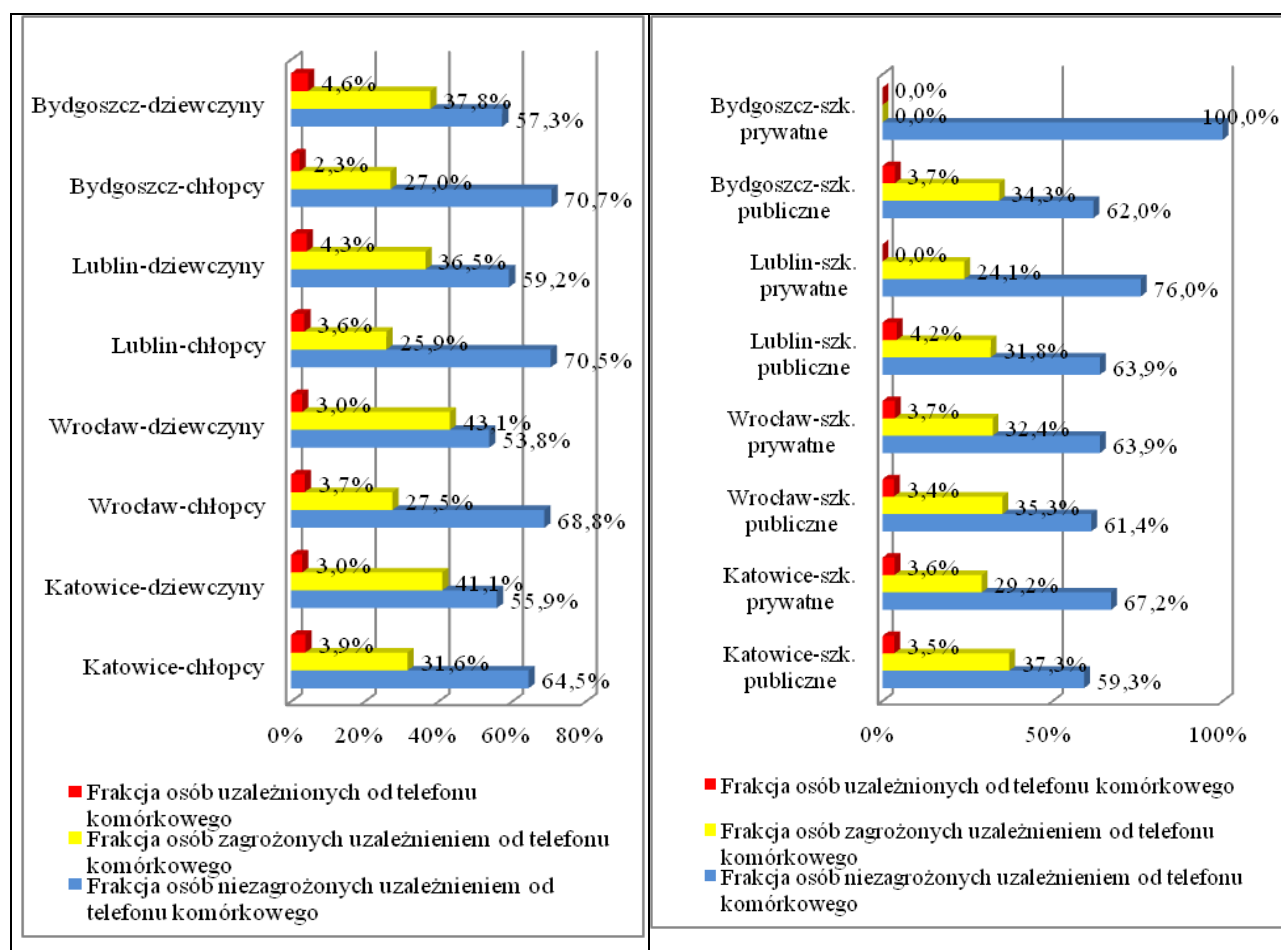
- niezagrożonych uzależnieniem od telefonu to 61,52% (ocena średniego błędu szacunku: 2,16%),
- zagrożonych uzależnieniem od telefonu to 35,08% (ocena średniego błędu szacunku: 1,97%),
- uzależnionych od telefonu to 3,40% (ocena średniego błędu szacunku: 0,72%).

Analizując wyniki w tabeli 3.9, warto też zwrócić uwagę na nieistotne różnice w rozkładach wyników testów w różnych miastach. Ponadto oszacowania średnich wyników testów są w każdym z rozważanych miast wyższe w szkołach publicznych niż w szkołach prywatnych, ale tylko w Katowicach i Wrocławiu można odrzucić hipotezę o jednakowych

rozkładach na poziomie istotności 0,05 (rys. 3.27, tabela 3.9). Podobnie oszacowania średnich wyników testów są w każdym z rozważanych miast wyższe wśród dziewcząt w porównaniu z chłopcami, ale tylko w Bydgoszczy, Lublinie i Wrocławiu można odrzucić hipotezę o jednakowych rozkładach na poziomie istotności 0,05 (rys. 3.27, tabela 3.9).

Rys. 3.26. Oszacowania frakcji osób w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast w oparciu o test KBUTK

Rys. 3.27. Oszacowania frakcji osób w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast w oparciu o test KBUTK według płci i typu szkoły

Tabela 3.9. Oszacowania charakterystyk podpopulacji uczniów klas szóstych w oparciu o wyniki testu KBUTK – Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego (w nawiasach podano oceny średnich błędów szacunku)

Szacowany parametr Badana zbiorowość	Średni wynik ogólny testu	Frakcja osób		
		niezagrożonych uzależnieniem od telefonu	zagrożonych uzależnieniem od telefonu	uzależnionych od telefonu
Bydgoszcz	28,6542 ^(a) (0,8424)	0,6427 (0,0167)	0,3228 (0,0144)	0,0345 (0,0077)
Katowice	30,0483 ^(a) (0,9242)	0,6032 (0,0199)	0,3618 (0,0221)	0,0350 (0,0087)
Lublin	28,7069 ^(a) (0,9984)	0,6477 (0,0233)	0,3129 (0,0193)	0,0394 (0,0079)
Wrocław	29,4256 ^(a) (0,9304)	0,6152 (0,0216)	0,3508 (0,0197)	0,0340 (0,0072)
Bydgoszcz – szkoły publiczne	29,6400 ^(b) (0,8913)	0,6204 (0,0178)	0,3430 (0,0153)	0,0366 (0,0082)
Bydgoszcz – szkoły prywatne	12,8644 ^(b) (1,2936)	1,0000 (0,000*)	0,0000 (0,000*)	0,0000 (0,000*)
Bydgoszcz – chłopcy	25,8466 ^(c) (1,0408)	0,7073 (0,0225)	0,2697 (0,0203)	0,0230 (0,0104)
Bydgoszcz – dziewczynki	31,5761 ^(c) (1,1276)	0,5755 (0,0227)	0,3781 (0,0221)	0,0464 (0,0080)
Katowice – szkoły publiczne	30,4086 ^(d) (0,9105)	0,5928 (0,0204)	0,3725 (0,0239)	0,0348 (0,0092)
Katowice – szkoły prywatne	27,6744 ^(d) (3,6324)	0,6721 (0,0693)	0,2918 (0,0576)	0,0361 (0,0272)
Katowice – chłopcy	29,0681 ^(e) (1,2584)	0,6448 (0,0358)	0,3160 (0,0352)	0,0392 (0,0106)
Katowice – dziewczynki	31,0935 ^(e) (1,4510)	0,5589 (0,0280)	0,4107 (0,0277)	0,0304 (0,0137)
Lublin – szkoły publiczne	29,1797 ^(f) (1,0675)	0,6392 (0,0246)	0,3184 (0,0202)	0,0424 (0,0086)
Lublin – szkoły prywatne	22,4668 ^(f) (1,5637)	0,7595 (0,0627)	0,2405 (0,0627)	0,0000 (0,000*)
Lublin – chłopcy	26,0017 ^(g) (0,9354)	0,7051 (0,0227)	0,2589 (0,0201)	0,0360 (0,0079)
Lublin – dziewczynki	31,3336 ^(g) (1,2250)	0,5919 (0,0335)	0,3654 (0,0296)	0,0427 (0,0113)
Wrocław – szkoły publiczne	29,5766 ^(h) (0,9745)	0,6137 (0,0226)	0,3525 (0,0205)	0,0338 (0,0075)
Wrocław – szkoły prywatne	27,0484 ^(h) (2,7038)	0,6391 (0,0626)	0,3239 (0,0720)	0,0370 (0,0200)
Wrocław – chłopcy	27,0696 ⁽ⁱ⁾ (1,0361)	0,6876 (0,0283)	0,2751 (0,0285)	0,0373 (0,0095)
Wrocław – dziewczynki	31,9312 ⁽ⁱ⁾ (1,2734)	0,5383 (0,0267)	0,4313 (0,0238)	0,0304 (0,0107)

* Do danej kategorii należą wszyscy lub żaden z respondentów należących do odpowiedniej podpopulacji.

Przyjęto poziom istotności 0,05.

(a) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 1$).

(b) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,8597$).

(c) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0,0008$).

(d) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(e) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,3807$).

(f) Brak podstaw do odrzucenia hipotezy o jednakowych rozkładach ($p = 0,9309$).

(g) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(h) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0$).

(i) Odrzucono hipotezę o jednakowych rozkładach ($p = 0,0112$).

W opracowaniu przedstawiono metodologię przeprowadzonego badania reprezentacyjnego oraz wyniki estymacji wraz z oceną precyzji estymacji, a także wyniki weryfikacji hipotez o jednakowych rozkładach uzyskane z wykorzystaniem testów permutacyjnych.

3.5. Problematiczne korzystanie z Internetu i telefonu komórkowego a depresja⁶

W celu określenia zależności pomiędzy uzależnieniem od telefonów komórkowych oraz uzależnieniem od Internetu i depresją przeprowadzono analizę korelacji przy wykorzystaniu korelacji Pearsona. W pierwszym kroku obliczono związki pomiędzy uzależnieniem od telefonów komórkowych i uzależnieniem od Internetu a depresją. Jak widać w tabelach 3.10–3.13, uzależnienie od telefonów komórkowych ma pozytywny związek z uzależnieniem od Internetu i depresją. Związki te uzyskano zarówno dla próby uczniów z poszczególnych badanych miast, jak i w podziale na płeć. Na podstawie tego wyniku możemy wnioskować, że osoba, która wykazuje symptomy uzależnienia od telefonów komórkowych, jednocześnie przejawia symptomy uzależnienia od Internetu i ma wyższy poziom depresji. Zgodnie z literaturą przedmiotu widzimy współwystępowanie tych zjawisk – uzależnienia od telefonów, uzależnienie od Internetu oraz depresji.

W grupie uczniów z Katowic (tabela 3.10) wystąpiła dodatnia korelacja pomiędzy uzależnieniem od telefonów i uzależnieniem od Internetu ($r = 0,63$, $p < 0,001$) oraz depresją ($r = 0,38$, $p < 0,001$). Możemy mówić o współzachorowalności na te zaburzenia, choć trudno tutaj wskazywać na związek przyczynowo-skutkowy. Te same zależności zostały otrzymane w podziale na płeć w grupie chłopców i w grupie dziewczynek. W obu grupach ujawnił się dodatni związek pomiędzy uzależnieniem od telefonów, uzależnieniem od Internetu oraz depresją. W grupie chłopców uzależnienie od telefonów korelowało istotnie z uzależnieniem od Internetu ($r = 0,60$, $p < 0,001$) oraz z depresją ($r = 0,40$, $p < 0,001$). Natomiast w grupie dziewcząt uzależnienie od telefonów korelowało istotnie z uzależnieniem od Internetu ($r = 0,72$, $p < 0,001$) oraz z depresją ($r = 0,36$, $p < 0,001$).

Tabela 3.10. Korelacje pomiędzy wynikami testu IAT, KBUT i depresji uczniów z Katowic ogółem i według płci

Korelacje				
		wynik_test_ Internet	wynik_test_ telefon	depresja
wynik_test_telefon	Korelacja Pearsona	,631**	1	,380**
	Istotność	,000		,000
	N	419	419	419
wynik_test_telefon chłopcy	Korelacja Pearsona	,598**	1	,404**
	Istotność	,000		,000
	N	211	211	211
wynik_test_telefon dziewczyny	Korelacja Pearsona	,721**	1	,360**
	Istotność	,000		,000
	N	208	208	208
** Korelacja istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie).				

⁶ Autorami podrozdziału są A. Błachnio i A. Przepiórka.

Tabela 3.11. Korelacje pomiędzy wynikami testu IAT, KBUT i depresji uczniów z Wrocławia ogółem i według płci

Korelacje				
		wynik_test_ Internet	wynik_test_ telefon	depresja
wynik_test_telefon	Korelacja Pearsona	,621**	1	,309**
	Istotność	,000		,000
	N	588	588	588
wynik_test_telefon chłopcy	Korelacja Pearsona	,649**	1	,277**
	Istotność	,000		,000
	N	297	297	297
wynik_test_telefon dziewczyny	Korelacja Pearsona	,608**	1	,340**
	Istotność	,000		,000
	N	291	291	291

** Korelacja istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie).

W grupie uczniów z Wrocławia (tabela 3.11) wystąpiła dodatnia korelacja pomiędzy uzależnieniem od telefonów i uzależnieniem od Internetu ($r = 0,62$, $p < 0,001$) oraz depresją ($r = 0,31$, $p < 0,001$). W grupie chłopców uzależnienie od telefonów korelowało istotnie z uzależnieniem od Internetu ($r = 0,65$, $p < 0,001$) oraz z depresją ($r = 0,28$, $p < 0,001$). Natomiast w grupie dziewcząt uzależnienie od telefonów korelowało istotnie z uzależnieniem od Internetu ($r = 0,61$, $p < 0,001$) oraz z depresją ($r = 0,34$, $p < 0,001$).

Tabela 3.12. Korelacje pomiędzy wynikami testu IAT, KBUT i depresji uczniów z Lublina ogółem i według płci

Korelacje				
		wynik_test_ Internet	wynik_test_ telefon	depresja
wynik_test_telefon	Korelacja Pearsona	,547**	1	,368**
	Istotność	,000		,000
	N	571	571	571
wynik_test_telefon chłopcy	Korelacja Pearsona	,442**	1	,341**
	Istotność	,000		,000
	N	298	298	298
wynik_test_telefon dziewczyny	Korelacja Pearsona	,667**	1	,387**
	Istotność	,000		,000
	N	273	273	273

** Korelacja istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie).

W grupie uczniów z Lublina (tabela 3.12) wystąpiła dodatnia korelacja pomiędzy uzależnieniem od telefonów i uzależnieniem od Internetu ($r = 0,55$, $p < 0,001$) oraz depresją ($r = 0,37$, $p < 0,001$). W grupie chłopców uzależnienie od telefonów korelowało istotnie z uzależnieniem od Internetu ($r = 0,44$, $p < 0,001$) oraz z depresją ($r = 0,34$, $p < 0,001$). Natomiast w grupie dziewcząt uzależnienie od telefonów korelowało istotnie z uzależnieniem od Internetu ($r = 0,67$, $p < 0,001$) oraz z depresją ($r = 0,39$, $p < 0,001$).

Tabela 3.13. Korelacje pomiędzy wynikami testu IAT, KBUT i depresji uczniów z Bydgoszczy ogółem i według płci

Korelacje				
		wynik_test_Internet	wynik_test_telefon	depresja
wynik_test_telefon	Korelacja Pearsona	,594**	1	,415**
	Istotność	,000		,000
	N	583	583	583
wynik_test_telefon chłopcy	Korelacja Pearsona	,561**	1	,325**
	Istotność	,000		,000
	N	293	293	293
wynik_test_telefon dziewczyny	Korelacja Pearsona	,652**	1	,471**
	Istotność	,000		,000
	N	290	290	290

*** Korelacja istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie).

W grupie uczniów z Bydgoszczy (tabela 3.13) wystąpiła dodatnia korelacja pomiędzy uzależnieniem od telefonów i uzależnieniem od Internetu ($r = 0,59$, $p < 0,001$) oraz depresją ($r = 0,41$, $p < 0,001$). W grupie chłopców uzależnienie od telefonów korelowało istotnie z uzależnieniem od Internetu ($r = 0,56$, $p < 0,001$) oraz z depresją ($r = 0,32$, $p < 0,001$). Natomiast w grupie dziewcząt uzależnienie od telefonów korelowało istotnie z uzależnieniem od Internetu ($r = 0,65$, $p < 0,001$) oraz z depresją ($r = 0,47$, $p < 0,001$).

Wykonano wielopoziomową analizę w celu ustalenia predykcji uzależnienia od telefonów komórkowych, predyktorami były uzależnienie od Internetu oraz depresja, natomiast zmienną kontrolną typ szkoły. Do analiz wykorzystano oprogramowanie SPSS 21. W związku z tym, że kontrola zmiennej szkoła nie różnicowała wyników, nie przeprowadzono analizy hierarchicznej. Świadczy to o tym, że szkoły były dość jednorodne. Wykonano analizę wielopoziomową (tabela 3.14). Jako predyktory uzależnienia od telefonów komórkowych testowano uzależnienie od Internetu i depresję.

Tabela 3.14. Oceny parametrów efektów stałych^a

Parametr	Oszacowanie	Błąd standardowy	df	t	p	95% przedział ufności	
						dolna granica	górna granica
Stała	4,08885	1,001215	1091,508	4,084	,000	2,124	6,053
wynik_test_Internet	,580680	,019849	2144,874	29,255	,000	,5417	,6196
depresja	7,32610	,747708	2156,172	9,798	,000	5,859	8,792

^a Zmienna zależna: wynik_testy_telefon.

Przeprowadzona analiza wskazuje, że uzależnienie od Internetu i depresja są determinantami uzależnienia od telefonów komórkowych.

Podsumowanie z odniesieniami do literatury przedmiotu

Jak pokazują badania prowadzone przez wiele ośrodków naukowych problemowe korzystanie z Internetu czy telefonu komórkowego jest zróżnicowane w zależności od kraju, w którym prowadzone były badania oraz zastosowanego narzędzia badawczego (Habrata, 2016). Badania własne umożliwiły oszacowanie skali badanych nałogów behawioralnych (problemowego korzystania z Internetu i telefonu komórkowego) w populacji młodzieży szkół podstawowych badanych dużych miast: Katowic, Wrocławia, Lublina i Bydgoszczy.

Jak pokazują niniejsze badania odsetki młodzieży problemowo korzystającej z Internetu (od 0,41% uczniów szkół podstawowych z Katowic do 0,19% uczniów szkół podstawowych z Lublina) oraz odsetki młodzieży zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu (od 8,75% uczniów szkół podstawowych z Lublina do 11,94% uczniów szkół podstawowych z Katowic) są zbliżone do wyników innych badaczy, którzy w swoich badaniach wykorzystali test K. Young. Przykładowo: Lam i in. (2009) przebadali adolescentów w wieku 13–18 lat ($N = 1618$) w Chinach, odsetek osób problemowo korzystających z Internetu wyniósł 0,6%, a odsetek osób zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu – 10,2%; Poli i Agrimi (2012) przebadali adolescentów w wieku 15–18 lat ($N = 2533$) we Włoszech, odsetek osób problemowo korzystających z Internetu wyniósł 0,79%, a odsetek osób zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu – 5,01%, a także polskie badania młodzieży testem Young wskazują, że odsetek młodzieży szkół gimnazjalnych problemowo korzystającej z Internetu to 1,49%, a odsetek młodzieży szkół gimnazjalnych zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu to 8,88%, natomiast odsetek młodzieży szkół ponadgimnazjalnych problemowo korzystającej z Internetu to 0,93%, a odsetek młodzieży szkół ponadgimnazjalnych zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu to 10,8% (Warzecha i in., 2016). Niniejsze badania także potwierdzają to, że problemowe korzystanie i zagrożenie problemowym korzystaniem z Internetu dotyczy bardziej chłopców niż dziewcząt co również pokazano m.in. w badaniach Pawłowska, Potembska, 2011; Makaruk, Wójcik, 2013; Warzecha, 2016b; Krzyżak-Szymańska, 2016; CBOS, 2015; CBOS, 2017.

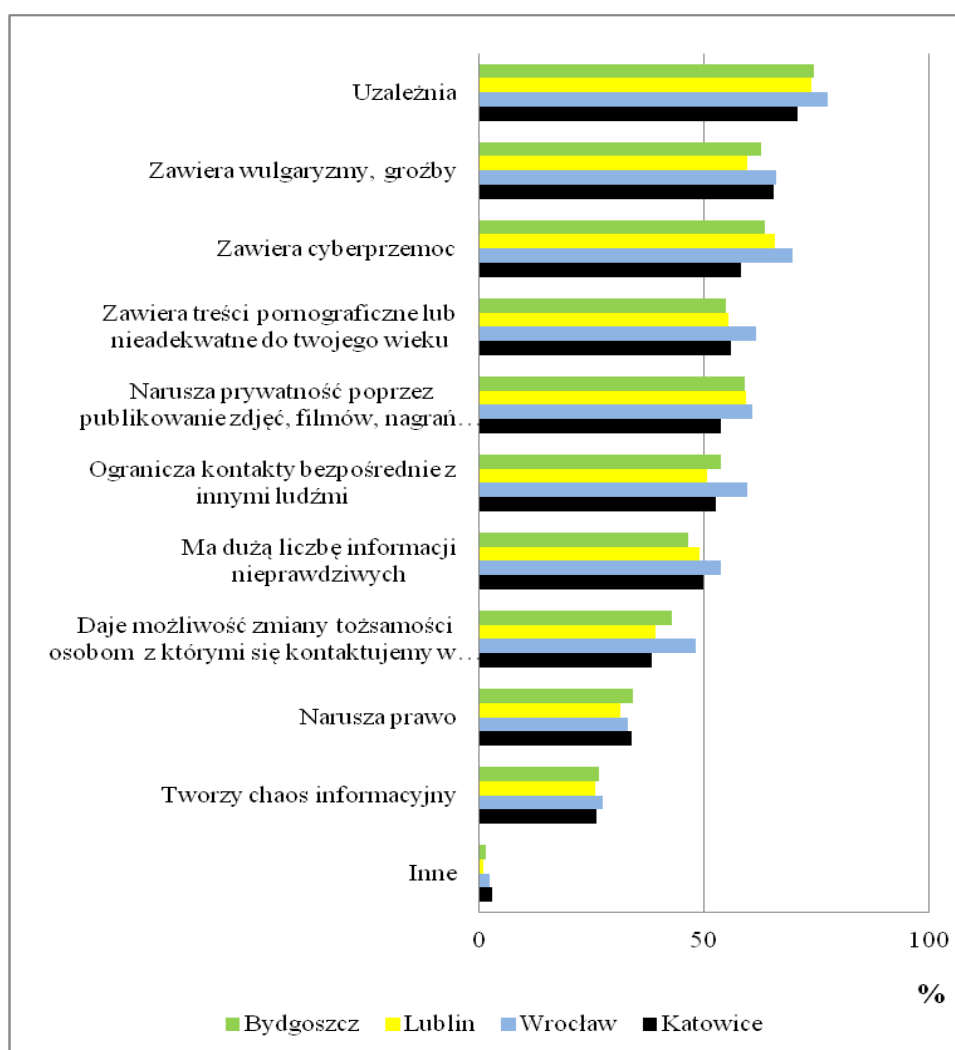
Wykorzystany w badaniach test KBUTK pozwolił oszacować skalę uzależnienia od telefonu komórkowego wśród młodzieży szkół podstawowych badanych miast: Katowic, Wrocławia, Lublina i Bydgoszczy. Odsetki młodzieży uzależnionej od telefonu komórkowego (od 3,40% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia; 3,50% uczniów szkół podstawowych z Katowic, 3,45% uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy i 3,94% uczniów szkół podstawowych z Lublina) oraz zagrożonej uzależnieniem od telefonu komórkowego (od 31,29% uczniów szkół podstawowych z Lublina, 35,08% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, 32,28% uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy i 36,18% uczniów szkół podstawowych z Katowic) są zbliżone do wyników innych badaczy, którzy w swoich badaniach wykorzystali test KBUTK. Polskie badania młodzieży w wieku 13–24 lata skalą KBUTK wskazują, że 2,9% osób spełniało kryteria uzależnienia od telefonu komórkowego, a 35,3% spełniało kryteria zagrożenia uzależnieniem od telefonu komórkowego (Pawłowska, Potembska, 2011), inne badania młodzieży w wieku 16–20 lat dały podobne wyniki – 5,83% osób spełniało kryteria uzależnienia od telefonu komórkowego, a 34,6% spełniało kryteria zagrożenia uzależnieniem od telefonu komórkowego (Warzecha, 2016a). Natomiast badania na grupie 400 gimnazjalistów i 432 licealistów pokazują, że 4% uczniów wykazywało cechy problemowego posługiwania się telefonem, a 37% uczniów należało do grupy osób zagrożonych problemowym korzystaniem z telefonu komórkowego (Krzyżak-Szymańska, 2015b). Niniejsze badania także potwierdzają to,

że problemowe korzystanie i zagrożenie problemowym korzystaniem z telefonu komórkowego dotyczy bardziej dziewcząt niż chłopców, co również pokazano w badaniach m.in. Pawłowska i in., 2012; Krzyżak-Szymańska, 2018; Warzecha, 2016a; Dębski, 2016, 2017.

3.6. Kontrola rodzicielska, zagrożenia i niebezpieczeństwa związane z użytkowaniem Internetu i telefonu komórkowego

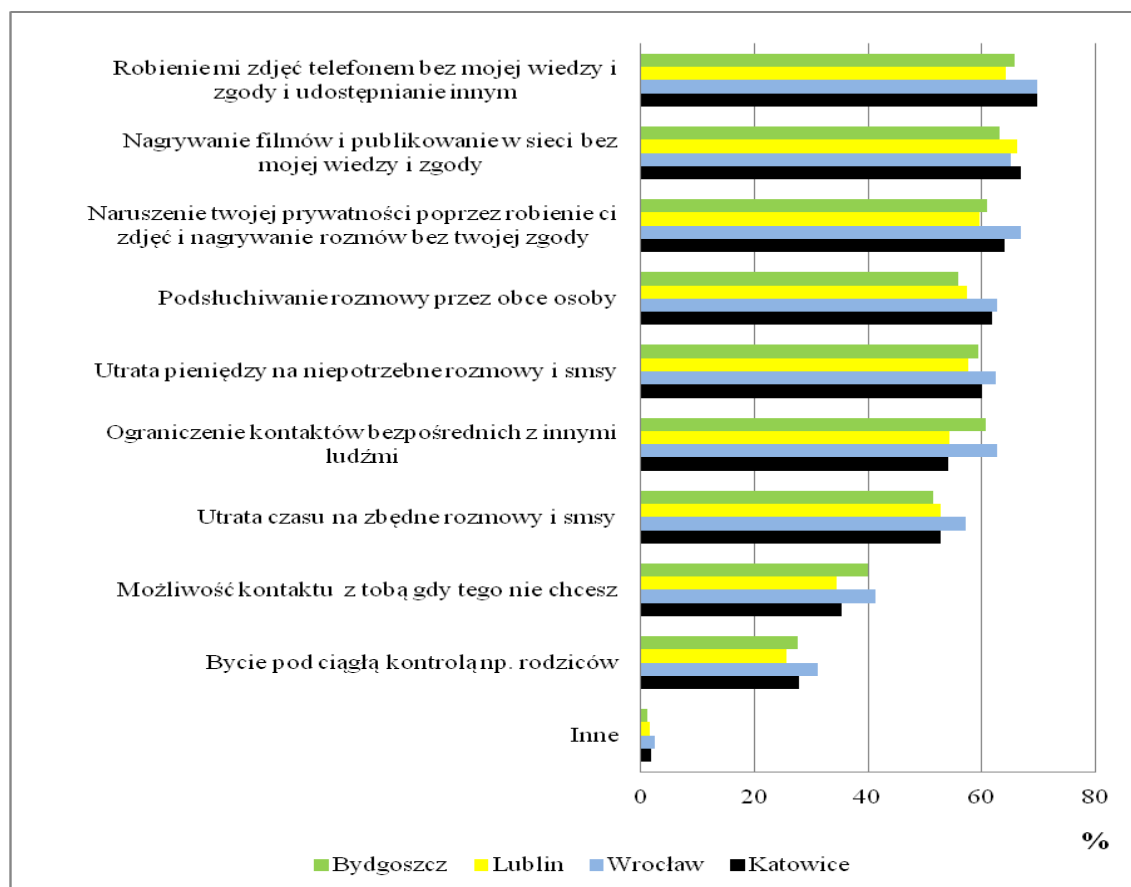
Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych ok. 43% uczniów z Katowic, ok. 51% uczniów z Wrocławia, ok. 46% uczniów z Lublina i ok. 47% uczniów z Bydgoszczy uczestniczyło kiedykolwiek w zajęciach profilaktycznych w zakresie zagrożeń, konsekwencji i w zakresie uzależnień od komputera i Internetu.

Zapytano uczniów o znajomość skutków niewłaściwego używania telefonu komórkowego i Internetu oraz o to, czy znają niebezpieczeństwa związane z użytkowaniem technologii cyfrowych. Oszacowanie frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych znajomości skutków i niebezpieczeństw wynikających z niewłaściwego używania Internetu i telefonu komórkowego prezentują dane zawarte w tabeli 3.15 i na rysunkach 3.28–3.29.

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.28. Oceny frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych w zakresie znajomości niebezpieczeństw wynikających z niewłaściwego używania Internetu

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.29. Oceny frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych w zakresie znajomości niebezpieczeństw wynikających z niewłaściwego użytkowania telefonu komórkowego

Tabela 3.15. Oceny frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych w zakresie znajomości niebezpieczeństw wynikających z niewłaściwego użytkowania Internetu i telefonu komórkowego

Niebezpieczeństwa wynikające z niewłaściwego użytkowania Internetu				
	Katowice	Wrocław	Lublin	Bydgoszcz
Tworzy chaos informacyjny	26,03	27,57	25,74	26,58
Narusza prawo	33,99	33,19	31,47	34,12
Daje możliwość zmiany tożsamości osobom, z którymi się kontaktujemy w sieci	38,29	48,34	39,26	42,98
Ma dużą liczbę informacji nieprawdziwych	49,99	53,88	49,14	46,51
Ogranicza kontakty bezpośrednie z innymi ludźmi	52,65	59,57	50,59	53,67
Narusza prywatność poprzez publikowanie zdjęć, filmów, nagrań bez zgody	53,88	60,72	59,31	59,00
Zawiera treści pornograficzne lub nieadekwatne do wieku	56,10	61,50	55,57	55,03
Zawiera cyberprzemoc	58,22	69,72	65,96	63,70
Zawiera wulgaryzmy, groźby	65,64	66,02	59,64	62,85
Uzależnia	70,83	77,57	74,00	74,32
Inne	2,87	2,37	0,88	1,62
Niebezpieczeństwa wynikające z niewłaściwego użytkowania telefonu komórkowego				
Bycie pod ciągłą kontrolą np. rodziców	27,86	31,19	25,76	27,78
Możliwość kontaktu z osobą, gdy tego nie chce	35,30	41,42	34,48	40,04
Utrata czasu na zbędne rozmowy i SMS-y	52,69	57,20	52,81	51,52
Ograniczenie kontaktów bezpośrednich z innymi ludźmi	54,17	62,77	54,38	60,70
Utrata pieniędzy na niepotrzebne rozmowy i SMS-y	60,00	62,43	57,54	59,41
Podśluchiwanie rozmowy przez obce osoby	61,72	62,74	57,38	55,77
Naruszenie prywatności poprzez robienie zdjęć i nagrywanie rozmów bez zgody	64,01	66,92	59,47	60,80
Nagrywanie filmów i publikowanie w sieci bez wiedzy i zgody	66,79	64,99	66,09	63,06
Robienie zdjęć osobie telefonem bez wiedzy i zgody oraz udostępnianie innym	69,59	69,70	64,18	65,66
Inne	1,96	2,65	1,74	1,16

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych uczniowie w największym stopniu odczuwają niebezpieczeństwo wynikające z niewłaściwego użytkowania Internetu związane możliwością uzależnienia od tego środka komunikacji (tak twierdziło ok. 71% uczniów z Katowic, ok. 76% uczniów z Wrocławia, 74% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy).

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych uczniowie w największym stopniu odczuwają niebezpieczeństwo wynikające z niewłaściwego użytkowania Internetu związane z możliwością:

- pozyskania informacji zawierających wulgaryzmy i groźby (tak twierdziło ok. 66% uczniów z Katowic i z Wrocławia, ok. 60% uczniów z Lublina oraz 63% uczniów z Bydgoszczy) czy doświadczenie cyberprzemocy (tak twierdziło ok. 58% uczniów z Katowic i 70% uczniów z Wrocławia, ok. 66% uczniów z Lublina oraz 64% uczniów z Bydgoszczy);
- dodarcia do informacji zawierających treści pornograficzne lub nieadekwatne do ich wieku (tak twierdziło ok. 56% uczniów z Katowic, z Lublina i z Bydgoszczy oraz 62% uczniów z Wrocławia).

Ponadto szacuje się, że ponad połowa uczniów w badanych miastach ma poczucie, iż niewłaściwe użytkowanie Internetu ogranicza im kontakty bezpośrednie z innymi ludźmi, a część uczniów twierdzi, że Internet daje możliwość zmiany tożsamości osobom, z którymi się kontaktują w sieci (tak twierdziło ok. 40% uczniów z Katowic i z Lublina; 48% uczniów z Wrocławia oraz 43% uczniów z Bydgoszczy).

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych uczniowie w największym stopniu odczuwają niebezpieczeństwo wynikające z niewłaściwego użytkowania telefonu komórkowego związane z naruszeniem ich prywatności:

- poprzez robienie im zdjęć telefonem bez ich wiedzy i zgody oraz udostępnianie innym (tak twierdziło ok. 70% uczniów z Katowic i z Wrocławia, ok. 64% uczniów z Lublina oraz 66% uczniów z Bydgoszczy);
- poprzez robienie im zdjęć i nagrywanie rozmów bez ich zgody (tak twierdziło ok. 64% uczniów z Katowic i ok. 67% uczniów z Wrocławia, ok. 60% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy);
- poprzez nagrywanie filmów i publikowanie w sieci bez ich wiedzy i zgody (tak twierdziło ok. 67% uczniów z Katowic i z Lublina, ok. 65% uczniów z Wrocławia oraz 63% uczniów z Bydgoszczy).

Szacuje się, że co czwarty uczeń z Katowic, z Lublina i z Bydgoszczy oraz co trzeci z Wrocławia ma poczucie bycia pod ciągłą kontrolą rodziców, gdy użytkuje telefon komórkowy. Ponadto szacuje się, że ponad połowa uczniów w badanych miastach ma poczucie skutków nadmiernego używania telefonów komórkowych w postaci straty czasu i pieniędzy na zbędne rozmowy i SMS-y.

Znaczny odsetek rodziców uczniów klas szóstych kontroluje aktywności internetowe i aktywności na komputerze swoich dzieci, przy czym częściej kontrolę prowadzi mama (tabela 3.16, rys. 3.30–3.33).

Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych ok. 65% uczniów z Katowic, z Wrocławia i z Lublina oraz 63% uczniów z Bydgoszczy wie, iż mama kontroluje ich aktywności internetowe i aktywności na komputerze, natomiast ok. 55% uczniów z Katowic, z Bydgoszczy i z Lublina oraz 58% uczniów z Wrocławia wie, że ich aktywności internetowe i aktywności na komputerze kontroluje tata. Natomiast co trzecia mama i prawie co drugi tata w ogóle nie kontrolują aktywności internetowych i aktywności na komputerze swoich dzieci.

Dane zawarte na rysunkach 3.30–3.33 wskazują, że stosowane są różne sposoby kontroli aktywności komputerowych i internetowych uczniów przez ich rodziców.

Szacujemy, że frakcja osób w populacji uczniów szkół podstawowych, które wspólnie korzystają z tego samego sprzętu i robią różne rzeczy w sieci wspólnie z rodzicami, to ok. 68% uczniów z Katowic, ok. 70% uczniów z Wrocławia i ok. 64% uczniów z Lublina oraz 61% uczniów z Bydgoszczy.

Tabela 3.16. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych sposobu kontroli aktywności komputerowych i internetowych przez rodziców

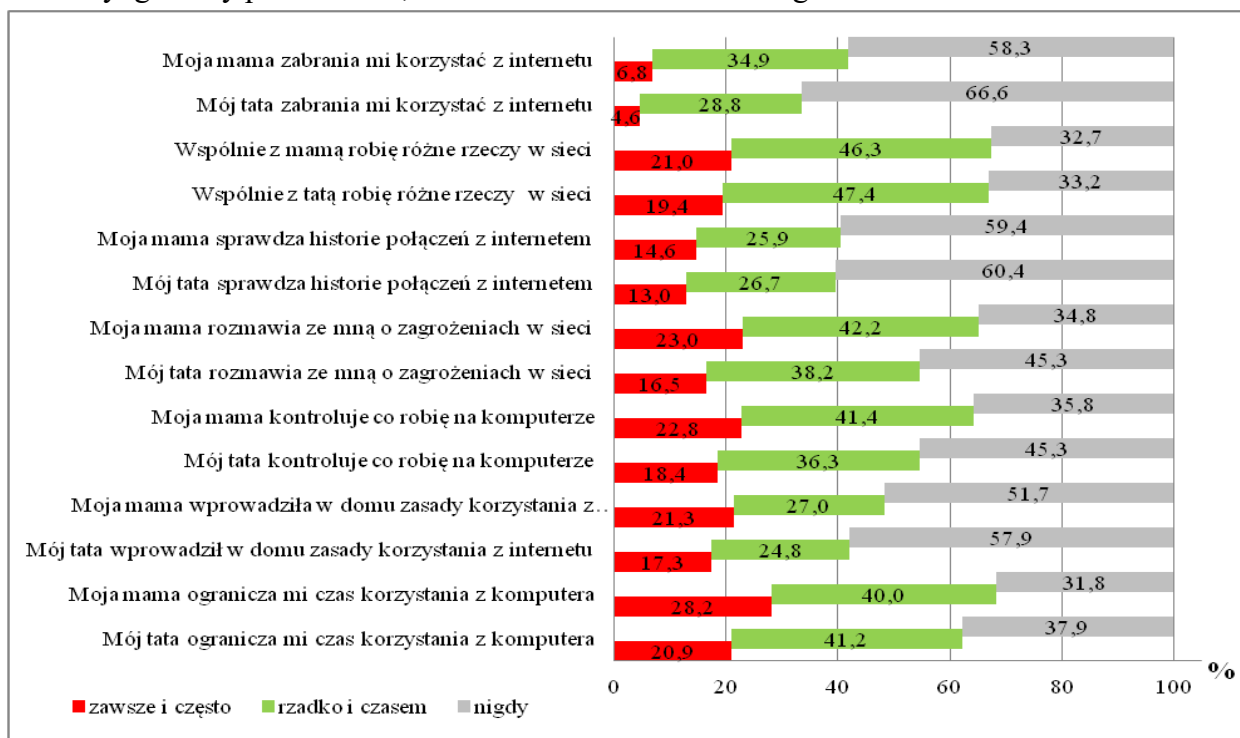
Kontrola rodzicielska – odpowiedzi młodych respondentów	Katowice		Wrocław		Lublin		Bydgoszcz	
	Tak	Nigdy	Tak	Nigdy	Tak	Nigdy	Tak	Nigdy
Mój tata ogranicza mi czas korzystania z komputera	62,11	37,89	63,21	36,79	61,75	38,25	63,87	36,13
Moja mama ogranicza mi czas korzystania z komputera	68,21	31,79	71,78	28,22	74,63	25,37	71,95	28,05
Mój tata wprowadził w domu zasady korzystania z Internetu	42,12	57,88	44,67	55,33	45,02	54,98	47,24	52,76
Moja mama wprowadziła w domu zasady korzystania z Internetu	48,34	51,66	50,00	50,00	55,82	44,18	53,12	46,88
Mój tata kontroluje, co robię na komputerze	54,70	45,30	57,61	42,39	54,70	45,30	53,76	46,24
Moja mama kontroluje, co robię na komputerze	64,22	35,78	64,21	35,79	65,62	34,38	62,59	37,41
Mój tata rozmawia ze mną o zagrożeniach w sieci	54,67	45,33	62,20	37,80	60,26	39,74	58,33	41,67
Moja mama rozmawia ze mną o zagrożeniach w sieci	65,24	34,76	69,55	30,45	70,39	29,61	65,82	34,18
Mój tata sprawdza historie połączeń z Internetem	39,63	60,37	37,09	62,91	39,90	60,10	41,18	58,82
Moja mama sprawdza historie połączeń z Internetem	40,57	59,43	37,56	62,44	41,08	58,92	44,35	55,65
Wspólnie z tatą robię różne rzeczy w sieci	66,82	33,18	67,26	32,74	62,39	37,61	60,53	39,47
Wspólnie z mamą robię różne rzeczy w sieci	67,32	32,68	69,29	30,71	63,74	36,26	60,64	39,36
Mój tata zabrania mi korzystać z Internetu	33,43	66,57	35,61	64,39	38,07	61,93	36,56	63,44
Moja mama zabrania mi korzystać z Internetu	41,72	58,28	40,50	59,50	44,85	55,15	43,69	56,31

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Ponadto szacujemy, że (rys. 3.30–3.33):

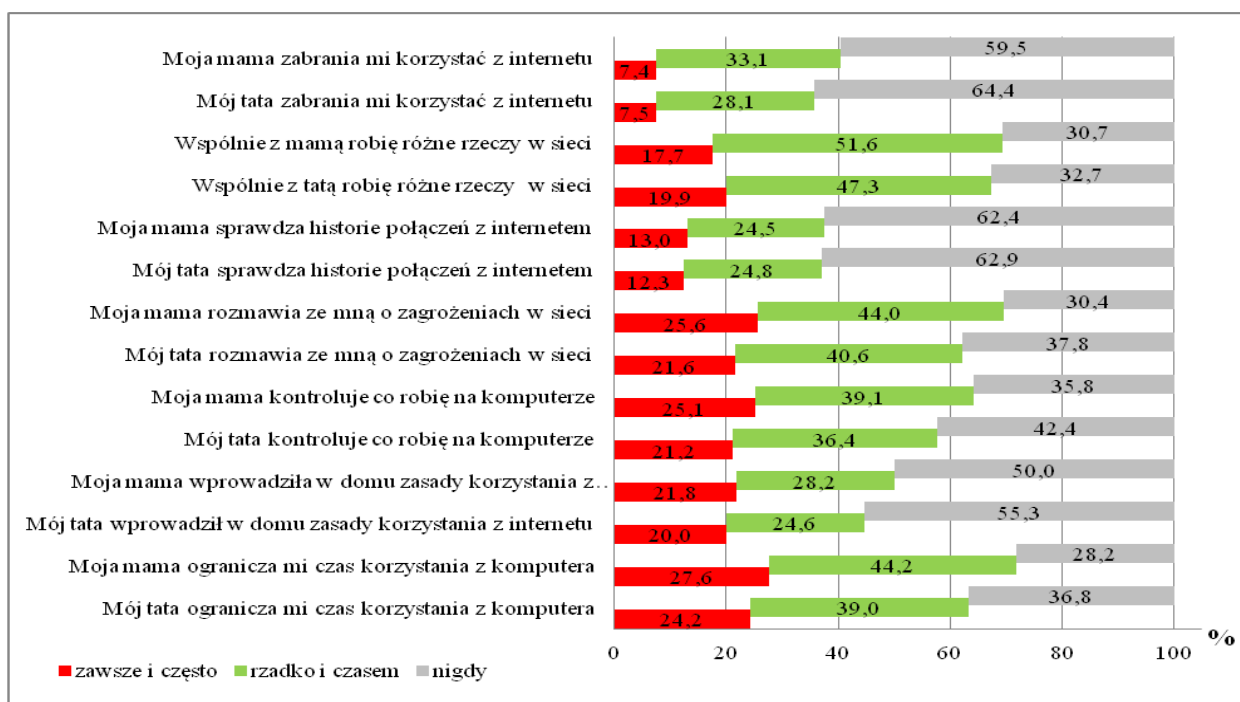
- rodzice uczniów ustalają limit czasu korzystania z komputera, przy czym większy odsetek matek niż ojców ogranicza czas korzystania z komputera dziecku; ok. 68% uczniów z Katowic, ok. 72% uczniów z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz 75% uczniów z Lublina powiedziało, że mama ogranicza im czas korzystania z komputera;
- rodzice uczniów ustalają w domu zasady korzystania z Internetu, przy czym większy odsetek matek niż ojców wprowadza w domu takie zasady; ok. połowa uczniów z Katowic i z Wrocławia, ok. 54% uczniów z Bydgoszczy oraz 56% uczniów z Lublina powiedziało, że mama wprowadziła w domu zasady korzystania z Internetu, natomiast 43% uczniów z Katowic i 45% uczniów z Wrocławia i z Lublina oraz 47% uczniów z Bydgoszczy powiedziało, że tata wprowadził w domu zasady korzystania z Internetu.
- rodzice sprawdzają historie połączeń z Internetem dziecka, przy czym większy odsetek matek niż ojców tak postępuje, i tak ok. 41% uczniów z Katowic i z Lublina, ok. 38% uczniów z Wrocławia oraz 45% uczniów z Bydgoszczy powiedziało, że ich mama sprawdza historię ich aktywności na Internecie, natomiast 40% uczniów z Katowic i z Lublina, 37% uczniów z Wrocławia oraz 41% uczniów z Bydgoszczy powiedziało, że ich tata sprawdza historię ich aktywności w sieci;
- rodzice rozmawiają z dziećmi na tematy związane z zagrożeniami internetowymi, przy czym większy odsetek matek niż ojców rozmawia o zagrożeniach; ok. 66% uczniów

z Katowic i z Bydgoszczy, ok. 70% uczniów z Wrocławia oraz 71% uczniów z Lublina powiedziało, że mama rozmawiała z nimi o zagrożeniach w sieci, natomiast 55% uczniów z Katowic, 62% uczniów z Wrocławia, 60% uczniów z Lublina oraz 58% uczniów z Bydgoszczy powiedziało, że tata rozmawiał z nimi o zagrożeniach w sieci.

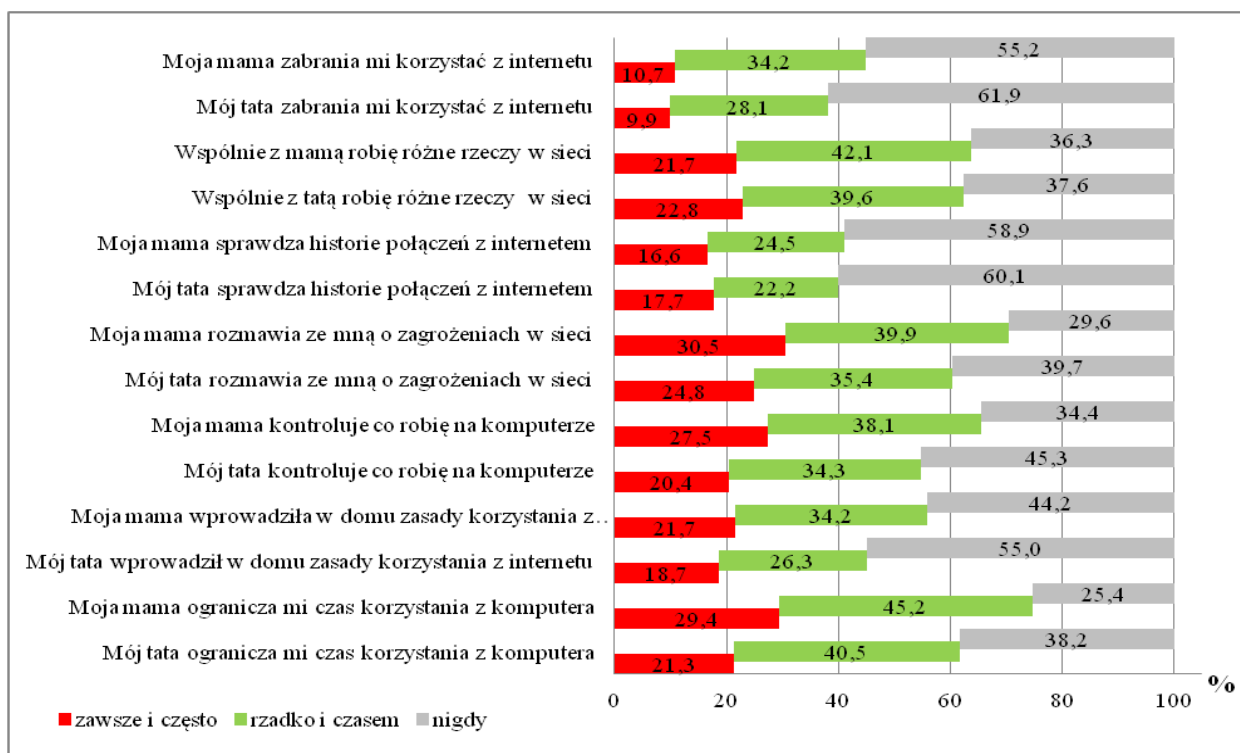
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.30. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych z Katowic sposobu kontroli aktywności komputerowych i internetowych przez rodziców oraz jej częstotliwość

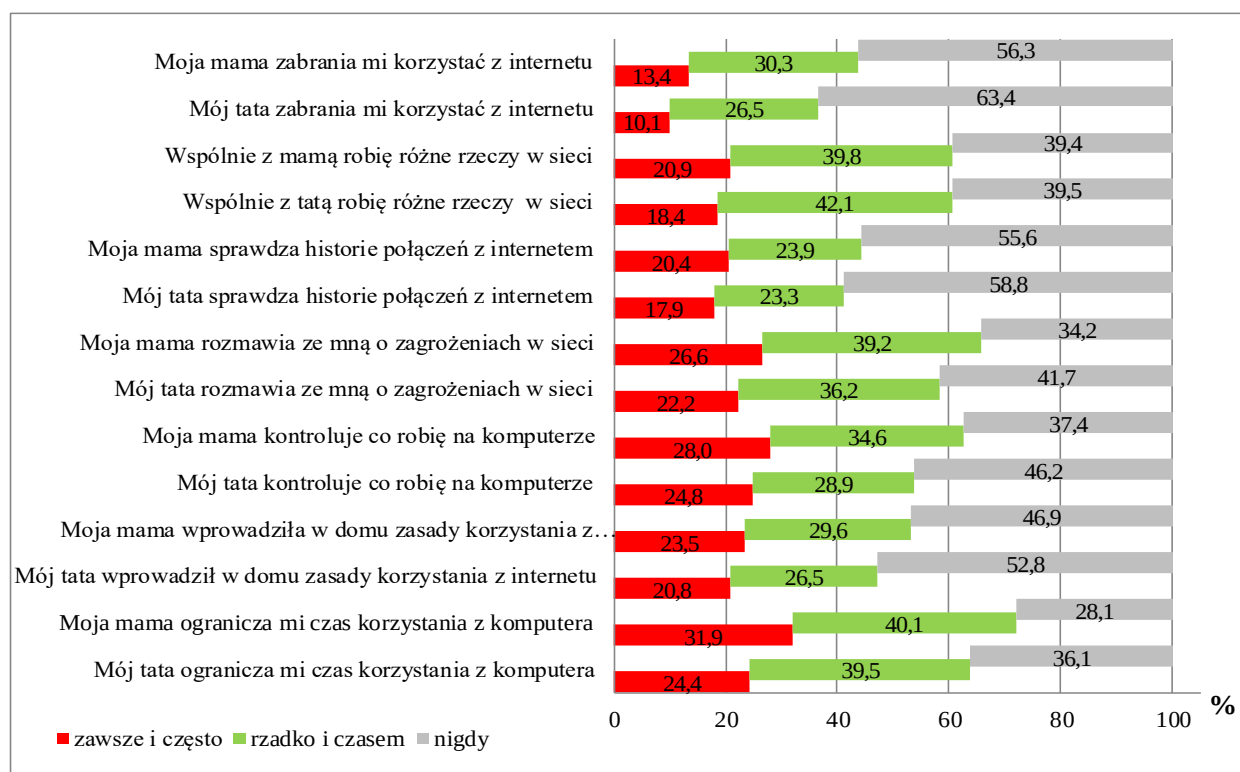
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.31. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych z Wrocławia sposobu kontroli aktywności komputerowych i internetowych przez rodziców oraz jej częstotliwość

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.32. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych z Lublina sposobu kontroli aktywności komputerowych i internetowych przez rodziców oraz jej częstotliwość

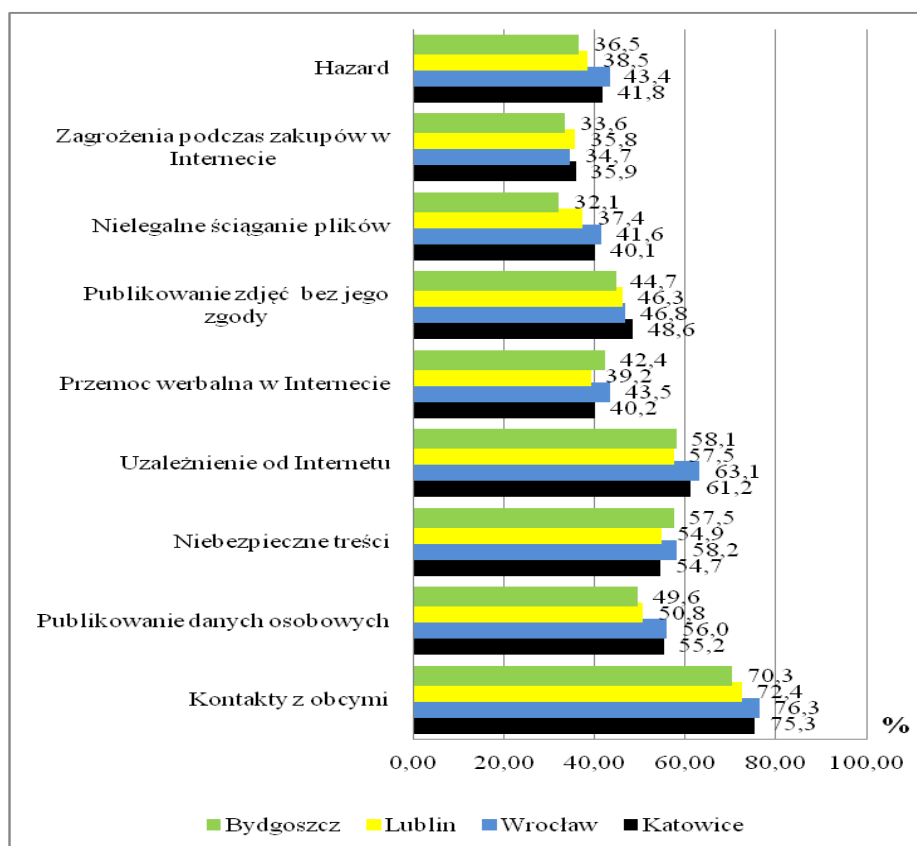
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.33. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy sposobu kontroli aktywności komputerowych i internetowych przez rodziców oraz jej częstotliwość

Uczniowie szkół podstawowych twierdzą, że rodzice rozmawiają z nimi na tematy związane z zagrożeniami internetowymi, przy czym częściej robią to matki niż ojcowie (co było

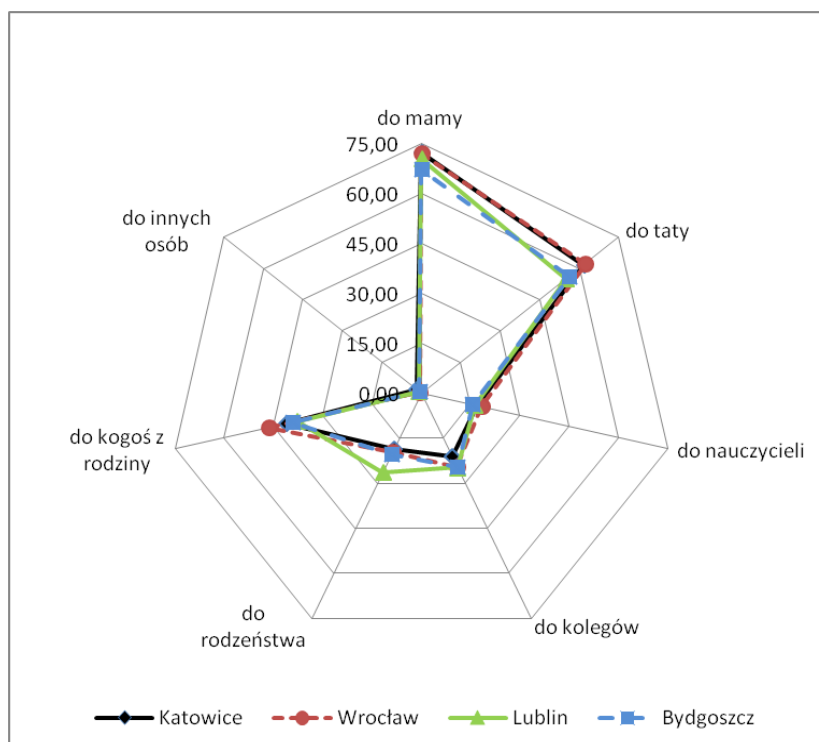
pokazane wcześniej; tabela 3.16). Szacujemy, że frakcja osób w populacji uczniów szkół podstawowych, którzy rozmawiali ze swoimi rodzicami o różnego rodzaju zagrożeniach, charakteryzuje się następująco (rys. 3.34):

- największy odsetek uczniów rozmawiał z rodzicami o zagrożeniach związanych z kontaktami z obcymi osobami w sieci, takie rozmowy prowadziło 75% uczniów z Katowic, 76% uczniów z Wrocławia, 72% uczniów z Lublina oraz 70% uczniów z Bydgoszczy;
- ok. połowa uczniów z badanych miast rozmawiała z rodzicami o zagrożeniach związanych z publikowaniem danych osobowych w sieci (przy czym największy odsetek młodzieży rozmawiający z rodzicami na ten temat stanowili uczniowie z Wrocławia – 56%);
- ponad połowa uczniów szkół podstawowych rozmawiała z rodzicami o zagrożeniach związanych z uzależnieniem od Internetu (przy czym największy odsetek młodzieży rozmawiający z rodzicami na ten temat stanowili uczniowie z Wrocławia – 63%);
- ponad połowa uczniów szkół podstawowych rozmawiała z rodzicami niebezpiecznych treściach zamieszczanych w sieci (przy czym największy odsetek młodzieży rozmawiający z rodzicami na ten temat stanowili uczniowie z Wrocławia i z Bydgoszczy – 58%);
- uczniowie rozmawiali z rodzicami o zagrożeniach związanych z hazardem (przy czym największy odsetek młodzieży rozmawiający z rodzicami na ten temat stanowili uczniowie z Wrocławia – ok. 44%);
- uczniowie rozmawiali z rodzicami o zagrożeniach związanych z publikowaniem zdjęć (przy czym największy odsetek młodzieży rozmawiający z rodzicami na ten temat stanowili uczniowie z Katowic – ok. 49%).

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.34. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych osób, którzy rozmawiali ze swoimi rodzicami na dany temat związany z zagrożeniami internetowymi

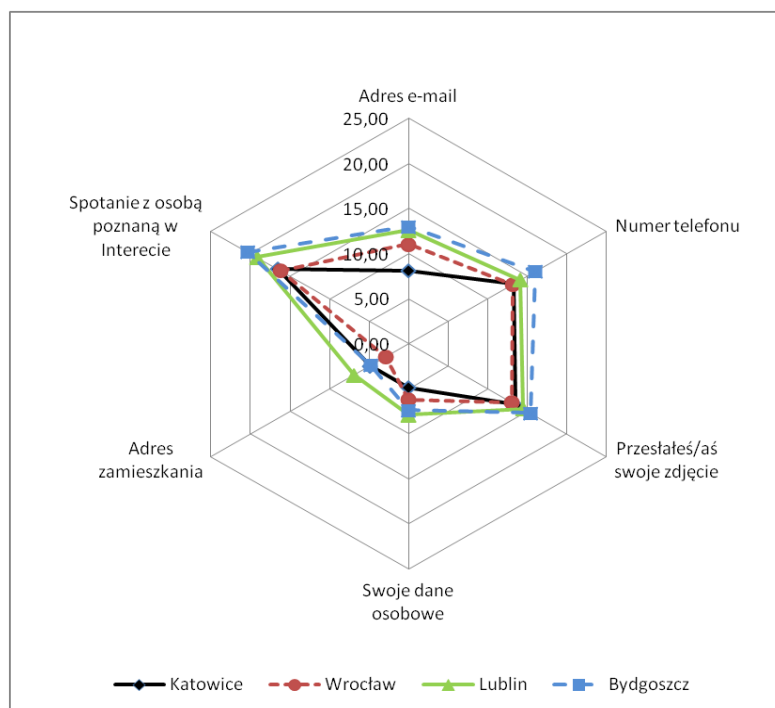
Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.35. Oszacowanie frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych wskazujących osoby, do których zwróciłyby się po pomoc, gdyby napotkały problemy w sieci

Zapytano uczniów, do kogo zwróciliby się po pomoc, gdyby napotkali jakieś problemy w sieci lub gdyby ich coś zaniepokoiło (rys. 3.35). Najczęściej uczniowie badanych miast zwróciliby się po pomoc do mamy (tak twierdziło 72% uczniów z Katowic i z Wrocławia, 70% uczniów z Lublina oraz 67% uczniów z Bydgoszczy) oraz do taty (tak twierdziło 62% uczniów z Katowic i z Wrocławia, 55% uczniów z Lublina oraz 56% uczniów z Bydgoszczy), zaś co czwarty uczeń poprosiłby o pomoc swoich kolegów.

Często uczniowie podejmują ryzykowne i niebezpieczne działania podczas aktywności w sieci. Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast:

- największy odsetek uczniów spotkał się kiedykolwiek w rzeczywistości z nieznaną osobą poznaną w Internecie (tak postąpiło 17% uczniów z Katowic, 16% uczniów z Wrocławia, 19% uczniów z Lublina oraz 20% uczniów z Bydgoszczy);
- 8% uczniów z Katowic, 11% uczniów z Wrocławia, 13% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy podało swój adres mailowy osobie poznanej w Internecie;
- 13% uczniów z Katowic i z Wrocławia, 14% uczniów z Lublina oraz 16% uczniów z Bydgoszczy podało swój numer telefonu osobie poznanej w Internecie;
- 14% uczniów z Katowic i 13% uczniów z Wrocławia, 15% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy przesłało swoje zdjęcie osobie poznanej w Internecie;
- 5% uczniów z Katowic i 6% uczniów z Wrocławia oraz 8% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy podało swoje dane osobowe osobie poznanej w Internecie;
- 5% uczniów z Katowic i z Bydgoszczy, 3% uczniów z Wrocławia oraz 7% uczniów z Lublina podało swój adres zamieszkania osobie poznanej w Internecie (rys. 3.36).

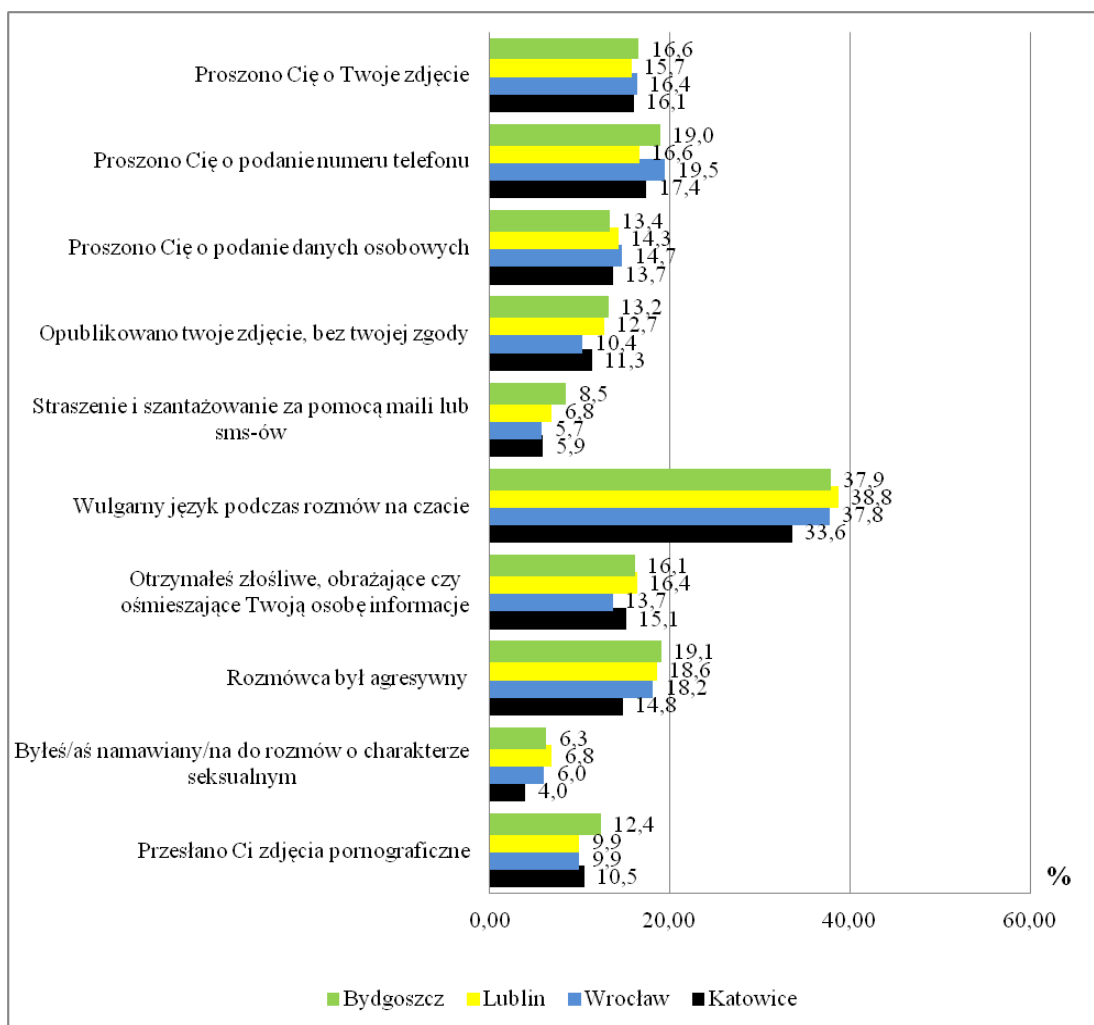

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.36. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół województwa śląskiego, którzy podali różne informacje o sobie poznanej osobie w Internecie

Korzystając z Internetu czy telefonu komórkowego, uczniowie mieli do czynienia z nieprzyjemnymi sytuacjami (rys. 3.37). Szacujemy, że:

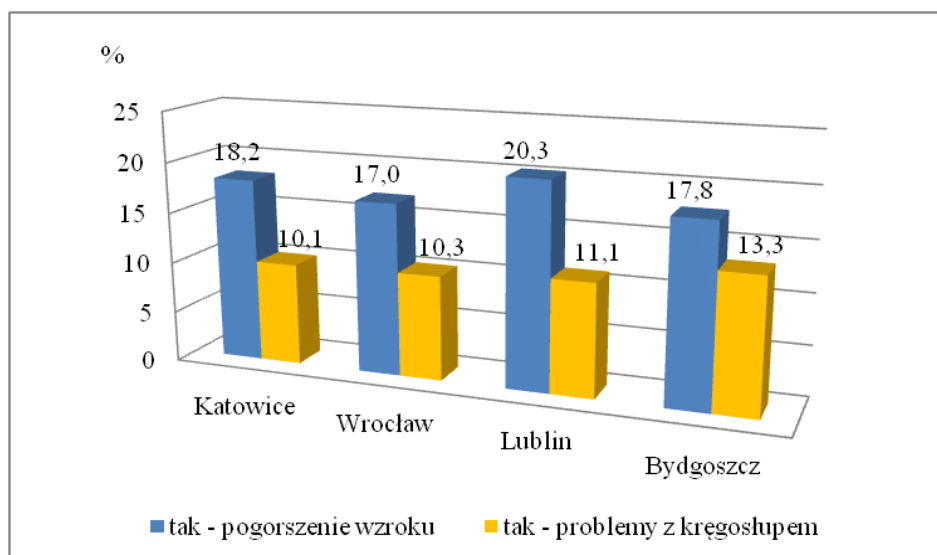
- największy odsetek uczniów spotkał się z sytuacją, że podczas czatowania w Internecie rozmówca używał wulgarnego języka (tak twierdziło 34% uczniów z Katowic, 38% uczniów z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz 39% uczniów z Lublina);
- 6% uczniów z Katowic i z Wrocławia, 9% uczniów z Bydgoszczy oraz 7% uczniów z Lublina miało do czynienia ze straszeniem i szantażowaniem za pomocą maili lub SMS-ów;
- 11% uczniów z Katowic, 10% uczniów z Wrocławia oraz 13% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy spotkało się sytuacją opublikowania ich zdjęcia, bez ich zgody w Internecie;
- 15% uczniów z Katowic, 18% uczniów z Wrocławia oraz 19% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy spotkało się z rozmówcą agresywnym w Internecie;
- 15% uczniów z Katowic, 14% uczniów z Wrocławia oraz 16% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy otrzymało złośliwe, obrażające i ośmieszające informacje o sobie;
- 4% uczniów z Katowic, 6% uczniów z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz 7% uczniów z Lublina było namawianych przez Internet do rozmów o charakterze seksualnym;
- co dziesiąty uczeń szkoły podstawowej z Katowic, z Wrocławia i z Lublina oraz co ósmy uczeń z Bydgoszczy otrzymał przez Internet zdjęcie pornograficzne.

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.37. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych, którzy spotkali się z daną sytuacją podczas przebywania w Internecie

Nadmierne lub niewłaściwe korzystanie z nowoczesnych środków komunikacji może się przyczynić do problemów zdrowotnych uczniów (rys. 3.38). Prawie do czwarty uczeń w badanych miastach powiedział, że w ostatnim roku szkolnym korzystał z pomocy lekarskiej, bo pogorszył mu się wzrok, a co dziesiąty uczeń korzystał z pomocy lekarskiej bo miał problemy z kręgosłupem.

Liczebność populacji uczniów szkół podstawowych: Katowice N = 1806; Wrocław N = 4354; Lublin N = 2854; Bydgoszcz N = 2808.

Rys. 3.38. Ocena frakcji w populacji uczniów szkół podstawowych osób, które w ostatnim roku szkolnym korzystały z pomocy lekarskiej z powodu pogorszenia wzroku lub problemów z kręgosłupem

Rozdział IV

Prezentacja wyników badań – rodzice uczniów klas szóstych szkół podstawowych

W rozdziale tym przedstawione zostaną wyniki badań z ankiet rodziców uczniów klas szóstych szkół podstawowych dotyczące kontroli rodzicielskiej w obszarze używania przez młodzież nowoczesnych technologii cyfrowych oraz dotyczące znajomości zagadnień związanych z zagrożeniami i bezpieczeństwem w sieci.

4.1. Próba badawcza rodziców uczniów

W badaniu wzięło udział 1658 rodziców uczniów klas szóstych szkół podstawowych (którzy prawidłowo wypełnili ankiety), w tym: 354 (21,3%) rodziców uczniów z Katowic, 356 (21,5%) rodziców uczniów z Wrocławia, 499 (30,1%) rodziców uczniów z Bydgoszczy, 449 (27,1%) rodziców uczniów z Lublina (tabela 4.1).

Tabela 4.1. Metryczka badanych rodziców uczniów szkół podstawowych

Katowice			Wroclaw			Bydgoszcz			Lublin		
Płeć											
	Osoby	%		Osoby	%		Osoby	%		Osoby	%
kobieta	271	76,5	kobieta	276	77,5	kobieta	390	78,2	kobieta	349	77,9
mężczyzna	82	23,2	mężczyzna	80	22,5	mężczyzna	109	21,8	mężczyzna	99	22,1
b.d.	1	0,3	b.d.	0	0,0	b.d.	0	0,0	b.d.	0	0,0
ogółem	354	100	ogółem	356	100	ogółem	499	100	ogółem	448	100
Wykształcenie											
podstawowe	13	3,7	podstawowe	11	3,1	podstawowe	12	2,4	podstawowe	7	1,6
zawodowe	52	14,7	zawodowe	21	5,9	zawodowe	55	11,0	zawodowe	34	7,6
średnie	117	33,1	średnie	100	28,1	średnie	193	38,7	średnie	134	29,8
wyższe	171	48,3	wyższe	224	62,9	wyższe	239	47,9	wyższe	270	60,1
b.d.	1	0,3	b. d.	0	0,0	b.d.	0	0,0	b.d.	4	0,9
Status zawodowy											
Pracuję zawodowo	313	88,4	Pracuję zawodowo	337	94,6	Pracuję zawodowo	457	91,6	Pracuję zawodowo	374	83,3
Jestem na emeryturze	6	1,7	Jestem na emeryturze	0	0,0	Jestem na emeryturze	2	0,4	Jestem na emeryturze	2	0,4
Jestem na rencie	0	0,0	Jestem na rencie	1	0,3	Jestem na rencie	2	0,4	Jestem na rencie	3	0,7
Jestem bezrobotna/y	33	9,3	Jestem bezrobotna/y	17	4,8	Jestem bezrobotna/y	33	6,6	Jestem bezrobotna/y	39	8,7
b.d.	2	0,6	b.d.	1	0,3	b.d.	5	1,0	b.d.	31	6,9
Wiek											
poniżej 30	2	0,6	poniżej 30	2	0,6	poniżej 30	3	0,6	poniżej 30	2	0,4
31–35	47	13,3	31–35	41	11,5	31–35	79	15,8	31–35	69	15,4
36–40	130	36,7	36–40	108	30,3	36–40	175	35,1	36–40	148	33,0
41–45	116	32,8	41–45	136	38,2	41–45	163	32,7	41–45	155	34,5
46–50	42	11,9	46–50	52	14,6	46–50	61	12,2	46–50	56	12,5
51–55	9	2,5	51–55	14	3,9	51–55	16	3,2	51–55	11	2,4
56–60	4	1,1	56–60	2	0,6	56–60	0	0,0	56–60	3	0,7
61–65	1	0,3	61–65	0	0,0	61–65	0	0,0	61–65	3	0,7
powyżej 65	2	0,6	powyżej 65	0	0,0	powyżej 65	0	0,0	powyżej 65	0	0,0
b. d.	1	0,3	b.d.	1	0,3	b.d.	2	0,4	b.d.	2	0,4
Liczba dzieci											
1	125	35,3	1	132	37,1	1	182	36,5	1	143	31,8
2	172	48,6	2	169	47,5	2	240	48,1	2	208	46,3
3	41	11,6	3	45	12,6	3	55	11,0	3	77	17,1
4 i więcej	15	4,2	4 i więcej	10	2,8	4 i więcej	21	4,2	4 i więcej	21	4,7
b.d.	1	0,3	b.d.	0	0,0	b.d.	1	0,2	b.d.	0	0,0

Z danych zawartych w tabeli 4.1 wynika, że największy odsetek rodziców we wszystkich badanych miastach miał wykształcenie wyższe (odpowiednio: 48,3% rodziców z Katowic, 62,9% rodziców z Wrocławia, 47,9% rodziców z Bydgoszczy i 60,1% rodziców z Lublina). Zdecydowana większość ankietowanych rodziców uczniów klas szóstych pracowała zawodowo (odpowiednio: 88,4% rodziców z Katowic, 94,6% rodziców z Wrocławia, 91,6% rodziców z Bydgoszczy i 83,3% rodziców z Lublina), natomiast najwyższy odsetek rodziców bezrobotnych był w Katowicach (9,3%) oraz w Lublinie (8,7%). Najwyższy odsetek rodziców w Katowicach i w Bydgoszczy to rodzice w wieku 36–40 lat (odpowiednio: 36,7% i 35,1%), natomiast najwyższy odsetek rodziców we Wrocławiu i w Lublinie stanowili rodzice w wieku 41–45 lat (odpowiednio: 38,2% i 34,5%). Rodzice deklarowali, że najczęściej mają dwójkę dzieci, w dalszej kolejności jedno dziecko lub trójkę dzieci (przy czym najwięcej rodzin z trójką dzieci było w Lublinie).

4.2. Nowoczesne środki komunikacji posiadane przez uczniów klas szóstych badanych miast według opowiedzi ich rodziców

Uczniowie posiadają i korzystają z różnego sprzętu, na którym również mogą korzystać z Internetu. W tabelach 4.2–4.5 przedstawiono informacje, z jakiego sprzętu korzystają przy połączeniu z Internetem uczniowie klas szóstych w Katowicach, Wrocławiu, Bydgoszczy i Lublinie. Tabele zawierają odpowiedzi rodziców dotyczące udziału uczniów spełniających poszczególne kryteria.

Do własnej dyspozycji spośród podanego sprzętu młodzież najczęściej posiada smartfon. We Wrocławiu ma je aż 78% badanej młodzieży, nieco rzadziej w Bydgoszczy (75 %), a jeszcze rzadziej w Katowicach (70%) i Lublinie (67%). Z kolei najczęściej dostęp do Internetu młodzież ma na smartfonie lub laptopie i właśnie na tych urządzeniach najczęściej korzysta z Internetu. Oczywiście uczeń może korzystać z Internetu zarówno na własnym sprzęcie, jak i na sprzęcie, z którego korzysta wspólnie z innymi osobami/domownikami.

Tabela 4.2. Które z urządzeń Pani/Pana dziecko ma w domu i jak z nich korzysta – Katowice

Typ sprzętu	Ma tylko do własnej dyspozycji	Korzysta wspólnie z innymi	Sprzęt ma dostęp do Internetu	Dziecko korzysta z Internetu na tym urządzeniu	Nie ma takiego sprzętu	Średni wiek rozpoczęcia korzystania z danego sprzętu
Komputer stacjonarny	13,84%	32,20%	34,18%	27,68%	56,50%	7,93 (N = 102)
Laptop	31,36%	50,85%	61,58%	51,13%	21,75%	8,39 (N = 173)
Tablet/iPad	32,77%	25,14%	39,83%	31,07%	44,63%	8,66 (N = 145)
Smartfon/iPhone	69,77%	6,50%	52,26%	44,35%	25,71%	9,09 (N = 201)
Telefon komórkowy (nie smartfon)	29,10%	1,13%	14,97%	11,86%	70,62%	9,16 (N = 67)
Telewizor	30,23%	75,42%	17,80%	9,32%	2,54%	5,83 (N = 103)

Tabela 4.3. Które z urządzeń Pani/Pana dziecko ma w domu i jak z nich korzysta – Wrocław

Typ sprzętu	Ma tylko do własnej dyspozycji	Korzysta wspólnie z innymi	Sprzęt ma dostęp do Internetu	Dziecko korzysta z Internetu na tym urządzeniu	Nie ma takiego sprzętu	Średni wiek rozpoczęcia korzystania z danego sprzętu
Komputer stacjonarny	12,92%	31,46%	31,18%	24,16%	56,18%	7,81 (N = 102)
Laptop	25,00%	57,02%	59,83%	49,16%	20,51%	8,6 (N = 173)
Tablet/iPad	28,93%	25,56%	35,39%	27,81%	46,35%	8,63 (N = 92)
Smartfon/iPhone	77,81%	3,93%	58,15%	51,12%	19,10%	9,38 (N = 222)
Telefon komórkowy (nie smartfon)	21,91%	1,40%	10,67%	8,15%	76,97%	8,52 (N = 21)
Telewizor	18,26%	78,37%	16,29%	8,71%	7,30%	6 (N = 81)

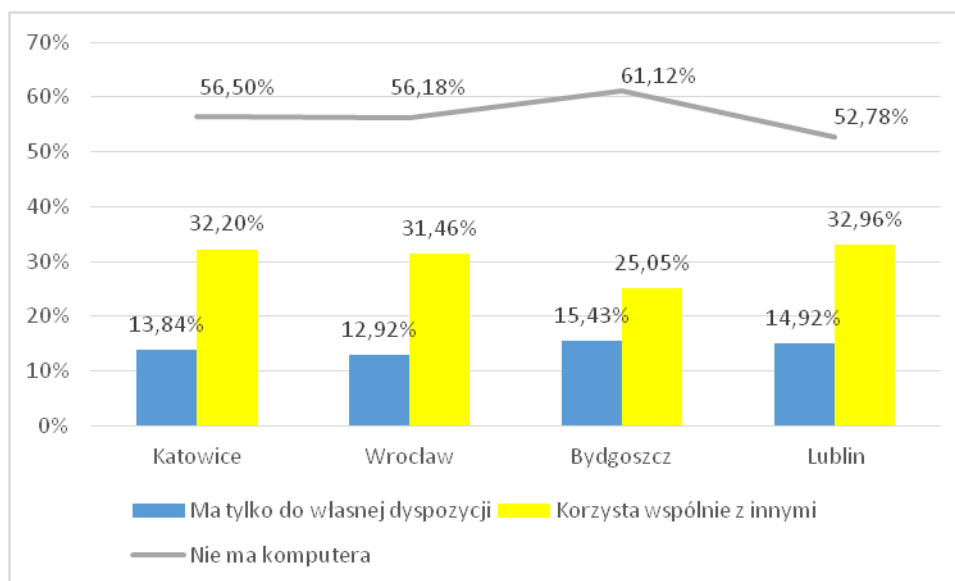
Tabela 4.4. Które z urządzeń Pani/Pana dziecko ma w domu i jak z nich korzysta – Bydgoszcz

Typ sprzętu	Ma tylko do własnej dyspozycji	Korzysta wspólnie z innymi	Sprzęt ma dostęp do Internetu	Dziecko korzysta z Internetu na tym urządzeniu	Nie ma takiego sprzętu	Średni wiek rozpoczęcia korzystania z danego sprzętu
Komputer stacjonarny	15,43%	25,05%	29,06%	24,45%	61,12%	7,92 (N = 129)
Laptop	34,87%	47,90%	57,92%	49,50%	22,24%	8,76 (N = 238)
Tablet/iPad	28,46%	25,25%	34,87%	29,26%	48,10%	8,58 (N = 186)
Smartfon/iPhone	74,55%	5,41%	58,92%	52,71%	22,04%	9,07 (N = 297)
Telefon komórkowy (nie smartfon)	26,45%	1,40%	12,42%	8,62%	72,34%	8,92 (N = 84)
Telewizor	31,46%	71,74%	18,24%	9,82%	2,20%	6,33 (N = 161)

Tabela 4.5. Które z urządzeń Pani/Pana dziecko ma w domu i jak z nich korzysta – Lublin

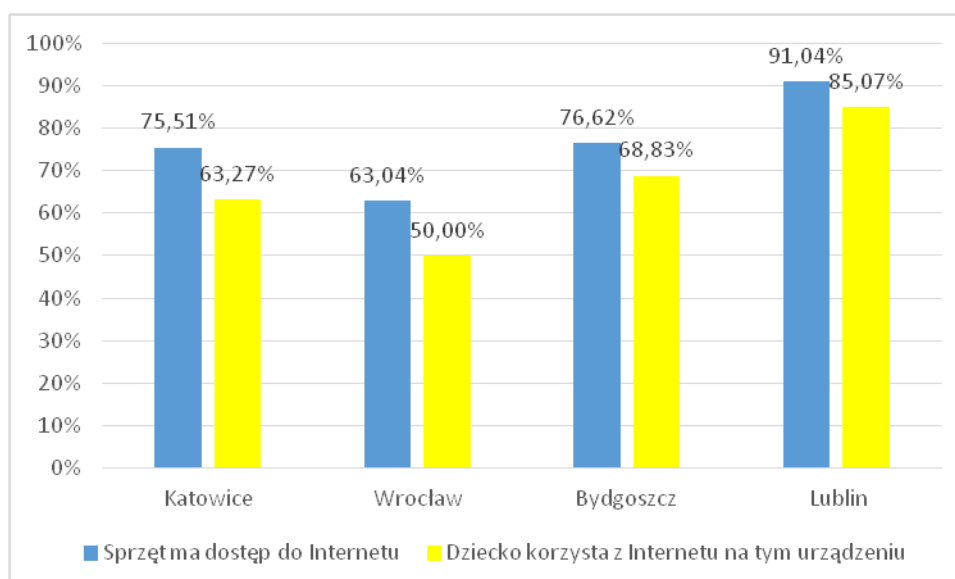
Typ sprzętu	Ma tylko do własnej dyspozycji	Korzysta wspólnie z innymi	Sprzęt ma dostęp do Internetu	Dziecko korzysta z Internetu na tym urządzeniu	Nie ma takiego sprzętu	Średni wiek rozpoczęcia korzystania z danego sprzętu
Komputer stacjonarny	14,92%	32,96%	42,76%	39,20%	52,78%	8,06 (N = 115)
Laptop	29,84%	47,44%	68,15%	64,37%	25,61%	8,7 (N = 195)
Tablet/iPad	28,29%	22,05%	36,53%	32,29%	49,89%	8,98 (N = 146)
Smartfon/iPhone	67,04%	4,68%	68,60%	66,15%	28,51%	9,24 (N = 233)
Telefon komórkowy (nie smartfon)	28,95%	2,45%	15,14%	11,80%	68,82%	8,95 (N = 81)
Telewizor	17,59%	68,82%	17,15%	9,58%	18,04%	6,1 (N = 78)

Na rysunkach 4.1–4.17 zaprezentowano analizy dotyczące zagadnienia, czy uczniowie posiadają dany rodzaj sprzętu na własność, czy też korzystają z niego wspólnie z innymi oraz czy korzystają na tym sprzęcie z Internetu. Możliwość korzystania z komputera na urządzeniach przenośnych z spowodowała zmniejszenie udziału gospodarstw domowych posiadających komputer stacjonarny.

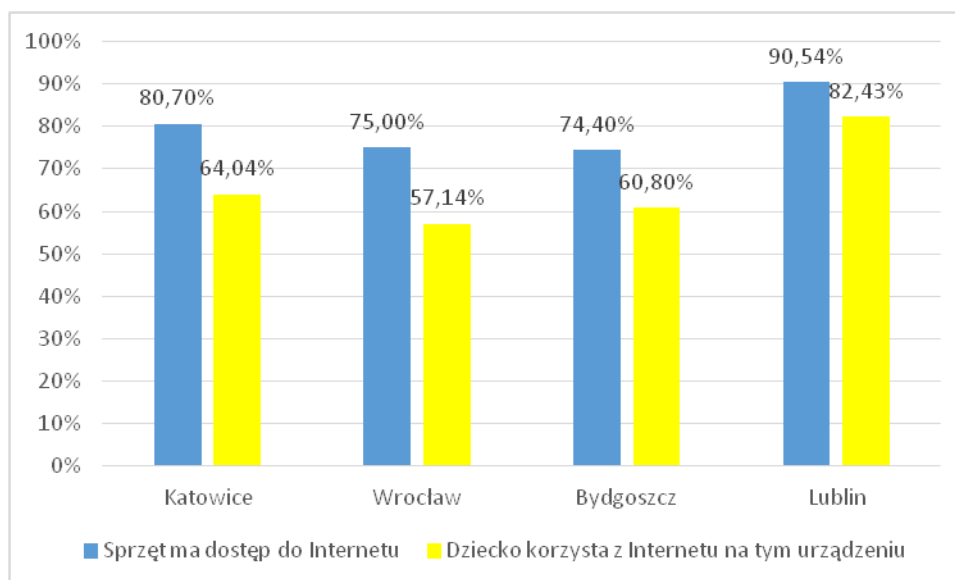

Rys. 4.1. Udział uczniów korzystających z komputera stacjonarnego

Na rysunku 4.1 widzimy, że młodzież znacznie częściej korzysta z komputera stacjonarnego wspólnie z innymi, niż ma go na wyłączny użytek. Przeszło połowa uczniów nie korzysta w domu z takiego urządzenia. Udział uczniów niekorzystających z komputera stacjonarnego jest największy w Bydgoszczy (61%). Również w tym mieście największy udział uczniów ma komputer do własnej dyspozycji, a najmniejszy odsetek uczniów korzysta z niego wspólnie z innymi. W pozostałych miastach poszczególne udziały są bardzo zbliżone do siebie. Istotne różnice pomiędzy miastami występują w przypadku dostępu do Internetu zarówno z komputerów, które uczniowie mają na własny użytek, jak i tych, z których korzystają wspólnie z innymi (rys. 4.2 i 4.3).

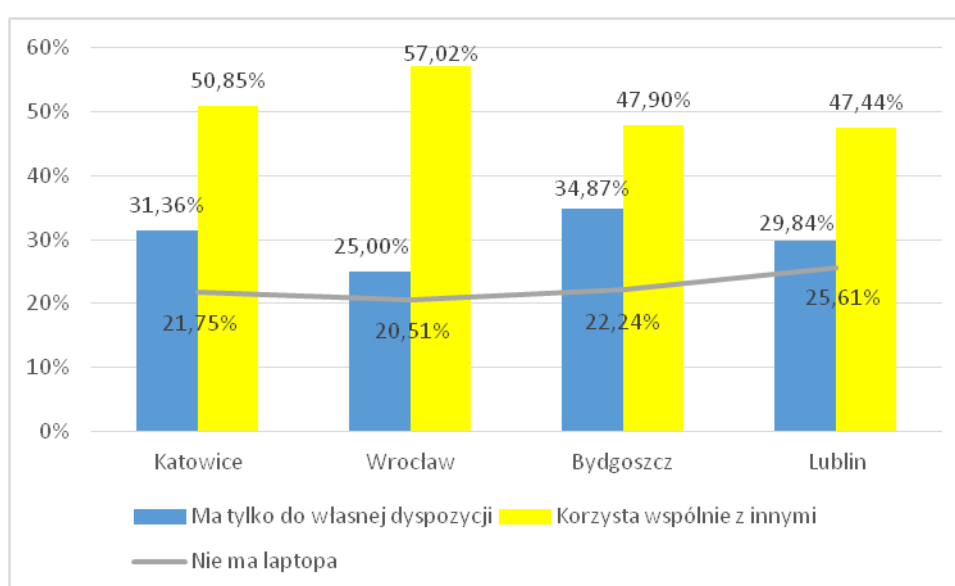
Rys. 4.2. Dostęp do Internetu na komputerach stacjonarnych posiadanych przez uczniów do własnej dyspozycji

Rys. 4.3. Dostęp do Internetu na komputerach stacjonarnych, z których uczniowie korzystają wspólnie z innymi

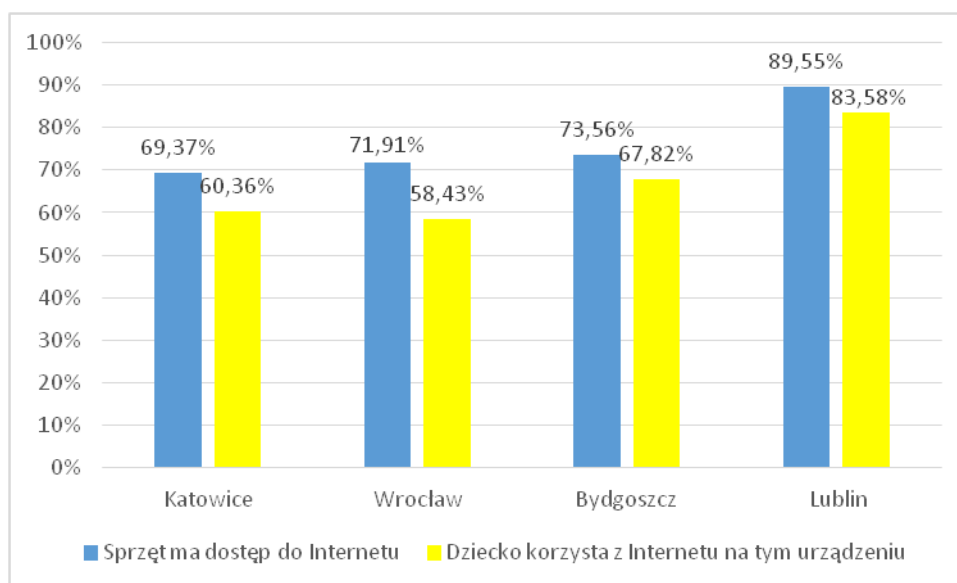
Zdecydowanie najczęściej w badanych miastach dostęp do Internetu mają uczniowie na komputerach stacjonarnych w Lublinie i właśnie tam jest największy odsetek uczniów korzystających z Internetu tym sposobem spośród uczniów posiadających taki sprzęt. W przypadku komputerów stacjonarnych, które młodzież ma do własnej dyspozycji, najmniejszy odsetek komputerów ma dostęp do Internetu we Wrocławiu. Tam też tylko co drugi uczeń korzystający z komputera stacjonarnego łączy się za jego pośrednictwem z Internetem. Najmniejszy odsetek komputerów, które użytkuje więcej osób, z dostępem do Internetu jest we Wrocławiu i Bydgoszczy – ok. 75%. Tam też jest najmniejszy odsetek uczniów korzystających z Internetu na tych urządzeniach.

Znacznie częściej niż komputery stacjonarne uczniowie klas szóstych posiadają na własny użytek laptopy. Również znacznie częściej korzystają z laptopów wspólnie z innymi. Na rysunku 4.4 widać również, że odsetek dzieci badanych rodziców, które nie mają dostępu do laptopa w domu, jest na bardzo niskim poziomie (porównywalny z nieposiadaniem smartfona – tabele 4.2–4.5).

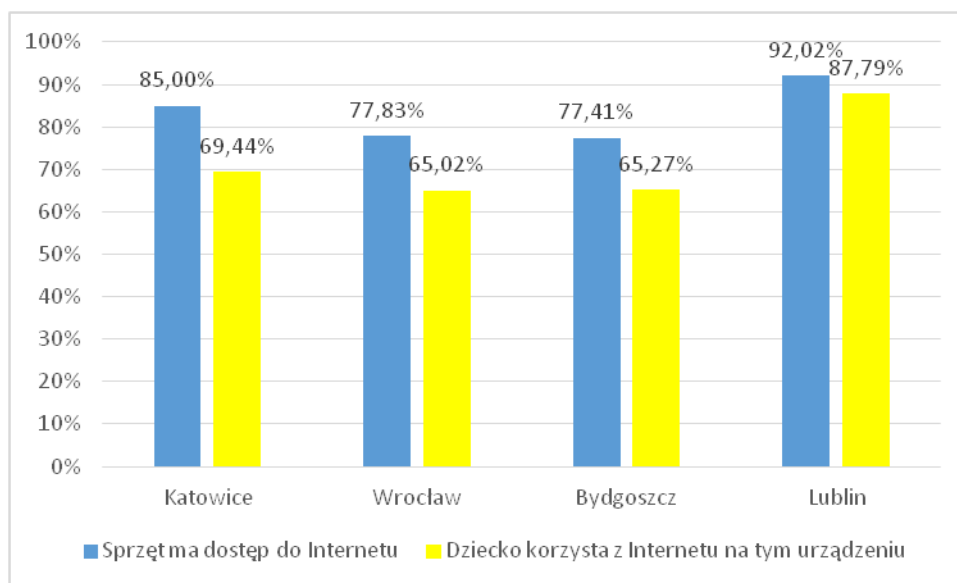

Rys. 4.4. Udział uczniów korzystających z laptopa

Na tle innych miast odznacza się ponownie Wrocław – największy odsetek dzieci korzysta z laptopa wspólnie z innymi, a jednocześnie najmniejszy odsetek dzieci ma go do własnej dyspozycji.

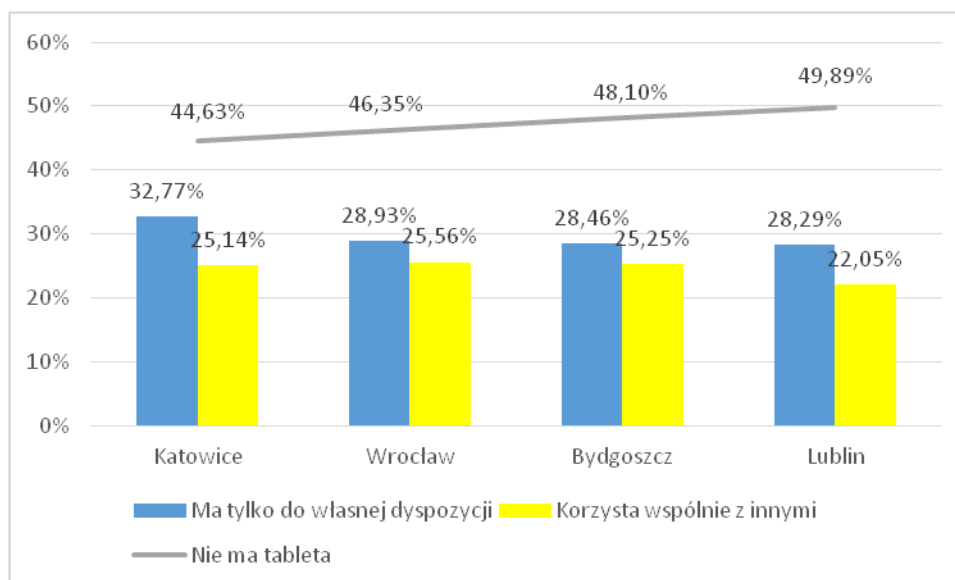

Rys. 4.5. Dostęp do Internetu na laptopach posiadanych przez uczniów do własnej dyspozycji

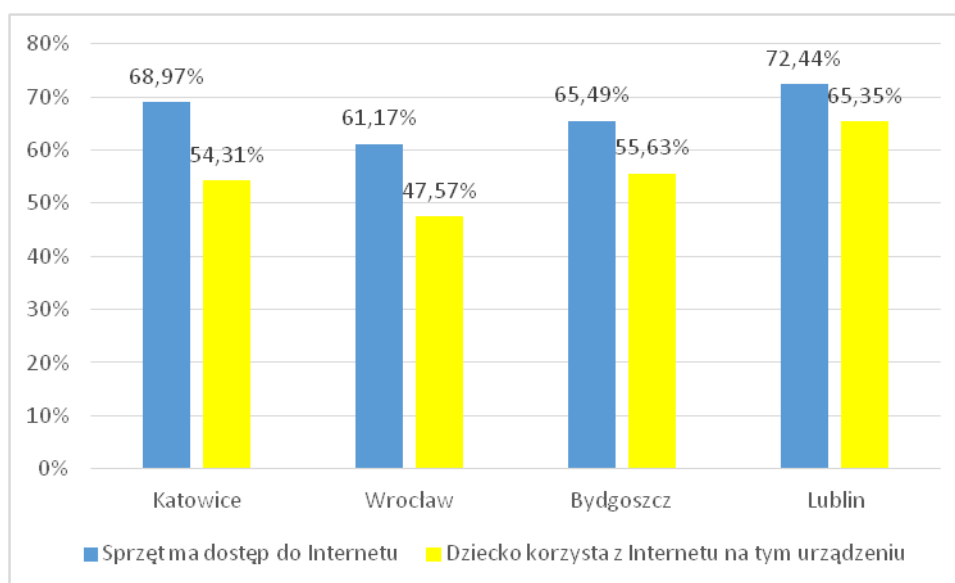
Rys. 4.6. Dostęp do Internetu na laptopach, z których uczniowie korzystają wspólnie z innymi

Odpowiedź na pytanie, czy laptop ma dostęp do Internetu, dostarczyła ciekawych informacji. Na rysunkach 4.5 i 4.6 zauważyć można, że odpowiedzi w Lublinie znacznie odbiegają od odpowiedzi w innych miastach. W tej miejscowości ok. 90% laptopów, z których korzysta młodzież, ma dostęp do Internetu, podczas gdy w pozostałych miastach odsetek ten wynosi od 69% do 74% w przypadku laptopów będących w dyspozycji młodzieży i od 77% do 85% w przypadku laptopów, z których korzysta więcej osób.

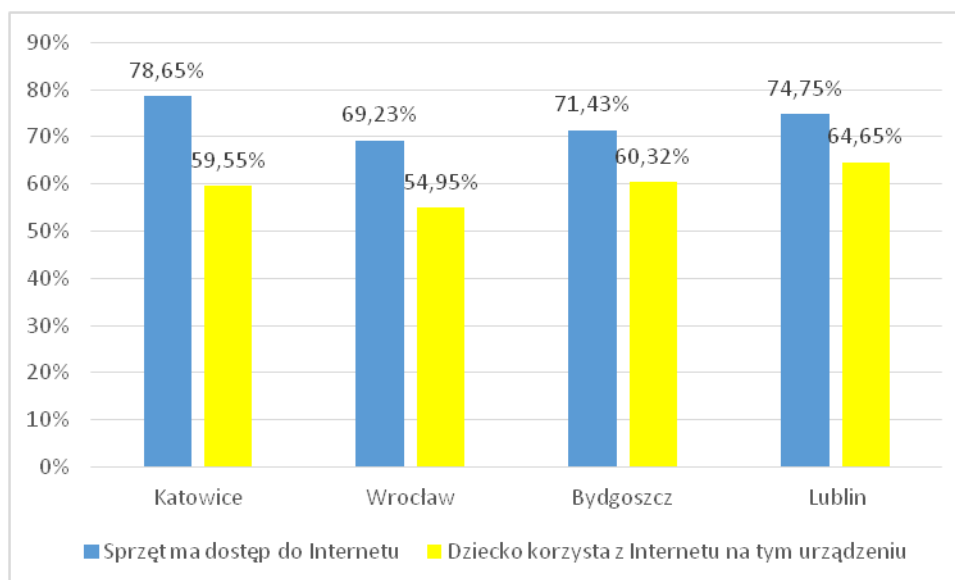

Rys. 4.7. Udział uczniów korzystających z tableta

Kolejnym urządzeniem, z którego korzystają uczniowie klas szóstych, jest tablet. Z tabletu w domu korzysta niewiele ponad połowa dzieci. Odsetek dzieci, które mają tablety do własnej dyspozycji oraz korzystają z nich wspólnie z innymi, w poszczególnych miastach jest bardzo podobny. Do własnej dyspozycji tablet posiada od 28% do 33%, natomiast wspólnie z innymi – od 22% do 25%.

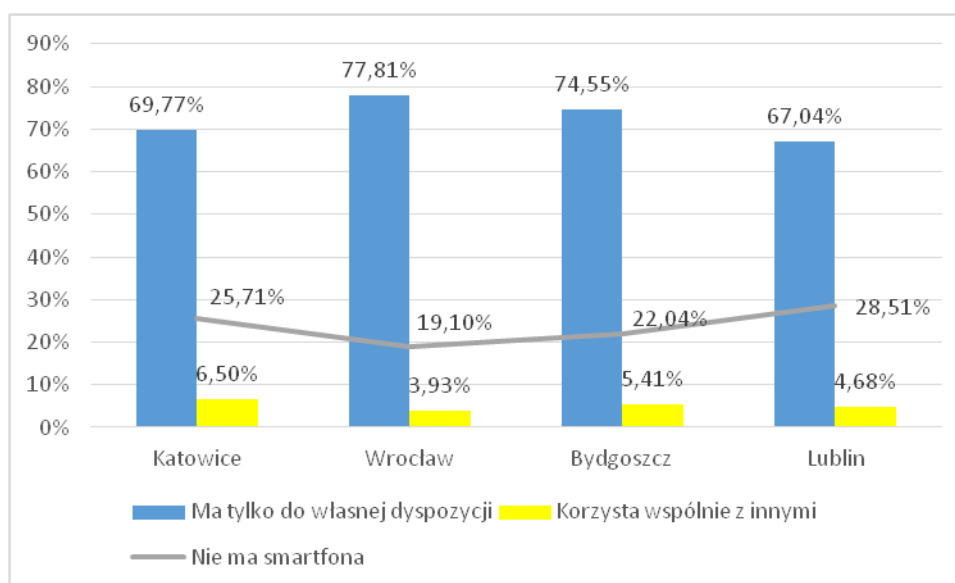
Rys. 4.8. Dostęp do Internetu na tabletach posiadanych przez uczniów do własnej dyspozycji

Rys. 4.9. Dostęp do Internetu na tabletach, z których uczniowie korzystają wspólnie z innymi

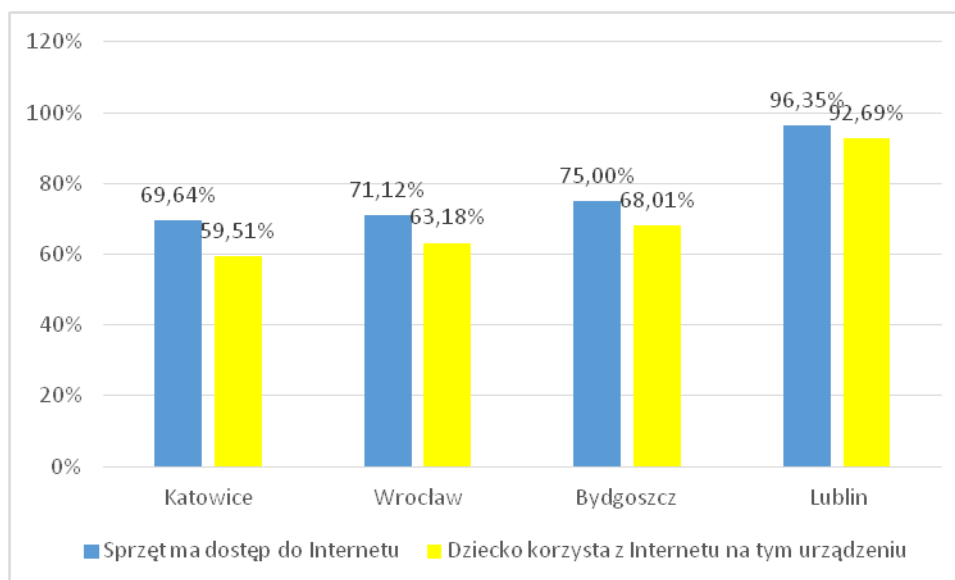
Częściej dostęp do Internetu mają uczniowie na tabletach, z których korzystają wspólnie z innymi, a różnica ta wynosi od 2 do 10 punktów procentowych. Spośród młodzieży posiadających dostęp do tabletu niewiele ponad połowa z nich korzysta z Internetu na tym urządzeniu.

Sprzętem, który zdecydowanie najczęściej posiada młodzież badanych klas szóstych, jest smartfon.

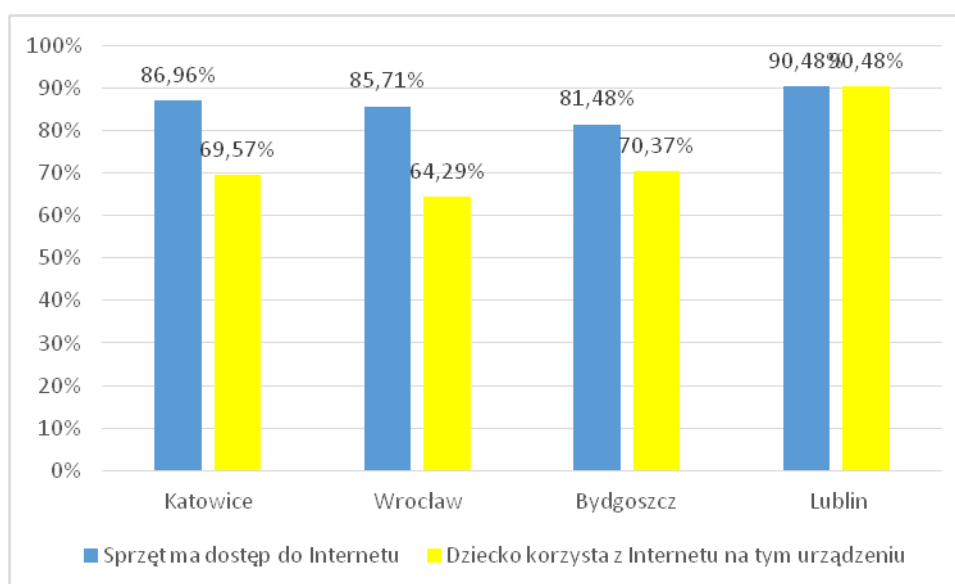

Rys. 4.10. Udział uczniów korzystających ze smartfona

Rysunek 4.10 prezentuje, jak duża jest różnica w udziałach posiadania sprzętu na własność, a korzystania z niego wspólnie z innymi. Pomiedzy 19% a 29% uczniów nie korzysta w ogóle ze smartfona. Największy udział nieposiadających smartfona jest w Lublinie, a najmniejszy we Wrocławiu.

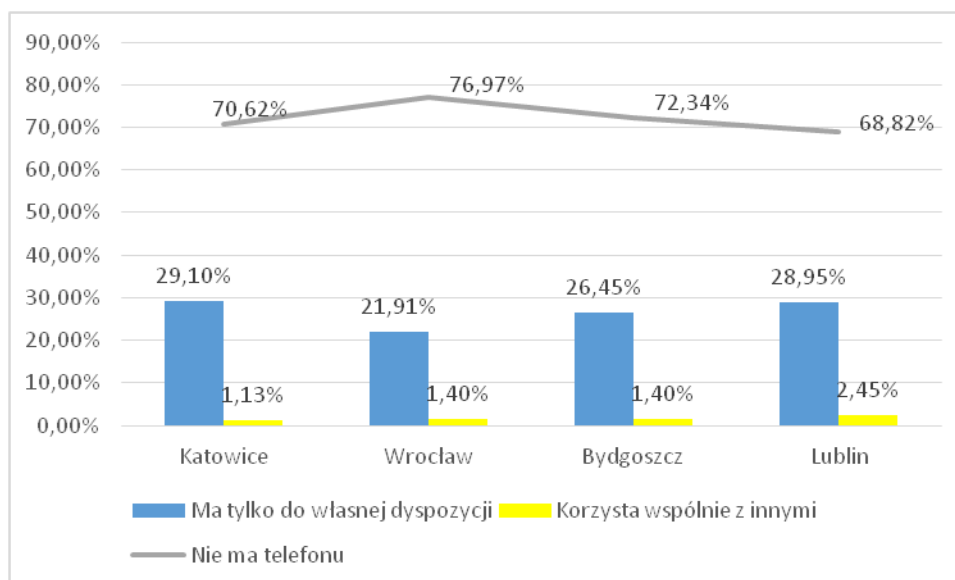
Rys. 4.11. Dostęp do Internetu na smartfonach posiadanych przez uczniów do własnej dyspozycji

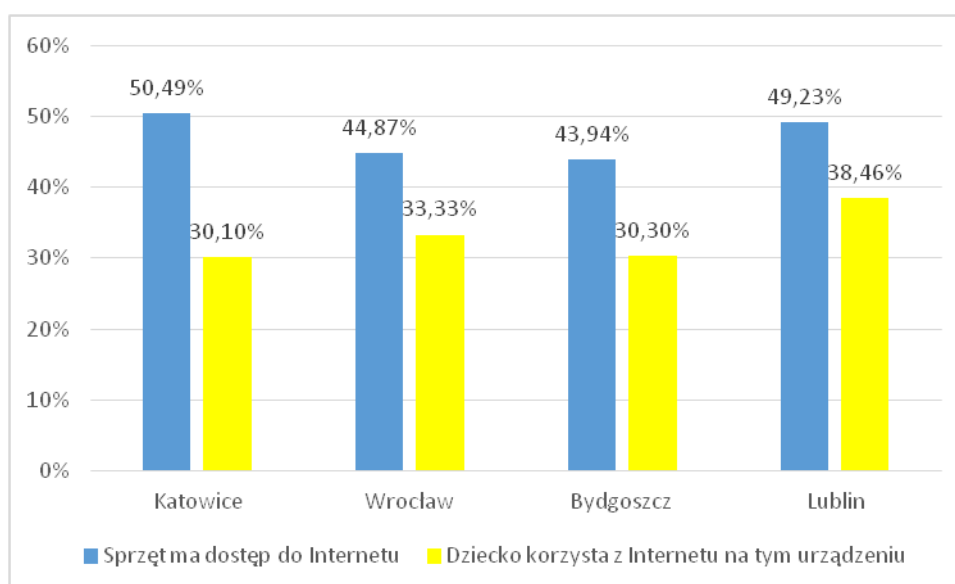
Rys. 4.12. Dostęp do Internetu na smartfonach, z których uczniowie korzystają wspólnie z innymi

Podobnie jak w przypadku laptopów, według badanych rodziców w Katowicach, Wrocławiu i Bydgoszczy dostęp do Internetu ma tylko od 70% do 75% smartfonów, które młodzież posiada na własność. W przypadku Lublina odsetek ten jest znacznie większy i przekracza 96% (rys. 4.11). W przypadku smartfonów, z których korzysta więcej osób, te dysproporcje nie są już takie duże – od 81% do 91% (rys. 4.12). Dysproporcje widać również w korzystaniu z Internetu za pośrednictwem smartfonów. Zdecydowanie najczęściej z Internetu na smartfonach korzystają uczniowie z Lublina. Bardzo interesujący jest fakt, że wszyscy uczniowie korzystający ze smartfona wspólnie z innymi łączą się przy jego użyciu z Internetu.

Alternatywą dla smartfonów są telefony komórkowe. Telefony nie są bardzo popularne wśród badanych uczniów, na co wskazuje rysunek 4.14. Od 69% do 77% młodzieży nie korzysta w ogóle z telefonów, a tylko ok 1,5% z nich korzysta z telefonów wspólnie z innymi.

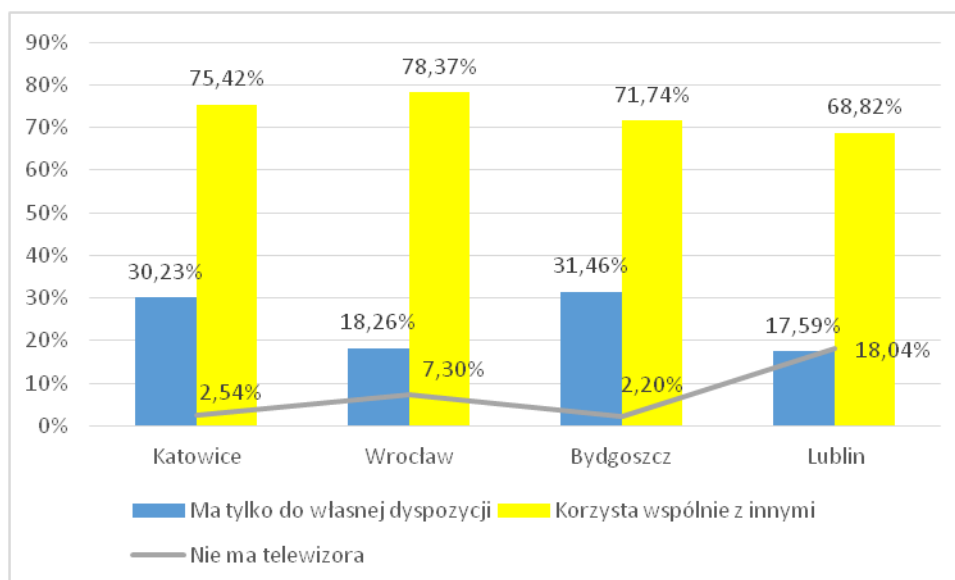
Rys. 4.13. Udział uczniów korzystających z telefonu

Rys. 4.14. Dostęp do Internetu na telefonach posiadanych przez uczniów do własnej dyspozycji

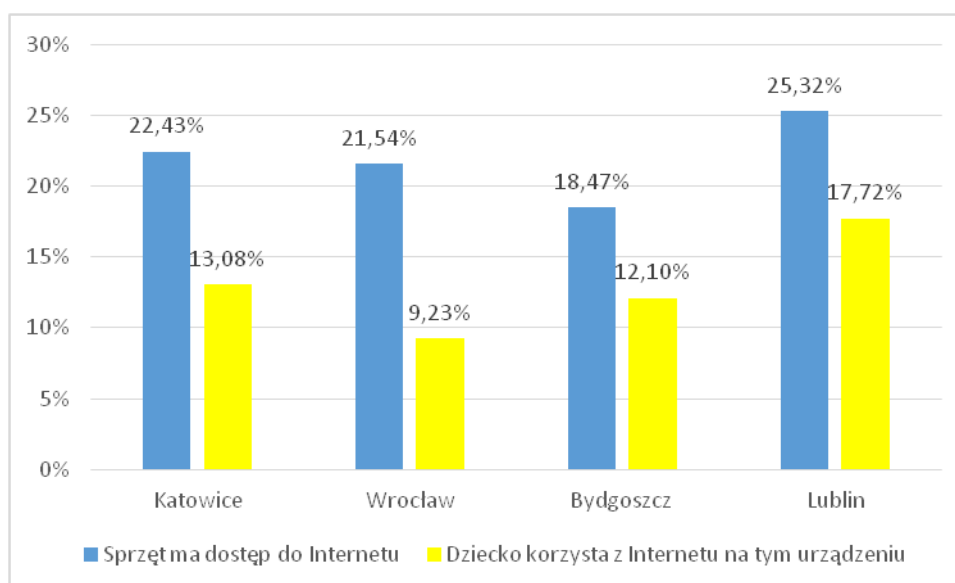
Według ankietowanych rodziców niewiele poniżej połowy posiadaczy telefonów ma dostęp do Internetu, a ok. 1/3 z nich korzysta na nim z Internetu (rys. 4.14). Nie zbadano dokładniej dostępu do Internetu na telefonach, z których uczniowie korzystają wspólnie z innymi, ze względu na niewielką liczbę takich odpowiedzi.

Ostatnim sprzętem brany pod uwagę w niniejszym badaniu są telewizory. Z rysunku 4.15 wynika, że są one przez uczniów raczej używane wspólnie z innymi, niż mają je do własnej dyspozycji. Spośród badanych miast ponownie wyróżnia się Lublin, gdzie 18% młodzieży nie korzysta z telewizora, we Wrocławiu udział ten wynosi 7%, a w Katowicach i Bydgoszczy ok. 2,5%. Około 31% badanych uczniów w Katowicach i Bydgoszczy posiada telewizor do własnej dyspozycji, podczas gdy we Wrocławiu i Lublinie jest to 18%.

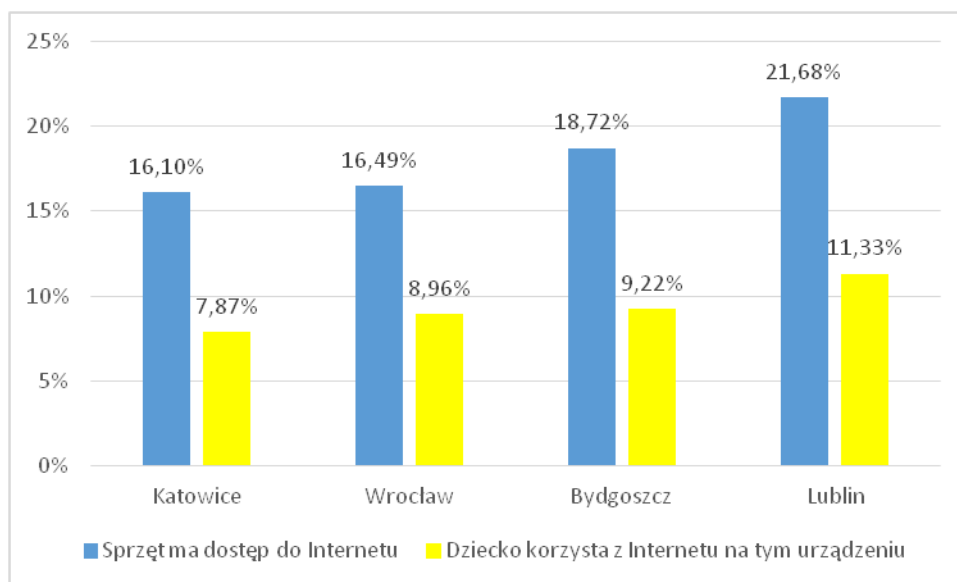

Rys. 4.15. Udział uczniów korzystających z telewizora

Współczesne telewizory umożliwiają również korzystanie z Internetu. Według badanych rodziców dostęp do sieci za pośrednictwem telewizora ma od 18% do 25% uczniów, z zastrzeżeniem posiadania sprzętu na wyłączny użytek dziecka (rys. 4.16), i od 16% do 21%, jeżeli młodzież korzysta z niego wspólnie z innymi (rys. 4.17). Najczęściej dostęp do Internetu na telewizorze mają ankietowani z Lublina.

Rys. 4.16. Dostęp do Internetu na telewizorach posiadanych przez uczniów do własnej dyspozycji

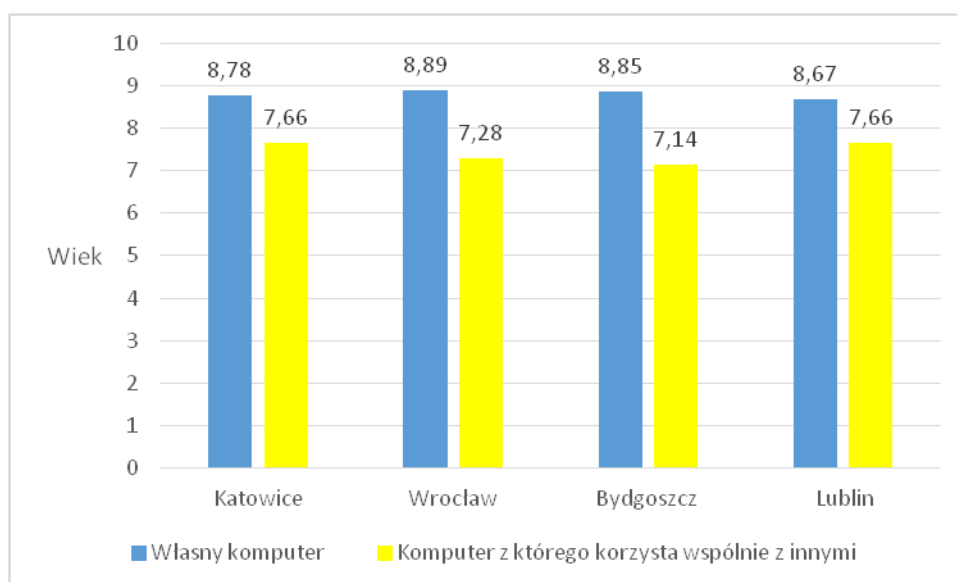

Rys. 4.17. Dostęp do Internetu na telewizorach, z których uczniowie korzystają wspólnie z innymi

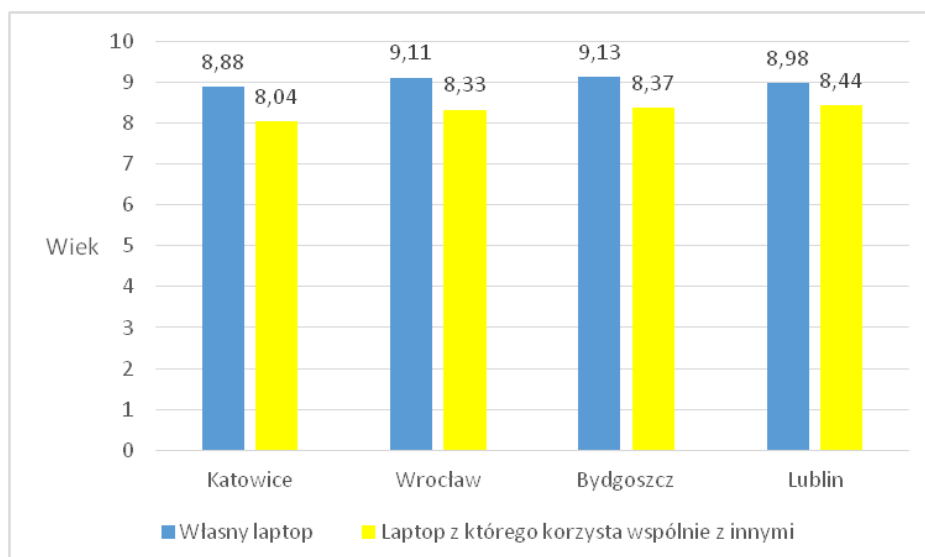
Rysunki 4.16 i 4.17 wskazują, że młodzież częściej korzysta z Internetu na telewizorze, jeżeli ma go na własny użytek, ale różnice nie są duże.

4.3. Wiek ucznia, w jakim zaczął korzystać z danego urządzenia oraz koszty związane z użytkowaniem określonego sprzętu

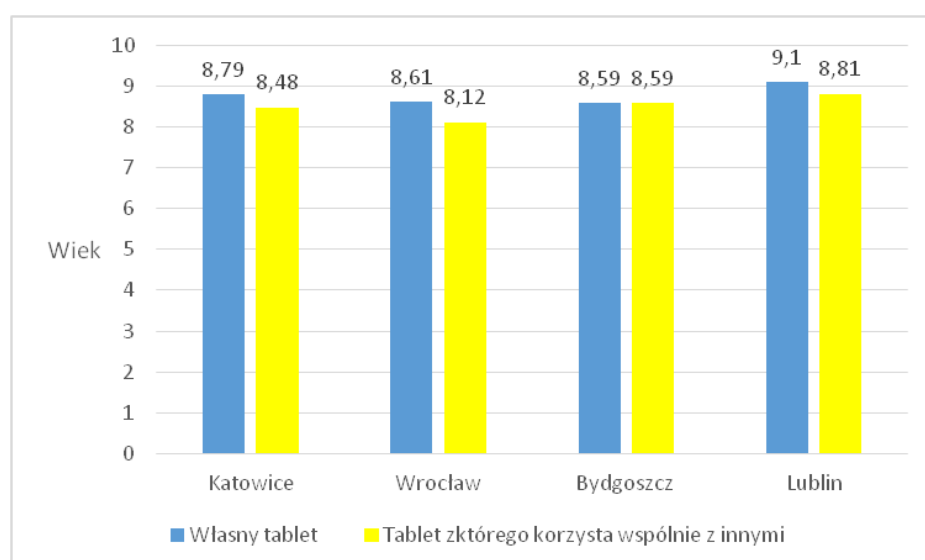
Kolejne pytanie dotyczyło wieku, w jakim badana młodzież zaczęła używać danego sprzętu. Na rysunkach 4.18–4.22 przedstawiono, w jakim wieku uczniowie zaczęli korzystać z danego sprzętu z podziałem na sprzęt do własnej dyspozycji i na sprzęt używany wspólnie z innymi.

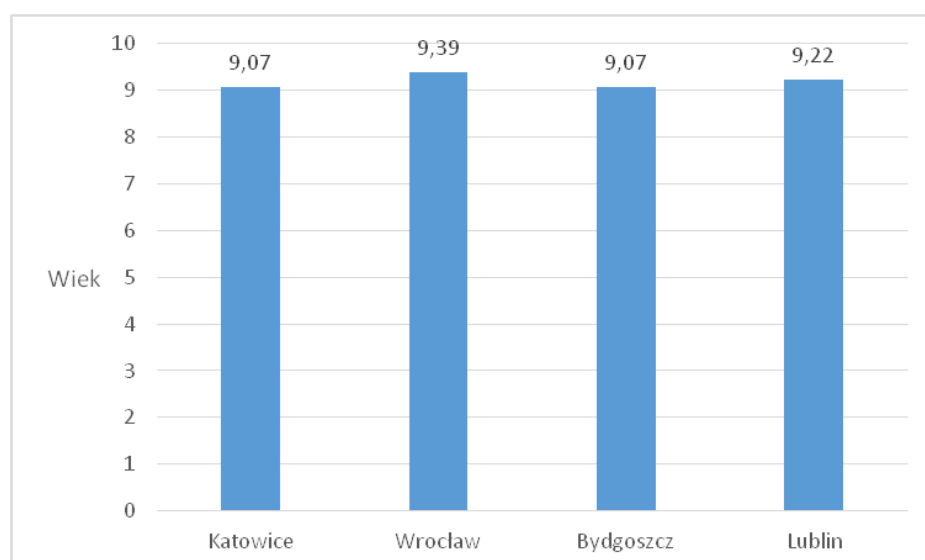
Rys. 4.18. Wiek, w jakim młodzież zaczęła korzystać z komputera stacjonarnego

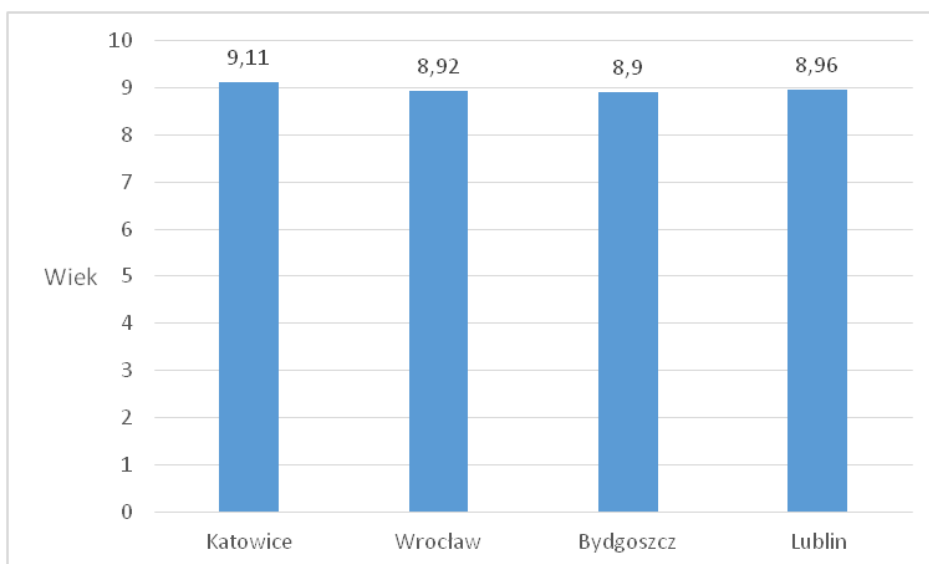
Rys. 4.19. Wiek, w jakim młodzież zaczęła korzystać z laptopa

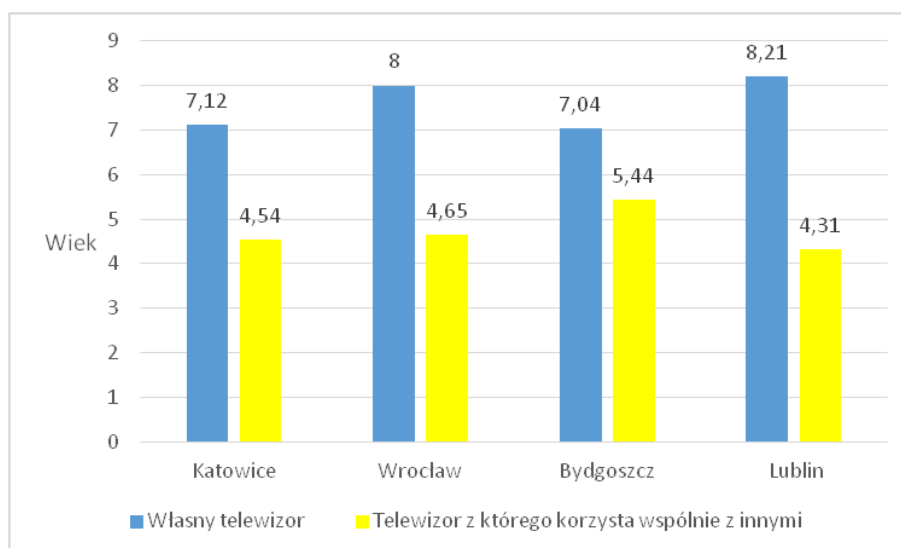
Rys. 4.20. Wiek, w jakim młodzież zaczęła korzystać z tableta

Rys. 4.21. Wiek, w jakim młodzież zaczęła korzystać ze smartfona

Rys. 4.22. Wiek, w jakim młodzież zaczęła korzystać z telefonu

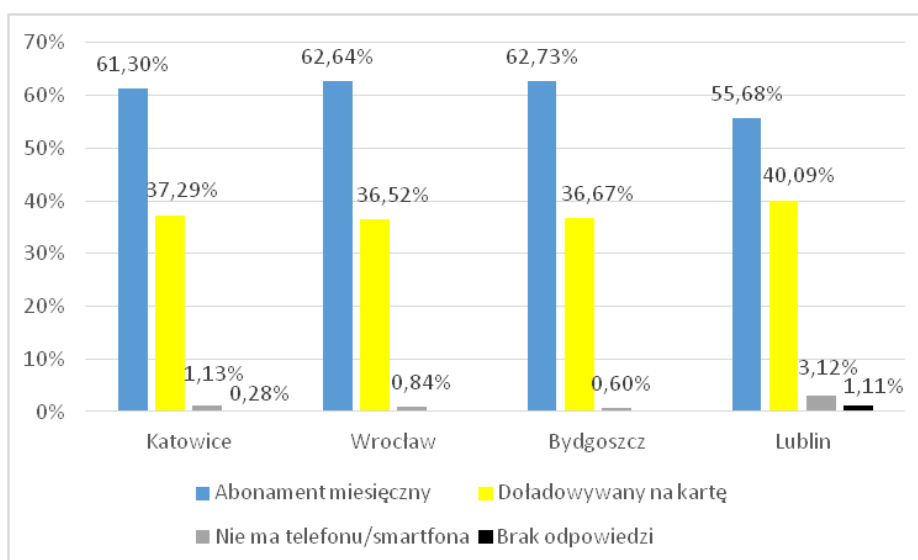
Rys. 4.23. Wiek, w jakim młodzież zaczęła korzystać z telewizora

W przypadku korzystania ze smartfonów i telefonów przedstawiono jedynie średni wiek rozpoczęcia korzystania z własnego sprzętu, ponieważ w przypadku wspólnego sprzętu uzyskano zbyt mało odpowiedzi, co mogłoby dać niemiernodajne wyniki.

W odniesieniu do każdego sprzętu wiek rozpoczęcia korzystania z niego jest niższy w przypadku urządzenia wspólnego dla wszystkich domowników. Zdecydowanie największe różnice dotyczą użytkowania telewizora. W Bydgoszczy dzieci zaczynają korzystać z telewizora średnio w wieku 5,5 roku, a w pozostałych miastach 4,5 roku (przy sprzęcie wspólnym dla wszystkich odbiorców). Telewizor do własnej dyspozycji dzieci otrzymywały średnio w wieku 7–8 lat.

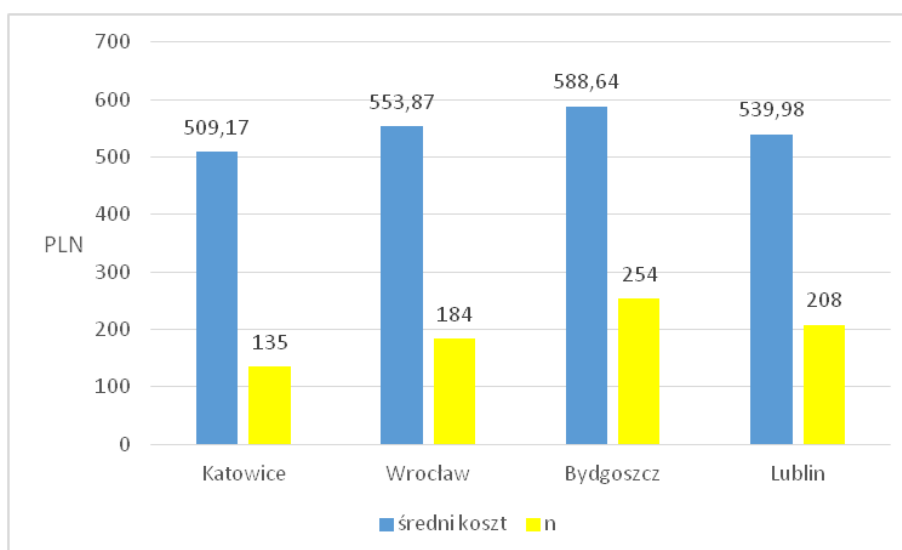
W przypadku pozostałego sprzętu dzieci rozpoczynały korzystanie z niego średnio w wieku ok. 9 lat – prawdopodobnie ma to wpływ uczestniczenie w tym okresie w pierwszej komunii świętej, zwyczajowo związanej z obdarowywaniem prezentami. Wyjątkiem jest korzystanie z komputera stacjonarnego, którego młodzież używa wspólnie z innymi – tu średni wiek wyniósł ok. 7,5 lat.

Kolejne pytania dotyczyły posiadania przez dziecko telefonu/smartfona przez dzieci oraz kosztów z tym związanych. Telefony/smartfony użytkowane przez dzieci ankietowanych rodziców najczęściej są na abonament miesięczny (rys. 4.24). W Katowicach, Wrocławiu i Bydgoszczy udział tych aparatów na abonament miesięczny wyniósł ok. 62 %, a w Lublinie ok. 56%. Różnice widoczne są również w telefonach/smartfonach doładowywanych na kartę – w Lublinie udział tych aparatów wyniósł 40%, podczas gdy w pozostałych miastach ok. 37%. Żadnych telefonów ani smartfonów nie posiada 3% uczniów ankietowanych klas szóstych, a w pozostałych miastach udział ten wyniósł ok. 1%.

Rys. 4.24. Forma opłaty za telefon/smartfon ankietowanych dzieci – abonament miesięczny lub doładowanie na kartę

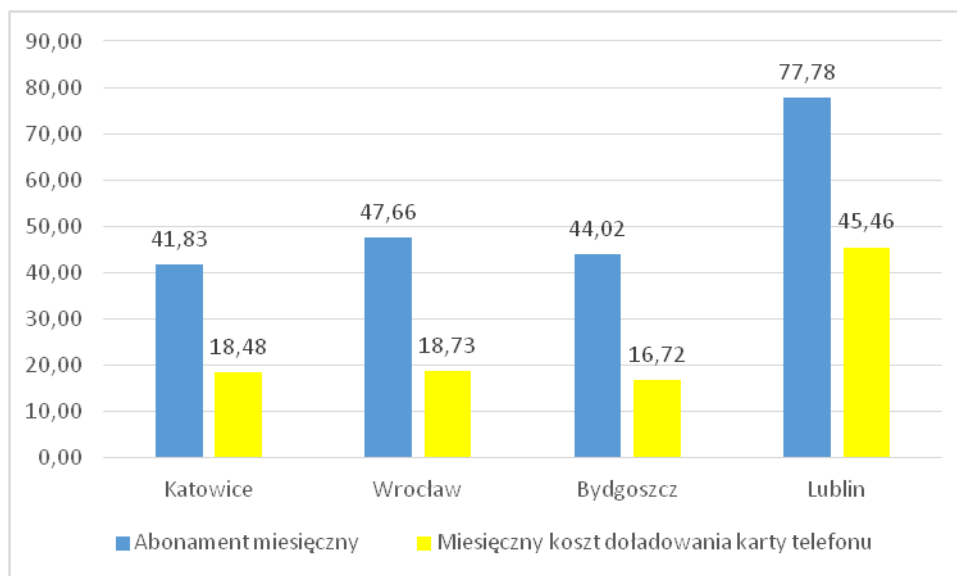
Posiadanie telefonu, czy też smartfona, oczywiście wiąże się z jego zakupem. Często kwoty te są bardzo duże, czasami dziecko otrzymuje telefon po rodzicach. W rys. 4.25 przedstawiono średni koszt zakupu telefonów w poszczególnych miastach oraz liczbę rodziców, którzy udzielili na to pytanie odpowiedź, ponieważ nie każdy rodzic chciał podać kwotę lub po prostu jej nie pamiętał.

Rys. 4.25. Koszt zakupu telefonu dla dziecka

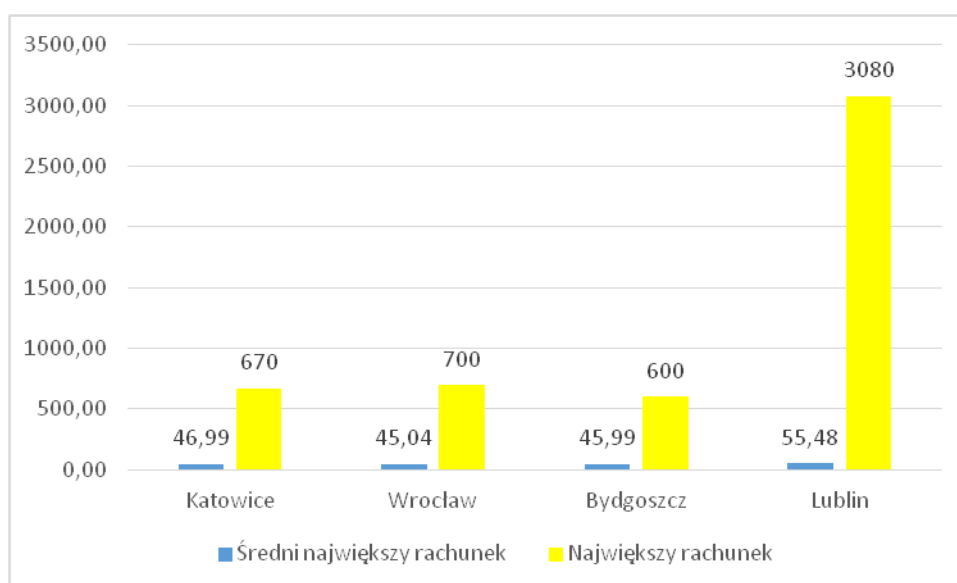
Średnie koszty zakupu telefonu są zbliżone w badanych miastach. Najniższy jest w Katowicach – 509 zł, a najwyższy w Bydgoszczy – 589 zł.

Kolejnym istotnym kosztem związanym z posiadaniem telefonu lub smartfona jest kwota abonamentu lub średnia kwota miesięcznych doładowań karty. Rysunek 4.26 obrazuje obie te kwoty w poszczególnych miastach. Po raz kolejny Lublin wyraźnie różni się od pozostałych miast – tu średni miesięczny abonament wyniósł 78 zł, a średnim miesięczny koszt doładowania 45 zł, podczas gdy w pozostałych miastach średni abonament miesięczny jest prawie dwukrotnie mniejszy i wynosi ok. 44 zł, a średni koszt doładowania telefonu na kartę jest przeszło dwukrotnie mniejszy i wyniósł ok. 18 zł.

Rys. 4.26. Średnia kwota abonamentu lub średnia kwota miesięcznych doładowań telefonu na kartę

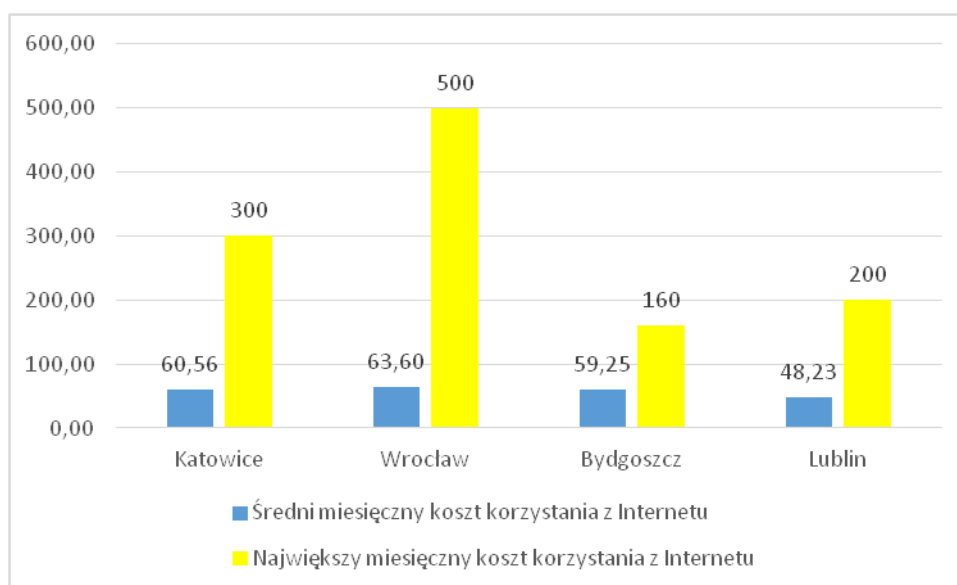
Jednak czasami zdarzają się wyższe rachunki. W kolejnym pytaniu rodzice zostali poproszeni o podanie wartości największego rachunku z ostatniego roku.

Rys. 4.27. Średni rachunek i największy rachunek z ostatniego roku podany przez rodziców

Na rysunku 4.27 pokazano średni rachunek oraz najwyższy rachunek za telefon podawany przez rodziców w poszczególnych miastach. Średni rachunek w Katowicach, Wrocławiu i Bydgoszczy wyniósł ok. 46 zł, a najwyższy rachunek wahał się od 600 zł w Bydgoszczy, przez 670 zł w Katowicach, do 700 zł we Wrocławiu. Lublin po raz kolejny się odznacza: najwyższy rachunek wyniósł aż 3080 zł, a średni rachunek był o ok. 10 zł wyższy niż w pozostałych miastach. Gdybyśmy nie wzięli pod uwagę najwyższego rachunku – obserwacje odstające mają bardzo duży wpływ na średnią – to kolejny najwyższy rachunek wyniósł 500 zł, a wartość średniego rachunku spadłaby do 43 zł, co z kolei jest niższą wartością niż średni miesięczny abonament i średni miesięczny koszt doładowania karty (rys. 4.26). Taki stan można tłumaczyć tym, że na pytanie o średni miesięczny koszt użytkowania telefonu/smartfona w Lublinie odpowiedziało 380 osób, a na pytanie o największy rachunek tylko 248 osób.

Do kosztów korzystania z telefonu należy dodać jeszcze koszty związane z używaniem Internetu, do którego mogą być podłączone komputery, laptopy, tablety czy też telewizory.

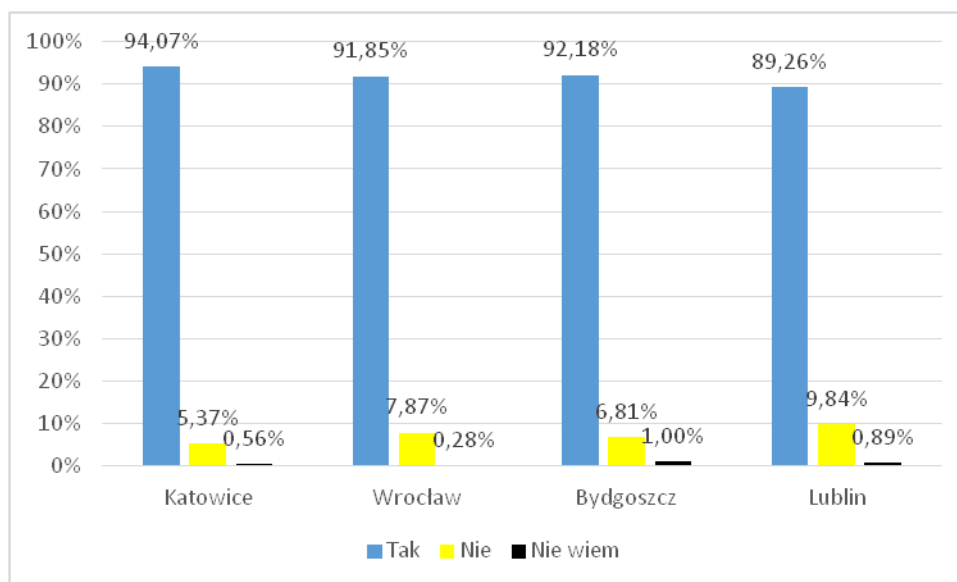

Rys. 4.28. Średni miesięczny koszt korzystania z Internetu w domu

Na rysunku 4.28 przedstawiono średni miesięczny koszt korzystania z Internetu i największy miesięczny koszt korzystania z Internetu. W przypadku średniego miesięcznego kosztu korzystania z Internetu znowu na tle pozostałych miast wyróżnia się Lublin. Tym razem miesięczny koszt korzystania z Internetu w tym mieście jest o ok. 10 zł niższy niż w pozostałych miastach. Zdecydowanie najwyższy miesięczny rachunek za Internet zapłacono we Wrocławiu i wyniósł on 500 zł.

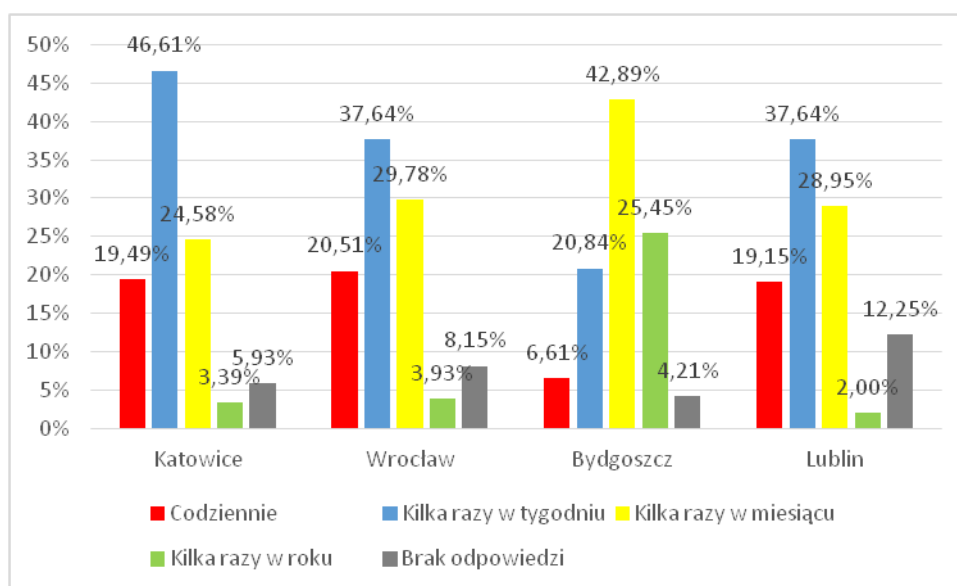
4.4. Kontrola rodzicielska aktywności internetowych dzieci przez ich rodziców

Internet niesie ze sobą także różne zagrożenia dla młodych ludzi, dlatego ważna jest kontrola rodzicielska nad aktywnością internetową dzieci. Na rysunkach 4.29 i 4.30 przedstawiono odpowiedzi na pytania dotyczące kontroli rodziców tego, co robią ich dzieci w Internecie.

Rys. 4.29. Odpowiedzi na pytanie: „Czy sprawdza Pani/Pan, co Pani/Pana dziecko robi w Internecie?”

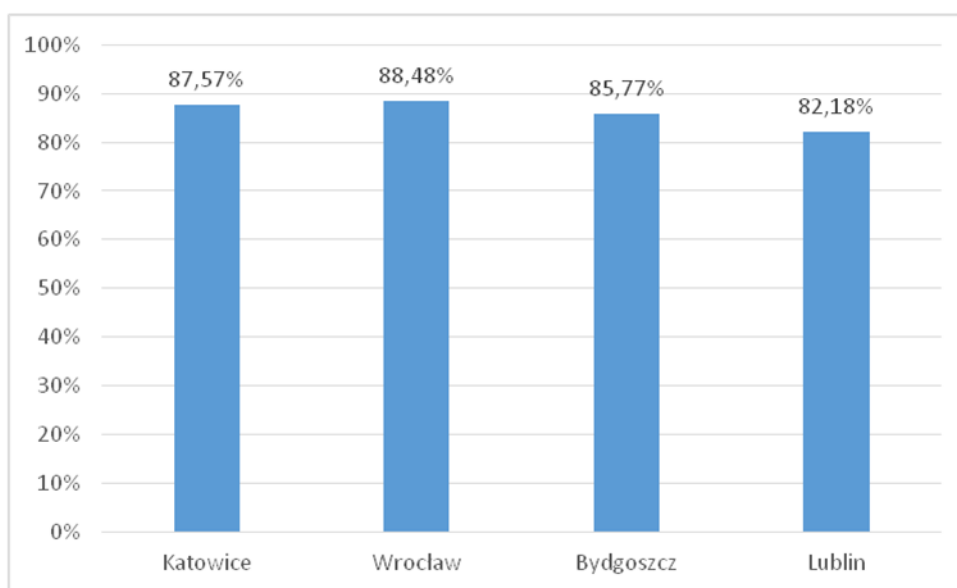
Zdecydowana większość rodziców twierdzi, że kontroluje aktywność w Internecie swoich dzieci, jedynie niecałe 10% rodziców tego nie robi. Choć ważna jest sama kontrola, to istotny jest również sposób nadzorowania młodzieży w Internecie. Rysunek 4.30 przedstawia częstotliwość tej kontroli.

Rys. 4.30. Częstotliwość kontroli rodzicielskiej aktywności internetowych swoich dzieci

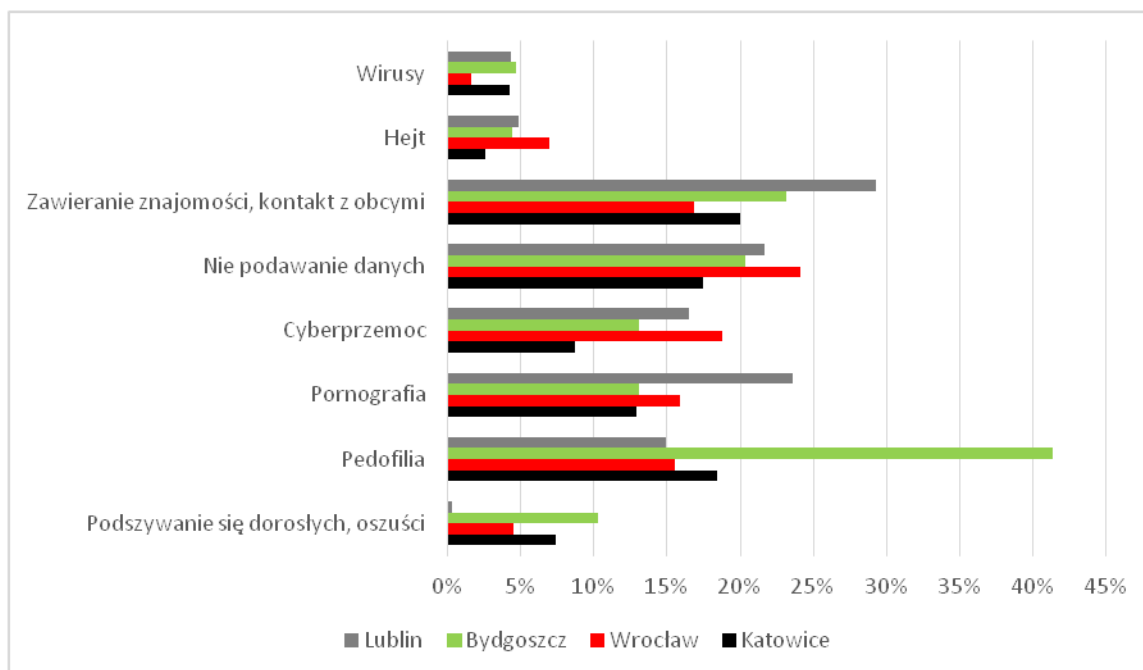
Wśród rodziców codziennie kontrolujących swoje dzieci i ich aktywności w Internecie ok. 20% rodziców to rodzice uczniów z Katowic, Wrocławia i Lublina, natomiast w Bydgoszczy kontrolę codziennie przeprowadza niecałe 7% rodziców. Do kontrolowania kilka razy w tygodniu przyznało się od 20% rodziców w Bydgoszczy do 47% rodziców w Katowicach. Zdecydowanie największy udział rodziców sprawujących kontrolę nad dziećmi w Internecie kilka razy w miesiącu jest w Bydgoszczy. Kilka razy w roku robi to poniżej 4% rodziców w Katowicach, Wrocławiu i Lublinie, natomiast w Bydgoszczy postępuje tak aż 25% ankietowanych.

Oprócz kontroli bardzo ważne jest, aby rodzice rozmawiali z dziećmi o zagrożeniach w Internecie. Rozmowy takie w badanych miastach przeprowadziło od 82% do 88% rodziców, w zależności od miasta (rys. 4.31).

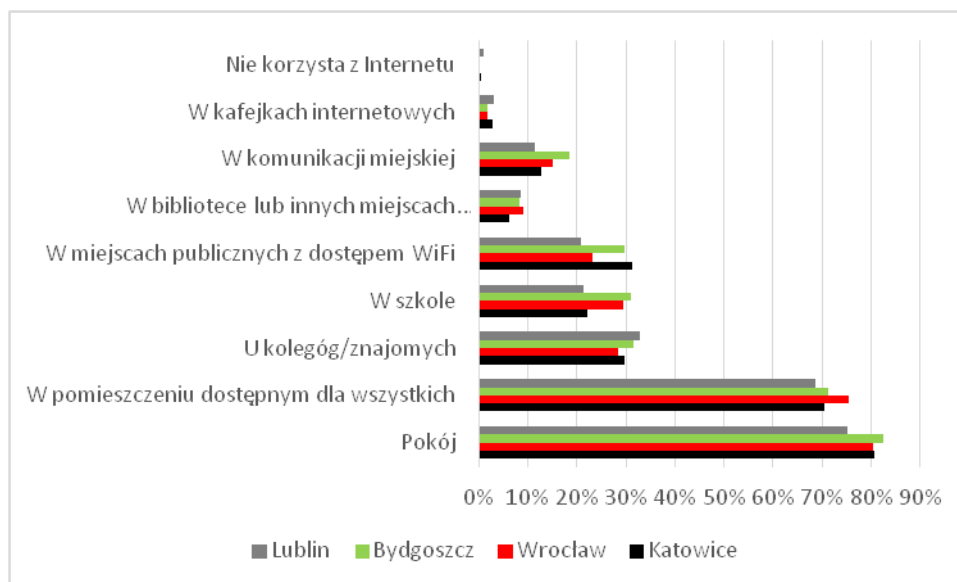
Rys. 4.31. Udział rodziców, którzy rozmawiali ze swoimi dziećmi o zagrożeniach związanych z korzystaniem z Internetu

Najczęściej rodzice rozmawiali z dziećmi o zawieraniu znajomości przez Internet, gdyż tak naprawdę nie wiemy, kto jest po drugiej stronie, a także o niepodawaniu danych, o cyberprzemocy, o pornografii oraz o pedofilii (rys. 4.32). Warto zwrócić uwagę na to, że w Bydgoszczy ponad 40% rodziców rozmawiało z dziećmi o pedofilii, być może jest to związane z jakimiś wydarzeniami w tym mieście. Z pedofilią wiążą się oczywiście inne tematy rozmów, takie jak kontakt z obcymi czy też podszywanie się dorosłych pod ich rówieśników.

Rys. 4.32. Tematy rozmów rodziców z dziećmi o zagrożeniach związanych z korzystaniem z Internetu

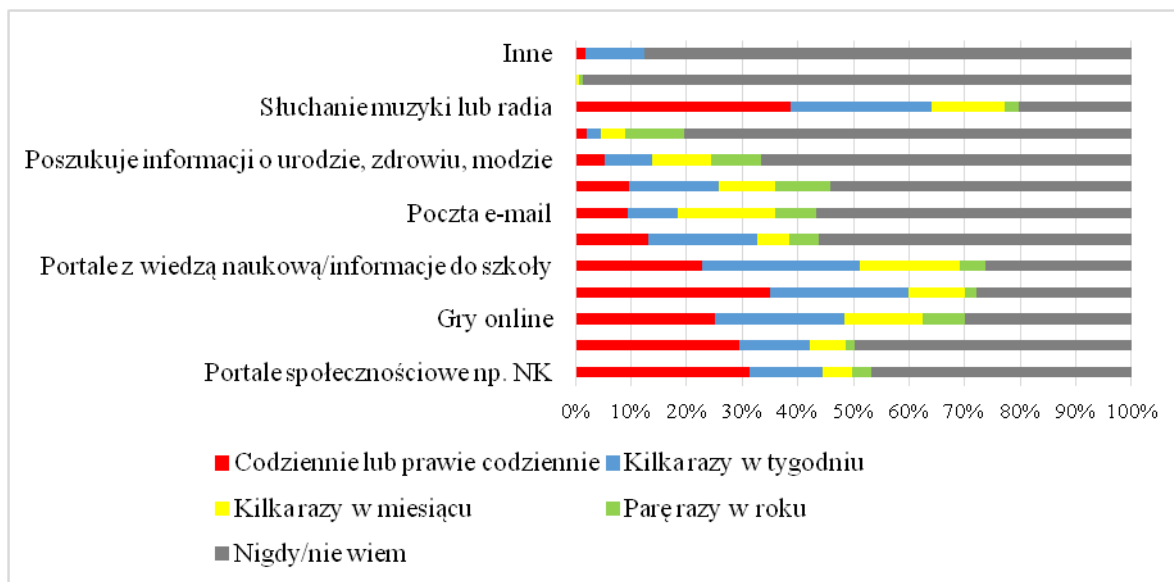
Na rysunku 4.33 pokazano miejsca, w których w głównej mierze uczniowie badanych klas korzystają z Internetu. Zdecydowanie najczęściej jest to ich pokój lub pomieszczenie dostępne dla wszystkich. Ważną rolę, szczególnie przy użytkowaniu przez dzieci Internetu w ich pokoju, odgrywają rozmowy z dziećmi o zagrożeniach oraz kontrola tego, co robią dzieci w Internecie.

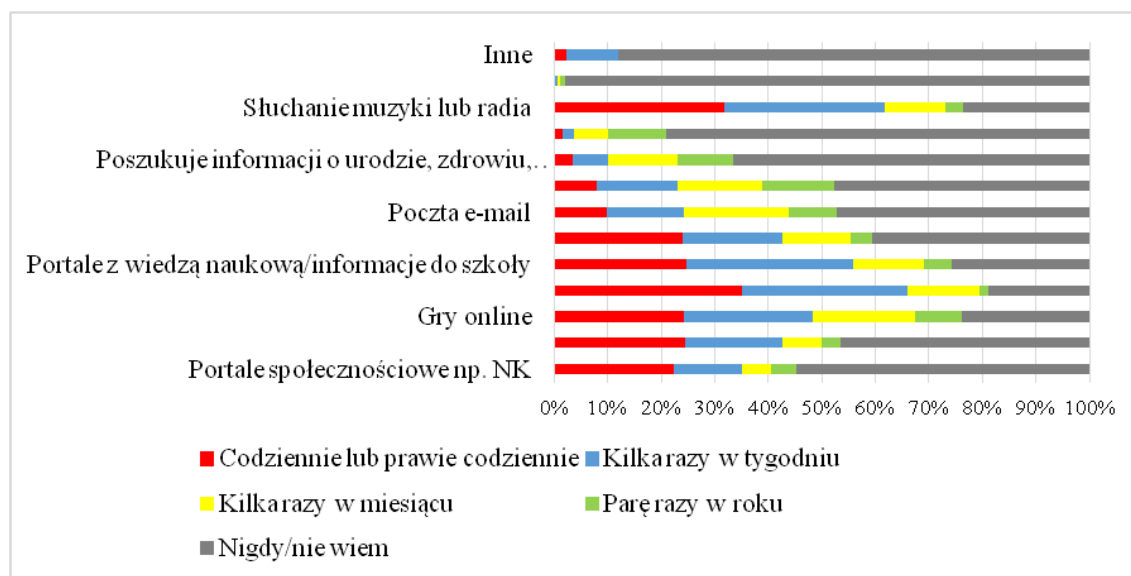
Rys. 4.33. Miejsce korzystania z Internetu

4.5. Rodzaje aktywności internetowych młodzieży oraz ich częstotliwość według rodziców

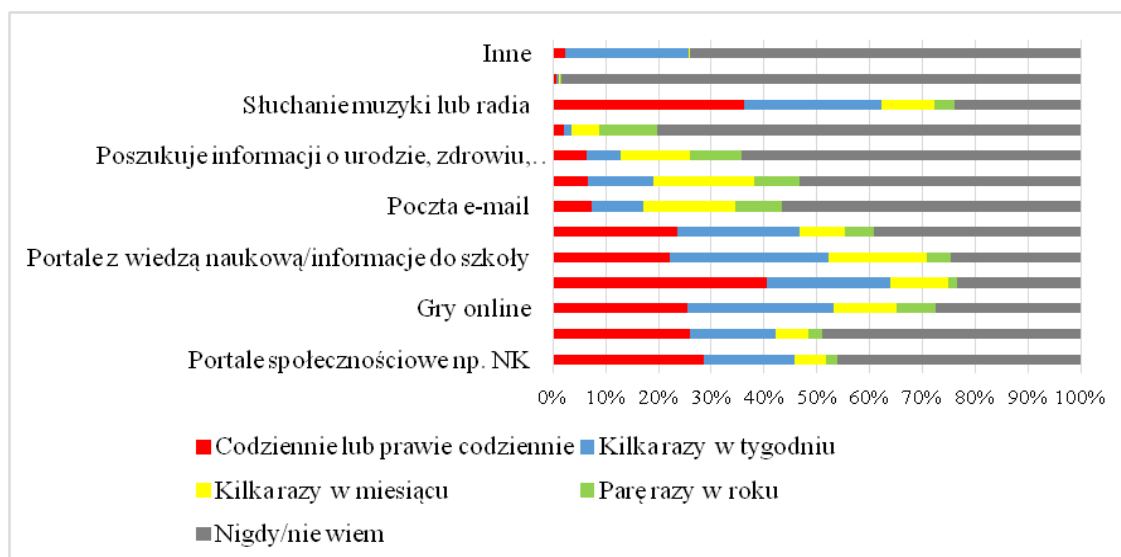
Rysunki 4.34–4.37 obrazują udziały odpowiedzi ankietowanych rodziców na pytanie o rodzaje usług internetowych, z jakich korzystają ich dzieci oraz częstotliwość danej aktywności w poszczególnych miastach.

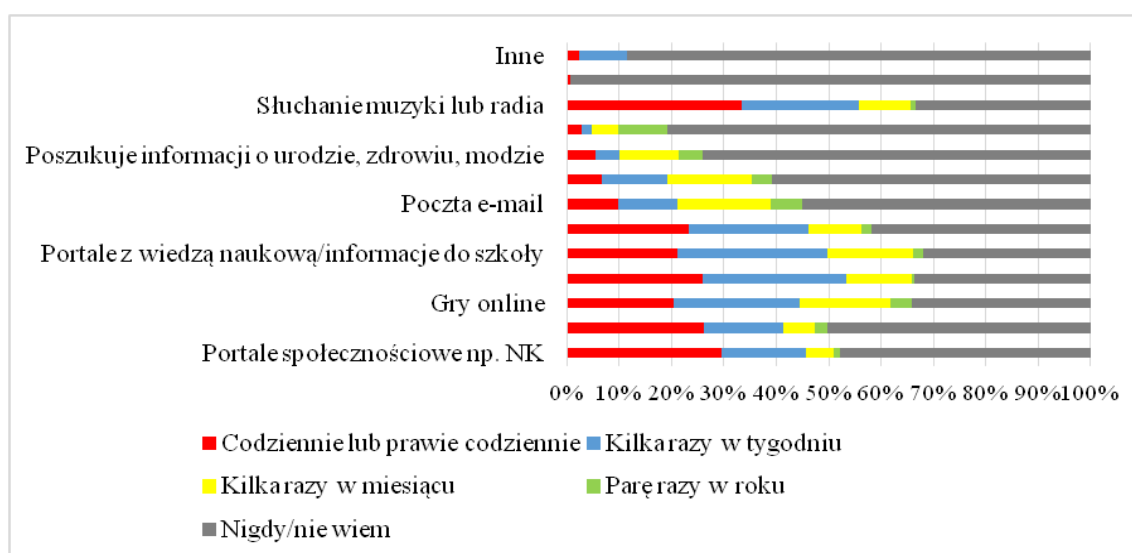
Rys. 4.34. Usługi internetowe, z których korzystają dzieci ankietowanych rodziców w Katowicach

Rys. 4.35. Usługi internetowe, z których korzystają dzieci ankietowanych rodziców we Wrocławiu

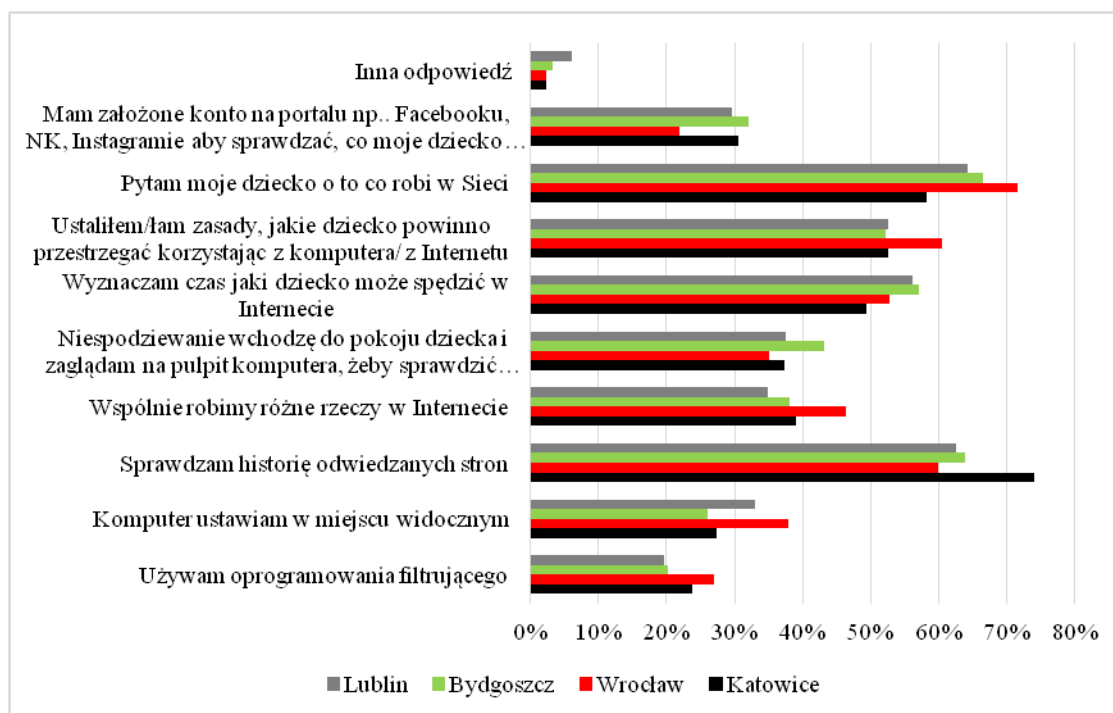
Rys. 4.36. Usługi internetowe, z których korzystają dzieci ankietowanych rodziców w Bydgoszczy

Rys. 4.37. Usługi internetowe, z których korzystają dzieci ankietowanych rodziców w Lublinie

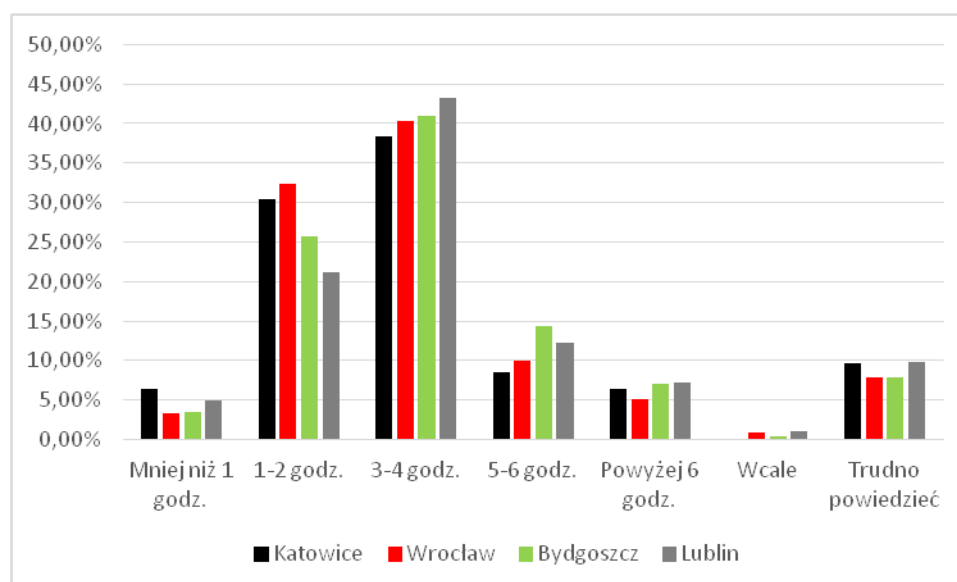
Najczęściej we wszystkich miastach młodzież słucha muzyki lub radia przez Internet – codziennie lub prawie codziennie robi to przeszło 30% dzieci. Na kolejnych miejscach pod względem częstotliwości korzystania z usług internetowych znalazły się: portale z filmami, portale społecznościowe, czaty oraz gry internetowe. Z uzyskanych w badaniu odpowiedzi wynika, że dzieci stosunkowo rzadko sprawdzają pocztę e-mail, poszukają informacji o grach, modzie, zdrowiu, czy też robią zakupy. Bardzo rzadko przeglądają serwisy związane z informacjami o seksie.

Sposób kontroli poczynań dzieci w Internecie był przedmiotem kolejnego pytania. Rysunek 4.38 przedstawia, w jaki sposób rodzice sprawują kontrolę nad tym, co robią ich dzieci w Internecie.

Rys. 4.38. Sposoby kontroli poczynąń dzieci w Internecie przez ich rodziców

Zdecydowanie najczęściej rodzice pytają swoje dzieci o to, co robią w Internecie lub sprawdzają historię odwiedzanych stron. Rodzice bardzo często ustalali zasady korzystania z Internetu oraz wyznaczali czas aktywności dziecka w Internecie. Tylko w co piątym domu rodzice używają oprogramowania filtrującego. Ustalenie limitu czasu wydaje się bardzo ważne w profilaktyce uzależnień dzieci od Internetu. Często, co istotne, czas korzystania z Internetu przez dzieci jest niewspółmiernie duży w stosunku do innych ich aktywności, co mogą potwierdzać dane na rysunku 4.39.

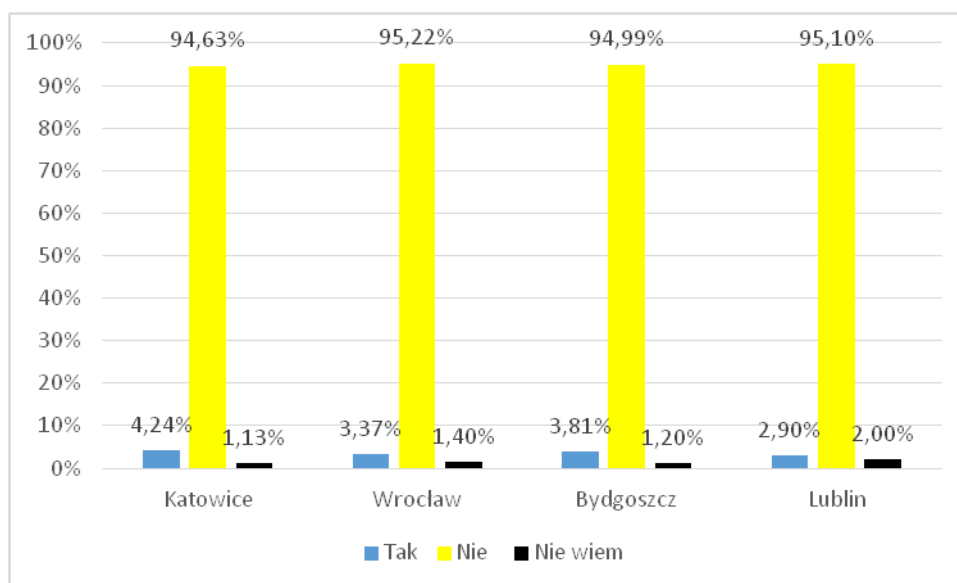
Rys. 4.39. Czas poświęcany dziennie przez dzieci na korzystanie z Internetu w domu

Najczęściej dzieci spędzają od 1 do 4 godzin dziennie na aktywności internetowej. Niewiele dzieci nie korzysta z Internetu lub robi to mniej niż godzinę dziennie. Ponad 15% dzieci robi to powyżej 5 godzin dziennie, co może być bardzo alarmujące, ale również niepokojące może być to, że ok. 10% rodziców nie potrafi powiedzieć, ile czasu jego dziecko poświęca codziennie na aktywność w Internecie.

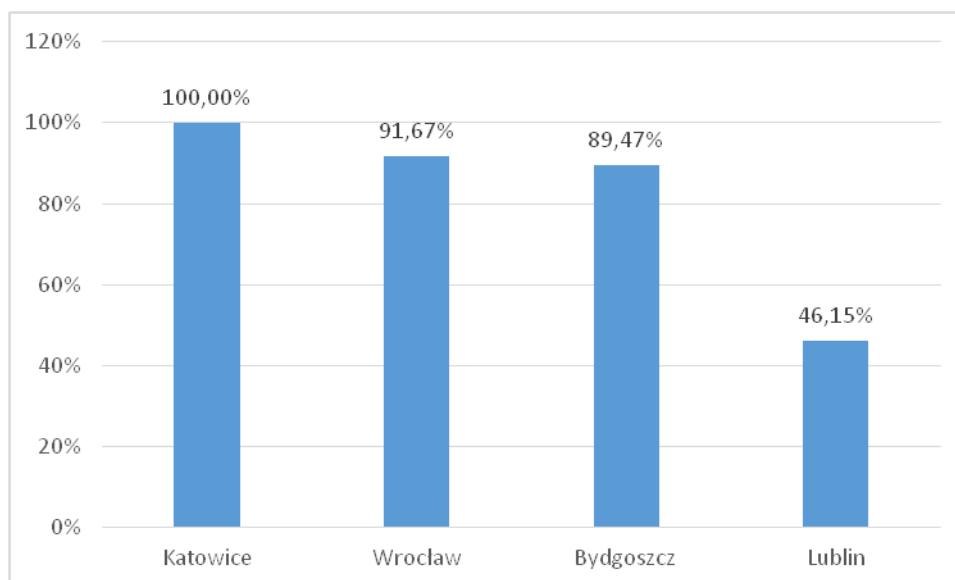
4.6. Aktywności internetowe młodzieży związane z pisaniem bloga, przebywaniem na portalach społecznościowych czy graniem w gry komputerowe

4.6.1. Blogi

Jedną z aktywności, jaką wykazują dzieci w Internecie, jest pisanie bloga. Aktywność ta może być bardzo niepokojąca, jeżeli rodzice nie kontrolują tego i nie wiedzą, co dziecko zamieszcza w sieci. Rysunki 4.40–4.43 dotyczą pisanych przez dzieci blogów. Jak wynika z rysunku 4.41, swojego bloga prowadzi jedynie niecałe 5% dzieci ankietowanych rodziców. Największy udział dzieci piszących bloga jest w Katowicach, a najmniejszy w Lublinie.

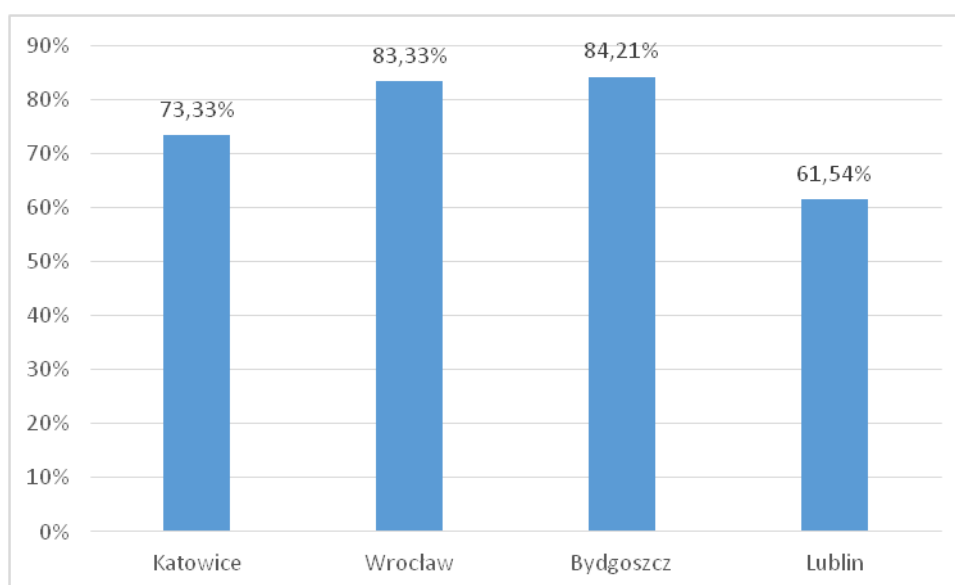

Rys. 4.40. Udział dzieci piszących bloga

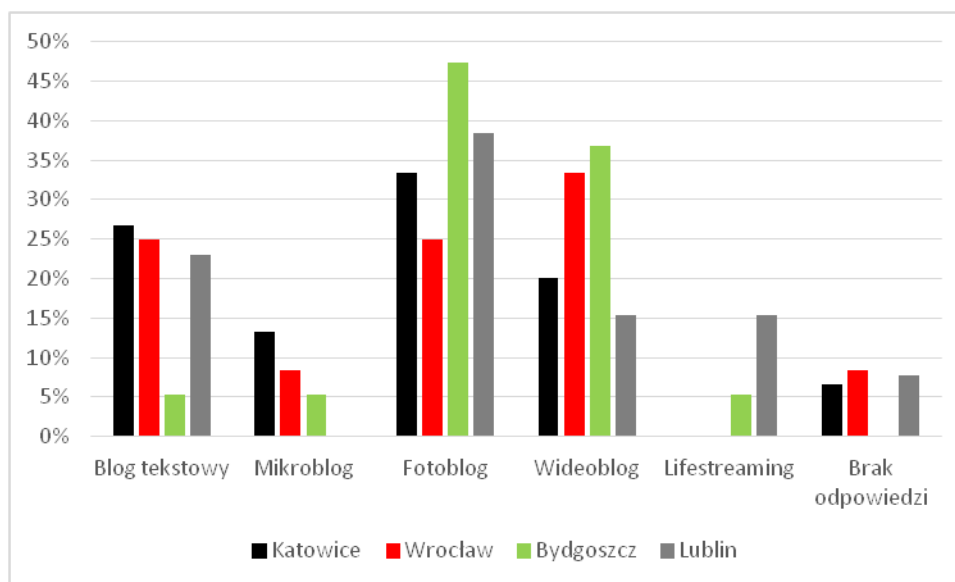
Rys. 4.41. Dostęp do pisanego przez dzieci bloga przez rodziców

W Katowicach wszyscy rodzice zadeklarowali, że mają dostęp do bloga pisanego przez ich dzieci (rys. 4.41). We Wrocławiu i Bydgoszczy udział ten jest również wysoki i wynosi ok. 90%. Bardzo niepokojące są odpowiedzi rodziców w Lublinie, jedynie 46% z nich ma dostęp do bloga. Tak naprawdę oznacza to brak kontroli nad tym, co dziecko publikuje w sieci. Mimo iż wszyscy rodzice z Katowic mają dostęp do bloga swoich dzieci, to jedynie 73% z nich rozmawia ze swoim dzieckiem o tym blogu. We Wrocławiu i Bydgoszczy dzieci chętniej rozmawiają ze swoimi rodzicami o swoim blogu. Rodzice w Lublinie, często nie mając dostępu do bloga, w zamian rozmawiają z dziećmi o nich, na co wskazuje rysunek 4.42.

Rys. 4.42. Udział dzieci rozmawiających ze swoimi rodzicami o swoim blogu

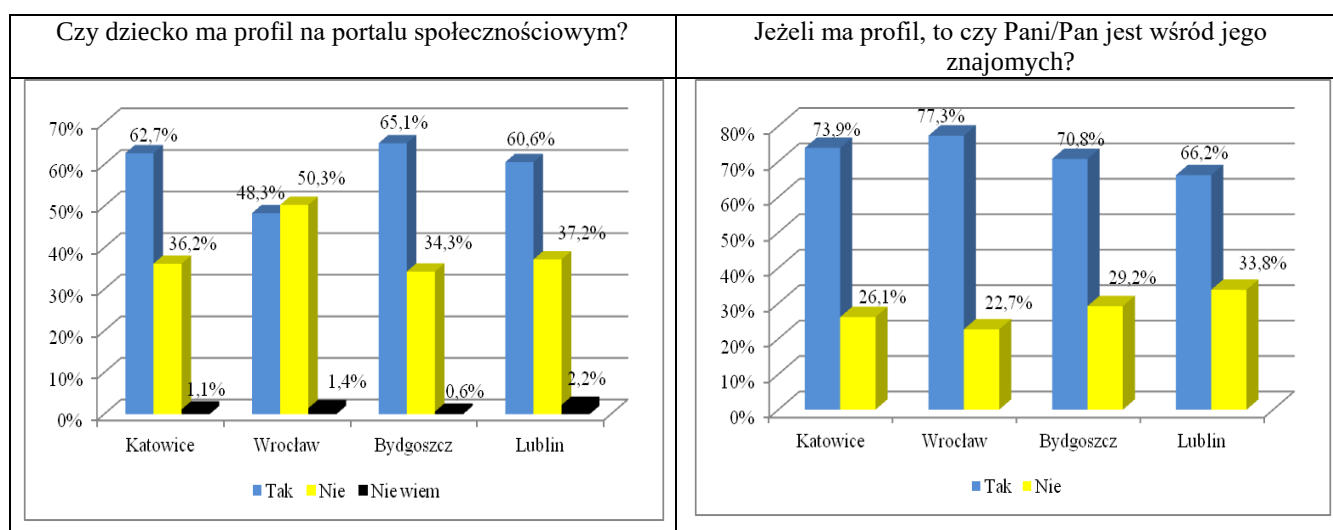
Dzieci w Internecie zamieszczają różne rzeczy. Rodzaj prowadzonego bloga wskazuje, co w głównej mierze umieszczają uczniowie w sieci (rys. 4.43). W Bydgoszczy najczęściej prowadzą fotoblogi lub wideoblogi, a więc zamieszczają w sieci zdjęcia lub filmy wideo. Fotoblogi również dominują w Lublinie i Katowicach. We Wrocławiu podobną częstotliwość uzyskały blogi tekstowe i fotoblogi. Relacje na żywo prowadzą dzieci jedynie w Bydgoszczy i Lublinie, gdzie odsetek tych rodzajów bloga wyniósł aż 15%.

Rys. 4.43. Rodzaj bloga prowadzonego przez młodzież

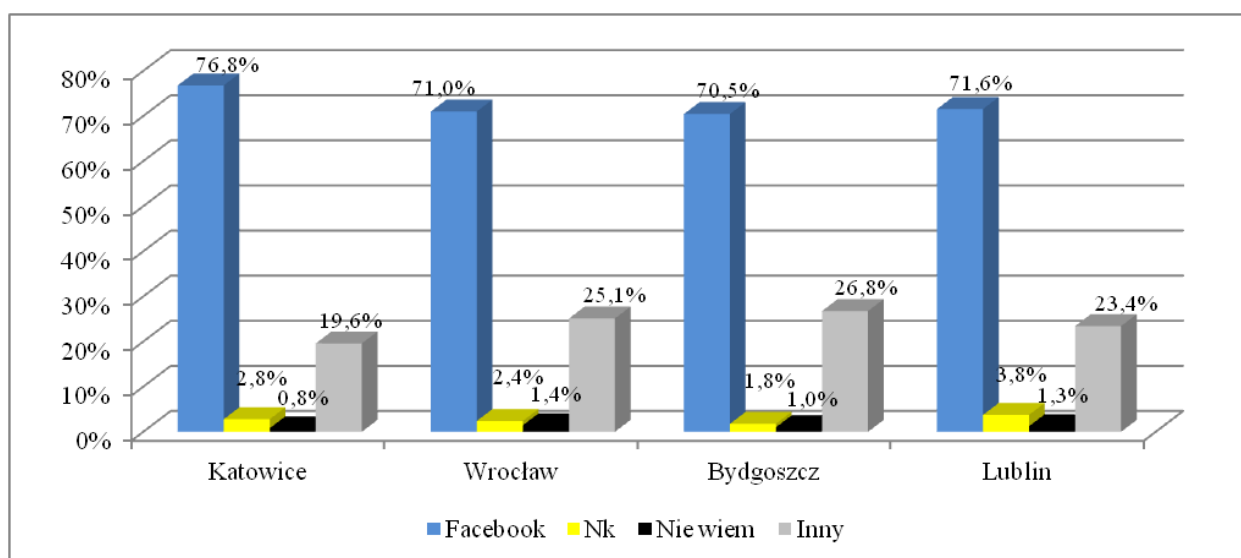
4.6.2. Portale społecznościowe

Z danych zawartych na rysunku 4.44 wynika, że większość rodziców wie, że ich dziecko ma profil na portalu społecznościowym (tak twierdzi 62,7% rodziców z Katowic, 48,3% rodziców z Wrocławia, 65,1% rodziców z Bydgoszczy i 60,6% rodziców z Lublina) oraz większość rodziców jest wśród znajomych na profilu swojego dziecka (tak twierdzi 73,9% rodziców z Katowic, 77,3% rodziców z Wrocławia, 70,8% rodziców z Bydgoszczy i 66,2% rodziców z Lublina) (rys. 4.44).

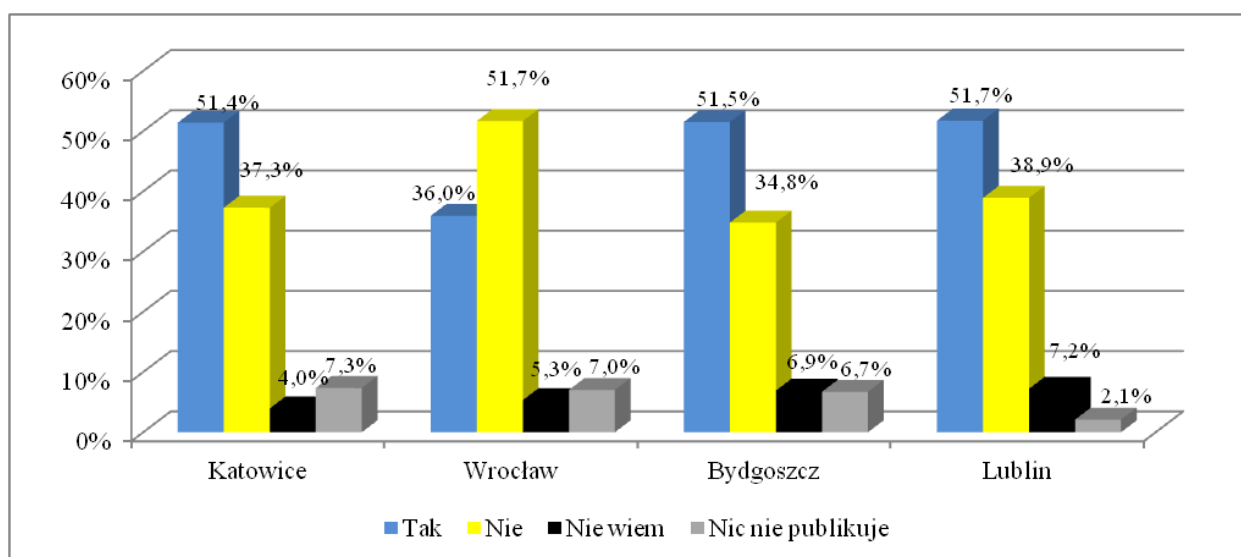

Rys. 4.44. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, Czy dziecko ma profil na portalu społecznościowym

Z danych zawartych na rysunku 4.45 wynika, że według wiedzy rodziców uczniowie klas szóstych mają swój profil na portalach społecznościowych i najczęściej jest to Facebook (tak twierdzi 76,8% rodziców z Katowic, 71% rodziców z Wrocławia, 70,5% rodziców z Bydgoszczy i 71,6% rodziców z Lublina) lub inny portal (tak twierdzi co piąty rodzic z Katowic oraz co czwarty rodzic z Wrocławia, Bydgoszczy i Lublina). Wybierając w odpowiedziach inny portal, rodzice podają, że najczęściej jest to: Instagram (tak twierdzi 13,6% rodziców z Katowic, 11% rodziców z Wrocławia, 16,7% rodziców z Bydgoszczy i 13,1% rodziców z Lublina), Snapchat (tak twierdzi 4,4% rodziców z Katowic, 3,9% rodziców z Wrocławia, 5,1% rodziców z Bydgoszczy i 5,6% rodziców z Lublina), Messenger (tak twierdzi 0,8% rodziców z Katowic, 1,5% rodziców z Wrocławia, 2,8% rodziców z Bydgoszczy i 1,9% rodziców z Lublina), Musically (tak twierdzi 0,8% rodziców z Katowic, 5,3% rodziców z Wrocławia, 1,8% rodziców z Bydgoszczy i 1,9% rodziców z Lublina).

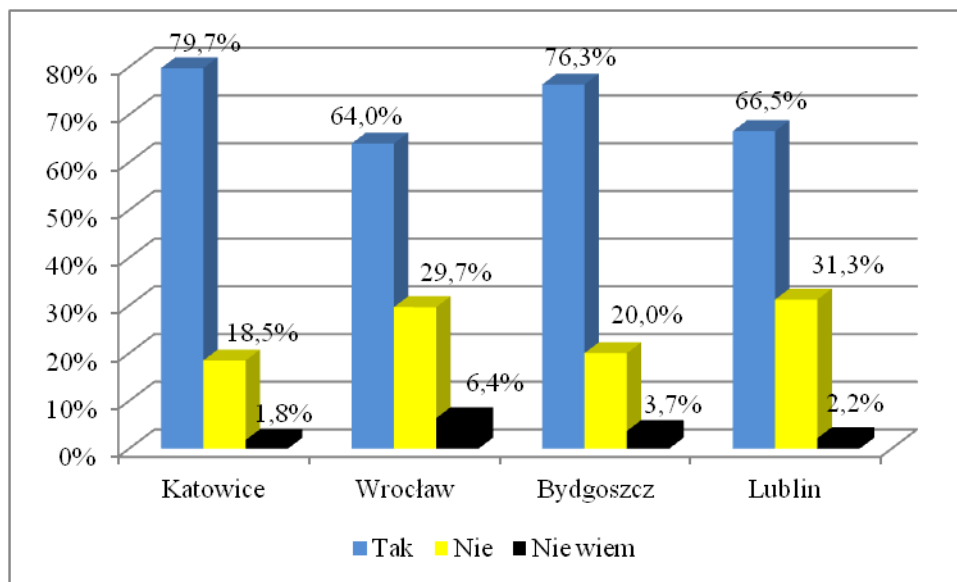

Rys. 4.45. Rodzaj portalu społecznościowego, na których są uczniowie klas szóstych

Rys. 4.46. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy rodzic wie, jakie treści publikuje jego dziecko na portalu społecznościowym

Z danych zawartych na rysunku 4.46 wynika, że tylko nieco połowa badanych rodziców wie (51,4% rodziców z Katowic, 51,5% rodziców z Bydgoszczy i 51,7% rodziców z Lublina), co ich dzieci publikują na swoich profilach na portalach społecznościowych. Większość rodziców we Wrocławiu (51,7%) nie zna treści publikowanych przez dzieci na ich profilach na portalach społecznościowych.

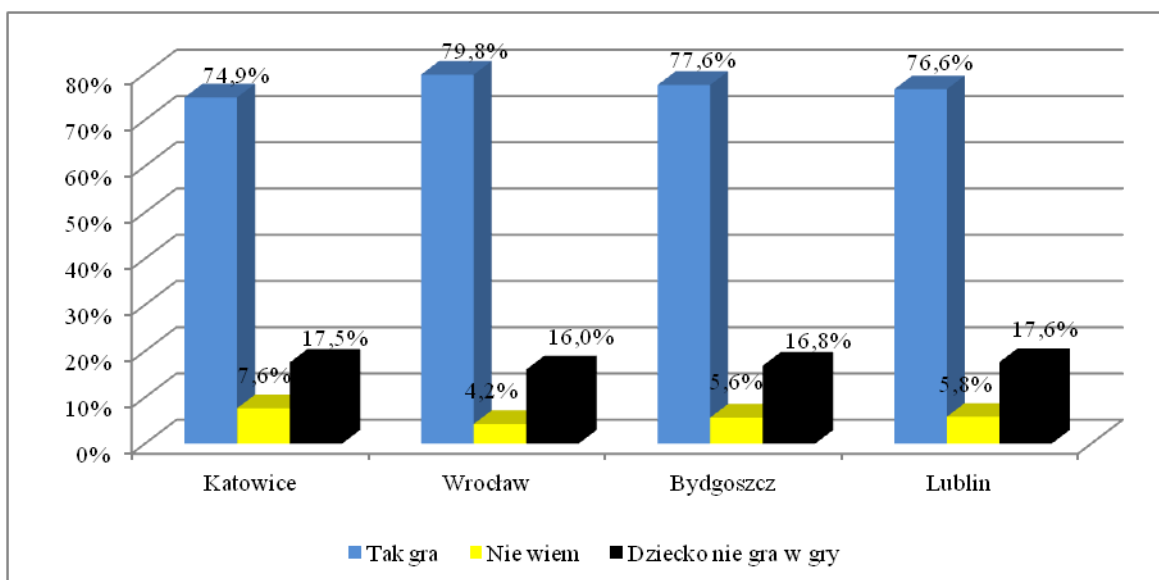

Rys. 4.47. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy rodzic wie, czy jego dziecko ma swoje zdjęcia na portalu społecznościowym

Z danych zawartych na rysunku 4.47 wynika, że większość badanych rodziców wie, czy ich dziecko ma swoje zdjęcia na portalu społecznościowym (79,7% rodziców z Katowic, 64,0% rodziców z Wrocławia, 76,3% rodziców z Bydgoszczy i 66,5% rodziców z Lublina). Największy odsetek rodziców niemających takiej wiedzy odnotowano we Wrocławiu (6,4%) i w Bydgoszczy (3,7%).

4.6.3. Gry komputerowe

Według rodziców uczniów klas szóstych ok. 18% rodziców uczniów z Katowic i z Lublina oraz 17% rodziców uczniów z Bydgoszczy i 16% rodziców uczniów z Wrocławia twierdziło, że ich dzieci nie grają w gry komputerowe (rys. 4.48), a ok. 75% rodziców z Katowic do ok. 80% rodziców z Wrocławia twierdziło, że ich dzieci grają w gry na komputerze. Niecałe 8% ankietowanych rodziców z Katowic do nieco ponad 4% rodziców z Wrocławia nie wie, czy jego dziecko gra w gry komputerowe.

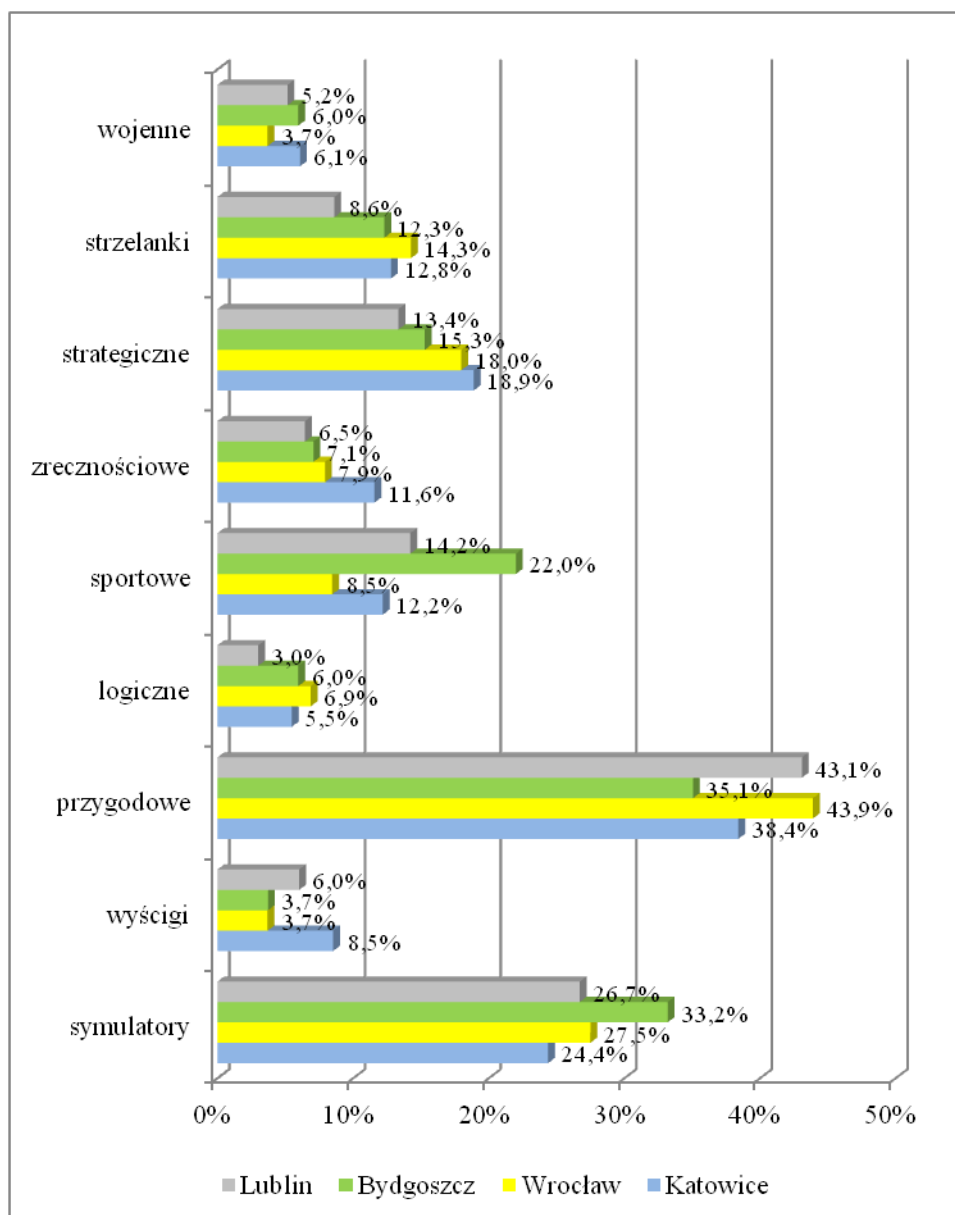

Rys. 4.48. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy rodzice wiedzą, czy ich dzieci grają w gry komputerowe

Według odpowiedzi rodziców uczniów szkół podstawowych badanych miast (rys. 4.49):

- największy odsetek uczniów, bo 38,4% uczniów z Katowic, 43,9% uczniów z Wrocławia, 43,1% uczniów z Lublina oraz 35,1% uczniów z Bydgoszczy gra w gry przygodowe, a także największy odsetek gra w różnego rodzaju symulatory (24,4% uczniów z Katowic, 27,5% uczniów z Wrocławia, 26,7% uczniów z Lublina oraz 33,2% uczniów z Bydgoszczy);
- wśród młodzieży popularne są też gry sportowe (12,2% uczniów z Katowic, 8,5% uczniów z Wrocławia, 14,2% uczniów z Lublina oraz 22,0% uczniów z Bydgoszczy) i gry strategiczne (18,9% uczniów z Katowic, 18% uczniów z Wrocławia, 13,4% uczniów z Lublina oraz 15,3% uczniów z Bydgoszczy).

Najczęściej podawane przez rodziców nazwy gier, w jakie grają ich dzieci, to zarówno gry odpowiednie do ich wieku, jak np.: League of Legends (gra od 12 lat), The Sims 4 (gra od 12 lat), FIFA (gra od 3 lat), World of Tanks (gra od 7 lat), Need for Speed (gra od 12 lat), Minecraft (gra od 7 lat), World of Warcraft (gra od 12 lat), Fortnite Battle Royale (gra od 12 lat), Clash Royale (gra od 12 lat), Movie Star Planet (gra od 8 lat), Star Stable (od 9 lat), ale także gry dla dorosłych lub nieco starszej młodzieży, takie jak: Counter Strike Global Offensive (gra od 18 lat), Assassin's Creed (gra od 18 lat), Wiedźmin 3 (gra od 18 lat), Battlefield (gra od 16 lat), Call of Duty (gra od 18 lat), Battlefield (gra od 16 lat), Grand Theft Auto V (gra od 18 lat).

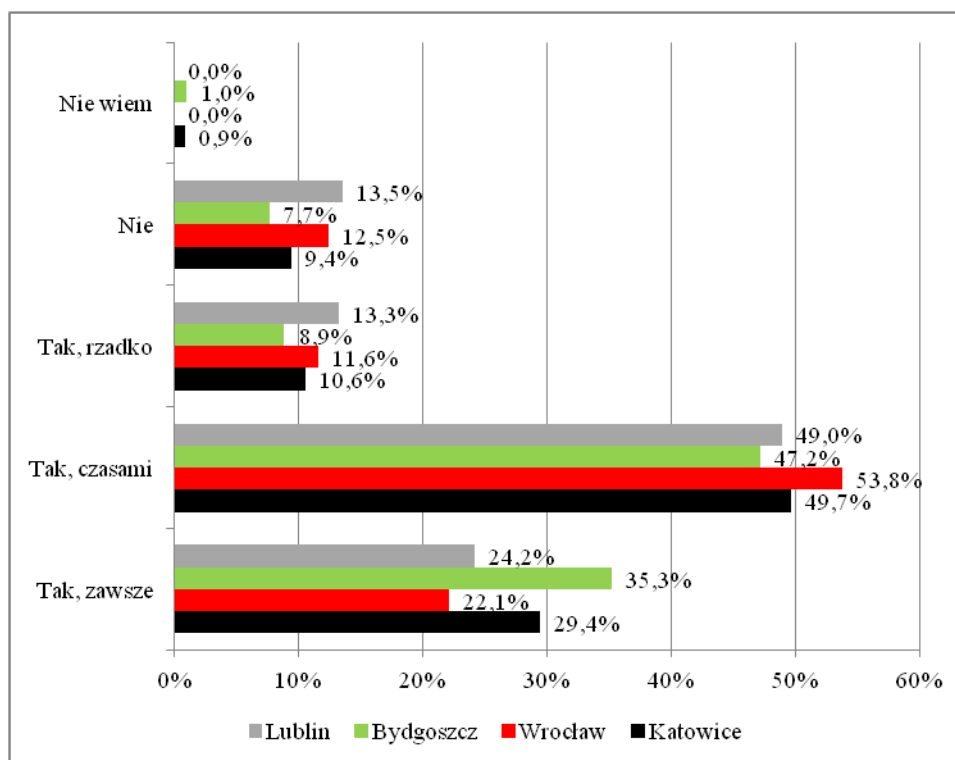
Obliczenia zrobione na próbie rodziców, którzy podali nazwy lub rodzaje gier preferowanych przez ich dzieci: Katowice N = 164, Wrocław N = 189, Bydgoszcz N = 268, Lublin N = 232.

Rys. 4.49. Rodzaje gier komputerowych, w które grają dzieci, według ich rodziców (w %)

4.7. Kontrola rodzicielska aktywności internetowych dzieci na telefonach komórkowych przez ich rodziców

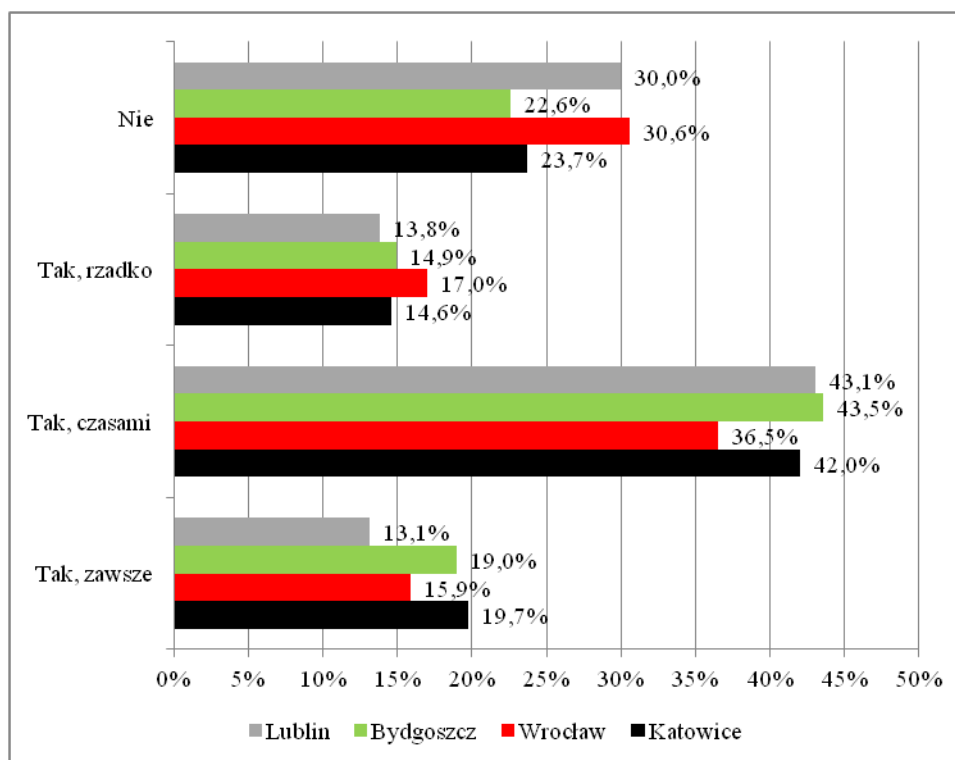
Zdecydowana większość ankietowanych rodziców uczniów szkół podstawowych wie, z kim kontaktuje się jego dziecko przez Internet (tak powiedziało: 91,2% rodziców z Katowic, 88,5% rodziców z Wrocławia, 86,6% rodziców z Bydgoszczy i 86,9% rodziców z Lublina). Rodzice równie często kontrolują aktywności internetowe swoich dzieci na telefonach komórkowych (rys. 4.50), a także sprawdzają SMS-y przychodzące do ich dziecka (rys. 4.51). Nieznaczny odsetek rodziców uczniów szkół podstawowych (9,4% rodziców z Katowic, 12,5% rodziców z Wrocławia, 7,7% rodziców z Bydgoszczy i 13,5% rodziców z Lublina) w ogóle nie kontroluje aktywności internetowej na telefonie swojego dziecka (rys. 4.50). Spośród tych rodziców, którzy nadzorują swoje dzieci w Internecie, co czwarty rodzic z Wrocławia i z Lublina

oraz co trzeci rodzic z Katowic i z Bydgoszczy robi to zawsze, a ok. połowa rodziców uczniów badanych miast kontroluje aktywności internetowe na telefonach swoich dzieci czasami.

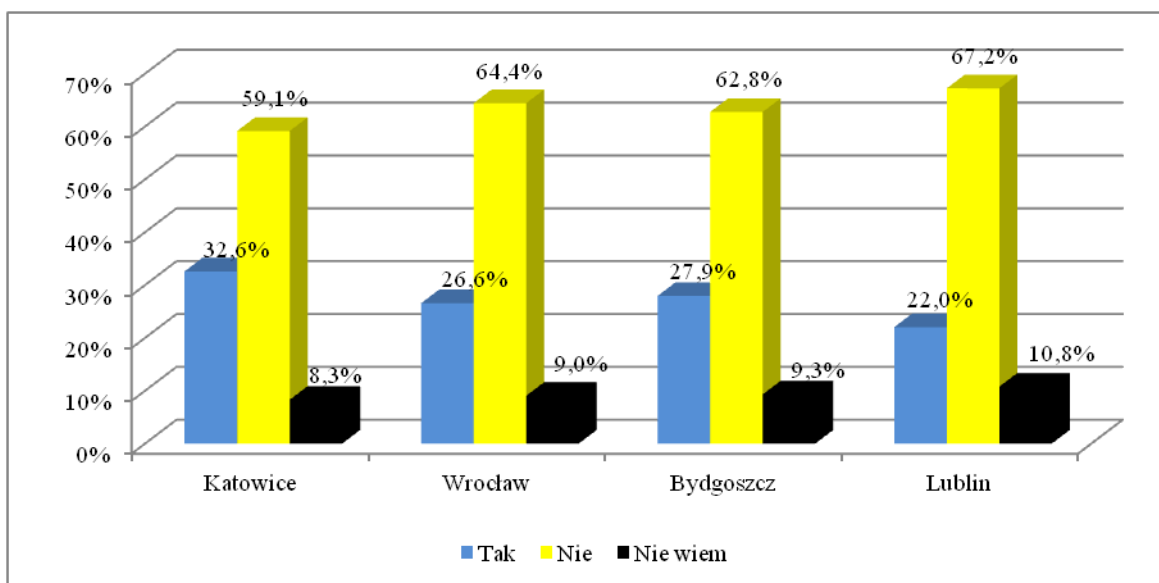
Rys. 4.50. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy rodzice kontrolują (i jak często) aktywności internetowe dziecka na telefonie/smartfonie

Co trzeci rodzic z Wrocławia i z Lublina oraz co czwarty rodzic z Katowic i z Bydgoszczy w ogóle nie kontroluje SMS-ów przychodzących na telefon swojego dziecka. (rys. 4.51). Spośród nadzorujących rodziców, którzy kontrolują SMS-y swoich dzieci, zawsze taką kontrolę robi prawie co siódmy rodzic z Wrocławia i z Lublina oraz co piąty rodzic z Katowic i z Bydgoszczy. Natomiast 42% rodziców z Katowic, 36,5% rodziców z Wrocławia, 43,5% rodziców z Bydgoszczy i 43,1% rodziców z Lublina kontroluje SMS-y swoich dzieci czasami.

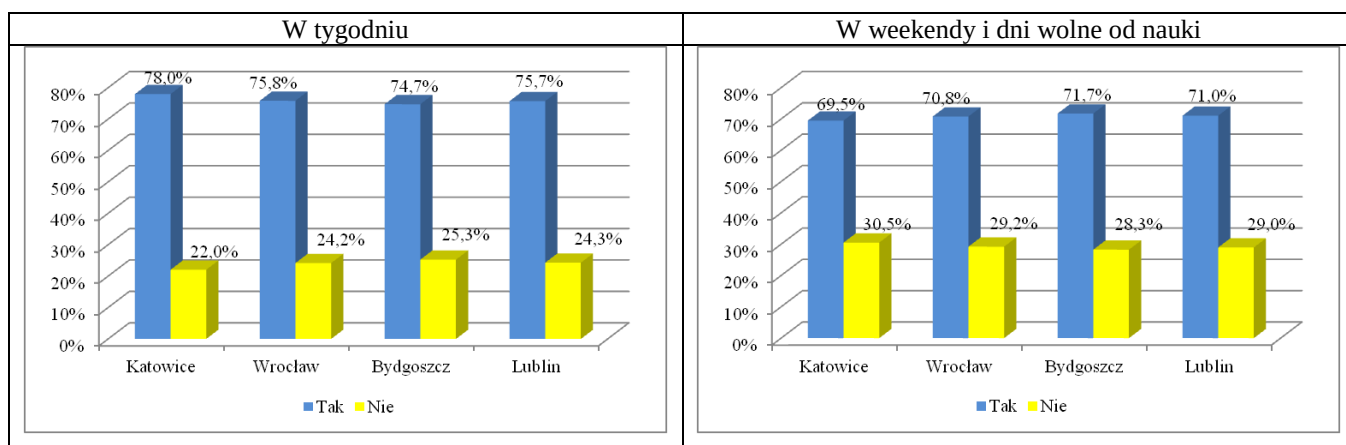

Rys. 4.51. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy rodzice kontrolują (i jak często) SMS-y przychodzące na telefon dziecka

Zapytano rodziców, czy telefon ich dziecka ma zainstalowany filtr rodzicielski zabezpieczający przed dostępem dziecka do niebezpiecznych treści np. pornograficznych (rys. 4.52). Większość rodziców odpowiedziała, że telefon ich dziecka nie ma takiego filtra (tak odpowiedziało: 60% rodziców z Katowic, 64% rodziców z Wrocławia, 63% rodziców z Bydgoszczy i 67% rodziców z Lublina). Natomiast prawie co dziesiąty rodzic w badanych miastach nie wie, czy telefon jego dziecka ma taki filtr rodzicielski.

Rys. 4.52. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy telefon dziecka ma zainstalowany filtr rodzicielski

Rys. 4.53. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy rodzice wyznaczają czas, do której godziny dziecko może korzystać z komputera w tygodniu i w weekendy / dni wolne od nauki

Zdecydowana większość rodziców wyznacza czas, do której dziecko może korzystać z komputera/telefonu zarówno w tygodniu, jak i w weekendy oraz dni wolne od nauki (czas korzystania z komputera w tygodniu wyznacza 78% rodziców z Katowic, 76% rodziców z Wrocławia i z Lublina oraz 75% rodziców z Bydgoszczy; natomiast czas korzystania z komputera w weekendy i dni wolne od nauki wyznacza 70% rodziców z Katowic, 71% rodziców z Wrocławia i z Lublina oraz 72% rodziców z Bydgoszczy).

Rodzice ustalający godzinę, do której ich dzieci mogą korzystać z komputera/telefonu, najczęściej podawali godzinę 21, zarówno w tygodniu, jak i w weekendy / dni wolne od nauki, i byli to rodzice z Katowic i z Wrocławia, a także godzinę 20 (w tygodniu) i godzinę 22 (w weekendy / dni wolne od nauki) i byli to rodzice z Bydgoszczy i z Lublina (dane w tabeli 4.6).

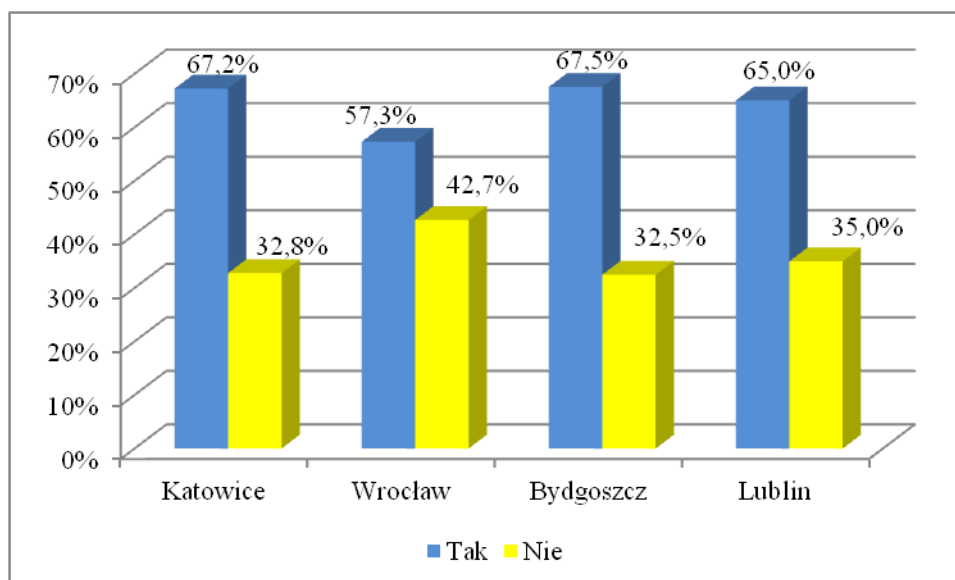
Tabela 4.6. Statystyki opisowe czasu, do której najpóźniej może dziecko korzystać z komputera/telefonu

Godzina, do której najpóźniej dziecko może korzystać z komputera/telefonu	Katowice			Wrocław			Bydgoszcz			Lublin		
		D	Me		D	Me		D	Me		D	Me
W tygodniu	20,4	21	21	20,5	21	21	20,6	20	21	20,6	20	21
W weekendy/dni wolne od nauki	20,8	21	21	21,0	21	21	21,1	22	21	21,0	22	21

D – dominanta; Me – mediana; średnia.

Statystyki wyznaczone z uwzględnieniem liczebności rodziców, którzy wyznaczają godziny dla dziecka i podali czas: próba dla obliczeń czasu w tygodniu (Katowice N = 261; Wrocław N = 256; Bydgoszcz N = 356; Lublin N = 320) i dla obliczeń czasu w weekend (Katowice N = 240; Wrocław N = 2245; Bydgoszcz N = 339; Lublin N = 303).

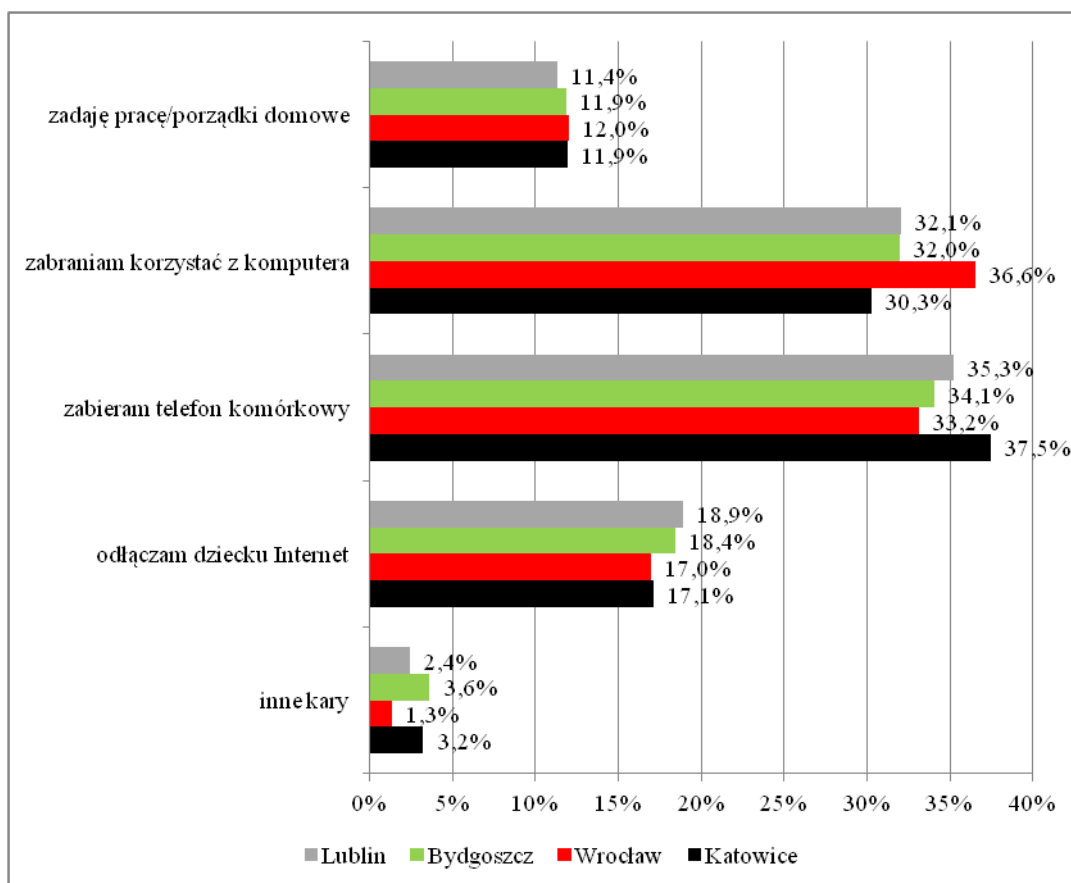
Zdecydowana większość rodziców wyznacza swoim dzieciom kary/sankcje, jeśli ich dziecko nie przestrzega wyznaczonego czasu korzystania z komputera/telefonu (tak postępuje ok. 67% rodziców z Katowic i z Bydgoszczy, 57% rodziców z Wrocławia i 65% rodziców z Lublina).

Rys. 4.54. Odsetek rodziców wyznaczających kary/sankcje za nieprzestrzeganie czasu korzystania z komputera/telefonu

Rodzice, którzy wyznaczyli kary za nieprzestrzeganie ustalonych w domu zasad związanych z czasem korzystania z komputera/telefonu, jako sankcje podawali:

- zabranie telefonu komórkowego (tak postąpiło 38% rodziców z Katowic, 33% rodziców z Wrocławia i 34% rodziców z Lublina oraz 35% rodziców z Bydgoszczy);
- zakaz korzystania z komputera (co trzeci rodzic w badanych miastach);
- odłączenie Internetu (prawie co piąty rodzic w badanych miastach);
- jakieś zadanie do zrobienia lub porządku domowe (prawie co dziesiąty rodzic w badanych miastach);
- inne kary, jak np. zabranie kieszonkowego, zakaz kupowania ubrań, zakaz wyjścia z domu.

Rys. 4.55. Odsetek rodziców wyznaczających różne kary/sankcje za nieprzestrzeganie czasu korzystania z komputera/telefonu

4.8. Rodzaje aktywności młodzieży na telefonach komórkowych według rodziców

W badaniach sprawdzono czy rodzice wiedzą, z jakich aplikacji/funkcji telefonu komórkowego korzysta ich dziecko oraz jeżeli korzysta, to z jaką częstotliwością – wyniki zawarte są w tabeli 4.7. Jak wynika z danych zawartych w tabeli 4.7 i na rys. 4.56–4.59, według rodziców uczniowie klas szóstych swoje telefony komórkowe codziennie lub prawie codziennie najczęściej wykorzystują:

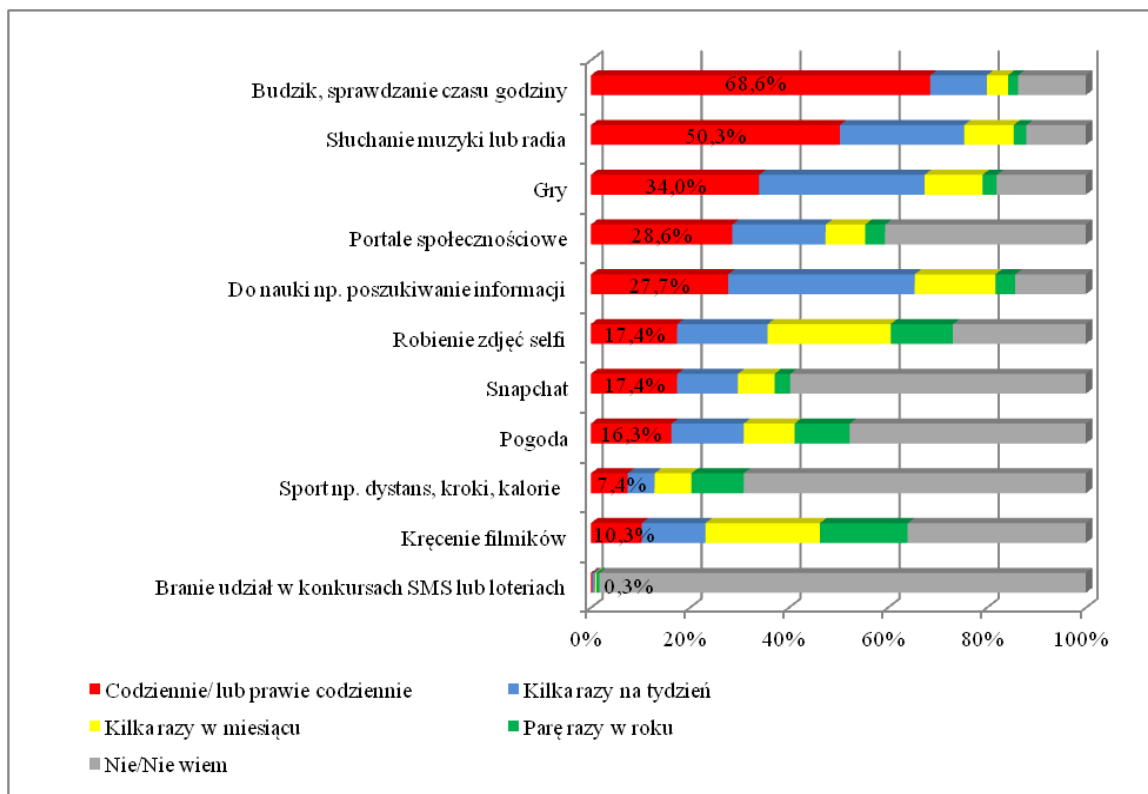
- jako budzik czy też do sprawdzania aktualnej godziny (tak powiedziało: 68,6% rodziców z Katowic, 65,4% rodziców z Wrocławia, 70,2% rodziców z Bydgoszczy i 60,5% rodziców z Lublina);
- jako odtwarzacz muzyki (tak powiedziało: 50,3% rodziców z Katowic, 43,6% rodziców z Wrocławia, 44,2% rodziców z Bydgoszczy i 42,5% rodziców z Lublina);
- do grania w gry (tak powiedziało: 34% rodziców z Katowic, 35,7% rodziców z Wrocławia, 37,1% rodziców z Bydgoszczy i 28% rodziców z Lublina);
- do przebywania na portalach społecznościowych (tak powiedziało: 28,6% rodziców z Katowic, 20,1% rodziców z Wrocławia, 29% rodziców z Bydgoszczy i 26% rodziców z Lublina) oraz
- do poszukiwania informacji potrzebnych do nauki (tak powiedziało: 27,7% rodziców z Katowic, 27,5% rodziców z Wrocławia, 19,8% rodziców z Bydgoszczy i 21,4% rodziców z Lublina).

W najmniejszym stopniu uczniowie klas szóstych wykorzystują telefon do brania udziału w konkursach SMS i loteriach oraz wykorzystywania telefonu do aplikacji sportowych (czyli np. liczenie dystansu, kroków, kalorii).

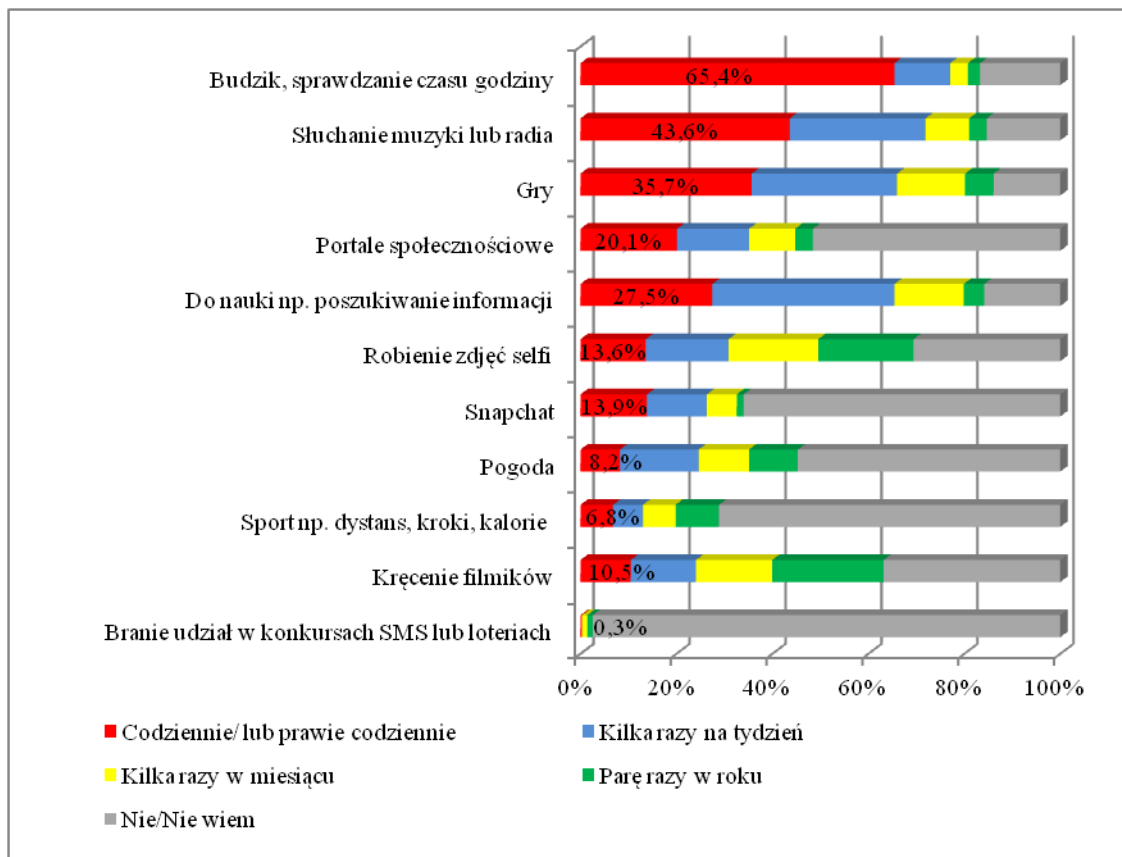
Tabela 4.7. Częstotliwość korzystania z aplikacji/funkcji telefonu komórkowego (w %) przez dzieci

Miasto	Katowice					Wrocław				
	Codziennie lub prawie codziennie	Kilka razy na tydzień	Kilka razy w miesiącu	Parę razy w roku	Nie / Nie wiem	Codziennie lub prawie codziennie	Kilka razy na tydzień	Kilka razy w miesiącu	Parę razy w roku	Nie / Nie wiem
Branie udziału w konkursach SMS lub loteriach	0,3	0,6	0,3	0,6	98,3	0,3	0,0	1,1	1,1	97,5
Kręcenie filmików	10,3	12,9	23,1	17,7	36,0	10,5	13,6	15,9	23,2	36,8
Sport np. dystans, kroki, kalorie	7,4	5,4	7,4	10,6	69,1	6,8	6,2	6,8	9,1	71,1
Pogoda	16,3	14,6	10,3	11,1	47,7	8,2	16,4	10,5	10,2	54,7
Snapchat	17,4	12,3	7,4	3,1	59,7	13,9	12,5	6,2	1,4	66,0
Robienie zdjęć selfi	17,4	18,3	24,9	12,6	26,9	13,6	17,3	18,7	19,8	30,6
Do nauki np. poszukiwanie informacji	27,7	37,7	16,3	4,0	14,3	27,5	38,0	14,4	4,2	15,9
Portale społecznościowe	28,6	18,9	8,0	4,0	40,6	20,1	15,0	9,6	3,7	51,6
Gry	34,0	33,4	11,7	2,9	18,0	35,7	30,3	14,2	5,9	13,9
Słuchanie muzyki lub radia	50,3	25,1	10,0	2,6	12,0	43,6	28,3	9,1	3,7	15,3
Budzik, sprawdzanie czasu godziny	68,6	11,4	4,3	2,0	13,7	65,4	11,6	3,7	2,5	16,7
Miasto	Bydgoszcz					Lublin				
	Codziennie lub prawie codziennie	Kilka razy na tydzień	Kilka razy w miesiącu	Parę razy w roku	Nie / Nie wiem	Codziennie lub prawie codziennie	Kilka razy na tydzień	Kilka razy w miesiącu	Parę razy w roku	Nie / Nie wiem
Branie udziału w konkursach SMS lub loteriach	0,2	0,2	0,4	1,2	98,0	0,0	0,7	1,1	0,5	97,7
Kręcenie filmików	7,5	13,5	22,4	17,3	39,3	6,2	10,1	19,3	10,8	53,6
Sport np. dystans, kroki, kalorie	7,7	8,1	7,3	6,7	70,4	5,5	6,7	7,1	3,2	77,5
Pogoda	11,1	13,1	13,9	10,1	51,8	10,6	14,9	12,4	3,9	58,2
Snapchat	18,1	12,1	6,3	2,0	61,5	16,8	12,0	6,7	1,4	63,2
Robienie zdjęć selfie	13,7	18,8	25,0	12,7	29,8	10,3	20,7	17,5	5,5	46,0
Do nauki np. poszukiwanie informacji	19,8	40,3	18,1	3,6	18,1	21,4	37,9	16,6	2,8	21,4
Portale społecznościowe	29,0	19,8	10,3	2,6	38,3	26,0	20,7	10,1	0,5	42,8
Gry	37,1	30,2	10,5	4,4	17,7	28,0	31,5	14,0	2,1	24,4
Słuchanie muzyki lub radia	44,2	26,0	11,3	4,0	14,5	42,5	25,7	10,1	0,7	20,9
Budzik, sprawdzanie czasu godziny	70,2	8,3	3,0	1,0	17,5	60,5	13,1	3,0	0,7	22,8

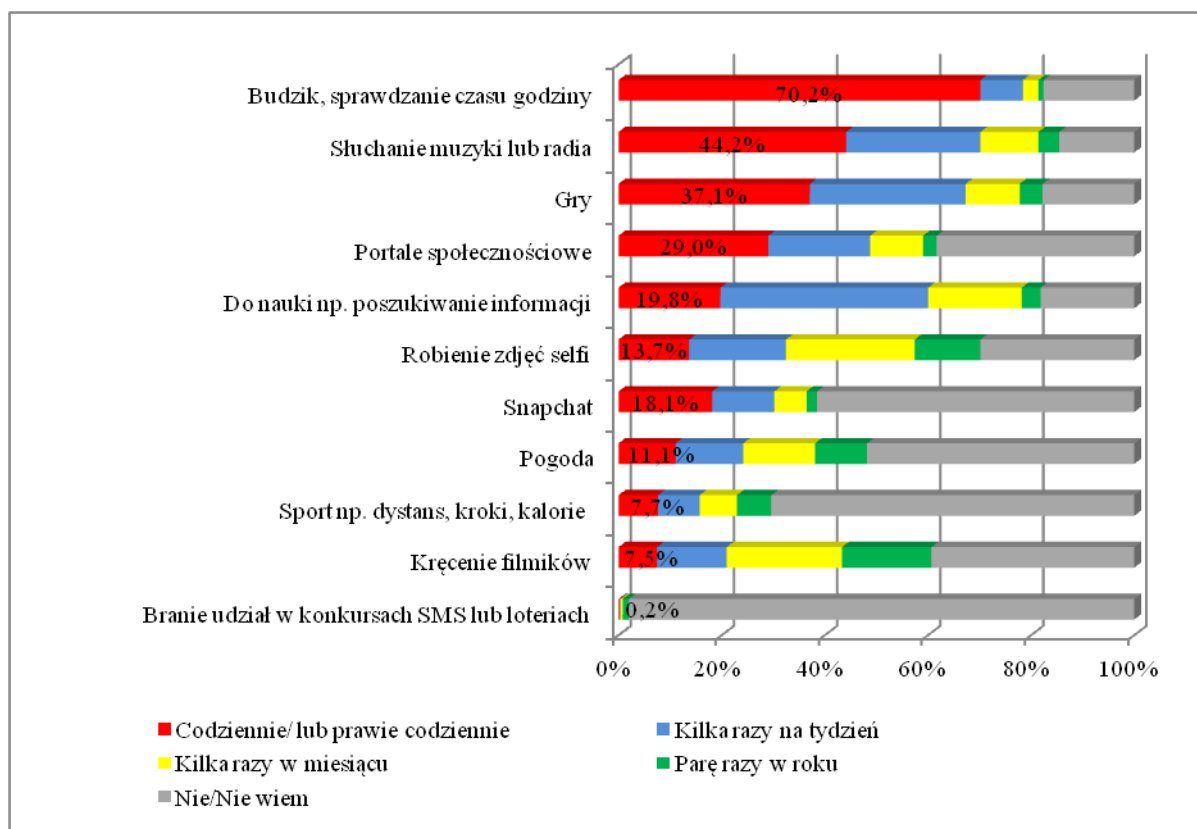
Odsetki obliczone z uwzględnieniem liczebności rodziców, którzy podali, że ich dzieci nie posiadają telefonu komórkowego (w sumie takich rodziców było 25): próba dla obliczeń (Katowice N = 350; Wrocław N = 353; Bydgoszcz N = 496; Lublin N = 435).

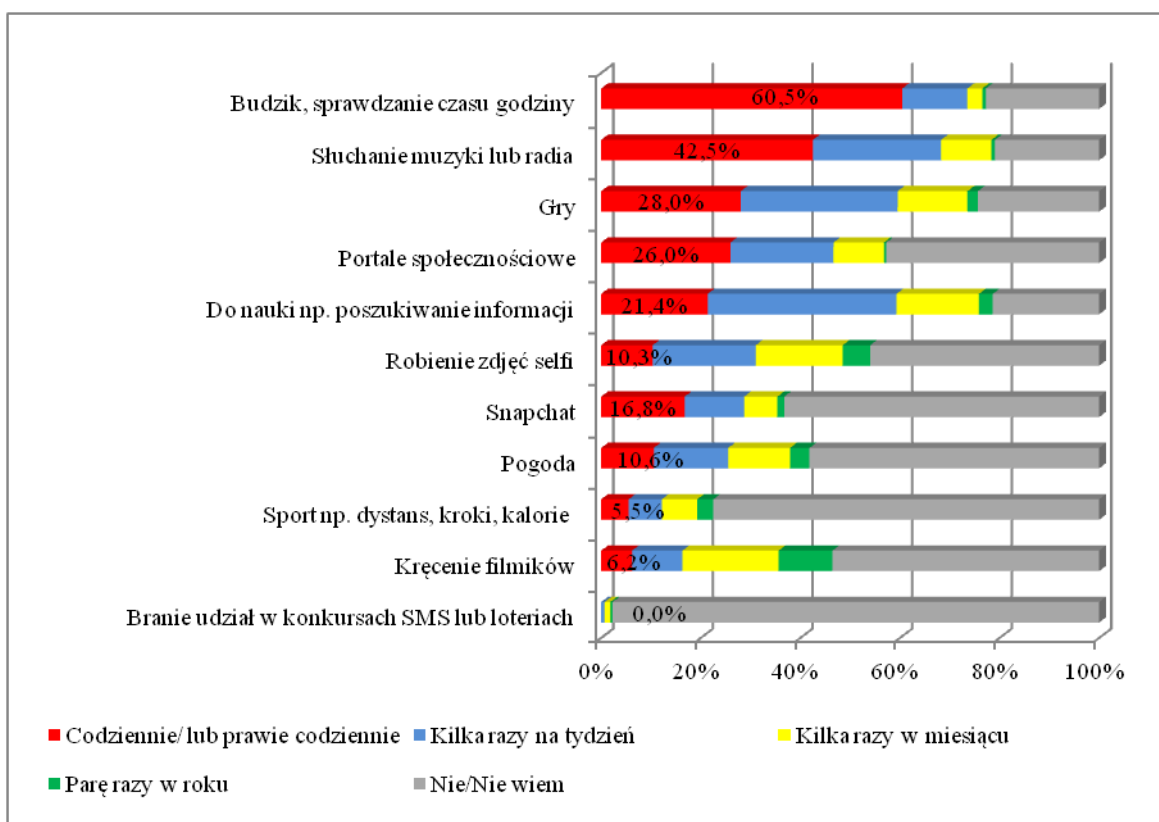
Rys. 4.56. Częstotliwość korzystania z aplikacji/funkcji telefonu komórkowego (w %) przez dzieci według rodziców z Katowic

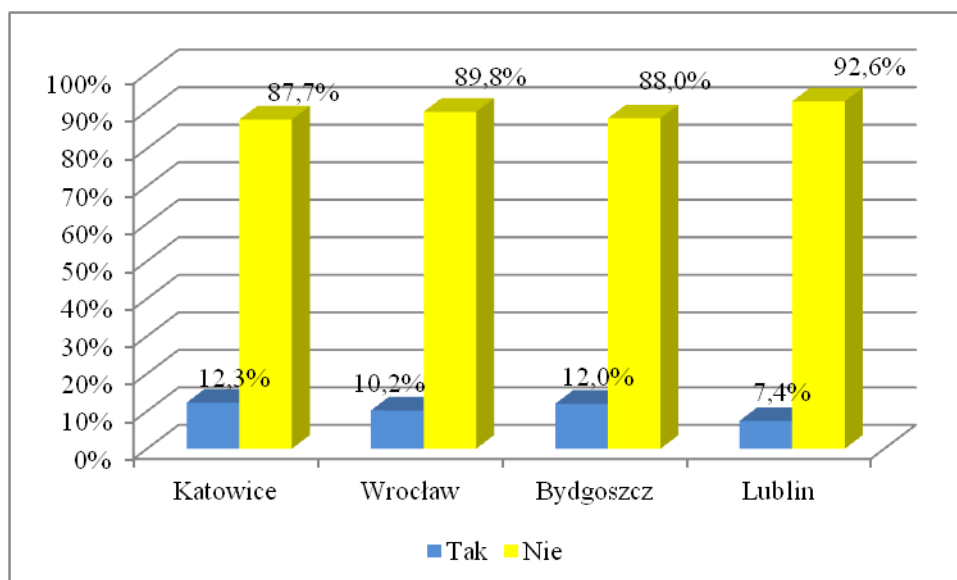
Rys. 4.57. Częstotliwość korzystania z aplikacji/funkcji telefonu komórkowego (w %) przez dzieci według rodziców z Wrocławia

Rys. 4.58. Częstotliwość korzystania z aplikacji/funkcji telefonu komórkowego (w %) przez dzieci według rodziców z Bydgoszczy

Rys. 4.59. Częstotliwość korzystania z aplikacji/funkcji telefonu komórkowego (w %) przez dzieci według rodziców z Lublina

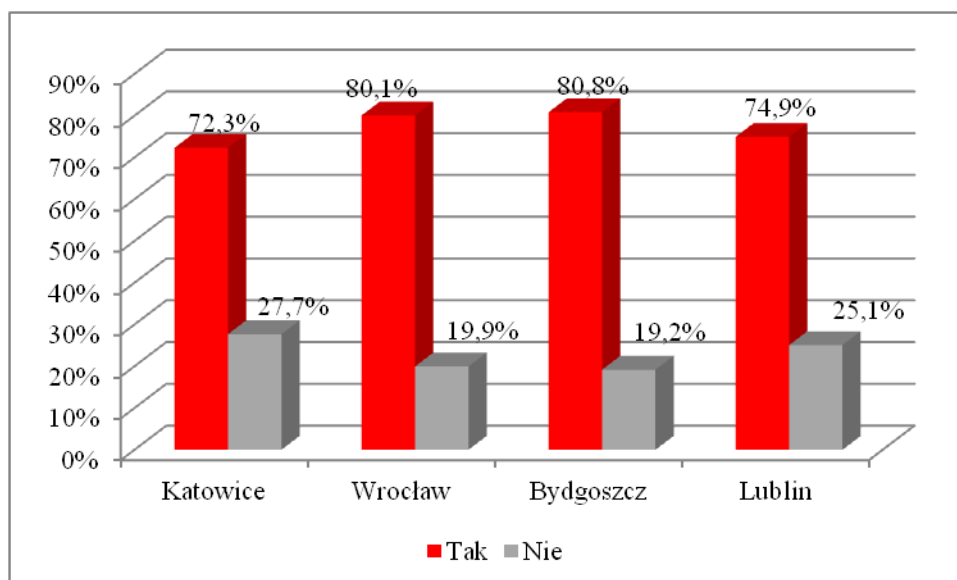

Rys. 4.60. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy rodzice dzwonią do dziecka na komórkę, gdy jest w domu, zamiast je zawołać

Nieznaczny odsetek rodziców (co dziesiąty rodzic z Wrocławia, prawie co ósmy rodzic z Katowic i z Bydgoszczy oraz 7% rodziców z Lublina) dzwonił do swojego dziecka na jego telefon komórkowy, gdy dziecko było w domu, gdyż uznawano, że szybciej odbierze telefon, niż zareaguje na wołanie rodzica.

Zapytano również rodziców o ich czas przebywania na Internecie i użytkowanie komputera w pracy oraz w domu. Uzyskane wyniki wskazują, że najczęściej rodzice korzystają z komputera (i/lub Internetu) codziennie 8 godzin dziennie w pracy, przy czym średni czas był uzależniony od miejsca zamieszkania rodzica (5,19 godziny w Katowicach, 5,47 godziny we Wrocławiu, 5,05 godziny w Bydgoszczy, 5,17 godziny w Lublinie). Natomiast w domu najczęściej przed komputerem ankietowani rodzice uczniów szkół podstawowych spędzają ok. jedną godzinę dziennie (przy czym średni czas wynosił odpowiednio: 2,19 godziny w Katowicach; 2,12 godziny we Wrocławiu, 2,04 godziny w Bydgoszczy i 1,57 godziny w Lublinie).

Na zakończenie badań zapytano ankietowanych rodziców, czy chcieliby znać wyniki prowadzonych badań – znaczny odsetek rodziców uczniów szkół podstawowych odpowiedział twierdząco (rys. 4.61), „tak” podało: 72% rodziców z Katowic, ok. 80% rodziców z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz 75% rodziców z Lublina.

Rys. 4.61. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy rodzice chcą znać wyniki prowadzonych badań

Wnioski i wskazówki aplikacyjne

Wnioski

Nowe technologie i tworzona przez nie cyberprzestrzeń wkroczyły w codzienne życie ludności, dla której digitalne urządzenia stały się nieodłącznym elementem otaczającej ich rzeczywistości. Wirtualna przestrzeń okazała się też ulubionym środowiskiem funkcjonowania młodego pokolenia Polaków (Krzyżak-Szymańska, 2018). Internet to istotna forma rozrywki dla młodego pokolenia, umożliwia bowiem dostęp do ogromnych zasobów informacji, pozwala na komunikację ludzi z różnych miejsc na świecie w tym samym czasie, czy załatwienie wielu spraw bez wychodzenia z domu. Dostępność Internetu ułatwia funkcjonowanie we współczesnym społeczeństwie, ale z drugiej strony przynosi także zagrożenia, które dopiero są rozpoznawane (Goetz, 2014). Gwałtowny postęp technologiczny oraz bardzo łatwy dostęp do urządzeń mobilnych typu: telefon komórkowych, smartfon, tablet, laptop, coraz częściej z dostępem do Internetu, powodują, że młodzież jest zagubiona, „zafascynowana i pochłonięta światem wirtualnym” i nie zawsze potrafi właściwie korzystać z nowinek technologicznych.

Podczas prowadzonych badań własnych kierownika niniejszego raportu w latach 2013–2015 oraz w latach 2015–2016, w szkołach na terenie województwa śląskiego, odnośnie posiadania i wykorzystywania nowoczesnych środków komunikacji przez młodzież, wielu nauczycieli zwracało uwagę na pojawiające się problemy z niewłaściwym wykorzystywaniem telefonów komórkowych przez młodzież, m.in. nagminnym robieniem zdjęć w szkole i publikowaniem ich na portalach społecznościowych, używaniem telefonów mimo szkolnego zakazu, wielogodzinnym korzystaniem przez uczniów z komputerów, graniem online często równocześnie z kilkoma osobami z klasy czy ze znajomymi w miejscu zamieszkania (badania opisane: Warzecha, 2015b, 2016b). Wymienione uwagi i spostrzeżenia nauczycieli stały się inspiracją do zaplanowania i przeprowadzenia opisanych w niniejszym raporcie badań, gdyż wydaje się, że problemy związane z użytkowaniem nowych mediów nie są jeszcze dogłębnie i dokładnie zbadane, szczególnie wśród uczniów szkół podstawowych.

Planowane badania miały również na celu sprawdzenie wiedzy na temat nowoczesnych środków komunikacji u rodziców i opiekunów badanych dzieci. Liczne publikacje wskazują na to, że to rodzice poprzez swoją niedostateczną wiedzę na temat świata online oraz wadliwą czy niedostosowaną do potrzeb kontrolę rodzicielską wpływają na zmniejszenie bezpieczeństwa młodzieży w świecie wirtualnym oraz patologiczne zachowania w tym obszarze (Krzyżak-Szymańska 2015b). Jeżeli rodzic aktywnie uczestniczy w procesie wychowania swojego dziecka, to powinien zwrócić szczególną uwagę i przyjrzeć się, ile czasu jego dziecko korzysta z Internetu i do czego go wykorzystuje, także co robi na telefonie komórkowym.

Efektom prowadzonych badań było stworzenie stosownego narzędzia do opisu zjawiska problemowego używania Internetu i telefonu komórkowego wśród młodzieży, a także pogłębienie wiedzy na temat kontroli rodzicielskiej (z wykorzystaniem kwestionariusza do badania rodziców).

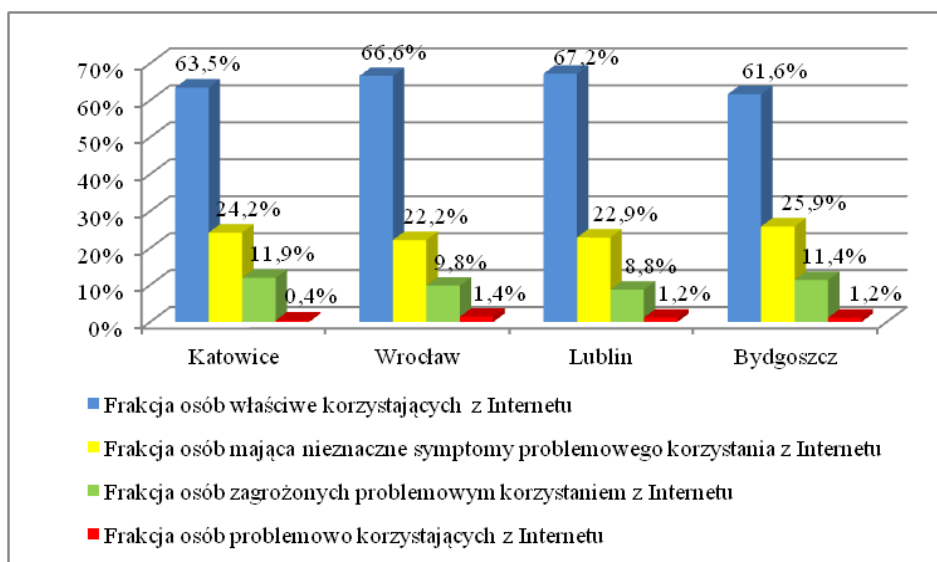
W ramach przeprowadzonych badań w 57 wylosowanych szkołach na terenie Katowic, Wrocławia, Lublina i Bydgoszczy kwestionariusz dla uczniów prawidłowo wypełniło 2161 uczniów, a kwestionariusz dla rodziców – 1658 rodziców.

Głównym celem prowadzonych badań było oszacowanie odsetka młodzieży szkół podstawowych problemowo korzystającej z Internetu i zagrożonej problemowym korzystaniem

z Internetu oraz problemowo korzystającej z telefonu komórkowego i zagrożonej problemowym korzystaniem z telefonu komórkowego – sposób doboru próby i jej liczebność pozwoliły nie tylko na obliczenie frakcji w próbie, ale również na oszacowanie frakcji w badanej populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast – dodatkowo pokazana została charakterystyka zjawiska problemowego używania Internetu i telefonów komórkowych przez młodzież, uwzględniająca aspekty społeczne, psychologiczne i ekonomiczne na terenie badanych miast. Dodatkowymi celami były analizy aktywności internetowej młodzieży wykazywanej w sieci w podziale na płeć i rodzaj szkoły (publiczna/prywatna), a także określenie deficytów w zakresie kontroli rodzicielskiej w obrębie korzystania przez młodzież z Internetu i aktywności na telefonach komórkowych. Istotne okazało się pozyskanie informacji o tym, jak w rzeczywistości wygląda kontrola rodzicielska w zakresie przebywania dziecka w wirtualnym świecie (czy rodzice w ogóle wiedzą, co ich dziecko robi w sieci i ile czasu spędza przed komputerem, czy gra w gry online i z kim podejmuje taką aktywność, czy przebywa na portalach społecznościowych i z kim utrzymuje kontakty, ilu i jakich ma znajomych, czy rozmawia o tym z rodzicami, czy mówi im o swoich formach aktywności w Internecie, czy gra w gry komputerowe, a jeżeli tak, to w jakie najczęściej). Ponadto badanie służyło sprawdzeniu wiedzy rodziców na temat zagrożeń behawioralnych oraz pozyskaniu informacji na temat rodzajów stosowanych przez nich narzędzi kontroli rodzicielskiej w obszarze użytkowania przez ich dzieci komputera, telefonu komórkowego oraz Internetu.

Na podstawie przeprowadzonych badań wśród młodzieży w wieku 11–13 lat można wysnuć następujące wnioski:

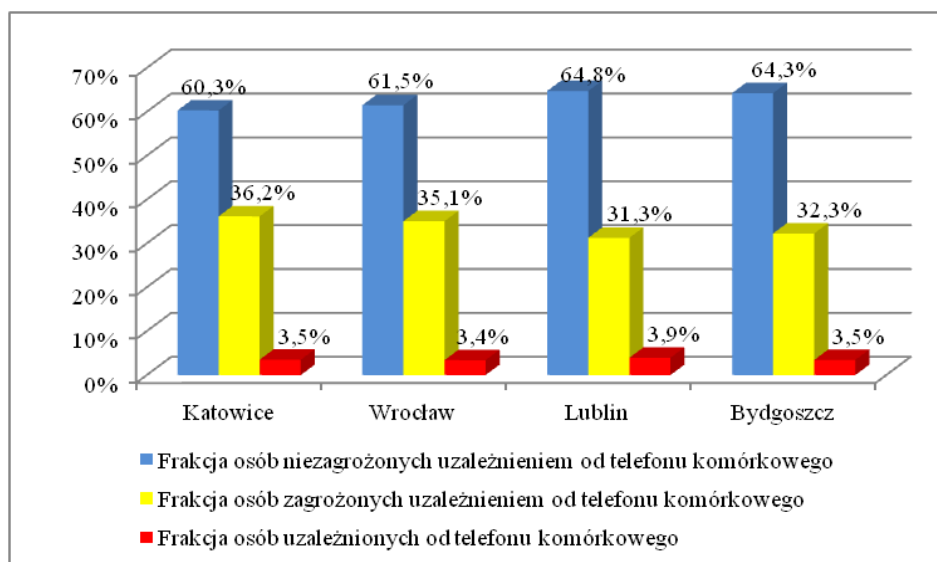
1. Badana młodzież jest bardzo dobrze wyposażona w nowoczesne środki komunikacji, wraz z wiekiem komputer stacjonarny zastępowany jest przez laptop, a telefon komórkowy przez smartfon; w domach pojawiają się tablety i konsole do gier, młodzież ma coraz łatwiejszy i powszechniejszy dostęp do Internetu (w domu, w szkole, w miejscach publicznych).
2. Szacujemy, że w populacji młodzieży szkół podstawowych większość badanej młodzieży właściwie wykorzystuje nowoczesne środki komunikacji (Internet, telefon komórkowy). Jednak z badań wynika również, że na terenie badanych miast: Katowic, Wrocławia, Lublina i Bydgoszczy mamy do czynienia z osobami będącymi uczniami szkół podstawowych, które niewłaściwie i problematycznie używają nowoczesne środki komunikacji (Internet i telefon komórkowy). Oszacowane odsetki populacji młodzieży szkół podstawowych problemowo korzystającej z Internetu i zagrożonej problemowym korzystaniem z Internetu przedstawia poniższy wykres.

3. Wykorzystany w badaniach test IAT pozwolił oszacować skalę zagrożenia problemowym korzystaniem z Internetu młodzieży szkolnej w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast (według metodologii Young, 2011). Analizy pokazują, że:

- **0,41%** uczniów szkół podstawowych z Katowic, **1,41%** uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, **1,15%** uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy i **1,19%** uczniów szkół podstawowych z Lublina to osoby problemowo korzystające z Internetu, przy czym większy odsetek chłopców korzysta problemowo z Internetu niż dziewcząt (wyjątek stanowią uczniowie z Bydgoszczy); natomiast w podziale na szkoły publiczne i prywatne większy odsetek uczniów szkół publicznych niż uczniów szkół prywatnych korzysta problemowo z Internetu (wyjątek stanowią szkoły w Katowicach);
- **11,94%** uczniów szkół podstawowych z Katowic, **9,82%** uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, **11,35%** uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy i **8,75%** uczniów szkół podstawowych z Lublina to osoby zagrożone problemowym korzystaniem z Internetu, przy czym większy odsetek chłopców jest zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu niż dziewcząt (wyjątek stanowią uczniowie z Lublina); natomiast w podziale na szkoły publiczne i prywatne większy odsetek uczniów szkół publicznych niż uczniów szkół prywatnych stanowią osoby zagrożone problemowym korzystaniem z Internetu;
- zdecydowana większość, bo **63,45%** uczniów szkół podstawowych z Katowic, **66,59%** uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, **61,64%** uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy i **67,21%** uczniów szkół podstawowych z Lublina to osoby właściwie korzystające z Internetu.

4. Wykorzystany w badaniach test KBUTK pozwolił oszacować skalę zagrożenia uzależnieniem od telefonu komórkowego wśród młodzieży w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast (poniższy wykres).

Analizy pokazują, że:

- **3,50%** uczniów szkół podstawowych z Katowic, **3,40%** uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, **3,45%** uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy i **3,94%** uczniów szkół podstawowych z Lublina to osoby uzależnione od telefonu komórkowego, przy czym większy odsetek dziewcząt (4,64% w Bydgoszczy i 4,27% w Lublinie) jest uzależnionych od telefonu niż chłopców (2,30% w Bydgoszczy i 3,60% w Lublinie) oraz większy odsetek chłopców (3,92% w Katowicach i 3,73% we Wrocławiu) jest uzależnionych od telefonu niż dziewcząt (3,04% w Katowicach i 3,04% we Wrocławiu); natomiast w podziale na szkoły publiczne i prywatne większy odsetek uczniów szkół publicznych niż uczniów szkół prywatnych stanowią osoby uzależnione od telefonu komórkowego w Lublinie i w Bydgoszczy;
- **36,18%** uczniów szkół podstawowych z Katowic, **35,08%** uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, **32,28%** uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy i **31,29%** uczniów szkół podstawowych z Lublina to osoby zagrożone uzależnieniem od telefonu komórkowego, przy czym zdecydowanie większy odsetek dziewcząt (37,81% w Bydgoszczy, 36,54% w Lublinie, 41,07% w Katowicach, 43,13% we Wrocławiu) jest zagrożonych uzależnieniem od telefonu komórkowego niż chłopców (26,97% w Bydgoszczy, 25,89% w Lublinie, 31,60% w Katowicach; 27,51% we Wrocławiu); natomiast w podziale na szkoły publiczne i prywatne większy odsetek uczniów szkół publicznych niż uczniów szkół prywatnych stanowią osoby zagrożone uzależnieniem od telefonu komórkowego;
- 60,32% uczniów szkół podstawowych z Katowic, 61,52% uczniów szkół podstawowych z Wrocławia, 64,27% uczniów szkół podstawowych z Bydgoszczy i 64,77% uczniów szkół podstawowych z Lublina to osoby niezagrożone uzależnieniem od telefonu komórkowego.

5. Z badań wynika, że uzależnienie od telefonów komórkowych ma pozytywny związek z uzależnieniem od Internetu i depresją. Osoba, która wykazuje symptomy uzależnienia od telefonów komórkowych, jednocześnie przejawia symptomy uzależnienia od Internetu i ma wyższy poziom depresji. Zgodnie z literaturą przedmiotu widzimy współwystępowanie tych zjawisk – uzależnienia od telefonów, uzależnienie od Internetu oraz depresji.

6. Młodzież szkół podstawowych wykazuje dużą aktywność internetową, przy czym tylko niektóre rodzaje aktywności istotnie statystycznie różnicują badaną młodzież, i tak badania wskazują, że:

a) w przypadku młodzieży z Katowic płeć uczniów nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:

- granie w gry sieciowe przez Internet,
- słuchanie muzyki lub radia przez Internet,
- korzystanie z portali społecznościowych;

b) w przypadku młodzieży z Wrocławia płeć uczniów nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:

- szukanie materiałów potrzebnych do lekcji,
- telefonowanie przez Internet,
- uczestniczenie w czatach lub forach,
- korzystanie z komunikatorów,
- granie w gry sieciowe przez Internet,
- słuchanie muzyki lub radia przez Internet,
- korzystanie z portali społecznościowych,
- przeglądanie stron z informacjami o zainteresowaniach;

c) w przypadku młodzieży z Lublina płeć uczniów nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:

- szukanie materiałów potrzebnych do lekcji,
- uczestniczenie w czatach lub forach,
- korzystanie z komunikatorów,
- granie w gry sieciowe przez Internet,
- słuchanie muzyki lub radia przez Internet,
- oglądanie telewizji/filmów przez Internet,
- korzystanie z portali społecznościowych;

d) w przypadku młodzieży z Bydgoszczy płeć uczniów nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności jak:

- szukanie materiałów potrzebnych do lekcji,
- granie w gry sieciowe przez Internet,
- słuchanie muzyki lub radia przez Internet,
- korzystanie z portali społecznościowych,
- przeglądanie stron z informacjami o zainteresowaniach.

Wskazuje się również, że:

a) w przypadku młodzieży z Katowic rodzaj szkoły nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych przez uczniów za wyjątkiem jednej aktywności – telefonowania przez Internet;

b) w przypadku młodzieży z Wrocławia rodzaj szkoły nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych przez uczniów za wyjątkiem dwóch aktywności:

- telefonowania przez Internet,
- słuchania muzyki lub radia przez Internet.

- c) w przypadku młodzieży z Lublina rodzaj szkoły nie różnicuje istotnie podejmowania wszystkich badanych aktywności internetowych przez uczniów;
- d) w przypadku młodzieży z Bydgoszczy rodzaj szkoły nie różnicuje istotnie podejmowania większości badanych aktywności internetowych przez uczniów za wyjątkiem jednej aktywności – ściągania darmowego oprogramowania, muzyki, gier.
7. Celem badania było również sprawdzenie, czy istnieją istotne zależności w intensywnościach i celach korzystania z Internetu między młodzieżą właściwie użytkującą Internet a młodzieżą patologicznie/problemowo podejmującą aktywność internetową. Z przeprowadzonych analiz wynika, że przynależność do odpowiedniej grupy młodzieży, czyli osób właściwie korzystających z Internetu, osób wykazujących nieznaczne symptomy problemowego korzystania z Internetu, osób zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu i osób problemowo korzystających z Internetu, różnicuje istotnie podejmowanie większości badanych aktywności internetowych za wyjątkiem takich aktywności, jak:
- w przypadku młodzieży z Katowic to przeglądanie serwisów informacyjnych;
 - w przypadku młodzieży z Bydgoszczy to: szukanie materiałów potrzebnych do lekcji, korzystanie z komunikatorów, słuchanie muzyki lub radia przez Internet;
 - w przypadku młodzieży z Wrocławia to szukanie materiałów potrzebnych do lekcji;
 - w przypadku młodzieży z Lublina to oglądanie telewizji/filmów przez Internet.
8. Niektóre czynności podejmowane przez młodzież w Internecie budzą niepokój. Z oszacowań frakcji aktywności internetowych w populacji uczniów szkół podstawowych wynika, że prawie co dziesiąty uczeń szkoły podstawowej ogląda strony lub serwisy z informacjami o seksie.
9. Jednym z celów badania było sprawdzenie, czy istnieją istotne zależności w intensywnościach i celach korzystania z funkcji telefonu komórkowego z uwzględnieniem płci respondentów oraz uczęszczania do odpowiedniej szkoły (publiczna czy prywatna):
- a) w przypadku młodzieży z Katowic płeć uczniów różnicuje istotnie wykorzystywanie większości badanych funkcji telefonu za wyjątkiem:
- słuchania muzyki,
 - korzystania z Internetu,
 - korzystania z dyktafonu,
 - oglądania telewizji,
 - branie udziału w konkursach SMS lub loteriach,
 - korzystania z aplikacji;
- b) w przypadku młodzieży z Wrocławia płeć uczniów różnicuje istotnie wykorzystywanie większości badanych funkcji telefonu za wyjątkiem:
- rozmów telefonicznych,
 - słuchania muzyki,
 - korzystania z aplikacji;
- c) przypadku młodzieży z Lublina płeć uczniów różnicuje istotnie wykorzystywanie większości badanych funkcji telefonu za wyjątkiem:
- słuchania muzyki,
 - korzystania z Internetu,
 - brania udziału w konkursach SMS lub loteriach;
- d) w przypadku młodzieży z Bydgoszczy płeć uczniów różnicuje istotnie wykorzystywanie większości badanych funkcji telefonu za wyjątkiem:

- korzystania z kalkulatora,
- oglądania telewizji,
- brania udziału w konkursach SMS lub loteriach;

Ustalono również, że:

a) w przypadku młodzieży z Katowic typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie wykorzystywania większości badanych funkcji telefonu przez uczniów za wyjątkiem:

- korzystania z kalkulatora,
- oglądania telewizji;

b) w przypadku młodzieży z Wrocławia typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie wykorzystywania większości badanych funkcji telefonu przez uczniów za wyjątkiem korzystania z aplikacji;

c) w przypadku młodzieży z Lublina typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie wykorzystywania większości badanych funkcji telefonu przez uczniów za wyjątkiem:

- sprawdzania czasu godziny,
- korzystania z aplikacji;

d) w przypadku młodzieży z Bydgoszczy typ szkoły (publiczna czy prywatna) nie różnicuje istotnie wykorzystywania większości badanych funkcji telefonu przez uczniów za wyjątkiem:

- słuchania muzyki,
- korzystania z Internetu,
- oglądania telewizji,
- sprawdzania czasu godziny,
- korzystania z aplikacji.

10. Celem badania było także sprawdzenie, czy istnieją istotne zależności w intensywnościach i powodach korzystania z funkcji telefonu komórkowego między młodzieżą właściwie użytkującą telefon a młodzieżą czyniącą to patologicznie/problemowo. Z przeprowadzonych analiz wynika, że przynależność do odpowiedniej grupy młodzieży, czyli osób niezagrożonych uzależnieniem od telefonu, osób zagrożonych uzależnieniem od telefonu oraz osób uzależnionych od telefonu, różnicuje istotnie podejmowanie wszystkich badanych aktywności młodzieży z Katowic i z Wrocławia na telefonach komórkowych oraz prawie wszystkich badanych aktywności młodzieży na telefonach komórkowych za wyjątkiem sprawdzania czasu godziny w przypadku młodzieży z Bydgoszczy oraz korzystania z budzika w przypadku młodzieży z Lublina.

11. Badania wskazują, że według młodzieży znaczny odsetek rodziców kontroluje ich aktywności internetowe i sposób korzystania z komputera, przy czym jak wskazywała badana młodzież, częściej taką kontrolę prowadzi mama. Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych ok. 65% uczniów z Katowic, z Wrocławia i z Lublina oraz 63% uczniów z Bydgoszczy wie, że mama kontroluje ich aktywności internetowe i sposób korzystania z komputera, natomiast ok. 55% uczniów z Katowic, z Bydgoszczy i z Lublina oraz 58% uczniów z Wrocławia wie, że ich aktywności internetowe i na komputerze kontroluje tata. Jednakże co trzecia mama i prawie co drugi tata w ogóle nie kontrolują aktywności internetowych i aktywności na komputerze swoich dzieci.

12. Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych kontrola aktywności internetowych młodzieży przez rodziców to najczęściej: wspólne korzystanie z tego samego

sprzętu z rodzicami, ustalenie limitu pracy na komputerze, oglądanie stron internetowych przez rodziców, które chce obejrzeć dziecko, rozmowa rodziców z dziećmi na tematy związane z zagrożeniami internetowymi, przy czym częściej robi to mama niż tata. Szacujemy, że frakcja osób w populacji uczniów szkół podstawowych, które wspólnie korzystają z tego samego sprzętu i robią różne rzeczy w sieci wspólnie z rodzicami, to ok. 68% uczniów z Katowic, ok. 70% uczniów z Wrocławia i ok. 64% uczniów z Lublina oraz 61% uczniów z Bydgoszczy.

13. Ponadto szacujemy, że:

- rodzice uczniów ustalają limit czasu korzystania z komputera, przy czym większy odsetek matek niż ojców ogranicza czas korzystania z komputera dziecku; ok. 68% uczniów z Katowic, ok. 72% uczniów z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz 75% uczniów z Lublina powiedziało, że mama ogranicza im czas korzystania z komputera;
- rodzice uczniów ustalają w domu zasady korzystania z Internetu, przy czym większy odsetek matek niż ojców wprowadza w domu takie zasady; ok. połowa uczniów z Katowic i z Wrocławia, ok. 54% uczniów z Bydgoszczy oraz 56% uczniów z Lublina powiedziało, że mama wprowadziła w domu zasady korzystania z Internetu, natomiast 43% uczniów z Katowic i 45% uczniów z Wrocławia i z Lublina oraz 47% uczniów z Bydgoszczy odpowiedziało, że tata wprowadził w domu zasady korzystania z Internetu;
- rodzice sprawdzają historie połączeń z Internetem dziecka, przy czym większy odsetek matek niż ojców tak postępuje, i tak ok. 41% uczniów z Katowic i z Lublina, ok. 38% uczniów z Wrocławia oraz 45% uczniów z Bydgoszczy powiedziało, że ich mama sprawdza historię ich aktywności na Internecie, natomiast 40% uczniów z Katowic i z Lublina, 37% uczniów z Wrocławia oraz 41% uczniów z Bydgoszczy podało, że czyni to ich tata;
- rodzice rozmawiają z dziećmi na tematy związane z zagrożeniami internetowymi, przy czym większy odsetek matek niż ojców rozmawia o zagrożeniach; ok. 66% uczniów z Katowic i z Bydgoszczy, ok. 70% uczniów z Wrocławia oraz 71% uczniów z Lublina powiedziało, że mama rozmawiała z nimi o zagrożeniach w sieci, natomiast 55% uczniów z Katowic, 62% uczniów z Wrocławia, 60% uczniów z Lublina oraz 58% uczniów z Bydgoszczy odpowiedziało, że czynił to ich tata.

14. Większość badanej młodzieży potrafi bezpiecznie poruszać się w Internecie i wie, że należy informować rodziców o wszelkich podejrzanych SMS-ach, mailach, telefonach czy informacjach otrzymywanych od obcych osób poznanych w sieci. Jest jednak grupa badanej młodzieży, która wykazuje pewne niebezpieczne i ryzykowane zachowania. Szacujemy, że w populacji uczniów szkół podstawowych badanych miast:

- znaczny odsetek uczniów spotkał się kiedykolwiek w rzeczywistości z nieznaną osobą poznaną w Internecie (tak postąpiło 17% uczniów z Katowic, 16% uczniów z Wrocławia, 19% uczniów z Lublina oraz 20% uczniów z Bydgoszczy);
- 8% uczniów z Katowic, 11% uczniów z Wrocławia, 13% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy podało swój adres mailowy osobie poznanej w Internecie;
- 13% uczniów z Katowic i z Wrocławia, 14% uczniów z Lublina oraz 16% uczniów z Bydgoszcz podało swój numer telefonu osobie poznanej w Internecie;
- 14% uczniów z Katowic i 13% uczniów z Wrocławia, 15% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy przesłało swoje zdjęcie osobie poznanej w Internecie;

- 5% uczniów z Katowic, 6% uczniów z Wrocławia, 8% uczniów z Lublina i z Bydgoszczy podało swoje dane osobowe osobie poznanej w Internecie;
- 5% uczniów z Katowic i z Bydgoszczy, 3% uczniów z Wrocławia oraz 7% uczniów z Lublina podało swój adres zamieszkania osobie poznanej w Internecie.

15. Wydaje się, że młodzież nie jest na bieżąco informowana o zagrożeniach, na jakie może być narażona, przebywając w sieci, nie wszyscy wiedzą o skutkach niewłaściwego korzystania z Internetu (brak szeroko zakrojonej profilaktyki, informacji o przyczynach, objawach i symptomach nałogowego wykorzystywania Internetu). W przeprowadzonych badaniach na pytanie: „Czy uczestniczyłeś kiedykolwiek w zajęciach profilaktycznych w zakresie zagrożeń, konsekwencji i w zakresie uzależnień od komputera i Internetu?”, odpowiedź twierdzącą dało w populacji uczniów szkół podstawowych ok. 43% uczniów z Katowic, ok. 51% uczniów z Wrocławia, ok. 46% uczniów z Lublina i ok. 47% uczniów z Bydgoszczy. Zatem według ustaleń młodzież zbyt rzadko spotyka się w szkołach z tematyką nałogów behawioralnych, a w szczególności z uzależnieniami od nowoczesnych środków komunikacji czy tematyką bezpiecznego zachowania w sieci.

16. Młodzież bardzo często w wolnym czasie przebywa na portalach społecznościowych, w populacji uczniów szkół podstawowych nieco ponad 77% uczniów z Katowic, 71% uczniów z Wrocławia, nieco ponad 75% uczniów z Lublina i ok. 74% uczniów z Bydgoszczy jest członkiem portalu społecznościowego, przy czym zdecydowana większość uczniów: 74% uczniów z Katowic i z Lublina, 63% uczniów z Wrocławia oraz nieco ponad 75% uczniów z Bydgoszczy na swój profil na Facebooku. Toteż wydaje się, że w szkołach powinno zwrócić się uwagę na kwestię bezpieczeństwa związanego z własnym wizerunkiem, jaki młodzi ludzie udostępniają w sieci, bowiem nie troszczą się oni o własną prywatność, publikując znaczną liczbę zdjęć, czy posiadając dużą i zarazem niekontrolowaną liczbę znajomych. Z badań wynika, że uczniowie z Katowic posiadają na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook średnio 232 znajomych, uczniowie z Wrocławia posiadają średnio 248 znajomych, uczniowie z Lublina średnio 277 znajomych, a uczniowie z Bydgoszczy – średnio 233 znajomych (rekordziści z Wrocławia i z Lublina podali, że mają 10 000 znajomych).

Natomiast co do kwestii zamieszczanych zdjęć, uczniowie z Katowic mają na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook średnio 26 zdjęć, uczniowie z Wrocławia mają średnio 20 zdjęć, zaś uczniowie z Lublina i z Bydgoszczy mają na swoim profilu na portalu społecznościowym Facebook średnio 14 zdjęć (rekordziści z Wrocławia i z Katowic podali, że mają 1000 zdjęć).

17. Badania prowadzone były także wśród rodziców uczniów klas szóstych szkół podstawowych z wykorzystaniem kwestionariusza dla rodziców składającego się 30 pytań związanych m.in. z kontrolą rodzicielską aktywności internetowych swoich dzieci na komputerach i telefonach komórkowych, z zagrożeniami w sieci, z użytkowaniem przez ich dzieci telefonów komórkowych i kosztów z nimi związanych. Z danych uzyskanych z ankiet rodziców wynika, że 94% rodziców uczniów szkół podstawowych z Katowic, 92% rodziców uczniów szkół podstawowych z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz 90% rodziców uczniów szkół podstawowych z Lublina kontroluje swoje dzieci podczas aktywności w Internecie, większość z nich robi to co najmniej kilka razy w tygodniu, a codziennie kontroluje aktywności internetowe co piąty rodzic ucznia z Katowic, Wrocławia i z Lublina oraz tylko niecałe 7% rodziców uczniów z Bydgoszczy. W rezultacie

daje to nieco odmienny obraz kontrolowania dzieci przez rodziców względem przedstawionego z punktu widzenia uczniów (por. pkt. 9 wniosków).

18. Znaczny odsetek rodziców, tj. od 82% do 88% rodziców uczniów szkół podstawowych (w zależności od badanego miasta), rozmawiał ze swoim dzieckiem o tym, co podopieczni robią w sieci, a także o zagrożeniach płynących z Internetu. Najczęściej rodzice rozmawiali z dziećmi o ryzykownym zawieraniu znajomości przez Internet, gdyż tak naprawdę nie wiemy, kto jest po drugiej stronie, jak i o niepodawaniu obcym swoich danych osobowych, adresu zamieszkania, o cyberprzemocy, o pornografii oraz o pedofilii.

19. Jak stwierdzono w toku prezentowanych badań, rodzice bardzo często ustalali zasady korzystania z Internetu oraz wyznaczali czas korzystania przez dzieci z Internetu. Według rodziców młodzież najczęściej spędza od 1 do 4 godzin dziennie na aktywności internetowej. Według ustaleń niewiele dzieci w ogóle nie korzysta z Internetu lub robi to krócej niż godzinę dziennie. Ponad 15% dzieci przebywa w Internecie powyżej 5 godzin dziennie, co może być bardzo niepokojące, ale również alarmujące okazuje się to, że ok. 10% rodziców nie potrafi powiedzieć, ile czasu jego dziecko poświęca na aktywności w Internecie.

20. Zdecydowana większość rodziców wyznacza maksymalny czas korzystania przez dziecko z komputera/telefonu zarówno w tygodniu, jak i w weekendy oraz dni wolne od nauki (czas korzystania z komputera w tygodniu wyznacza 78% rodziców z Katowic, 76% rodziców z Wrocławia i z Lublina oraz 75% rodziców z Bydgoszczy; natomiast czas korzystania z komputera w weekendy i dni wolne od nauki wyznacza 70% rodziców z Katowic, 71% rodziców z Wrocławia i z Lublina oraz 72% rodziców z Bydgoszczy).

21. Rodzice ustalali również z dziećmi godzinę, do której mogą one korzystać z komputera lub łączyć się z Internetem na telefonie. Rodzice, którzy podawali godzinę maksymalnej aktywności ich dzieci, najczęściej podawali godzinę 21, zarówno w tygodniu, jak i w weekendy / dni wolne od nauki (byli to rodzice z Katowic i z Wrocławia), oraz godzinę 20 w tygodniu i godzinę 22 w weekendy / dni wolne od nauki (byli to rodzice z Bydgoszczy i z Lublina).

22. Według badań tylko w co piątym domu rodzice używają oprogramowania filtrującego.

23. Rodzice także kontrolują aktywności swoich dzieci na telefonach komórkowych, tylko nieznaczny odsetek rodziców uczniów szkół podstawowych (9,4% rodziców z Katowic, 12,5% rodziców z Wrocławia, 7,7% rodziców z Bydgoszczy i 13,5% rodziców z Lublina) w ogóle nie kontroluje użytkowania Internetu na telefonie swojego dziecka. Spośród rodziców nadzorujących w tym zakresie swoje dzieci, co czwarty opiekun z Wrocławia i z Lublina oraz co trzeci z Katowic i z Bydgoszczy robi to zawsze, a ok. połowa rodziców uczniów badanych miast kontroluje aktywności internetowe na telefonach swoich dzieci czasami.

24. Uczniowie szkół podstawowych są coraz lepiej wyposażeni w różnego rodzaju telefony komórkowe, najczęściej są to smartfony z dostępem do Internetu. Z badań wynika, że średnie koszty zakupu telefonu są zbliżone w badanych miastach. Najniższy odnotowano w Katowicach – 509 zł, a najwyższy w Bydgoszczy – 589 zł. Kolejnym istotnym kosztem związanym z posiadaniem telefonu lub smartfonu jest kwota abonamentu lub średnia kwota miesięcznych doładowań karty. Lublin wyraźnie różni się od pozostałych miast – tu średni miesięczny abonament wyniósł 78 zł, a średni miesięczny koszt doładowania telefonu to koszt 45 zł, podczas gdy w pozostałych miastach średni abonament miesięczny jest prawie

dwukrotnie mniejszy i wynosi ok. 44 zł, a średni koszt doładowania telefonu na kartę okazał się przeszło dwukrotnie mniejszy i wyniósł ok. 18 zł.

25. Koszty związane z wykorzystywaniem nowoczesnych środków komunikacji to także koszty związane z Internetem. W przypadku średniego miesięcznego kosztu korzystania z Internetu na tle pozostałych miast wyróżnia się Lublin, gdzie miesięczny koszt jest o ok. 10 zł niższy niż w pozostałych miastach i wynosi 48 zł, dla porównania: 61 zł w Katowicach, 64 zł we Wrocławiu, 59 zł w Bydgoszczy. Zdecydowanie najwyższy miesięczny rachunek za Internet zapłacono we Wrocławiu i wyniósł on 500 zł.

Reasumując, można powiedzieć, że młodzież na skutek szybkiego postępu technologicznego coraz bardziej ulega pokusie posiadania coraz nowocześniejszych środków komunikacji (w szczególności urządzeń z dostępem do Internetu, chcąc być dostępnymi online o każdej porze, w dowolnym miejscu), a łatwość dostępności do sieci oraz szeroki zakres oferowanych w niej usług może mieć wpływ na problemowe korzystanie z Internetu, wielogodzinne granie w gry komputerowe czy zbyt długie i częste przebywanie na portalach społecznościowych.

Co istotne, jak wskazują przeprowadzone badania, dominującą grupę użytkowników Internetu stanowią osoby wykorzystujące to medium prawidłowo. Pełni ono dla nich funkcję nowego, technicznego udogodnienia pomagającego w zdobywaniu wiedzy i poszerzaniu horyzontów myślowych. Drugą, uzupełniającą grupę badanej młodzieży, stanowią osoby tracące kontrolę nad użytkowaniem Internetu, zarówno pod względem czasu, sposobu użytkowania i wykorzystywania do gier komputerowych, jak również z uwagi na zaniedbywanie swoich codziennych obowiązków. Internet okazuje się ich naturalnym środowiskiem wskutek wielogodzinnego, codziennego przebywania w sieci, co może doprowadzić do pogorszenia stanu zdrowia i szkód w różnych obszarach codziennych aktywności oraz dezorganizacją funkcjonowania w świecie realnym. Nadmierny bądź niewłaściwy sposób korzystania z Internetu przez te osoby wiąże się zatem z negatywnymi konsekwencjami przyczyniającymi się do problemów zdrowotnych uczniów – jak pokazują badania, prawie do czwartego ucznia w badanych miastach powiedział, że w ostatnim roku szkolnym korzystał z pomocy lekarskiej z powodu pogorszenia wzroku, a co dziesiąty, bo miał problemy z kręgosłupem.

Badanie pozwoliło również przybliżyć skalę zagrożenia młodzieży szkół podstawowych problemowym i patologicznym używaniem Internetu i telefonu komórkowego. Jego wyniki przyczyniły się do wypełnienia luki w zakresie stanu wiedzy o zachowaniach i aktywnościach internetowych młodzieży szkół podstawowych w wieku 11–13 lat.

Ważnym spostrzeżeniem jest również to, że podczas badania dyrektorzy szkół, jak i prezydenci miast wyrażali chęć poznania uzyskanych wyników, gdyż uważają, że problem niewłaściwego wykorzystywania nowoczesnych środków komunikacji (szczególnie Internetu i telefonu komórkowego) jest coraz bardziej widoczny i niepokojący w środowisku szkolnym. Rezultaty niniejszego badania mogą być przydatne w tworzeniu programów profilaktycznych dla osób zagrożonych badanymi nałogami. Opis zjawiska występowania wybranych nałogów behawioralnych (Internetu i telefonu komórkowego) wśród młodzieży mogą także wykorzystać szkolni psychologowie i pedagodzy do inicjowania działań w obszarze rozwiązywania cyberproblemów w środowisku szkolnym (np. warsztaty dla dzieci i młodzieży, pedagogizacja rodziców w obszarze nałogów behawioralnych, akcje tematyczne, interwencja profilaktyczna). Ponadto wielu rodziców zaznaczało w ankiecie, że chciałoby znać wyniki tych badań, co może sygnalizować gotowość do podjęcia przez nich działań profilaktycznych i zarazem korygujących

niewłaściwe użytkowanie Internetu przez ich podopiecznych (z danych ankiet rodziców wynika, że ok. 72% rodziców z Katowic, ok. 80% rodziców z Wrocławia i z Bydgoszczy oraz ok. 75% rodziców z Lublina, na pytanie: „Czy chciałby Pan/Pani znać wyniki z tych badań?”, odpowiedziała „Tak”).

Na zakończenie warto dodać, że otrzymane wartości skali zagrożenia młodzieży problemowym korzystaniem z Internetu i telefonu komórkowego są bardzo zbliżone do wyników uzyskanych przez innych analityków, a polskie badania wskazują, że więcej osób o wysokim stopniu zagrożenia e-uzależnieniami – czyli uzależnieniami od Internetu, interaktywnych gier internetowych, e-hazardu i zakupów w sieci – notuje się wśród uczniów gimnazjów i techników oraz wśród chłopców. Doświadczenia z e-graniem, e-hazardem i e-zakupami miało w 2015 r. co najmniej 12% nastolatków. Mniej więcej połowa badanych podejmujących ten rodzaj aktywności internetowej to osoby istotnie zagrożone e-uzależnieniem. Wyniki te wskazują na potrzebę szeroko zakrojonych działań prewencyjnych i korekcyjnych (raport z badań: Styśko-Kunkowska, Wąsowicz, 2015).

Wskazówki aplikacyjne

W celu zapobiegania niewłaściwemu lub problematycznemu korzystaniu z Internetu czy telefonu komórkowego pożądane są działania kompleksowe, tzn. obejmujące zarówno młodzież, jak i dorosłych – rodziców, grono pedagogiczne, pedagogów i psychologów szkolnych. Mając na uwadze dobro młodych ludzi, potrzebne i ważne są rozwijanie w nich umiejętności psychospołecznych w celu lepszego funkcjonowania w świecie rzeczywistym oraz wskazanie młodym ludziom alternatywnych względem Internetu sposobów spędzania czasu wolnego, odkrywania pasji i ukrytych talentów. Promowanie racjonalnego spędzania czasu wolnego wśród młodzieży, a także rozwijanie świadomości znaczenia wspólnego spędzania czasu młodzieży z rodzicami, może zarazem przyczynić się do wzmacniania więzi rodzinnych.

Występowanie problematycznego używania Internetu czy telefonów komórkowych we wczesnym wieku adolescencji (niniejsze badania dotyczyły uczniów szkół podstawowych) powinno skłonić do zintensyfikowanych działań profilaktycznych i działań edukacyjnych szkolnych psychologów i pedagogów w obszarze rozwiązywania cyberproblemów w środowisku szkolnym (objawiać się to może w formie np. warsztatów dla dzieci i młodzieży dotyczących zagrożeń w sieci, dotyczących radzenia sobie ze stresem i negatywnymi emocjami, czy też z poczuciem samotności i nieśmiałością), co powinno mieć wpływ na zachowania młodzieży w sieci. Istotne są również pedagogizacja rodziców w obszarze nałogów behawioralnych i wdrożenie programów edukacyjnych skierowanych do rodziców adekwatnych do rzeczywistych potrzeb, także edukacja rodziców w obszarze bezpieczeństwa dzieci w Internecie, akcje tematyczne czy interwencja profilaktyczna.

Właściwymi rozwiązaniami wydają się również zastosowanie wczesnej profilaktyki w domu rodzinnym, czyli w miejscu, w którym najczęściej przebywa młodzież, zwrócenie uwagi rodzicom, aby kontrolowali aktywności internetowe swoich dzieci na komputerach i telefonach komórkowych oraz uczyli młodych ludzi, jak być w sieci aktywnym i zarazem odpowiedzialnym, mając jednocześnie świadomość internetowych zagrożeń i możliwości wystąpienia potencjalnego ryzyka związanego z możliwością zatracenia granic w korzystaniu

z Internetu. Równocześnie rodzice nie powinni się kierować stereotypami i wyolbrzymionymi zagrożeniami, a bazować na rzetelnej wiedzy w obszarze wykorzystywania nowoczesnych środków komunikacji.

Działania profilaktyczne powinny dotyczyć także środowiska szkolnego i środowiska lokalnego (całego społeczeństwa) ze względu na znaczącą rolę wsparcia społecznego, zarówno na poziomie przeciwdziałania uzależnieniu od Internetu, jak i na poziomie doświadczania sytuacji trudnych przez młodzież problematycznie używającą Internetu (która powinna zostać szczegółowo zdiagnozowana w celu właściwego i trafnego doboru działań profilaktycznych).

Co warto podkreślić, bardzo ważnym aspektem skuteczności prowadzonych działań jest odpowiednie przygotowanie nauczycieli i pedagogów. Nieodzowne wydają się zatem ich wsparcie przez dostarczenie niezbędnej wiedzy (w tym uczestnictwo w specjalistycznych szkoleniach i konferencjach, spotkania z ekspertami, wyposażenie biblioteki szkolnej w tematyczne publikacje), wzmocnienie umiejętności praktycznych oraz udostępnienie materiałów edukacyjnych pomocnych w pracy z uczniami, jak i dostarczanie do szkół informatorów z informacjami o prowadzonych akcjach oraz kampaniach społecznych zwiększających świadomość społeczną zagrożeń związanych z niewłaściwym i problematycznym używaniem nowych mediów.

Wysokie własności psychometryczne zastosowanych testów do badania problemowego korzystania z Internetu i telefonu komórkowego pozwalają rekomendować niniejsze skale do badań w populacji adolescentów w skali kraju. Warto byłoby bowiem prowadzić dalsze badania na dużych populacjach młodzieży szkolnej, które pozwoliłyby na oszacowanie skali zagrożenia problemowym korzystaniem z Internetu i telefonu komórkowego wśród młodzieży szkolnej – już w skali całego kraju. Wczesne rozpoznanie ryzykownego/problemowego korzystania z Internetu czy telefonu komórkowego umożliwia podjęcie szybkiej interwencji, skutecznych metod profilaktyki i terapii oraz działań w stosunku do osób zagrożonych danym problemem, które doświadczają pierwszych negatywnych konsekwencji własnych działań (społecznych, psychicznych, zdrowotnych, ekonomicznych itp.).

Bibliografia raportu

- American Psychiatric Association (2013), *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V)*, American Psychiatric Publishing, Washington.
- Anderson K. (1998), *Internet Use among College Students: An Exploratory Study*, <http://www.rpi.edu/~anderk4/research.html> (dostęp: 19.08.2018).
- Andrzejewska A. (2014), *Dzieci i młodzież w sieci zagrożeń realnych i wirtualnych. Aspekty teoretyczne i empiryczne*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Armstrong L., Phillips J.G., Saling L.L. (2000), *Potential Determinants of Heavier Internet Usage*, "International Journal of Human-Computer Studies" October, Vol. 53(4), Elsevier Science, Netherlands, s. 537–550.
- Augustynek A. (2011), *Jak walczyć z uzależnieniami?*, Difin, Warszawa.
- Augustynek A. (2015), *Psychopatologia człowieka dorosłego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Babadi-Akashe, Z., Zamani, B. E., Abedini, Y., Akbari, H., Hedayati, N. (2014). The relationship between mental health and addiction to mobile phones among university students of Shahrekord, Iran. *Addiction & Health*, 6(3-4), 93–99.
- Barke A., Nyenhuis N., Kröner-Herwig B. (2012), *The German Version of the Internet Addiction Test: A Validation Study*, "Cyberpsychology, Behavior and Social Networking", Vol. 15(10), s. 534–542.
- Behera K.S. (2013), *E- and M-learning. A Comparative Study*, "International Journal on New Trends in Education and Their Implications" July, Vol. 4, Article 08, s. 65–78.
- Bertrand C.J. (2007), *Deontologia mediów*, Wydawnictwo Pax, Warszawa.
- Bezpieczeństwo dzieci w Internecie* (2013), Raport z badań jakościowych i ilościowych zrealizowanych przez TNS na zlecenie Orange Polska we współpracy z Fundacją Orange i Fundacją Dzieci Niczyje, Warszawa.
- Bianchi A., Phillips J.G. (2005), *Psychological Predictors of Problem Mobile Phone Use*, "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 8, s. 39–51.
- Bianchi R., Schonfeld I.S., Laurent E. (2014), *Is Burnout a Depressive Disorder? A Reexamination with Special Focus on Atypical Depression*, "International Journal of Stress Management" November 19, Vol. 21(4), s. 307–324.
- Bilikiewicz, A., Strzyżewski, W. (1992). *Psychiatria: podręcznik dla studentów medycyny*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.
- Błachnio A., Przepiórka A., Cudo A. (b.r.), *Problematic Mobile Phone Use among Young People in Poland*, (w druku).
- Błachnio A., Przepiórka A., Hawi N.S. (2015), *Exploring the Online Cognition Scale in a Polish Sample*, "Computers in Human Behavior", Vol. 51, s. 470–475.
- Błachnio A., Przepiórka A., Pantic I. (2015), *Internet Use, Facebook Intrusion, and Depression: Results of a Cross-sectional Study*, "European Psychiatry", Vol. 30(6), s. 681–684.
- Błachnio A., Przepiórka A., Rowiński T. (2014), *Dysfunkcjonalne korzystanie z Internetu – przegląd badań*, „Psychologia Społeczna”, Vol. 9, s. 378–395.
- Bozoglan B., Demirer V., Sahin I. (2013), *Loneliness, Self-esteem, and Life Satisfaction as Predictors of Internet Addiction: A Cross-sectional Study among Turkish University Students*, "Scandinavian Journal of Psychology" August, Vol. 54(4), Wiley-Blackwell Publishing Ltd., s. 313–319.
- Bracha C. (1998), *Metoda reprezentacyjna w badaniu opinii publicznej i marketingu*, Wydawnictwo Efekt, Warszawa.

- Canan F., Yildirim O., Ustunel T.Y., Sinani G., Kaleli A.H., Gunes C., Ataoglu A. (2014), *The Relationship between Internet Addiction and Body Mass Index in Turkish Adolescents*, "Cyberpsychology, Behavior and Social Networking", Vol. 17, s. 40–45.
- CBOS (2017), *Młodzież 2016*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- Chiu S.I. (2014), *The Relationship between Life Stress and Smartphone Addiction on Taiwanese University Student: A Mediation Model of Learning Self-efficacy and Social Self-efficacy*, "Computers in Human Behavior", Vol. 34, s. 49–57.
- Chmielarz W. (2016), *Uwarunkowania technologii aplikacji mobilnych*, [w:] Tenże (red.), *Mobilne aspekty technologii informacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 51–64.
- Chmielarz W., Szumski O. (2016), *Analiza wykorzystania gier komputerowych*, [w:] W. Chmielarz (red.), *Mobilne aspekty technologii informacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 81–103.
- Choi K., Son H., Park M., Han J., Kim K., Lee B., Gwak H. (2009), *Internet Overuse and Excessive Daytime Sleepiness in Adolescents*, "Psychiatry and Clinical Neurosciences", Vol. 63(4), s. 455–462.
- Chwaszcz J., Pietruszka M., Sikorski D. (2005), *Media*, Gaudium, Lublin.
- Davis R.A., Flett G.L., Besser A. (2002), *Validation of a New Scale for Measuring Problematic Internet Use: Implications for Pre-employment Screening*, "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 5, s. 331–345.
- Dębski M. (2016), *Nałogowe korzystanie z telefonów komórkowych. Szczegółowa charakterystyka zjawiska fonoholizmu w Polsce. Raport z badań – skrót, na podstawie eksperymentu społecznego pt.: POZ@SIECIĄ*, Fundacja Dbam o Swój Zasięg, Gdynia, http://www.gim2.boleslawiec.pl/dokumenty/2016_2017/grudzien/tel_fonoholizm.pdf (dostęp: 20.08.2018).
- Dębski M. (2017), *Nałogowe korzystanie z telefonów komórkowych. Szczegółowa charakterystyka zjawiska fonoholizmu w Polsce. Raport z badań – skrót, na podstawie eksperymentu społecznego pt.: POZ@SIECIĄ*, Fundacja Dbam o Swój Zasięg, Gdynia, <https://dbamomojzasięg.com/wp-content/uploads/2016/04/Nałogowe-korzystanie-z-telefonow-komorkowych.pdf> (dostęp: 20.08.2018).
- Eaton W.W., Muntaner C., Smith C., Tien A., Ybarra M. (2004), *Center for Epidemiologic Studies Depression Scale: Review and revision (CESD and CESD-R)*, [w:] M. Maruish (ed.), *The Use of Psychological Testing for Treatment Planning and Outcomes Assessment*, Lawrence Erlbaum, New Jersey, s. 363–377.
- Ezoe S., Toda M., Yoshimura K., Naritomi A., Den R., Morimoto K. (2009), *Relationship of Personality and Lifestyle with Mobile Phone Dependence Among Female Nursing Students*, "Social Behavior and Personality", Vol. 37(2), s. 231–238.
- Feinstein B., Hershenberg R., Bhatia V., Latack J.A., Meuwly N., Davila J. (2013), *Negative Social Comparison on Facebook and Depressive Symptoms: Rumination as a Mechanism*, "Psychology of Popular Media Culture" April 9, Vol. 2(3), s. 161–170.
- Ferraro G., Caci B., D'Amico A., Di Blasi M. (2007), *Internet Addiction Disorder: An Italian Study*, "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 10(2), s. 170–175.
- Filiciak M. (2006a), *Gra bez granic*, „Polityka”, nr 2562, s. 74–76.
- Filiciak M. (2006b), *Wirtualny plac zabaw. Gry sieciowe i przemiany kultury współczesnej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.

- Filiciak M. (2010), *Światy z pikseli. Antologia studiów nad grami komputerowymi*, Wydawnictwo Academica, Warszawa.
- Frąckiewicz E. (2010), *Nowe technologie informacyjno-komunikacyjne w marketingu przedsiębiorstw na rynku sieciowych powiązań*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Gardner H., Davis K. (2014), *The App Generation. How Today's Youth Navigate Identity Intimacy and Imagination in a Digital Word*, Reprint edition, Yale University Press, New Haven – London.
- Geisel O., Banas R., Schneider M., Hellweg R., Muller C. (2013), *Serum Levels of Brain-derived Neurotrophic Factor in Patients with Internet Use Disorder*, "Psychiatry Research", Vol. 209, s. 525–528.
- Global Digital Statistics (2018), <http://wearesocial.net> (dostęp: 10.07.2018).
- Goetz M. (2014), *Nowe media – pożytek, przyjemność czy przymus?* „Świat Problemów”, nr 2, s. 19–23.
- Goldberg I. (1995a), *Are You Suffering from Internet Addiction Disorder? Clinical Features and Health-related Quality of Life in Persons Reporting Compulsive Computer Use Behavior*, "Journal of Clinical Psychiatry", Vol. 60, s. 839–844.
- Goldberg I. (1995b), *Internet Addictive Disorder (IAD) Diagnostics Criteria*, www.iucf.indiana.edu/~brown/hyplan/addict.html (dostęp: 15.08.2018).
- Grohol J. (1999), *Too Much Time Online: Internet Addiction or Healthy Social Interactions?* "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 2, s. 395–401.
- GUS (2015a), *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Gutchess A.H., Hedden T., Ketay S., Aron A., Gabrieli J.D.E. (2010), *Neural Differences in the Processing of Semantic Relationships Across Cultures*, "Social Cognitive and Affective Neuroscience", Vol. 5(2–3), s. 254–263.
- Ha J.H., Chin B., Park D.H., Ryu S.H., Yu J. (2008), *Characteristics of Excessive Cellular Phone Use in Korean Adolescents*, "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 11, s. 783–784.
- Ha J.H., Kim S.Y., Bae S.C., Bae S., Kim H., Sim H., Lyoo I.K., Cho S.C. (2007), *Depression and Internet Addiction in Adolescents*, "Psychopathology", Vol. 40(6), s. 424–430.
- Habrat B., red. (2016), *Zaburzenia uprawiania hazardu i inne tak zwane nałogi behawioralne*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa.
- Hawi N.S., Blachnio A., Przepiórka A. (2015), *Polish Validation of the Internet Addiction Test*, "Computers in Human Behavior", Vol. 48, s. 548–553.
- Hojnacki L., Kowalczyk M., Kudlek K., Polak M., Szlagor P. (2013), *Mobilna edukacja, M-learning, czyli (r)ewolucja w nauczaniu – poradnik dla edukatorów*, Think Global sp. z o.o., Warszawa, <http://www.bc.ore.edu.pl/dlibra/doccontent?id=718> (dostęp: 16.08.2018).
- Hong F.Y., Chiu S.I., Huang D.H. (2012), *A Model of the Relationship between Psychological Characteristics, Mobile Phone Addiction and Use of Mobile Phones by Taiwanese University Female Students*, "Computers in Human Behavior", Vol. 28, s. 2152–2159.
- Hong F., Huang D., Lin H., Chiu S. (2014), *Analysis of the Psychological Traits, Facebook Usage, and Facebook Addiction Model of Taiwanese University Students*, "Telematics and Informatics", Vol. 31, s. 597–606.
- Izdebski P., Kotyśko M. (2016), *Problemowe korzystanie z nowych mediów*, [w:] B. Habrat (red.), *Zaburzenia uprawiania hazardu i inne tak zwane nałogi behawioralne*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa, s. 219–304.

- Jakubik A. (2002), *Zespół uzależnienia od Internetu*, „Studia Psychologica”, Vol. 3, s. 133–142.
- Jakubik A., Popawska J. (2003), *Zespół uzależnienia od Internetu a osobowość*, „Studia Psychologica”, Vol. 4, s. 123–132.
- Jarczyńska J. (2014), *Przegląd narzędzi do pomiaru hazardu problemowego wśród młodzieży*, [w]: Taż (red.), *Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży. Teoria. Diagnoza. Profilaktyka. Terapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 94–108.
- Jarczyńska J. (2015), *Problematyczne używanie Internetu przez młodzież i młodych dorosłych – przegląd narzędzi do przesiewowej oceny tego zjawiska*, „Przegląd Pedagogiczny”, nr 1, s. 119–136.
- Jarczyńska J., Orzechowska A. (2014), *Siecioholizm i fonoholizm zagrożeniem współczesnej młodzieży*, [w]: J. Jarczyńska (red.), *Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży. Teoria. Diagnoza. Profilaktyka. Terapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 121–146.
- Jędrzejko M.Z. (2013), *Dzieci i nowe multimedia (szanse – wyzwania – zagrożenia)*, Mazowieckie Centrum Profilaktyki Uzależnień, Studio Profilaktyczne Edytorka, Warszawa – Milanówek – Dąbrowa Górnicza.
- Kaliszewska K. (2007), *Nadmierne używanie Internetu. Charakterystyka psychologiczna*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Khazaal Y., Billieux I., Thorens G., Khan R., Louati Y., Scarlatti E., Lederrey J., Van Der Linden M., Zullino D. (2008), *French Validation of the Internet Addiction Test*, “Cyberpsychology & Behavior”, Vol. 11(6), s. 703–706.
- Kim D., Nam J.K., Oh J., Kang M.C. (2016), *A Latent Profile Analysis of the Interplay between PC and Smartphone in Problematic Internet Use*, “Computers in Human Behavior”, Vol. 56, s. 360–368.
- Kim K., Ryu E., Chon M.Y., Yeun E.J., Choi S.Y., Seo J.S., Nam B.W. (2006), *Internet Addiction in Korean Adolescents and Its Relation to Depression and Suicidal Ideation: A Questionnaire Survey*, “International Journal of Nursing Studies”, Vol. 43(2), s. 185–192.
- Ko C., Yen C., Long C., Chen C., Huang T., Yen J. (2014), *The Association between Premenstrual Dysphoric Disorder and Internet Use Disorder*, “Women & Health”, Vol. 54, s. 245–261.
- Kozak S. (2013), *Patologia fonoholizmu. Przyczyny, skutki i leczenie uzależnienia dzieci i młodzieży od telefonu komórkowego*. Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Krajewska-Kułąk E., Kułąk W., Stryzhak A., Szpakow A., Prokopowicz W., Marcinkowski J.T. (2012), *Problematic Mobile Phone Using among the Polish and Belarusian University Students, A Comparative Study*, “Progress in Health Sciences”, Vol. 2, s. 45–50.
- Kraut R., Kiesler S., Boneva B., Cummings J., Helgeson V., Crawford A. (2002), *Internet Paradox Revisted*, “Journal of Social Issues”, Vol. 58(1), s. 49–74.
- Kraut R., Patterson M., Lundmark V., Kiesler S., Mukhopadhyay T., Scherlis W. (1998), *Internet Paradox: A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-being?* “American Psychologist”, Vol. 53(9), s. 1017–1032.
- Krzyżak-Szymańska E. (2015a), *Cyberproblemy dzieci i młodzieży a wychowanie w rodzinie*, [w:] J. Zimny (red.), *Rodzina. Fundamenty i pedagogika*, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin, s. 79–102.

- Krzyżak-Szymańska E. (2015b), *Norma i patologia w użytkowaniu przez digital natives nowych technologii cyfrowych*, [w:] W. Kędziółka (red.), *Tvare ľudského života. Vybrané problémy*, VERBUM – Vydavateľ'stvo KUL, Ruzomberok, s.129–168.
- Krzyżak-Szymańska E. (2016), *Adaptacja i walidacja narzędzia do pomiaru stopnia zagrożenia problematycznym używaniem telefonu komórkowego przez młodzież*, Raport z badań, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice, <http://www.kbpn.gov.pl/> (dostęp: 15.08.2018).
- Krzyżak-Szymańska E. (2018), *Uzależnienia technologiczne wśród dzieci i młodzieży. Teoria, profilaktyka, terapia – wybrane zagadnienia*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Krzyżak-Szymańska E., Szymański A. (2013), *Profilaktyka nowych uzależnień wśród dzieci i młodzieży. Zarys problematyki*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice.
- Kuźmińska-Sołśnia B. (2006), *Nowe technologie informacyjne – szansą i zagrożeniem dla młodzieży szkolnej*, [w:] J. Morbitzer (red.), *Komputer w edukacji*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, s. 115–119.
- Lam L.T., Peng Z.W., Mai J.C., Jing J. (2009), *Factors Associated with Internet Addiction among Adolescents*, "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 12(5), s. 551–555.
- Lin Y.H., Lin Y.C., Lee Y.H., Lin P.H., Lin S.H., Chang L.R., Tseng H.W., Yen L.Y., Yang C.C., Kuo T.B. (2015), *Time Distortion Associated with Smartphone Addiction: Identifying Smartphone Addiction Via a Mobile Application (App.)*, "Journal of Psychiatric Research", Vol. 65, s. 139–145.
- Lopez-Fernandez O., Honrubia-Serrano L., Freixa-Blanxart M., Gibson W. (2014), *Prevalence of Problematic Mobile Phone Use in British Adolescents*, "Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking", Vol. 17(2), s. 91–98.
- Lubina E. (2007), *M-learning w strukturze metodycznej e-learningu*, „E-Mentor”, nr 5, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/22/id/485> (dostęp: 20.09.2018).
- Lu, X., Watanabe, J., Liu, Q., Uji, M., Shono, M., & Kitamura, T. (2011). Internet and mobile phone text-messaging dependency: Factor structure and correlation with dysphoric mood among Japanese adults. *Computers in Human Behavior*, 27(5), 1702-1709.
- Mak K., Lai C., Watanabe H., Kim D., Bahar N., Ramos M., Young K.S., Ho R.C.M., Aum N., Cneng C. (2014), *Epidemiology of Internet Behaviors and Addiction Among Adolescents in Six Asian Countries*, "Cyberpsychology, Behavior and Social Networking", Vol. 17, s. 720–728.
- Makaruk K., Wójcik S. (2012), *Badanie nadużywania Internetu przez młodzież w Polsce*, EU NET ADB, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa, <http://www.saferinternet.pl/images/stories/pdf/raport-eu-net-adb-pl-final.pdf> (dostęp: 26.07.2018).
- Makaruk K., Wójcik S. (2013), *Nadużywanie Internetu przez młodzież. Wyniki badania EU NET ADB*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka”, vol. 12, nr 1, Fundacja Dzieci Niczyje, s. 35–48.
- Martinotti G., Villeda C., Di Thiene D., Di Nicola M., Bria P., Conte G., La Torre G. (2011), *Problematic Mobile Phone Use in Adolescence: A Cross-sectional Study*, "Journal of Public Health", Vol. 19(6), s. 545–551.
- Mascheroni G., Ólafsson K. (2013), *Mobile Internet Access and Use Among European Children. Initial Findings of the Net Children Go Mobile Project*, Educatt, Milano, <http://eprints.lse.ac.uk/54244/> (dostęp: 10.08.2018).

- Meerkerk G.J., Van Den Eijnden R.J.J., Vermulst A.A., Garretsen H.F.L. (2009), *The Compulsive Internet Use Scale Some Psychometric Properties*, "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 12, s. 1–6.
- Młodzi bardzo lubią pisać. Korzystają z aplikacji, ale SMS-y wciąż popularne (2018), Interaktywnie.com, <https://interaktywnie.com/biznes/newsy/social-media/mlodzi-bardzo-lubia-pisac-korzystaja-z-aplikacji-ale-sms-y-wciaz-popularne-254686> (dostęp: 10.09.2018).
- Morahan-Martin J. (2005), *Internet Abuse: Addiction? Disorder? Symptom? Alternative Explanations?* "Social Science Computer Review", Vol. 23(1), s. 39–48.
- Morahan-Martin J. (2010), *Problematic Internet Use: Research Trends and Theories*, [w:] A. Błachnio, A. Przepiórka, T. Rowiński (eds.), *Internet in Psychological Research*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, s. 133–148.
- NASK (2017), Raport z badania Nastolatki 3.0, pod red. M. Tanasika, Warszawa, https://akademia.nask.pl/publikacje/Raport_z_badania_Nastolatki_3_0.pdf (dostęp: 29.10.2018).
- Nisbett R.E. (2009), *Geografia myślenia. Dlaczego ludzie Wschodu i Zachodu myślą inaczej?* Smak Słowa, Sopot.
- Nisbett R.E., Miyamoto Y. (2005), *The Influence of Culture: Holistic versus Analytic Perception*, "Trends in Cognitive Sciences", Vol. 9(10), s. 467–473.
- OBOP (2011), *Młodzież a telefony komórkowe*, Raport TNS OBOP w ramach kampanii „Uwaga! Fonoholizm”, Ośrodek Badania Opinii Publicznej, Warszawa.
- Panayides P., Walker M.J. (2012), *Evaluation of the Psychometric Properties of the Internet Addiction Test (IAT) in a Sample of Cypriot High School Students: The Rasch Measurement Perspective*, "European Journal of Psychiatry", Vol. 8(3), s. 327–351.
- Pantic I., Damjanovic A., Todorovic J., Topalovic D. (2012), *Association Between Online Social Networking and Depression in High School Students: Behavioral Physiology Viewpoint*, "Psychiatria Danubina", Vol. 24(1), s. 87–90.
- Pawlikowski M., Altstoetter-Gleich C., Brand M. (2013), *Validation and Psychometric Properties of a Short Version of Young's Internet Addiction Test*, "Computers in Human Behavior", Vol. 29(3), s. 1212–1223.
- Pawłowska B., Potembska E. (2009), *Właściwości psychometryczne Kwestionariusza do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego (KBUTK)*, „Badania nad Schizofrenią”, vol. 10, s. 322–329.
- Pawłowska B., Potembska E. (2011), *Objawy zagrożenia i uzależnienia od telefonu komórkowego mierzonego Kwestionariuszem do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego, autorstwa Potembskiej i Pawłowskiej u młodzieży Polskiej w wieku od 13 do 24 lat*, „Current Problems of Psychiatry”, vol. 12(4), s. 443–446.
- Pawłowska B., Zygo M., Potembska E., Kapka-Skrzypczak L., Dreher P., Kędzierski Z. (2015), *Prevalence of Internet Addiction and Risk of Developing Addiction as Exemplified by a Group of Polish Adolescents from Urban and Rural Areas*, "Annals of Agricultural and Environmental Medicine", Vol. 22, No. 1, s. 129–136.
- Pesarin F., Salmaso L. (2010), *Permutation Tests For Complex Data. Theory, Applications and Software*, John Wiley & Sons, Chichester.
- Polcyn S. (2015), *Edukacyjny wpływ gier komputerowych dla dzieci*, „Remedium”, nr 11, s. 14–15, http://www.remedium-psychologia.pl/2015_11_05.html (dostęp: 20.08.2018).

- Poli R., Agrimi E. (2012), *Internet Addiction Disorder: Prevalence in an Italian Student Population*, "Nordic Journal of Psychiatry", Vol. 66(1), s. 55–59.
- Poprawa R. (2011), *Test problematycznego używania Internetu. Adaptacja i ocena psychometryczna Internet Adiction Test K. Young*, „Przegląd Psychologiczny”, Vol. 54(2), s. 193–216.
- Poprawa R. (2012), *Problematyczne używanie Internetu – symptom i metoda diagnozy. Badanie wśród dorastającej młodzieży*, „Psychologia Jakości Życia”, vol. 11, s. 57–82.
- Potemska E., Pawłowska B. (2010), *Płeć a uzależnienie od telefonu komórkowego u gimnazjalistów*, "Family Medicine & Primary Care Review", Vol. 12(3), s. 800–801.
- Prensky M. (2001), *Digital Natives, Digital Immigrants, Part 1*, "On the Horizon", Vol. 9(5), s. 1–6.
- Pyżalski J. (2009), *Agresja elektroniczna i mobbing elektroniczny w kontekście zaangażowania w stosowanie nowych technologii komunikacyjnych*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 4, s. 31–52.
- Pyżalski J. (2012), *Agresja elektroniczna i cyberbulling jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Wydawnictwo Impuls, Kraków.
- Pyżalski J. (2014), *Elektroniczna agresja rówieśnicza – ustalenia empiryczne ostatniej dekady*, [w]: J. Jarczyńska (red.), *Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży. Teoria. Diagnoza. Profilaktyka. Terapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 33–47.
- Pyżalski J., Klichowski M., Przybyła M. (2014), *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), ze szczególnym uwzględnieniem aplikacji mobilnych (TIK-mobApp) przez dzieci w wieku 3-6 lat*, Raport z badania finansowanego w ramach innowacji społecznych Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (GRANT NCBiR/IS-1/2012), Poznań.
- Radloff L.S. (1977), *The CES-D-Scale: A Self Report Depression Scale for Research in the General Population*, "Applied Psychological Measurement", Vol. 1, s. 385–401.
- Rowiński T. (2008), *Virtual Self in Dysfunctional Internet Use*, "Studia Psychologica", Vol. 8, s. 107–128.
- Sahin C., Kirsehir K. (2011), *An Analysis of Internet Addiction Levels of Individuals According to Various Variables*, „The Thurkish Online Journal of Educational Technology”, Vol. 10(4), s. 60–66.
- Sahin S., Ozdemir K., Unsal A., Temiz N. (2013), *Evaluation of Mobile Phone Addiction Level and Sleep Quality in University Students*, "Pakistan Journal of Medical Sciences", No. 29(4), s. 913–918.
- Sánchez-Martínez M., Otero A. (2009), *Factors Associated with Cell Phone Use in Adolescents in the Community of Madrid (Spain)*, "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 12(2), s. 131–137.
- Särndal C.E., Lundström S. (2005), *Estimation in Surveys with Nonresponse*, Wiley, New York.
- Stevenson D. (1997), *The Independent ICT in Schools Commission, Information and Communications Technology in UK Schools, An Independent Inquiry*, Independent ICT in Schools Commission, London.
- Styśko-Kunkowska M., Wąsowicz G. (2015), *Raport z badań Instytutu Psychiatrii i Neurologii, projekt badawczy pn. „Czynniki związane z hazardem, kompulsywnymi zakupami oraz nadużywaniem Internetu wśród młodzieży w wieku 12-19 lat”*, Zadanie współfinansowane ze środków Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych

- będących w dyspozycji Ministra Zdrowia i Instytutu Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Śmigielska A. (2002), *Technologie informacyjne i komunikacyjne w pracy nauczyciela*, Mikom, Warszawa.
- Takao M., Takahashi S., Kitamura M. (2009), *Addictive Personality and Problematic Mobile Phone Use*, "Cyberpsychology & Behavior", Vol. 12, s. 501–507.
- Telekomunikacja Polska S.A.(2000), Dodatek reklamowy do „Rzeczpospolitej” nr 244(5714), 18.10.2000.
- Thomée, S., Härenstam, A., & Hagberg, M. (2011). Mobile phone use and stress, sleep disturbances, and symptoms of depression among young adults-a prospective cohort study. *BMC public health*, 11(1), 66.
- Treuer T., Fabian Z., Furedi J. (2001), *Internet Addiction Associated with Features of Impulse Control Disorder: It Is a Real Psychiatric Disorder?* "Journal of Affective Disorder". Vol. 66, s. 2–3.
- UKE (2018), *Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 r.*, Urząd Komunikacji Elektronicznej, Warszawa, <https://www.uke.gov.pl/akt/raport-o-stanie-rynku-telekomunikacyjnego-w-2017-roku,93.html> (dostęp: 15.07.2018).
- Villella C.X., Marinotti G., Di Nicola M., Cassano M., La Torre G., Messer I., Petrucci F., Bria P., Janiri L., Conte G. (2011), *Behavioural Addictions in Adolescents and Young Adults: Results from a Prevalence Study*, "Journal of Gambling Studies", Vol. 27, s. 203–214.
- Wang J.L., Wang H.Z., Gaskin J., Wang L.H. (2015), *The Role of Stress and Motivation in Problematic Smartphone Use Among College Students*, "Computers in Human Behavior", Vol. 53, s. 181–188.
- Warzecha K. (2015a), *Gry komputerowe (nie)bezpieczną formą rozrywki młodzieży gimnazjalnej*, [w]: J. Zimny (red.), *Współczesne zagrożenia: prawda czy fikcja?* Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Społeczeństwie KUL, Katedra Pedagogiki Katolickiej, Stalowa Wola, s. 53–71.
- Warzecha K. (2015b), *Ryzykowne i niebezpieczne zachowania młodzieży gimnazjalnej w Internecie – a prawna ochrona nieletnich przez cyberprzemocą*, [w]: J. Zimny (red.), *Praworządność: wczoraj, dziś i jutro*, KUL, Katedra Pedagogiki Katolickiej, Stalowa Wola, s. 633–651.
- Warzecha K. (2015c), *Stan posiadania i wykorzystywanie nowoczesnych środków komunikacji przez śląską młodzież oraz ryzyko uzależnienia od nich*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 44(4), cz. II, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 329–340.
- Warzecha K. (2015d), *Telefon komórkowy w komunikacji i edukacji śląskich studentów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 117, M. Pluciński (red.), *Cyfryzacja i wirtualizacja gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 797–807.
- Warzecha K. (2016a), *Smartfon w edukacji i komunikacji młodzieży gimnazjalnej a zagrożenie fonoholizmem*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Obszary gospodarki elektronicznej, Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 123, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 345–357.

- Warzecha K. (2016b), *Statystyczna analiza aktywności internetowej śląskiej młodzieży w kontekście uzależnienia od Internetu*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 264, s. 75–96.
- Warzecha K. (2018), *Technologie informacyjno-komunikacyjne wykorzystywane przez młodzież – szanse i zagrożenia*, „Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 350(13), s. 115–136.
- Warzecha K., Krzyżak-Szymańska E., Wójcik A., Żądło T. (2016), *Charakterystyka zjawiska hazardu i patologicznego używania Internetu wśród młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych*, Raport merytoryczny No. 67/HE/2015.1/HEK/2016, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice, <http://www.narkomania.gov.pl> (dostęp: 23.08.2018).
- Warzecha K., Wójcik A. (2017), *Kontrola rodzicielska młodzieży online w obszarze wykorzystywania nowoczesnych środków komunikacji*, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 126(1), s. 161–172.
- WHO (2018), *ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics; Gaming disorder*; <https://icd.who.int/dev11/l-m/en> (dostęp: 29.10.2018)
- Wojtasik Ł. (2014), *Cyberprzemoc, Nierozważne publikowanie wizerunku dziecka przez dorosłych, Seksting*, [w:] *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów*, Polskie Centrum Programu Safer Internet, Warszawa, s. 15–21, 58–62, 91–97.
- Wójcik S. (2014), *Gry online, Nadużywanie Internetu*, [w:] *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów*, Polskie Centrum Programu Safer Internet, Warszawa, s. 26–32, 48–51.
- Wójcik S. Makaruk K. (2014), *Seksting wśród polskiej młodzieży. Wyniki badania jakościowego*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa,
- Wrzesień-Gandolfo A. (2014), *Aplikacje mobilne, Reklama i marketing online skierowane do dzieci, Usługi geolokalizacyjne*, [w:] *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów*, Polskie Centrum Programu Safer Internet, Warszawa, s. 8–14, 76–81, 107–110.
- Young K. (1998a), *Caught in the Net: How to Recognize the Signs of Internet Addiction – and a Winning Strategy for Recovery*, John Wiley & Sons, New York.
- Young K. (1998b), *Internet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder*, “Cyberpsychology & Behavior”, Vol. 1(3), s. 237–244.
- Young K.S. (1999), *Internet Addiction: Symptoms, Evaluation, and Treatment*, [w:] L. VandeCreek, T. Jackson (eds.), *Innovations in Clinical Practice: A Source Book*, Vol. 17, Professional Resource Press, Sarasota, FL, s. 19–31.
- Young K.S. (2011), *Clinical Assessment of Internet-addicted Clients*, [w:] K.S. Young, C.N. de Abreu (eds.), *Internet Addiction. A Handbook and Guide to Evaluation and Treatment*, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ, s. 19–34.
- Young K.S., Rodgers R.C. (1998), *The Relationship Between Depression and Internet Addiction*, “Cyberpsychology & Behavior”, Vol. 1(1), s. 25–28.